د افغانستان نومیالی

عبدالروف بینوا

Ketabton.com

د اطلاعاتو او کلتور وزارت
د نشراتو ریاست

د افغانستان نومیالی

خلورم ټوک

عبدالروف بینوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسیم خان خان شاه محمد
چارهی صدارت تلفون ۲۵۸۸۶
۰۰۰۶۶۶۶

دافغانستان نومیالی

څلورم ټوک

۴۰۸ تنه

مؤلف

عبدالرؤف بینوا

۱۳۶۰

د اطلاعاتو او کلتور وزارت

د نشراتو ریاست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: داکتاب د محمد هاشم بهرامي او محمد ابراهیم پیکارجو
پەزیار او اهتمام چاپ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه :

د گران افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په زرینو پاڼو کی د دی قهرمان هیواد دپټمنو خلکو د حماسه جوړوونکو ویاړ و نو په څنګ کی د لطیفه هنر او نو بیلګی په ځلانده توروکښل شوی چې زمو ږ د ټولنی فرهنګی شتمنی یی لاپسی زیا ته کړ یـــه زمونږ د ژیار ایستو نکو خلکو فرهنګی میراثو نه چې د هیواد د هنر او ادب د خا و ند انو په پا ملر نه د زما نی د نا خو الو څخه سا تـــل شوی او دورک کیدو څخه یی مخ نیوی شوی په ربښتیا سره یې دخپلو خلکو په وړاندی ددی نه هیر یدونکی خدمت له لاری خپل ټولنیز رسا لت سرته ر سولی د ی په دی لـــړ کی «دافغانستان نو میا لی» اثر د یادونی وړدی .

د(افغانستان نو میا لی) د محترم استاد عبدالرؤف بینوا اثر دی چـــی لیکوال له دی لاری زمونږ د ټولنـــی دګڼ شمیر لیکوالو او ملی نومیالیو د پیژ ند نی په وسیله د قدر وړ ټولنیزه درنده دنده سر ته رسو لی ده .

دادی د افغانستان نو میا لـــی څلورم ټوک د دریو تیرو ټوکونو په څیر د یوی ادر ښتنا کی معنو ی پانګی په توګه نوی نسل ته وړاندی کیږی چې شکل او محتو ی دواړه یی د پاملر نی وړ ګڼل کیږی .

دغه ارزښتنا که اثر په داسی حال کی د نشر اتو د ریا ست په مرسته له چا پ څخه را ووت چې په قهرمان افغانستان کی د ټورملی اودمو کراتیک انقلاب اوددی ویاړلی انقلا ب د نوی بشپړ تیا یی پر او پلو شود ګران هیواد ګوټ ـ ګوټ روښانه ګړی اود ټولنیز فر هنګ د لاودی لپـــاره یی لاره او اره کړیده .

زه د هیواد د ټولو لیکوا لو اودهنر او ادب د خا وند انو لپا ره په دی سپیڅلی لاره کی کا میا بـــی غواړم او تردی ژیاتو او چتو پوړیو ته د رسید واو د خپلی ټو لنی په وړاندی ددی ستر ټولنیز رسالت پـــه سرته رسولو کی یی دلا بر یالیتوبونو هیله کوم .

عبدالمجید سر بلند

دوزیرا نو د شورا مر ستیا ل اوداطلاعا تو او کلتور وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددی کتاب دنوسیالیو فهرست

نوم	مخ
باباجان امیر	۱
باباجان هروی	۲
باباخان محمدمجزوب	۳
بابادل (ختك)	»
باباسنکو اندخویی	»
باباسیدگل دپکلی	۴
باباشوریده هروی	۵
باباعبدل دهکی غزنوی	»
باباعلیشاه هروی	۶
باباعلی هروی	۶
باباولی کندهاری	»
بابای برق	۱۸
بابا سرپلی	»
بابا(ظهر الدین محمد)	۱۹
بابر خان کاکړ	۴۱
بابك صاحب	۴۱
باب صاحب	۴۱
بابو	۴۲
بابو جان بابی	۴۲
بابو جان لغمانی	۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باتیکی کاکړ	۴۹
باجوړی	۴۹
باجوړی	۴۹
بادر	۵۰
بادشاه‌گل(حکیم)	۵۴
بادشاه میر	۵۵
بادو ابریدی	۵۵
باران آخوند	۵۶
باران پنگزی	۵۶
باران سنځرخیل	۵۶
بارپکشاه لودی	۵۷
بارح هروی	۵۹
بارع پوشنگی هروی	۵۹
بارکنیکه	۶۰
بارو	۶۱
بارو خان نورزی	۶۱
باره خان چپرهاری	۶۲
باره خوبابا	۶۴
بازارکاکړ	۶۴
بازبهادرسور	۶۵
بازتوخی	۶۶
بازجنگ خان	۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بازجوگیزی	۶۸
بازخان بنگښ	۷۲
بازخان ننگرهاری	۷۲
بازرخان څولخیل	۷۳
بازگل لغمانی	۷۳
بازگل (ملا)	۷۳
بازمحمدکاکړ	۷۴
بازمحمدکندهاری	۷۴
بازمحمدکندهاری	۷۵
باز (ملا)	۷۶
بازونځولخیل	۷۶
بازید	۷۷
بازیدخان افغان	۷۷
باسطی کابلی الاصل	۷۸
باشانی هروی	۷۸
باشنانی هروی	۷۸
باشهیدنیکه	۷۹
باصر حاکم شاه	۷۹
باطنی بلخی	۷۹
باعوف سیستانی	۸۰
باغون مسه‌خیل	۸۱
باقرذوالکمالین هروی	۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باقر شاه	۸۲
باقی بالله کابلی	۸۲
باقی بلخی	۸۳
باقی مجددی	۸۵
باقی هروی	۸۵
باکور او غانی	۸۶
بالخوازی نیکه	۸۶
بالون آخون	۸۶
بالیث طبری	۸۷
بانو بی بی	۸۹
بانو سیستانی	۹۰
بانو کشپ	۹۱
بانی ځائی	۹۱
باوری (آخوند)	۹۲
بایتگین زمین داوری	۹۲
یاتیگین غزنوی	۹۳
بایتو زبستی	۹۴
بایخان	۹۵
بای خان	۹۶
بای خان حافظه	۹۷
بایزید افغان	۹۷
بایزید پورانی هروی	۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بایز یدپیر روښان	۹۹
بایزید دوری هروی	۱۴۴
بایزیدلودی	۱۴۵
بایسنغر میرزا	۱۴۶
بایسنغر میرزاعادلی	۱۵۲
بایقراهروی	۱۵۲
بایی‌خان‌توخی	۱۵۳
ببرخان سواتی	۱۵۳
ببن شاهوخیل لودی	۱۵۴
ببوجانه	۱۵۵
ببون منگل	۱۵۶
ببی‌یا بیبنه‌ء	۱۵۷
بجلی چارسدی	۱۵۷
بخت‌خان‌جنرال	۱۵۸
بختك‌هلمندی	۱۶۲
بخت‌ناك‌خان‌ختمك	۱۶۴
بدایعی بلخی	۱۶۶
بدخشی	۱۶۷
بدخشی	۱۶۹
بدرالدین غزنوی	۱۶۹
بدرالدین هروی	۱۷۰
بدرحاجب غزنوی	۱۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بدر طرخان بامیانی	۱۷۲
بدری غزنوی	۱۷۳
بدل خان	۱۷۳
بدل خان یابدی خان	۱۷۴
بدیع الدین جوینی	۱۷۴
بدیع الزمان خراسانی	۱۷۵
بدیع الزمان میرزا	۱۷۵
بدیع الزمان هروی	۱۷۷
بدیع اندجانی	۱۷۸
بدیع بلخی	۱۷۹
بدیعی سجزی	۱۸۱
بدیع هروی	۱۸۵
بدیعی هروی	۱۸۶
بدیل ابوبکر هروی	۱۸۶
براست	۱۸۷
براهیم	۱۸۸
برت نیکه	۱۸۹
برخوردار پاشمولی	۱۸۹
برخوردار خان اخکزی	۱۹۱
برخوردار فراهی	۱۹۲
برکت خان	۱۹۲
برم خراسانی	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	صخ
برمك بلخی	۱۹۳
برمکی	۱۹۴
برو ردهٔ بلخی	۱۹۵
برها تکین	۱۹۶
برهان‌الدین	۱۹۶
برهان‌الدین ابولحسن غزنوی	۱۹۷
برهان الدین بلخی	۱۹۸
برهان الدین خاوند شاه بلخی	۱۹۹
برهان‌الدین عطاأله هروی	۱۹۹
برهان‌ادین لاغربدخشی	۲۰۱
برهان‌الدین محمود بلخی	۲۰۲
برهان‌الدین هروی	۲۰۳
برهان‌بلخی	۲۰۳
برهان‌خان	۲۰۴
بریانگرغزنوی	۲۰۷
بریم‌خان	۲۰۷
بزسکوسوسی‌جان	۲۰۸
بزرجمهر قاینی	۲۰۸
بزرگ خواجه بدخشی	۲۰۸
بزگر علی محمد	۲۰۹
بزرگ (میا)	۲۰۹
بزم کابلی	۲۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بزمی خراسانی	۲۱۰
بزمی کندهاری	۲۱۱
یسالمی غزنوی	۲۱۲
بسام سیستان	۲۱۲
بسام کوردخارجی	۲۱۳
بستان بړیځ	۲۱۴
بستان خان پوپلزی	۲۱۷
بستی	۲۱۸
بستی	۲۱۸
بسطامی بلخی	۲۱۹
بسکی	۲۱۹
بسمچی هروی	۲۱۹
بسمل بدخشی	۲۲۰
بسمل جلال آبادی	۲۲۱
بسملی سبزواری	۲۲۳
بشار بستی	۲۲۳
بشارتخاری	۲۲۳
بشارت سنځرخیل	۲۳۰
بشارمرغزی	۲۳۱
بشاری پوشنگی	۲۳۳
بشیر بلخی	۲۳۳
بصیر سیستانی	۲۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بصیر مکرم	۲۳۴
بغراجق	۲۳۴
بغوی	۲۳۴
بغوی	۲۳۵
بقای بدخشی	۲۳۶
بقایی	۲۳۷
بقایی هروی	۲۳۷
بکاش بلخی	۲۳۸
بکتغدی غزنوی	۲۳۹
بکتگین چوگانی	۲۴۰
بکتگین حاجب	۲۴۱
بکیر خراسانی	۲۴۱
بگل	۲۴۲
بگی خان بامیزی	۲۴۲
بلال بن ازهر سیستانی	۲۴۲
بلبل	۲۴۳
بلبل کابلی	۲۴۴
بلکاتگین غزنوی	۲۴۵
بلکایگینی غزنوی	۲۴۶
بلند خان سدوزی	۲۴۷
بلو خان	۲۴۸
بلوش خان اشکزی	۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	سخ
بلوخ خان خدرزی	۲۴۹
بلوخ خان کاکړ	۲۴۹
بلو صوفی	۲۵۲
بله نسته قندهاری	۲۵۲
بم نیکه	۲۵۳
بنارس	۳۵۳
بنائی کابلی	۲۵۴
بنائی هروی	۲۵۴
بندر شاه	۲۶۰
بنگل خان کاکړ	۲۶۰
بنگی الینگاری	۲۶۵
بولعجب کابلی	۲۶۶
بو سعید کابلی	۲۶۷
بو علی شاه	۲۶۸
بو علی هروی	۲۶۹
بلوک نیکه	۲۶۹
بو لی بلند	۲۷۰
بهاء الدین بلخی	۲۷۰
بهالدین سام غوری	۲۷۱
بهاء لدین عمر هروی	۲۷۱
بهاولدین (ملا)	۲۷۴
بهاو الدین نوربخش	۲۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو م	صفحہ
بهزاد کابلی	۳۱۴
بهزاد هروی	۳۱۵
بهشتی هروی	۳۳۶
بهکت بابا	۳۳۶
بهکهاری خان پرملی	۳۳۷
بهلول لودی	۳۳۷
بهلول نیکه	۳۶۶
بهیکن لودی	۳۶۶
بهیم	۳۶۶
بهیم پال	۳۶۷
بیاض دسوابی	۳۶۷
بیاض گل (قاضی)	۳۷۰
بیانی خراسانی	۳۷۱
بیاضی بلخی	۳۷۱
بیبک خراسانی	۳۷۱
بیبوبکوائی	۳۷۲
بیبو بلوځه	۳۷۳
بی‌بی ایمنه	۳۷۵
بی‌بی تاج	۳۷۵
بی‌بی زینب	۳۷۶
بی‌بی زینب هوتکی	۳۷۷
بی‌بی ستی	۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بی بی ستی هروی	۳۸۰
بی بی ستی کاسی	۳۸۱
بی بی شمسو روشانی	۳۸۱
بی بی صاحبه	۳۸۲
بی بی صاحبه برپښه	۳۸۲
بی بی گله	۳۸۳
بی بی گله شنغری	//
بی بی گنجانی	۳۸۳
بی بی مبارکه	۳۸۳
بی بی مستو لودی	۳۸۵
بی بی میر کوهره	۳۸۸
بی بی نوره هروی	۳۸۸
بیټ نیکه	۳۸۹
بیخود هروی	۳۹۳
بیخود بلخی	۳۹۳
بیخود ی فراهی	۳۹۳
بیدار نیکه	۳۹۳
بیدل اشنغری	۳۹۵
بیدل بلخی	۴۰۳
بیدله هروی	۴۰۳
بیدلی لنگ هروی	۴۰۴
بیدلی هروی	۴۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بیدم افغان	۳۰۴
بیرام خان خانخانان بدخشی	۳۰۵
بیر بل	۳۰۸
بیر نگ پشاوری	//
بیقیدی بدخشی	۳۰۹
بی قیدی بلخی	۳۱۰
بیکر نیکه	//
بیکس(دسوابی)	//
بیکسی سجاو ندی غز نوی	۳۱۱
بیکسی هر وی	۳۱۲
بیگ محمد	//
بیک محمدلغمانی	۳۱۳
بیگی هر وی	۳۱۴
بی نشان پیښوری	//
بینوای بدخشی	۳۱۵
آدم	۳۱۶
آدم	//
آدم	//
آدین	۳۱۷
آزاد	//
آزادخان خټک	۳۱۸
آزادخان ساپی	۳۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
آزاد کوهاتی	۴۱۹
آزادگل (میا)	۴۲۰
آصف خان جندولی	۴۲۱
آفتاب پری (پیشوری)	۴۲۲
آنخون خټک	//
آیتی هروی	//
آبا	۴۲۳
ابابکر کندهاری	//
ابراهیم	۴۲۴
ابراهیم خلیل	//
ابراهیم شاه کالو خانی	//
ابراهیم متی زی	۴۲۵
ابن یمین شنواری	//
ابواحمدبستی	۴۲۵
ابو بکر جاسی	۴۲۶
ابوبکرمحمد بلخی	۴۲۶
ابویکرمیا	۴۲۶
ابو الحسن هراتی	۴۲۷
ابوعبداله محمدبخی	//
ابوعلی حسن بلخی	//
ابوعلیشاه (سید)	//
ابوعلی شقیق بلخی	۴۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
ابو علی عبدالله بلخی	۴۲۹
الفتح النبی غزنوی	//
ابو القاسم عبداله بلخی	۴۳۰
اتکړمولانا ـ یا ـ ارکړ مولانا	//
احسن	۴۳۱
احمد تراهی	۴۳۳
احمدتیراهی	۴۳۴
احمدجان مخلص	۴۳۵
احمد(ملا) الینګاری	۴۳۶
احمدجان (ملک)	۴۳۶
احمدجی	۴۳۷
حمدخان	»
احمدداودزی	»
احمد (شیخ)لودی	»
احمدغـوری	۴۳۸
احمد کندهاری	»
احمدګل تکړی	»
احمدګل سلیمانخیل	۴۳۹
احمد نور آهنګر	»
احمدی عبیدالله	۴۴۰
اختر محمدشینواری	۴۴۰
اختر (ملا)	۴۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
اکرام آخونزاده	۳۶۲
اکرم نیازی	۳۶۳
التفات‌خان	۳۶۳
الکو نیکه	»
الهداد (شیخ)	۳۶۴
الهیار الیسه خیل	»
اله و یردی	۳۶۵
الو لالا	۳۶۵
الهداد (میا)	»
الهیارخان‌نواب	۳۶۶
الیاس(مولانا)	»
امام الدین (شیخ)	۳۶۷
اسان ترین	۳۶۸
اسان‌گرا تی	»
اسامی هروی	۳۶۹
امیر اصلاخان جوانشیر	»
امیر خان ننگرهاری	۳۷۰
امیرخان هجری	۳۷۱
امیر خلیل هر اتی	۳۷۳
امیر شاه کو یتی	۳۷۵
امیر (ملا)	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
امیری هروی	۳۷۶
امین	۳۷۷
امین‌اله‌راجایی	»
انار	»
انارگل‌لغمانی	۳۷۸
انخرگل	۳۷۸
انعام‌خطاط	۳۸۰
انگوخان باسیزی	/
انمرغول خیل	۳۸۱
انورشاه (سید)	»
اورکزی‌روښانی	۳۸۲
اول‌خان رحمړی	۳۸۳
اول گل‌ننگرهاری	»
اومی کتوازی	۳۸۴
ایاز لنډی	
ایوب خان	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب

۱۳۶۰ـ باباجان (امیر): دسلطان بدیع الزمان میرزاله امیرانو څخه و. په ۹۱۱ هـ ق کال چې بدیع الزمان په کندهار کې و ، محمدخان شیبانی پر سیمنه او فاریاب باندې یرغل و کې، نو دبدیع الزمان میرزاله خوا امیر باباجان دخواجه جلال الدین میرکی زوی چې په هغو سیمو کې او سید دمحمد قاسم میرزا او امیر شیرم جلایر په سلګرې دمحمدخان شیبانی دیرغلګر و دمخنیوی دپاره و رووت، جګړه و نښتله، او زیکانو بری و موند اودبدیع الزمان دري سره امیران په جګړه کې ووژل سول، او دهغو ولایتو داو سیدو نکوژو ند ګډو ډ سو، او ژیاتره فراره سول.

خواند میر په خپل کتاب «حبیب السیر» کې داپیښه داسې لیکي:

«دراو ایل سنه احدی عشر وتسعمائه که سلطان بدیع الزمان میرزادرولایت قندهار تشریف داشت درممالک بلخ وتوابع حاکمی صاحب وجود که بدارائی سپاهی و رعیت قیام تواند نمود نبود و ، محمدخان شیبانی که همواره همت عالی نهمتش برسرانجام امور کشورستانی مقصور بود متعاقب و متواتر جنود جلادت مآثر بدینجانب جیحون سیفرستاد تالوازم قتل و غارت و تخریب شهروولایت ظاهر سیګر دانیدند و درسیدان خالی بچوګان اقتدارګوی مراد بهوآګاه مقصود سی رسانیدند و درپائیز سنه مذکوره جمعی کثیر ازآن لشکر برق اثر تاولایت سیمنه وفاریاب تاخته بنهب و تاراج فرق عبادپرا داختند و اموال بسیارغنیمت گرفته رایت استیلاو تسلط برافراختند و لدامیر ابوالقاسم ارلات محمدقاسم میرزا ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

باتفاق امیر شیرم جلایر و امیر باباجان و لدخواجه جلال الدین میر کی که‌در آنحدو د اقامت داشتند متوجه دفع آنجماعات گشتند و بین الجانبین غبار جنگ و شین ارتفاع یافته او زبکان راصورت ظفر و نصرت روی نمودو آن سه‌سردار بعز شهادت فایزشده لشکر یان‌ایشان‌روی‌بصوب فرارآو ردند...»

مأخذو نه:

۱ــ حبیب‌السیر ــ گ خیام‌د کتابتون‌خپرو نه ــ م/۳۱۵مخ

۲ــ ددهخدالغتنامه ــ د«ب»ردیف ــ ۶۸مخ.

۱۳۶۱ــ بابا جان هروی ملاباباجان ددری‌ژبی‌شاعرو، په‌هرات کی اوسید، شه‌طبع یې درلودله، او «عشرتی» تخلص کاوه،دامطلع دده‌دي:

روزفراق یار که باصد ندامت است

روزفراق نیست که‌روزقیامت است

مأخذو نه:

۱ــ مجالس النفائس ــ دښاغلی علی‌اصغر حکمت په‌سمون ــ م۱۶۴مخ

۲ــ ددهخدالغتنامه ــ د«ب»ردیف او ــ ۶۸مخ

۱۳۶۲ــ باباحاجی هروی: دهرات دنهمی هجری پیړی له‌مصورانو څخه و،چی‌دسلطان حسین‌بایقرا په‌دربار کی‌یې ژوند کاوه.

په‌انځورا و تصویر کښلو کی یې‌لوی‌لاس او پوخ قلم‌درلود، او په‌تول خراسان کی‌دنقش په‌طرح کی‌یې بې‌ساری و.

دده دژوند نورحالات په‌لاس رانغلل.

مأخذو نه:

۱ــ دپښتو آریانا دائرةالمعارف ــ م/۹۶۲مخ.

۲ــ صورتگران و خوشنویسان هراتدرعصر تیموریان ــ ۱۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ــ د کابل مجله ــ ۶ کال ــ ۱۱ګڼه ــ ۷۲مخ .

۱۳۶۳ــ بابا خان محمد مجذوب: دپروان دولایت د کوهستان په سیمه زیږ پدلی دی، دامیر دوست محمدخان په وخت کی عسکر و ، او دانګر پرانو دتیری په مقابل کی یې په جګړه کی ګډون درلود، او څنګه چې یې له زلمیتو به دصوفی ګری خواته سیل درلود، نو هغه لاره یې پسی تینګه کړه څوچې دعمر په پای کی مجذوب بیت ته ورسید، اوعو اسو خلکوو رته زیاته عقیده درلوده په ۱۳۴۵ ه ش کال د ګلبهار په کلی کی سړ او په هغه کوته کی ښخ کړه سو، چې ده ژوندپه کی کاوه .

ماخذ :

پښتو آریانا دایرةالمعارف ــ ۴/۹۶ ۲مخ.

۱۳۶۴ ــ بابادل (ختک) : دپښتو دنوسیالی او خوږ ژبی شاعر عبدالقادر خان ختک دخوشحال خان ختک دزوی لقب دی، چې د(۱۰۶۳ ه ق) کال دذی الحجې دسیاشتی په پنځه ویشتمه زیږ پدلی دی او دده پلار خوشحال خان ختک د«بابادل» په لقب داسی یادوی:

بنه زوی د«بابا دل» دی

تل دی ژوندی په جهان(۱)

(دعبدالقادر خان ختک دژوند نور تفصیل دی ددې کتاب د«ع» په ردیف کی د«عبدالقادر ختک» ترعنوان لاندی ولوستل سی)

مأخذ :

دخوشحال ختک کلیات ــ دکندهار چاپ ــ ۹۵۱ مخ.

۱۶۳۵ــ بابا سنګو اندخویی: په اندخوی کی یو مجذوب اوپرویش او سنګو، چې ځینی کرامتونه ورته منسوب دی ــ مثلاً په ۷۸۲ ه ق کال کی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر تیمور گورگان دخراسان دنیولو په نیت ترآمو راپور یو وت نو په‌اند خوی کی‌یی‌د«باباسنکو» سره‌ولیدل، بابا سنکو دجذبی په‌حال کی د سینی‌یوه توته غوښه دامیر تیمور گورکان خوا ته وزغورځوله ، امیر تیمور کار پرښه‌فال ونیو ، اووې ویل :

«خدای‌تعالی دښځکی سینه چی خراسان دی ماته راوبا خښه » او هغسی هم سوه .

باباسنکو داوو ه‌سوه‌او څوا تیاهجری قمری کال په‌شاوخوا کی‌په‌اندخوی کی‌سړ،او هملته ښخ دی.

مأخذونه:

۱ــ حبیب‌السیر ــ دتهران دخیام‌چاپ ــ ۳/۳۴۵ مخ .

۲ــ رجال‌حبیب‌السیر ــ ۶۳ مخ .

۳ــ ددهخدالغتنامه د«ب»ردیف ــ ۷۰ مخ .

۴ــ ازسعدی تاجامی ــ ۲۰۸ مخ.

۱۳۶۶ــ بابا سید گل دپکلی: دپښتوژبی‌اولسی‌شاعروه،اود(۱۲۰۰ هق) کال په‌شاوخوا کی دپښتو ردسیمی د«پکلی» په«بیه» ځای کی اوسید،عمر یې ترسلو کالو تیرسوی و .

دده اولسي بډلی تراوسه دخلکو په‌خولو کی‌جاری‌دی او په خپلو نظمو کی‌یې دامیر دوست‌محمدخان نوم د«گیدړپور» دیوه‌مشهور خان «جمعدار» دنامه‌سره راوړی لکه‌چی وایی :

په‌گیدړپور کی‌جمعدارچی تازه‌تل اوسی
لکه‌امیر دوست‌محمدخان‌چی په کابل‌اوسی
بل‌هرعاشق اومعشوقی‌ته په‌بورجل‌اوسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بس که چې نن تری سیدګل سوی ځګر لا ړ شو

ددی پو ر تنی بدلی دسر بیت (کسر) دادی:

په ژ ړ اسرې ستر ګې و لاړ یمه دلبر لاړ شو
لکه آفتاب په شغله پر دماز یګر لاړ شو

او بل بندی دا دی :

لکه آفتا ب په شغله پر د یار صو ر ت و ینم
ساه‌سې لو ګی په‌سر ت لمبه په‌ځان ۋیامت‌وینم
دچاله خو ړه سی‌په‌زړه د غم خنجر لا ړ شو

مأ خذ :

پښتانه شعرا — ۲/۴۵۷ مخ .

۱۶۳۷ـ بابا شوریده هروی : ددری‌ژ بی شاعر او په‌قصیده و یلو کی یې‌شهرت درلو د، دامیر علیشیر نو ایی په‌و ختو کی په‌هرات کی او سید. ښه طبع یې در لو دله او تل دخو ش طبعانو سره ملګری و . دبو ډاتو ب‌په‌باب کی یې و یلی دی :

قدم شد چو ن کمان و عمر شد شست
جو انی همچو تیر از شست من‌جست

مأخذ:

مجالس‌النفائس —۸۶، ۲۶۰ مخونه .

۱۳۶۸ـ بابا عبدل دهکی غزنوی: د خپل و خت نومیالی رو حا نی عالم و، دغز نی ددهك د کلی شمال خوا ته ښخ دی او مزار یې د هغه ځای‌په‌خلکو کی‌شهرت‌لری— دژ و ندنو رحالات یې په‌لاس را نغله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

دآر یانا پښتو دائرة المعارف—٥/٩٦٦ مخ .

١٣٦٩ـ بابا علیشاه هروی : دنهمی هجری پیړی له‌نو میالیومشایخو څخه‌و ،دشاهرخ‌میرزا له‌و ختو دسلطان‌حسین‌میرزا تر و ختوپه هرات کی‌اوسید او خو ارق‌عادات ځینی نقل سوی‌دی‌او عجیب او غریب کا رونه یې ده ته منسوب کړی‌دی—او دشیخي سره‌یی په‌دری ژ به ښه‌شعر هم وایه .

مأخذ :

تاریخ نظم‌و نثر در ایران— ٣٢٨/١مخ دسعیدنفسیی تألیف .

١٣٧٠ـ بابا علی هروی : د ا میرعلیشیر نوا یـی له لښکری نو میالیو سا لار انوڅخه‌و ، چې‌پر هرات باندی په‌دې دیو دتپری په وخت کی د تپری کو و نکو د مخنیوی د پاره دلښکر سره و را ستول کېده .

مأخذونه:

١— حبیب‌السیر— ٢٤٨،٢٢١،٢١٧/٤ مخونه .

٢— ددهیدالغتنامه— ٧٦مخ د « ب » ردیف .

١٣٧١ـ بابولی کندهاری : سیدحسن‌ابدال مشهورپه«باباولی» د کندهار له‌نو میالیو روحانیونو ،ولیانو او ستر سیدانو څخه‌تپر سوی،چې د کندهار د ښار شمال لو یدیځې خوا ته شپږ کیلو متره لیرې‌دار غنداو پر غاړه پر یوه‌غرګی باندی ښخ دی، په کندهار کی په ښه روحانیت او کراماتو شهرت لر ی او دېر خلك یې‌زیارت ته‌و رځی او ارادت و رته څرګندوی .

لو مړی دخراسان په‌سبز وار کی او سید،خو دګورګانی شاهرخ میرزا او ملکې ګوهرشادبیګم په‌بلنه له‌سبز وار ه‌هرات ته‌راغی، او بیا هغه وخت چې شاهرخ د کندهار له‌لارې‌هندته تښتی، دی یې هم دلځانه سره رارهی کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوچې کندهار ته راورسېدل- دلته نو دوه روایته دی : یو روایت داسې دی چې: دشاهرخ میرزا پر باباولی صاحب نور دسفر ربړونه، نه لوربده نو ځکه یې له هغه ځخه هیله وکړه چې په کندهار کې پاته سي، او دی هم دارغنداو د «لنگر» په کلی میشته، او هغه وخت چې شاهرخ میرزا بیرته له هنده راو ګرځېد، دی وفات سوی وداروایت د مـ رحوم سیدمحسن آغا کندهاري دی چې په خپل منظوم کتاب «د کندهار دسیدانو مزارات» کې راوړی او داسې وایی:

د بابا صاحب بیان کړم
کرامات به یې عیان کړم
توفیق غواړم له سبحانه
دیز دان دپاک فیضانه

خلاصه داولیا دی
نقاوه دا صفیا دی
دېنګی دباغ بلبل دی
درسول دګلزارګل دی

دلا هوت داوج همای دی
دناسوت منزل یې ځای دی
لنګر داره لکه غر دی
پرآسمان دعزت نمردی

په عمده وکې عمده دی
دولیانو سرکرده دی
تمام تن یې په اذکارکې
داذکارو په انوارکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ر انی و ، سر تر سره
صفا یی یې و ه اظهره

سلسله یې ر حما نی و ه
طر یقه یې حقا نی و ه

د ده نو م سید حسن و
په «سو ز و ار» کی یې و طن و

دحضرت رسو ل او لادو
د حضرت علی احفاد و

دحضرت حسین فر زند و
دا بدا لو ار جمند و

دده کسب ز ما و رو ره
دبر اهیم ادهم له کو ره

پادشاهان عظیم الشانه
خادمان دده و و ، جانه

دشاهر خ پادشاه مخدو م و
د الغ ب په دو د معلو م و

چی تا ریخ دنه صد یا ره
دهجرت تیر شوه هښیا ره

شاهر خ شاه و یل ز ما پیره
ز ما نیت د ی تر گشمیر ه

تا له کا نه سره یا یم
ستا په دید سره ز ه پایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ و یل‌چی‌ای اسیره
رب‌د ی‌تانکړی دلگیره

په ځای چی دی گذ ر دی
زما هغه خواته سفر دی

قند هار ته را رهی شو
کل‌عالم په‌ده‌راضی شو

په‌جوفان کی راتی‌د له
په مزلو مز لو پخپله

شاهر خ‌شاه په‌ده‌شادان‌و
په زرو یی خا د مان و

له‌هر اته‌را رو ان‌شه
قند هارپه‌ده تابان شه

بادشاه و و یل‌نو ر بس‌د ی
زما دغه قد ر هوس د ی

هندو ستا ن لیر ی و طن‌د ی
دغی خواته زما رفتن د ی

ته‌یې شیخ د غه دی ځا ی دی
زیاتی‌مه څه‌روی دخدای د ی

د سړ و قول‌د ریاب دی
د ریاب څه‌لار درناب دی

ز هیر یده دی همبری بس ده
تمنا می یو په لس ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې دعاوی به کوې ته
فیوضات به رالېږی ته

ستا پر قول زما باور دی
مقصد دا قدر سفر دی

له اردو څخه جدا شه
په «لنگر» کې یې ماوا شه

ارغنداب یې کړ روښانه
لکه نمر هسې تابانه

عام و خاص تري فیض موندلی
و مقصود ته رسېدلی

ای زما د زړګی نوره
رب دی تاکاندی مسروره

خوشاهرخ له هندوستانه
شورا ستون ترخراسانه

دده روح و پروازکړی
وجنان ته رسېدلی

ګوره خو دبه‌مری انسان و
چې عاجزه هم ناتوان و

قدسیان ټول له مسروره
احبا ټول له یې نوره

نور یې ښخ کړ پرغره باندی
کاعالم شو تر ده لاندی

پادشاه هان ټول زماورره
تل رائحی ددې ترګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتباس یې دانوار کړی
مقاصدو ته انبار کړی

تول رواشی دم تر دمه
یقین تینګ کړه اې همدمه

کرامات یې تر حده تېر دی
څو یې نمایم لامی هېر دی

فیوضات یې نمایان دی
تاثیرات یې صدچندان دی

ښه مسجد عما رتو نه
رنګارنګ ښایسته ګلو نه

فواري ،حوض و اشجار دی
چهارجوی او قاف بسیار دی

دغه ټوله شاهرخی دی
شاهرخی و فرخی دی

په سیرو کی بیان دی
ښه واضح او ښه عیان دی (۱)

بل روایت دادی چې باباولی صاحب دشاهرخ میرزا سره هند ته ولاړ، اوچې بیرته له هنده راستون سو، نو کندهار یې داوسېد ودپاره خوښ کی او دلته پاته سو، دارواېت د محمد معصوم نامی دی چې خپل ځان دحسن ابدال اولادې ته منسوبوی او په خپل کتاب «تاریخ سند» کی لیکی :

«ایشان ازسادات صحیح النسب سبزوارند ، ودرسبداحال که ایشان را ذوق دست داده سفرحجاز اختیارنمودند وبزیارت حرمین شریفین وارض مقدس

---

(۱) دکندهار دسیدانو مزارات ـ قلمی . ۲ مخ د پښتوڅېړنو دبین المللی مرکز په کتابتون کی خوندی . خو مأخذ یې نه دی ښوولی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرف شده‌چندسال درآن نواحی گذرانیدند، و در زمان سلطنت میرزا شاهرخ ولدارشد حضرت صاحب قرانی ازدیار روم و حجاز مراجعت نموده‌به‌سبزوار تشریف آوردند و شاه رخ میرزا نسبت ارادت و حسن عقیدت که به‌بابا حسن ابدال داشته درسفر هندبابا راتکلیف نموده باخود بردند و در حین مراجعت در موضع لنگر قندهار رحل اقامت انداخته با مریدان و معتقدان خود اظهار نمود که ازین زمین بوی محبتی بمشام من میرسد تا آخر عمر درآن منزل گذرانیده‌همانجا آسوده اند خوارق ایشان بسیار است ...

و در پیش استانهٔ ایشان گنبدی است رفیع مخروطی شکل که ازسنگهای ناتراشیکه هریک بوزن پنج من قندهار بوده باشد، بی گچ وآهک و گل ساخته اند میگویند که‌چله خانه‌باباحسن بوده است (۱)

د محمد معصوم نامی دارواید و «گلزارقندهار» دکتاب مؤلف شیخ محمدحسن مولوی قندهاری هم تائیدوی او دباباولی د مزار په باب څه‌نور مطالب هم زیاتوی،او هم‌دباباولی‌له‌خولې څوخبری‌لری‌چی‌دلته‌یې کټ مټ‌رااخلو-دی‌لیکی:

«سرحلقهٔ سالکان طریق حق جوئی و پای بند شریعت غرای محمد(صلعم) باباولی رضوان اله‌علیه‌اسم مبارکش سیدحسن ابدال‌از سبزوارخراسان است که باستدعای‌شاهرخ میرزای‌گورگانی ملکهٔ مکرمه گوهرشاد بیگم بانی مسجد جامع معروف‌مشهد مقدس‌ازسبزوار بهرات‌تشریف‌آورده‌وازانجابقندهار عروردارزانی‌سفری‌درهند تشریف‌برده‌اند بهرجائیکه‌چندفرصتی‌بیتوته‌نموده‌اندو مشغول عبادت شده اند همان موضع شرف و نور انیتی بهم رسانیده و بعداز هندتشریف‌بردنش زیارت گاه عمومی شده باسم«باباولی» .

زمانیکه از هندقندهارآمده اندقریهٔ‌لنگراز جملهٔ‌قرای‌جلگه رود ارغنداب را برای‌عبادت وریاضت حقهٔ‌خود انتخاب نموده و میدانستند که مزارمبارکش باید درقندهارمحل فیض‌رسانی‌اهل آن ولاباشد، کرامات متواترازان جناب ظهورو بروزنموده تل‌بلندخاکی مشهور به تپهٔ‌امیرر انقب کنده سردابی برای آرام گاه

---

(۱) تاریخ سند ۱۳۳۱- مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بد ن مبارک خوددرست نمو ده، و وصیت نموده که: «در وقتی که‌از دنیا رفتم بعداز غسل و کفن‌قبای سبزم را بربدنم‌بپوشانید و سرار وی‌سریری که‌دایما خواب میشدم بخوابانید و عصای‌سبز که‌سرعصانقره کارشده‌پهلویم بگذارید و برای‌سرداب دری کوچکی قراربدهیدبدنم‌خاک نمیشو د غسل جمعه‌شرعی اترک نکرده‌ام، حافظ‌قرآن شریفم‌و در قضاوت‌عدالت‌محض نموده‌ام ، لحاظ‌احدی‌را نکرده‌ام و این هرسه‌صفت‌سبب‌سلامتی‌بدن بی‌روح میشود »همان طور به‌وصیت عمل‌نموده‌اند و مدت یکصدسال‌جمیع‌مردم از زیارت بدن مبارکش‌استفاضه‌نموده‌اند وبعدبواسطهٔ رفتار غیرمشروعی که درسرداب مذکور واقع‌شده در بسته‌و درنتیجه باتل‌یکی شده صورت‌قبرمبارک و لوح بزرگ تاریخی که‌حالا بالای‌سطح تپهٔ‌امیر زیارتگاه عمومی است محاذی‌سربدن آن جناب‌بام سرداب‌شمرده میشود، و آن جناب‌حسینی نسب‌و به‌پشت یازدهم‌به حضرت‌سیدالساجدین امام‌علی‌بن‌الحسین منتهی‌میشود»(۱)

په«گلزارقندهار» کی‌داهم لیکلی‌سوی‌دی‌چی‌دحضرت باباولی در یاضت او عبادت دري‌ځایه مشهورو ، یوپه خپله دباباولی‌په کلی کی‌هغه‌ز یرزمینی‌چی‌اوس‌ددی ځبرهم‌هلته‌دی، اوبل د«لنگر» په کلی کی، اودر یم‌چی‌دپرخاص ځای‌و ،اوحتی ددې سریدان او خپل‌منسوبین یې‌لاهم نه‌سو، و رتلای اوهغه‌دجبه دارپه کلی کی‌دده یوخالصه‌باغ و (۲)

اوهم‌زیاتوی چی: جناب باباولی سیدحسن حسینی از علمای متبحر و خاصه درعلم اخلاق یگانهٔ‌عصرخود بوده ...

و از بس‌در هدایت‌و ارشادخلق‌نظربلند و جدو جهدی زیاد داشت در هندو قندها رنفوس‌زیادی از بودائی هاو بر همن های هنود وآتش پرست هارامسلمان نمود ،و نفوذ کلمه او خیلی ممتاز بود

---

(۱) گلزارقندهار-طبع مطبعه-النعمان النجف الاشرف -۹ مخ

(۲) گلزارقندهار -۱۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمای رسمی طو ایف مذ کو ر را با ستد لال و مناظر ه و مر تاضین شان را که از راه ریا ضت نفس کمالی درعلو م غر یبه و نیر نجات و تسخیرات وسا یر علو م غر یبه بد ست آو ر ده بو دند از همان طر یق راه را - بر ایشان سد نمو ده و کما لات دام غر و ر آنهار اخنثی نمو د ه غالب آنهار ابشر ف دین اسلام مشر ف می نمو د ند. (۱) بابا و لی صاحب په (۹۲۰ هـ ق) کال کی مړ دی او دد ه پر قبر یو ه لوحه ولاړه د ه چی پر دواړو خو او یی دده په باب لیکنی سته ، پرلو مړی مخ یی دباندی خو ا ته لیکلی سوی د ی :

«هو الحی القا یم القیو م سبحان الملک الحی الذی لا یمو ت له الحکم وله الحمد وله الکبر یا و الجبر وت .بر لو ح ضمیر زائر ان روضه ادراک و خاطر خطیر عاکمان خطهٔ خاک ظا هر و پید او روشن وهویداخواهدبود که خلاصی ازمضایق ایام و رستگاری ازمز لت اقدام بز یارت ارباب قبو ر و استعانت ازاصحا ب حضو ر منو ط و مر بو ط است چنا نچه کلا م خجسته فرجام حضر ت رسا لت پناه علیه من الصلو ا ة افضلا و من ا لتحیات ا کملها خبرا زا ین معنی مید هد (ا ذا تـحیر تم فی ا لا مـو ر فا ستیعنوا ا من ا هل القبو ر) کا شف این حکایت وشا هد این روایت است اسعاف حا جات وانجا ع مهما ت زائر ین این مشهد مقدس و متعکفا ن مـر قد منو ر است اعنی مر قد سلطا ن ا لطر یقة و بر هان الحقیقته قطب فلک الهدا ایت مر کز دایره و لا یـت مهبط انو ا رالهی ، مظـهر اسر ار

---

(۱) گلز ار قند هار ـــ ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نا متنا هی ، قد و ة الـو اصلین، ز بد الکا ة شفبن، سر حلقهٔ ارباب و جد وحا ل ،با با حسن ا بد ال نو را لله سر قده عطر مشهد ه که درعا لم طر یقت کسو ت و خرقه ا ز حضرت سلطا ن الا ولیا ،و برهان الاتقیا ...فی العالم سلطا ن ابر ا هیم اد هم داشته اند ه و به نیل سعا دات و رفع د رجا ت فا یز وفا یق.. .و مجذوب سالک بوده اند و خو ارق عا دات از خد مت ایشان بظهو ر می انجا میده چنانچه د ر افوا ه و السنه جا ری است و ارباب ملک و ملت و اصحا ب د ین و دولت روی نیا ز و ابتهال بد ین درگاه که کعبه آمال و امالی ا ین دیار است آ ورد ، مقصو د می یا بند .

چو ن کعبهٔ قبلهٔ حا جات خلق گر دید ، نهند روی بد رگا هت ا ز دیار بعید و حضر ت خاقا ن مر حو م مغفو رشاه رخ میرزا از رو ی اخلاص وار ادت درین مقام ملا قات کر ده آ نچه ؛ ازخد مت باباشنیده بو دند بر ری العین مشا هد ه آمد و این مو ضع که مو سو م ا ست بقر یه « لنگر » بر سم ذ کا ت و قف حضر ت با با فرمو د ه ازما لیه و کل تکا لیف معا ف و مسلم د ا شته ا ند ود رز ما ن حضرت سلطا ن ومشا رالیه بفحو ای مصدو قه (المو منو ن لایمو تو ن بل ینتقلو ن ا لی) از دار فنا به دار بقا رحلت فر مو دند وچو ن زمان سلطنت منتقل بحضر ت سلطان مر حو م مغفو رابو ا لغا زی سلطان حسین بها د ر گشت اهل بغی وعناد در بلا دسر بفتنه بر آورده وگرد ن کشی آغاز کر ده بو دند ،و رعا یا متضرر و متفرق گشته ا ز ا و طا ن خو د جدا می‌شدند هر چند که فر زندان کا مگا ر و مر د ا ن نامدار می فرستادند این دیار قر اری پیدانمی کرد ، برین تقدیرحضرت امیر کبیر عالم گیرالمئویدمن السما المظفر علی الاعد ا افتخار الاعا ظم ا لامیر الـمر حوم ا لمغفـو ر

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شجاع الدولته والدین ذو النون بهادر بر د الله مضجعه رادرین ولاز ولایت ما ورا النهر.... شان اتفاق افتاد ودر اهل شر وفسا ددفع و... عالی‌بنام مبارک حضرت مشا رالیه شرف صدور یافت آنحضرت با برادران نامدار وفرزندان کامگار وچندی از خاصان وارداین حدود گشتندبعونعنایت الهی‌و یاری دولت ناصتناهی،بضرب تیغ‌آبدار این‌دیار را ازشر مفسدان باغی‌پاک وصافی گردانید دران... از کنارآب سند تاخط کابل و ازبلخ تاناحیت دارا لسلطنه هرات وازسر حد سیستان تادامن... درقبضه تصرف پادشاهانه درآورده لوای عدالت وشفقت دراین اقلیم ...سلطان غازی سلطان محمود سبکتگین نور الله مرقده ازصفحه خاطر جهانیان واهل زمان محو هستی گردیده »(١)

دډبر ینې لوحې پر دوهم مخ دا لیکنه سته :

«وبحمد الله تعالی که این دولت ابد پیوند ولدار جمند عالیحضرت مشا رالیه وهو حضرت امیر روشن رای ما فی ضمیر عالیجا مسالک پناه عدالت دستگاه النیر الفلک الارتفا مبارزالد ولته والدین شاه شجاع خلد الله دولته الی یوم الدین اهل این دیار و بلاد.:: بفراغ دل وحضور روزگار میگذرانند واوقات برسرمی برند ظل خلیل مرحمت و عاطفت این حضرت الی یوم التناد برسرسکان... عبادآفاق گیر باد وهذا .... فاصلاح

---

(١) دکندهار رښاهیر - ١١٦ مخ ـــ هغه ځایونه چې تکی ایښوول سوی دی اصل توری یې نه ویل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الاصناف مشار الیه ... کافه رعایاو بر ایا ابنیه عالیه معروف و معطوف است ارکان و اعیان حضرت ... مساعی جمیله بظهور رسی رسانندد راین ایام خجسته فر جام تو فیق رفیق حال فر خنده حال حضرت کو کلتاش مشار الیه و هو جناب رفعت مآب امارت پناه شجاعت دستگاه امیر عاقل کامل عادل باذل اسیر ناصر الدین فاضل ایددولته بر لوح عرش فر سای ... عالی ... تو فیق یافت والحمدالله علی التوفیق (۱)

لکاتبه :

سیر فاضل یادگاری ماند در عالم زخیر باد با قی دولت او تاجهان فانی است

چونکه در ماه ربیع الثانی شدا تمام او سال تاریخش همین ماهی ربیع الثانی است

و تا ریخ سند نو سیا لی سو لف محمد معصوم ما سی خپل ځان د همدې بابا ولې صاحب اولادی ته منسو بوی او د خپل کتاب په مقدمه کی لیکی : « اما بعد راقم این صحیفه محمد معصوم المتخلص به نامی» بن سید ...صفائی الحسینی الترمزی اصلا و البکری مسکناو مدفناو المنتسب الی سید شیر قلندر بن حسن ابدال السبز واری سو لد او االقندهاری سو طنا و در قداً »

ما خذ و نه :

۱ـ تا ریخ سند ۱۳۳ مخ

۲ـ د کندها ر د سید انو مزا رت ـ قلمی ـ ۲۰ مخ

۳ـ گلز ار قندهار دبغداد چاپ ۱۹۰۹ مخو نه

۴ـ د کندها ر مشاهیر ـ دښاغلی زلمی لیکنه ـ ۱۱۳ مخ تر ۱۱۸ مخ پو ری

---

(۱) د کندها ر مشاهیر ـ ۱۱۸ مخ ـ تپش ځایو نه چی تکی ایښوو ل بسوی اصل تو ری نه لو ستل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- آریانا مجله -۷۰ گڼه -۲ مخ د ۱۳۲۷ کال دلړم دسیاشتی -

۱۳۷۲- بابای برق : داسیر عبدالرحمن‌خان‌دو ختو دسرکاری‌شاطرانو مشرواوخنګه‌چی‌دیرګړندی‌و، نوځکه‌یې «بابای‌برق» باله‌وایي چې‌یووخت‌دآس په‌سپرلی په‌دروشپو کې له هراته کابل‌ته‌ور سیدپه‌دې‌توګه‌چې‌له هراته‌تر کابله‌په هرپړاو کې یویوایدک آسو رته‌ولاړو،چې‌ده په هر پړاو کې آس‌الیشاوه .

داسیر حبیب الله‌خان‌په‌و ختو کې هم‌دډپړو اکګاو اختیارخاوندو، حتی‌وایی‌چې دغړغړه کولو صلاحیت یې‌هم‌درلو د،او دکابل‌په‌بارکې زاړه‌ګمرک ته نږدې یوه‌غړغړه‌خاص دده په‌ناسه‌ولاړه وه ، اودا‌سیرحبیب‌الله‌خان په‌و ختو کې هم د سرکاری شاطرانو مشرو.

ماخذ :

دانیس ورځپانه -۱۳۴۳ کال د کب ۲۸ نیټه -

دښاغلی‌محمد صادق دسترګو لیدلی حال .

۱۳۷۳- بابا سرپلی : سیر بابر ددری ژبې شاعر او د سرپل له‌سا داتو څخه و ، او دا بیتونه دده دی :

بشام غمت د و دآهی‌که دارم
ازآنست رو زسیاهی که دارم

بد عوی عشقت چنا ن سر بلند م
که‌بر عرش شاید کلاهی که‌دارم

ز بید اد خو بان بد اد د لم رس
تو ئی در جهان پادشاهی که‌دارم

طر یق و فاپیشه کر دم چو «بابر»
همین استسوی تو راهی که‌دارم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د میر چوچکۍ علمي و رو رو

مأخذ و نه:

۱ـ مجمع الفضلا ـ خطي ـ ۳۴۳مخ

۲ـ تاریخ افغانستان

در عصر گورگاني هند ـ ۲۲۷

۱۳۷٤ـ بابر (ظهرالدین محمد) (۱):

ظهیرالدین محمد بابر د عمرشیخ زوی، د سلطان ابوسعید میرزا انمسی، د محمد میرزا کړوسی، د میرانشاه کوسی اوداميرتیمور کودی د کابلستان اوهندوستان او خراسان له پیرونو سیالیو پاچیا نو څخه تیر سوی دی چې د (۸۸۸هـ ق ـ ۱۴۸۳) کال د محرم د میاشتې په شپږمه او د فروري په ۱۴ د ساورا الهنر په فرغانه کې زیږېدلی او د (۹۳۷هـ ق) کال د زرد یمې خور (جمادی الاولی) په پنځمه د دوشنبې په ورځ په هند کې د جمناد سیند پر غاړه په «باغ زرا فشان» کې سړ او همهلته ښخ کړه سو ـ خو په (۹۳۷هـ ق.

۱۵۳۰م کال دبابر ددوصیت سر د سم دبابر یو سفري ماند ینې بې بو مبارکې ددې وړې له هغه ځای څخه کابل ته راوړو او د کابل د شیر دروازه د غره نویدیځې لمنې په هغه باغ کې یې ښخ کې چې تراوسه دده په نامه د «بابر باغ یا دیږی» او هغه وخت یې په قدمګاه شهرت درلود.

---

(۱) د ظهیر الدین محمد بابر دژوند دی پښتو زیاتره برخه د پوهاند عبدالحی حبیبي له هغه کتابه په پښتو را اړولی سوی ده چې په (۱۳۵۱هـ ش) کال دنوې وړې پوهاند له خوا د ظهرالدین محمد بابر شاپه نامه په دري ژبه لیکل سوی وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبابرمور«قتلق نگارخانم »نو میدله اود مغولستان سوردواکمن یونس خان لور وه،اوبابرد مور له خوا په پنځلسواو سطو چنگیز خا ن تهٔ ر سید ه .

د با بر د نیکه سلطا ن ا بو سعید میر ز ا د پا چیی ا ر تو ر ا لیی له آ ذر با یجا ن څخه د هندو ستان ترسرحد و ا و بیا له مکر ا ن څخه د تاتار تر ریگستان ر سید ه نوپه (۸۷۳ ه ق = ۱۴۶۸م) کال چی دبابر نیکه ابوسعید میر زا د پسو د ده دپاچهی هیوادده دزاسنوترمخ و ویشه سوسشرزوی یی سلطان احمدمیرزا دسمرقند او بخارااو کمن سواود استرآبا دسیمه سلطان محمود میزاو اخیستله او کابل او غزنی دالغ بیگ برخه سواود کندهاراو گرمسیردواکمنی وا- گی سلطان، رادمیرزا په لاس کی واخیستلی اودفرغانه حکومت دبابر پلارته چی دسلطان ابوسعیدمیرزا څلورم زوی وپاته سواوبابر په همدغه فرعانه کی وز یږیداود حچل پلار ترسیوری لاندی دیوه شهزاده په توگه وروزل سواود پلار پرروزلوسربیره دده په روزنه کی دده دپلارد در بارنوسیالیوپوهانوهم لوی لاس در لودچی له هغی جملی څخه پخپله بابر دشیخ« مزید بیگ »اوبابا قلی بیگ اوخدای بیردی بیگ نوسونه اخلی او د هغوعالمانو له څخه چی بابرورته عقیده در لو دله او څان یی د هغه شاگرد باله یوهم خواجه قاضی مولانا عبدالله دسلطا ن احمدقاضی زوی و چی بابر یی داسی ستایی« اوستاد وپیرمن خواجه مولانای قاضی باشد ... نسب او ازطرف پدربشیخ برهان الدین قلیچ فتهی سی شودوازجانب مادر بسطان ایلک ساضی میرشد در ولایت فرغانه این طبقه سقتداو شیخ الاسلام وقاضی شده اندسرید خواجه عبیدالله بودازایشان تربیت یافته بود درولی بودن خواجه قاضی سراهیچ شکی نیست عجب کسی بود ترسیدن درواصلا نبود...این صفت هم دلیل ولایت است(۱) دبابرپلار عمر شیخ میرزاچی ۸۹۹ ه ق =۱۴۹۴) کال دروژی څلرسه اودجون نهمه ددوشنبی ورځ دآخشی په کا لا کی

(۱) بابرنامه ۳۵مخ دظهیرالدین محمدبابرشاه دپوهاندحبیبی دتالیف برحواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسی حال کی چی کوتری یی الوز ولی د یوی ودانی له باسه خندق ته و لوید او پسو نودفر غانی ددر بار اسیر ا نو ز لمی د و ولس کلن شهزاد ه بابر د هغه ځای د پا چهه پر تخت کښینا وه . په د غه و خت کی د ده آکا سلطا ن احمد میرز ادسمرقند حکمران و او م ا مایی سلطان محمود میرزا قندو زاوبدخشان کی حکومت کاو ه چی د ادواړه د بابر سعاندان ووخوده ئی په مقابل کی تینګ مقاومت و کاوه اودخپل پلار دد ربار د ځینو اسیرانو او مخورو په سلا تریی د (۹۰۳ ه ق) کال (۱۴۹۷ م) کال چه لوړی خورنو سبرله خپل کاکا سلطان احمد میرزا څخه سمرقند ونیوسه گرځنګه چی د ده ورور جهانګیر مرزا «داندمان» نیولو ته و پا ر ا وه نو با بر سلو و ر ځو حکومت وروسته د رجب میاشت سمرقند پریښووه اود اندجان خواته وخوځید خو هغه ښار هم د بابر ترور رسید ودمخه سقوط و کی اوده طرفداران لکه مولانا ن اقاضی اونور ورل سو با بر چی د خپل پلار پا یتخت او سمرقند او اندجان بایلل نو ترډیری سودی پوری لالها نده گرځیده خوچی تاشکند ته ولاړ اووا ته سوه تنه یی پرځان راتول کړه پرفرغانه یی یرغل و کی او بیا د اندجان ځانته و غوښتله او د (۹۰۵ ه ق کال د ذیقعدی په میاشت یی د خپل ورور په ملګری د سمرقند د نیولو تکل و کی او په (۹۰۶ ه ق ـ ۱۵۰۰ م) کال یی هغه ښارله شیبانی خان څخه ونیوه دی پخلپه وایی «من جوان نزده ساله ور ـ ۲ ب ـ ن شیبانی خان مرد پرتجربه و پیر کارد یده یی بود باوجود این هم بیاری د وست و چهل تن شبانه بر سمرقند تاخیتم و ازراه پل سغالګ برحصار برآمده وشهر را گرفتیم وشیبانی خان با هفت و هشت هزار سواریکه داشت هزیمت یافت وبسوی بخارا پس نشست»

بیا هم شیبانی خان پرآرا سه نه کښینوست د بابر د هغه د ساساسره چی د تاشکند حکمران و د پرجنګو نه و کړه څوچی د (۹۰۸ هق=۱۵۰۳ م) کال ذ د والحجی اوجون په میان شت یی تاشکند د بابر اود بابرله ساساسلطان محمود څخه ونیو . (۹۰۹ ـ ق = ۱۵۰۴ م) کال بابر بیا لالهانده گرځیده، او دځان د پاره د دیوه تاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بی په‌لټون کړو،څو چې د(۹۱۰هـ ق = ۱۵۰۴م) کال په‌محرم او جون او جون کې له فرغانې څخه دخراسان په‌نیت د حصارو لایت ته‌راغې او په‌دې وخت کې دده سره تر دروسو تنو زیات کسان و رسره نه‌وو ،چې هغه هم زیاتره‌پلی وو، چاروغی یې‌په پښو او لکړی یې په لاسو کې وې، او یوازې دوې خیمې یې‌درلودلې، په‌داسې حال کې تر‌مذته‌نژدې د آسو دسیند د«یو تاج» له‌گودره دافغانستان خاوری ته‌راپورې‌وتې، او د «کهمرد» او «باسیان» سیمو ته‌راغې چې‌دلته دباقی زوی احمدقاسم د خسرو شاه خورې واکمن و.

بابر چې یو داعیه غوښتونکی او فعال سړی‌و ، په کندز او ایبک او دوشی او آجرکې‌یې دخسرو شاه لښکریان او نورخلك ځانته جلب کې او د(۹۱۰هـ ق) کال په‌لوسړی خورداندراب تراو بوپوریوت او په‌دوشی کې کښته سو ،او دخسرو شاه‌ټول خلك او لښکر بابر ته‌ابل سول او خسرو شاه ددهانۀ غوری له‌لارې خراسان ته‌ولاړ،او د ده ټولې پیسې او وسلې د بابر په‌لاس ورغلې او پیانو تر هندوکش راواوښت او ددو همې خورد میاشتې په‌پای کې یې دکابل ښارونیوه.

خراسان او عراق او چین او روم اوهند تر منځ لوی‌تجارتی مرکز و، اولکه‌پخپله چې‌بابرلیکې دکابل مالیات دلغمان سره هغه‌وخت اته سوه‌زر شاهرخی وې.

په(۹۱۱هـ ق =۱۵۰۶م) کال یې‌دغزنی اوګردیز او کوهاټ او بنو او تهل اودګومل ددرې نیولو ته ملاوتړله او خپل وروره جهانګیرمیرزا یې دغزنی حکومت ته‌وګماره.

دکابل او نورو پورتینو سیمو ترنیولو وروسته د(۹۱۲هـ ق) کال‌دسحرمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سیاشت دشیبانی خان له حملو څخه د هرات د ژغورلو په نیت د غوربند او شیبر او بامیان له لاری هغی خواته و خوځیدا و ځان یی په بادغیس کی د هرات تیموری شهزاګانو ته چی د شیبانی خان د حملو د مخنیوی دپاره د سرغاب دسیند پر غاړ د سره راغونډ سوی و وو رساوه، او دخلرمی خو ر په شپږمه ددو شنبی په ورځ د «ګل باغان» په سیمه کی و رسره یو ځای سو، چی بیا د بدیع الزمان په بلنه هرات ته ولاړ ..

خو په کابل کی دده ترتګ و روسته محمد حسین میرزا دو غلت او د ننګر هار حاکم سلطان سنجر پرلاس یو څه سغولان چی په کابل کی پاته وو، دځانو سره ملګری کړه او د بابر داکازوی خان میرزایی د کابل په پاچهی و تاکه او د بابر طرفداران لکه ملا بابای ساغرچی او خلیفه محب علی قورچی او احمد یوسف او احمد قاسم یې د کابل په کوټ کی کلابند کړل. بابر چی د دی پیښی خبر په هرات و او ربدنو د (۹۱۲ هـ ق) کال د برات د میاشتی په او ومه د باد غیس او غرجستان او چخچران او یکه او لانګ او بامیان او غوربند له لاری بیرته د کابل پر خوا راروهی سو، او دژمی په ډیرو سختیو کی یې ځان کابل ته راو رساوه، او دابشار یې د کوچنی اختر په میاشت بیا و نیو خان میرزایی کندهار او محمد حسین میرزا دوغلت یې دفرا اوسیستان خواته پر ښوول چی ولاړسی .

بابر تر هغه و روسته د خپلو عسکر و داعاشی او خپل مصرف دپاره په (۹۱۳ هـ ق = ۱۵۰۷م) کال غلجی او موسند قبائل چورکړه، سل زره پسونه ځینی بوتلل او د کټوا زتر حدو دو پسی و رسید، او هغه بندیان چی په دی چورا و وچاوی کی په لاس و رغلل تول یې ووژل او د هغو له سرو څخه یې کله منارجوړ کی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې د(٩١٣ هـ ق) کال دمحرم په میاشت شیبانۍ خان هرات ونیو او له هغه ځایه دفراه اوګرمسیر خوا ته پرمخ راغی نوبابر د هغه دمخنیوی دپاره دغزنۍ او کلات له لاری د کندهاراو زمینډ اورخواتهوخوځیدد کندهار بارئیوونیواود کندهار حکمران شاهبیګ دشال اومستونګ خواتهاو دهغهورور محمدمقیم دزمیندداو رلورته و تښتیدل .

بابر د کندهار بازار خپل و رورنا صر میرزاتهو سپارهاو پخپله دډیرو ولجو سره د کابل خواته رارهی سو — خو ترخوميا شتوو روسته شاهبیګ او محمدمقیم دشیبانۍ خان په سلاکړ بیرته کندهارونیو او دبابر و رورنا صر میرزاد کابل خواته و تښتید. شیبانۍ خان کندهار شاهبیګ او محمدمقیم تهچې دوارهدذ وا لښونارغون زامنووو ،وسپاره او پخپله درات تهو لاړچې پهدې وخت کې محمد مقیم وسړاو کندهار یوازې شاهبیګ تهپاتهسو .

د(٩١٣ هـ ق =١٥٠٧م) کال پهدریمه خورجمادیالاول) کې بابر د خورد کابل له لاری دافغانستان پهختیځ کې دننګرهار آدینه پورته وخوځید لغمان او ننګرهاراو کونړ یې ونیول او عبدالرزاق میرزاتهیې وسپارل، او پخپلهیې د(٩١٣ هـ ق =١٥٠٨م) کال دسې پهمیاشت د هوسند و پرقبیلې یرغل و کې. پهدې وخت کې کهڅه هم دعبدالرزاقمیرزاپهپارونه پهکابل کې دبابر پرخلاف یوهدسیسه منځتهراغله، خو بابر هغه لهمنځه یووړه او عبدالرزاق میرزاهم ووژل سو .

بابر په(٩١٥ هـ ق =١٥٠٩م) کال بدخشان هم دخپل اکا دزوی خانمیرزا پهواسطه ترخپل واکړ لاندی کې، او دهغهځای حکومت خپل همدی ،داکا زوی تهوسپارهچې تر (٩٢٧ هـ ق =١٥٢٠م) کال پورې هلته حکمرانوو، او پهدعه کال همهلته سړسو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(۹۱۶ھ ق = ۱۵۱۰م) کال‌دبرات په۲۶ او ددسمبر په دوهمه د جمعی‌په ورځ‌چې شیبانی‌خان په‌سروکی دصفو یانو دلښکر سره‌په‌یو دلو یه او سخته‌جګړه دلسو زرواو زبکو سره ووژل سو، نو خان میرزاله‌بدخشانه بابر ته ولیکله او هغه‌یی دفرغانه دنیولو دپاره تشویق کی، بابر هم فرصت غنیمت وګانه او دهمهغه کال دکوچنی اختر په‌سباشت تر هندوکش وروا ووښت او کندز تدو رسید، له‌شاه‌اسماعیل صفوی څخه‌یی‌مرسئه واخیستله او له بدخشانه‌دخان میرزا عسکری سلاتړ هم ورته ورسید نو دشپیتو زرو عسکرو سره د آمو تر سیند ورپورې ووت او دحصار(اوسنی تاجیکستان) سیمې یې ونیولې، او د (۹۱۷ھ ق = ۱۵۱۱م) کال په رجب‌او اکتوبرکی یې د سمرقند ښارهم د درېیم‌ځل دپاره ونیو؛ او له‌هغه ځایه ئې خپل ورور ناصرمیرزا دکابل په حکومت وګمارە، خو په(۹۱۸ھ ق = ۱۵۱۲م) کال عبیدالله‌خان او زبک بابر ته‌ساته ورکړه او دهغه کال دروژی په د رېیمه او دلوسبر په۱۲ د آمو تر سیند ښیر ته د افغانستان خاوری ته راپورې ووت او په (۹۲۰ھ ق = ۱۵۱۴م) کال کابل ته راورسید.

په (۹۲۲ھ ق = ۱۵۱۵م) کال بابر له‌کابله دکندهار نیولو ته ملاوتړ او په (۹۲۳ھ ق = ۱۵۱۶م) کال یې هغه ښارونیو.

په(۹۲۵ھ ق = ۱۵۱۹م) کال‌بابر دهندوستان‌خواته لښکری وایستلی - دی‌په خپله په‌بابرنامه‌کی لیکی‌چې:

«درتاریخ ۹۱۰ که ولایت کابل مسخرشد ازان تاریخ تاحال همیشه هوس هندوستان کرده می‌شد. گاهی‌ازجهت‌سستی رائی امرأ،گاهی‌از همتائی برادران،یورش‌هندوستان میسر ومسالك او مسخر نمی‌شد. آخر اینچنین موانع نماند»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر (دده په خپل قول) تر پنځولښکر کښیوو رو سته د ډهلی پر نیولو بر یالی سو ،خو ددهدلو سړی لښکر کښی دنیټی په باب دهو رخا نو نظر سره تو پیر لری

دا کبر ددر بار دسو رخ ابو الفضل علامی په قول دبابر لو سړی لښکر کښی دهندخو اته د(۹۱۰ هـ ق) کال په برا ت کی، او د و همه لښکر کښی یې د (۹۱۳ هـ ق) کال په در بیمه خو ر،او در بیمه لښکر کښی د (۹۲۵ هـ ق) کا ل دمحرم په اول کی و ه— خو محمدقاسم فرشته پر هندو ستا ن با ندی د بابر لو سړی حمله د(۹۲۵ هـ ق) کال په سر کی،او دو همه حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په پای،او در بیمه حمله په(۹۲۶ هـ ق) کال کر گنی، او دخلر م او پنځم پر غل دنیټی په باب دنو هو رو دو اړو سؤ رخینو نظر یو شان د ی.

خو پخپله بابرلیکی چی دد هلو سړی پر محل د(۹۲۵ هـ ق =۱۵۱۹م) د محرم په اوله او دجنو ری په در بیمه ددو شنبو په و رځ و ،چې دبر کو نړ او جندول له لاری باجو ړ ته و لاړ او دپښتنو د دلازاک دقبیلې سر ه تر سختی جګړی و رو سته یې دمحرم په پنځمه د باجو ړ تینګه کلاو نیو له، دری زره تنه د کلاسا تو نکی یې وو ژ ل او ډیر یې هم ښدیان کړه، دو ژ لیو سر و نه یې کابل او بدخشان او بلخ ته و استو ل او هم یې هلته پر یوې غو نډی با ندی کله سنار جو ړ کی.

دمحرم په ۴ یې دباجو ړ و اکوالی خپل یو امیر خو اجه کلان ته و سپار له او دی پخپله دسو ات خوا ته ر هی سو.

څنګه چی دسوا ت سیمه ز یاتره دیوسفز یو پښتنو په لاس کړ وه او مشر یې هم دملک سلیمان شاه زوی شاه منصور و ،نو ځکه با برو غو بتله چی دیوسفز و سره خپښی و کړی او بیا دیوسفز و ددو ستی له لاری دهندو ستا ن خوا ته د خپل لښکر لار پر انیزی، هغه و ،چی دشاه منصور لو ر «بی بی سبا رکه» یې ځان ته و غو بتله او په دی توګه یې یو سفزی قبیله دځا ن سلګرې کړه،اودهمدی کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دصفری په شپارسمه او دفروری په اووه لسمه دپنجشنبی په ورځ د سندټر «نیلاب» سیند پورې وت او د لرمړی ځل دپاره يې دهند په خاورې کې پل کښېښود، او دپنجاب «بهیره» ولایت يې اونیو، او دخلورسو وزرو شاهر خې (چې تقریبا شل زره ستر لنګ پونه کېدل) په مقابل کې يې دهغه ځای خلکو تەاسان ورکې او دلومړی خورې په پنځمه ددوشنبی په ورځ يې دبهیره ولایت هندو بیګ ته، او دچناب ولایت يې حسین اکز اکټه و سپاره او پخپله دلومړی خورې په پل و لسمه او دمارچ په دیادلسمه دیکشنبی په ورځ له بهیره وخوځېد کابل خواته راهې سو، او دپیښور، خیبر او ګندمک له لارې دلومړی خورې په او له چې دا پریل هم لومړی نیټه وه دجمعې په ورځ د کابل ارګ ته داور سېده، او په عیش و نوش بوخت سو، خو یو میاشت و دو ستد. هندوستان پښتانه او دبهیره دولایت زمینداران سره یو ځای سول او دابر ګمارلې حکمران هندو بیګ يې له هغه ځایه و شاره او بابر ته يې ځان راورساوه، او هم دپیښور دسیمو یو سفزی حې د کابل دسندپر عاره پراته وو، با برته پورته سوه، ځکه نو بابر و روسته تر هغه حې دګردیز پښتانه يې و ځپل، دېر آې وژل او دهغو دسر و سو خځه يې کلمه نار و در اوه، د (۹۲۹ هـ ق سنه ۱۵۲۳ م) کال درو ژی په دیرلسمه او د سپتمبر په اته دخیبر له لارې د پیښور او لاهور خواته. و خوځېد، اشنغر يې دډېرې علي شره و نیو او غو بته يې چې پرېږ و لارسي مګر په دې وخت کې ورته خبر راورسیده چې سلطان سعید خان له کاشغره دبدخشان خواته راځي نو بیرته کابل ته راوګرځېد او دخپل ورور نمسي دیر زامحمد سلطان و پس دهغصو رزوی يې دخلورو زرو سپرو سره دلاهور خواته ولېږه، او پخپله د کوچنۍ اختر دمیاشتې په پای کې او داکتوبر په شلمه کابل ته راورسیده.

خو څنګه چې په لاره کې دسلطان سعید په بیرته ګرځېدو خبر سو، نو دهغه خیلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو پر تېر يې چې د خپلې آزادۍ د ساتلو دپاره باچه لې وو، يرغل وکې او هغه يې چور کړه.

د (۹۲۶ هـ ق ۱۵۲۰ م) کال په پای کې بيادپيښور له لارې دېنجاب خوا ته رهسې، دسند تر سيند پورې وو ت، او په بهيره کې يې هغو کسانو ته درنه سزا ورکړه چې دبابر کاردارانو يې له هغه ځا يه شړلي وو، او هم يې دسيد پورد سيمې خلك چې دده په مقابل کې يې لاسونه وسلو ته وروړي وو، قتل عام کړه، مالونه يې ولوټل او بنځې يې بنديانې کړې. په دې وخت کې بابر ته خبر ورسېد چې د کندهار حکمران شاه بيګ ارغوني دبابر پر متصرفه سيمو تېری کړی، غزني او کابل ته يې خطر پيدا کړی دی، نو ځکه نو بابر بيرته کابل ته راغی، او خنګه چې په دغه وخت کې دبدخشان واکوال خان سيرزا د پرسو، نو بابر په (۹۲۷ هـ ق) کال خپل مشر زوی همايون دبدخشان واکوال وتاکه او پخپله د کندهار خواته وخوځېد، شاه بيګ يې په کندهار کلا بند کې، شاه بيګ له صفوی شهزاده طهماسب څخه چې داسيرخان له خوا يې په خراسان حکومت کاوه سر سته وغوښتله اسيرخان هم بابر ته د کندهار پر ښورولو پيغام راولېږه خو بابر ونه مانه او شاه بيګ مجبورسو چې بابر ته شيخ ابوسعيد پورانی هروی په ننواته د روهی د پاره لېږی بابر هم روغه ومنله او پردې يې روغه وکړه چې په راتلونکی کال کې به کندهار بابر ته سپاری.

هغه وچې د (۹۲۸ هـ ق = ۱۵۲۲ م) کال د کوچنی اختر دمياشتی په ۴ او دسپتمبر په اولمه شاه بيګ د کندهار دبار کلی دحبيب السير دمؤلف خواندمير دکړوسی سيد غياث الدين په لاس دبابر دربار ته والستولې او پخپله دشال (کوټی) ولايت ته ولاړ او په سيوی کې کښيښو ست. او بابر د کندهار واکو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

الی خپل زوی کامران ته وسپارله او دبابر دواکمنی لمنه تر هلمنده پورې ورسیدپه(۹۳۰ ه ق ـ ۱۵۲۳ م) کال بابر خلرم واردهند خوا ته لښکر و یوست پر لاهور یې یرغل و کې، کهڅه هم دپنجاب واکوا لو او مقتدرو پښتنو لکه بهارخان او سبارک خان لودی او بکمن خان لوانې د لاهور په شپږ کروهی کې دبابر سره جګړه و کړه ، خو دپښتنې شرانو دبې اتفاقۍ په سبب بابر و رباندې بری و مونده ، لاهور یې ونیو او و یې سوځاوه ، خو ورځې و روسته یې دیبالپور هم ونیو او خلك یې قتل عام کړه ـ لاهور یې میر عبدالعزیز او سیالکوټ یې خسروګو کلتاش او د دیبالپور یې باقشقه مغول او کلانور یې محمدعلی تاجیك ته وسپارل،او پخپله دکابل خوا ته راروان شو . په دې سفر کې بابر ته سر هنده پر مخ ولاړ.

د(۹۳۲ ه ق ـ ۱۵۲۵ م) کال دصفری په اوله او دنوسپر په اووه لسمه بابر پنځم واړله کابله دهند دنیولو په غرض و خوځېد ـ کابل او کندهار یې خپل زوی شهزاده کامران ته پرښود ، او پخپله د خیبر او پښور له لاری دلوړی خوا پهاوله د دسمبر په شپاړسمه دشنبې په ورځ دسند تر سیند پورې ووت او دلوړی خوا په خوار لسم دجمعې په ورځ یې د« چناب » دسیند په ختیځه خوا کې سیالکوټ او بیایې د«ماوت» کلاونیوله او دلودی دولت خان دزوی غازی خان ټول مالونه او خزانې او لوی کتابخانه یې ضبط کړه ، او بیایې دلاهور او سرهند تر سنځ کلاوی همونیولی،او دهمغه کال درجب او اپریل په سیاشتو کې پانی پت ته ورسید، او دسلطان ابراهیم لودی سره تر یوه ډیز خونړی جنګ و روسته چې سلطان ابراهیم په همغه جنګ کې دنژدې پنځو سو زړو افغانی جګړنو سره و وژل سو ، بابر بری و مونده او د(۹۳۲ ه ق) کال درجب په دوولسمه دسه شنبې په ورځ دډهلی پر تخت کښېنوست او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دګوګانی سلطنت بنسټ یې په هند کی کښېښود، او بابر د هند د شهنشاه په حیث
و پېژ انده سو .

د بابر شهنشاهی تر بنګاله پورې وغځېدله او په هند کی یې هرلو ر فتوحات
و کړه (چې د هغو فتو حاتو او په هند کی د بابر د نو ر و ګار نامو مفصلې یادو نې
په هغو مأخذو کی ر او ړ ه سوی دی چې په دې کتاب کی د بابر د ژ و ند پېښو
په پای کی ښو و لی سوی دی، محترم علاقه لر و نکی هغوته مر اجعه کولای سی
دلته یو ازی هغه څه ر ااخلو چې په افغانستان پو ری اړ ه و لری او هغه داچې:)
بابر د هند د شهنشاهی د چار و تر سنبالو لو و ر و سته چې د هند په «اګر ه» کی
تاتو بی و نښو ، نو بیا یې افغانستان ته تو جه ر او و شتله او افغانستان ته یې د
اوډ ا فغا نستان خپل د ر بار نو مېالی امیر ان ر او استول، چې یوله هغو څخه د
ده په ر باو ری او لوی سپه دار «خو اجه کلان» و ، چې د بابر له خو ادغز نی ا و ګر
دیز په وا کویی او حکومت و تا کل سو، او هغه هم ترهغه و ر و سته چې د ډ هلی
دیوی و دانی پر دیواله یې په دری ژ به دابیت و لیکه چې.

اګر بخیر و سلامـــت ګذارسند کنم سیـــاه ر وی شوم ګرهوای هند کـــنم د
(۹۳۲ هـ ـ ق) کال د ذیحجه د میاشتی په شلمه د پنجشنبی په و ر ځ له ډ هلی څخه
د کابل خواته ز اوخوځېد.

هُمدار از بابرد (۹۳۳ هق) کال د رجب په نهمه خپل ز وی شهزاده همایون
د کابل او بدخشان په حکمرانی وتا کـه، چې همایون بیا په (۹۳۳ هـق) کا ل
په بدخشان کی سلطان و یس د لخان سلګری کی او د خلو بښت ز رو تنوسره د سمرقند
خوا ته و خوځېد، خوخنګه چې په هند کی لا د بابر په مخ کی مشکلات و و، نو
همایون ته یې فرمان و لېږه چې د ماو ر اءالنهرد حکمرانا نوسره ر و غه و کړی،
هغه و چې هما یون یو کال و ر و سته د بدخشا ن حکومت خپل یوه خپښ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه سلطان ولیس نو میده وسپاره اوبه خپل د کابل د لاری با بر ته ورغی په کندهار کی هم دبابر له خواشهزاده کامران وا کول وچې بیامی کندهار خپل ور و رشهزاده عسکری ته وسپاره .

بابردو دانیوپه و دانولواو دباغوپه جوړ و لو کی به ډو ق در لود،دپرو ان دلستالف دباغ دو یالو کښل او دخیا بانو سمول دده په وخت کی سوی دی. که څه هم د استالف باغ ترده دمخه «الغ بیگ میرزا له خلکو څخه غصب کړی و ،خوبابرخلکو نه دهغه باغ بیه و ر کړه لبه تر بی بی پکښی و ئیستل او خیابانونه یی سم کړه .

همدا رنگه یی دخراجه سیاران په سیمه کی څیروه غو نډی یوه گردی صفه جوړه کړې او دهغه خای له چنوڅخه یې یوه نوې ویاله ایستلې وه، چې د ایستلونیته یې د «جری خپش» له کلماتوڅخه د (۹۲۵ هـ ق) کال را و تلی دی.

بابر په کابل کی دآرو بالو دنیالگیو ایښودل تعمیم کړه اودهند وستان ترنیولو و روسته یې دخراجه کلان په وسیله دغزنی د سلطان بند دبیاو دانولو دپاره دپر ز ر را و لیږل .

سربیره پردې بابر پخپله بابرنامه کې ددې باغونومونه یا دوی چې دده وخت کی و دان او دسیل ځایونه و و :

باغ نورو زی، بو ستان سرای، چهار باغ ، باغ بهشت ، باغ بنفشه ، باغ نور ، باغ گل کنه، باغ خلوت ، باغ صورت خانه، باغ حبد ر نقی .

دعبدالحمید لاهوری په قول بابر په کابل کې څونور باغونه هم دشهرآرا، چار باغ، جلوخانه، او ر ته باغ ، باغ صورت ، باغ مهتاب ، باغ آهوخانه او سه یا څه جوړ کړی اودیوالونه یې پر را گر ځولی و و . په کابل کی دبابر دوخت له ود ا ینو څخه یوهم تخت بابر دی چې د کابل درودد سجر اپر جنو بی غره باند ی یې دصنفي په شکل جوړ کړی دی اوهلته یو گر دی حوض هم دشر بود پاره کینلي و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هندی دوه منه شراب یې نیول او هلته کتیبه هم سته چې پرهغې باندی لیکی سوی دی:
تختگاه پادشاه عالم پناه ظهیرالدین محمد بابر ابن عمر شیخ کورکان خلی الله ملکه
فی سنه ۹۳۲ ه» دبابر کړوسی نورالدین جهانگیر لیکی چې: دې دبر ینی صفی
به تخت شاه شهرت د رلود او بابر پرهغې وگښتا ستی او شراب یې چښل.
او هم جهانگیر وا یی چې دشهر آرا باغ ،دبابر ترور شهر بانو بیگم و دان
کړی و چې دجهانگیر له خوا بیا جهان آرا و باله سو .

په کابل کی بله ودانی چې د بابر په وختو کی ودانه او د استوگنی
ځای و د ارگ کلا (قلعه ارگ) وه چې اوس یې بالا حصار بولی بابر
داو دانی ستایی اولیکی چې د ا عجیب ارگ پر یوه لوړه پروت دی
چې دیره شپه هوا لری اولاندی یې داو بو یو لوی ډنډ (کول) او د ر
وخو اوته یې سمسو ره شنیلی دی او د شمال لور ته یې کوزونه دی
او ملا طالب سعمایی ددی ارگ په ستاینه کی بدیع الزمان میرزا ته دا بیت و یلی و :

بخورد ر ا ارگ کابل می بگزد ا ن کا سته یی د ر ۍ
که هم کوه است وهم د ریاوهم شهر است وهم صحرا

د بابر د وقت بل مشهور بن د ننگر هار
بهسود وته نږدی باغ صفا و ،چې د شا هجهان تروختونې هم شهرت درلود،
اوابوالفضل دا باغ داسی ستایی آنر ابهار چمن آرایش طرب افزای خوا طروصفا بخش
رنگاستان ،وواطن توان گفت که نزد یک جلال آباد بود (۱) اودعبد الحمید
په قول د صفا باغ له بگرا می څخه پر سمه لټه ر ۳۲ کرولیری وه،
باغ و ډېرصفا او رنگین (۲) چې هم د اوس دجلال آباد لو یدیزی

(۱) اکبر نامه ـ ۳ / ۳۲۱ سخ د پوهاند حبیبی په حوا له
(۲) پادشاه نامه ـ ۲/۶۰۳ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو اتهشل کیلومترهلری دوری رود په او لسوالی کی دباغ صفاپه نامه یو کلی سته اود باغ صفا د و عبت کارند وی دی و چوارباغ صفا هم په هغو حد ود دو کی پرا پ ب دی (۱) همدا رنگه په دی نامه دپنجاب پهایالت کی د بهیر؟ نوسی ځای څخه لس کر وه لیری د بهیر ه او جود د غره تر منځ د چینپرغاړه د با بر له خو ا یو بن جو پ سوی دوفاباغ : په ۹۱۳هق = ۵۰۸ هم کال بابر له کابل څخه د جنوب خو ا ته د یا ر لس فر سنگه لیری پر یو ه لو ړه با ندی یو جو پ کړی واچی رودآی په منځ کی بهیده اودبن په منځ کی یوه غوندی وه چی بابر هغه خبابانلو نه ا وحو ضو نه جو پ کړی وو او دنار یرنج او انارو و نی یی کښینو لی و ی د ا بن د سپین غر ه په لمنه کی و ، خو و اوده هلتهنهاو ر ید له، او څنگه چی د کابل ا وننگر هار دلا ری پر سر و نوبا بر بهدیبنتهو ر تی او د ۹۳۲هق = ۵۲۵ ام کال د صفر په ۱۷ چی بابر دخپل و روستی جنگ د پاره دهند دفتح په نیت هغی خوا ته تی دغه بن تهو رغلی او هلته میشته سوی و(۲) او اکبر هم په (۹۹۸ه ق ۱۵۸۹م) کال کابل تهدتگ پر و خت څه سو د ه په باغ وفا کی پا ته سوی اود هغه شاوخوا ته یی بنکار کړی و (۳) لسکه بابر چی لیکی د وفا باغ ، د جوی شاهي اوگند مکۍ تر منځ پر و ت و، او د کابل لار له باغ وفاتخه د سلطانیپو ر خوا ته تله .

---

(۱) بابر نامه - ۲۳۸،۱۳۲مخو نه

(۲)اکبر نامه -۱/۹۳مخ

(۳) " " ۲/۵۷۰ "

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر لیکی چی : بسیار بصفا باغی واقع شده، هر کس بچشم خریداری ببیند خواهد دانست که‌چطور جاسیست صفا ولطاف آن بی نظیراست (۱) ابو الفضل هم وباغ وفاً موقعیت دگندهٔ او کوشکک ترمنځ ښیی .

او اوس‌داځای دجلال آباد لوبدیځ پلوته لس کروه لیری د«باغوانی »دکلی سره پروت دی ، او د بابر « آدینه پور » هم دلته و ، اوابوا لفضل لیکی چی : «باغ وفانزدیک آدینه پو راز آثار بابر است»

په کند ها کی هم دسر پوزې

دغره پر څو که«چهل زینه» دبابر په‌امر و دانه سوی‌ده چی‌محمد معصوم یې پخپل کتاب تاریخ سند کی‌د«عمارت‌پیش‌طاق» په‌نامه یادوی او لیکی :

«بفرسودهٔ بابر پادشاه در کوهیکه سو سو م‌به‌سر پوزه‌است‌از سنگ بریده‌اند و آن طاقیست در غایت ارتفاع و در مدت نه‌سال هشتاد نفر سنگتراش هر روز در انجا کار کرده با تمام رسانیده‌اند — الحق جای نفیس و فرح فزاست و در آنجا کتابه یی بنام بابر پادشاه و میرزا کامران و میرزا عسکری و میرزا هندال که صاحب اهتمام‌بوده اند نوشته اند»

خو پخپله‌بابر یوازی‌دو نی‌لیکی‌چی:«در بینی‌گاه کوه‌قندهار عمارتی‌ساخته‌ام» دچهل زینې و دانی په (۹۳۰ هـ ق) کال سوې او په (۹۵۳ هـ ق) پای ته رسیدلی ده، او په (۱۰۰۳ هـ ق) کال‌چی داکبر پاچانظامی منصبدار میرمعصوم کندهاری کندهار ته‌راغی نوپه‌څلورکاله کی یې دبهکر د ډبرو تو ډونکو

---

(۱) بابرنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واسطه یوه بله کتیبه دهمایون او اکبر په نامه هم دچهل زینې پر پخوانی کتیبه زیاته کړه او اکبر دشهنشاهی دتولوښار و او ولایاتو نومونه یې هلته ولیکل .

په دې توګه بابر په افغانستان کې ډېر ځایونه و دان او ډېر باغونه جوړ کړل چې له هغو څخه دافغانستان سره دبابر زیاته علاقه او مینه څرګندیږی او او دده دزیاتې مینې یو څرګند دلیل دادی چې ده دسړینې پروخت و صیت وکې چې دده سړی دی کابل ته یووړه سی اوهلته دی ښخ کړه سي، هغه وچې دبابر داو صیت دده ننګیالی پښتنی ساندینی یو سفزی «بی بی مبارکی» پرځای کړ، اوده ډېرې کابل ته راووړه او دلته دشیردرو ازه دغره په لوړ یدیځه لمنه » کی ښخ کی چې هغه وخت یې په «قدمګاه» شهرت درلوداو اوس یې «دبابر باغ بولی .

عبدالحمید لاهوری داهم لیکی چې بابر وصیت کړی وو، چې دده پر قبر دی وانی نه جوړیږی، ځکه نو لوسړی دده قبر ډېر ساده وو، خو په (۱۰۱۶ هـ ق) کال د جهانګیر پاچا په امر یې د سپینوسرمرو یا شناخته (لوحه) پر قبرو درولە سوه چې یو نیم متر یې لوړ والی او نیم متر یې پسو ردی او پر یوه سخ یې په ډېر شکلی نستعلیق خطلیکی سوی دی:

لوسړی لیکه : یاسبحان یاملك یافتاح یاعدل یاقوس

۲ الله اکبر

۳ــ لااله الله محمد رسول الله

۴ــ پادشاهی کز جبینش تافتی نور الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵— آن‌ظهر الدین محمد بو دبابر پادشاه

۶— باشکوه ودو لت و اقبال و عد ل و دادو د ین .

۷— داشت ا ز تو فیق و فیض و فتح و فیر و زی سپاه

۸— عالم اجسام را بگرفت و شد رو شن رو ان

۹— بهر فتح عالم ا رو ا ح چون نو ر نگا ه

۱۰— : شد چوفرد و سش‌مکان ،رضوان زمن تار یخ جست

۱۱—:گفتمش«فردو مس‌دایم جای بابربادشاه» —۹۳۷ هـ

د شناختی پربل‌مخ لیکلی سوی د ی :

۱—لیکه: یاالله یانور یافیاض‌یاغفار یا رحیم

۲—«: یاارحم‌الراحمین

۳—«:از فیض‌عنایت بیغایت الهی

۴—«: و قتی که بزیارت‌رو ضهٔ‌منور ۀ

۵—:حضرت‌فردوس مکانی

۶—«: ظهیرالدین محمد بابرشاه

۷—:« غازی انوالمظفر نور دین محمد

۸—«:جهانگیر پادشاه ابن حضرت

۹—«: عرش‌آشیانی جلال‌الدین محمد

۱۰—«: اکبرپادشاه غازی کامجو گرد ید ند

۱۱—«:این لوح‌فرمودندسنه ۲جلوس .

۱۲—«: جهانگیری مطابق ۱۰۱۶ هجری دبابرپه هدیره کی‌دده د کور نی‌داقبر ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم‌ستیه :

۱-دبابردنسي دهمایون دزوی‌محمد حکیم قبرچې د(۹۶۰هق)

کال‌ددر بمی خور په ۱۵ز پرېښدلی او د(۹۹۳هق) کال دبرات په اوله دجمعې په ورځ سرا و دبابردقبربنی‌خواته ښخ دی .

۲-دبابر دزوی‌هندال قبر، چی‌د(۹۵۸هق) کال دذیقعدی‌په ۲۱ په‌چهارشکی وژل‌سوی او دبابردقبر کښې خواته ښخ دی

۳-درقیه‌سلطان‌بیگم قبر،چی‌دمیرزا هندال‌لوراو دجلال‌الدین اکبر پاچاساندینه وه‌اوپه (۱۰۳۵هق) کال دهندپه‌اکبرآباد کی سره سوې‌وه اوسړی يې کا بل‌ته راوړه‌سوی اودباغ په‌پنځلسمه‌برتبه کی ښخه‌ده، او دجهانګیر پاچاپه امردمرمر و چپوتره و رباندی جوړه سوې‌ده .

عبدالحمیدلاهوری‌په‌خپل کتاب«پادشاه‌نامه» کی لیکی دبابرباغ پنځه سوه ګزه اوږد دو، اوپنځلس‌مرتبې‌بی‌درلودلی‌چه‌دهری‌مرتبې‌لوړوالی‌دپرش‌ګزه‌وه،او دشاهجهان په وختو کی‌هم‌دې‌باغ ډېرښه‌رونق‌درلود، یوواریې‌پنځلس‌زره‌روپی‌او بیابې‌دخپل جلجیوس‌په‌نولسم کال‌په (۱۰۵۶هق) کی‌دوه‌لکه‌اوپنځوس‌زره‌روپی‌دبابرپه‌روضې اودکابل‌په نورو باغوخرخی کړی چی دهغوله جملې‌څخه يې دبابرترقبرپه‌لاندی برتبه کی یوکوچنی مسجد دسرسرو له ډېرو څخه په دوه کاله کی‌دخلوېښتو زرو روپیوپه مصرف ودادن کی، اوهم يې‌په‌دې باغ کی‌دوو لس‌آبشارونه ډنډ و سره دکابل له سرسرو ډېرو څخه جوړ کړه .

دبابرشخصیت‌اودده‌علمی‌اوادبی‌استعداد:

دسور خانوپه اتفاق‌بابرلور شخصیت څښتن او دعلمی او ادبی‌استعداد خاوندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دهدیخاله زوی میرزا حیدر دو غلات د کاشغراو کشمیر حکمران دبابر شخصیت داسی ستایی .

«پادشاهی بود بانواع فضایل آراسته بخصایل حمیده پیراسته، از ین همه خصلت شجاعت و مروت او غالب بود .در شعرترکی بعد از میر علی شیر کس مقدا راو نگفته ـ دیوانی دارد ترکی در غایت عذوبت و «مبین» نام نظمی ساخته در فقه بغایت رسالهٔ مفید است و مقبول خلایق، و عروض ترکی نوشته که پیش از وی کسی عروض ترکی را بآن لطافت ننوشته و رسالهٔ والدیهٔ حضرت ایشان (دلیکونکی خواجه عبیدالله احراردی) نظم کرده و قایعی که نام تاریخ تزک (دارد) در غایت سلاست و روانی و عبارت پاکیزه منقح قریب الفهم..

بفضایل او پیش از وی در دودمان او غالباً کس نگذشته است و واقعات غریبه و جنگهای عجیبه دست داده که بتحقیق از ابنای او کس رادست نداده ....»

دموسیقی په علم او په شعراو انشاءاو املاء کی یې ساری نه درلود، د خپلو پاچهی پیښی یې په ترکی ژبه ولیکلې چی دبیرم خان زوی عبدالرحیم خان خانان بیا هغه داکبرپاچاپه وخت کی په پارسی ژبه راواړولې .

د فرشته په قول بابریو عیاش اوسی پرست سړی هم و ، خوسره له هغه په حنفی فقه هم خبرو ، روژه یې نیوله او نمونځ یې کاوه .

په شعر کی یې ناز که او بدیعه طبع درلودله، اوهم یې یودول خط اختراع کړی و ، چی «بابری خط» یې باله او پخپله بابرد (۹۱۰ اهق) کال په پښتو کی یوه دا خبره هم لیکی چی ده داخط په کابل کی اختراع کړی دی او ددې خط په باب تفصیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دخطنمونه یی دپوهاندحبیبی د«ظهیرالدین محمدبابرشاه» د کتاب په ۵۷مخ کی تر ۷۸مخ پوری راغلی دی .

دبابر مشهور تالیفات دادی :

۱-بابرنامه : چی دتزک بابری-یاد واقعات بابری په نامه هم یادیږی ، او په انگریزی ، المانی ، او فرانسوی ژ بوهم ترجمه سوې ده .

داکتاب بابرپه تورکی ژ به لیکلی او ددرو تنوله خوابیل بیل په پارسی اړول سوی دی .لومړی ترجمه دعبدالرحیم خان خانان له خوا په (۹۹۸ هق) کال،او دوهمه ترجمه دشیخ زین الدین خوافی وفائی له خواچی(په ۹۴۰ هق کال کی سر دی)او دریمه ترجمه دمیرزا اپاینده حسن غزنوی له خواپه (۹۹۴ ه ق کال کی)

۲-دعروض رساله: داساله بابر دتورکی اشعارو پر اروض په (۹۳۳ هق) کال کی لیکلی ده .

۳-دبابر دیوان: دبابردتورکی اشعار و دیوان دی چی پارسی اشعار یې هم پکښی سته او په (۹۶۲ ه ق) کال ترتیب سوی دی .

۴- مبین: داکتاب بابردحنفی فقه په مسائلو کی په ترکی ژ به منظوم کړی او نظم یې د(رمل مسدس محذوف) په بحر کی دی او په (۹۲۸ هق) کال پای ته رسیدلی دی چی یوفصل (کتاب الزکوة)یې په (۱۹۶۰م) کال کی داوزبکستان دعلومو اکادیمی داقتصاد دموسسی په مجموعه کی خپور سوی دی ۵-دوالدیه درسالی نظم: دارساله چه دخواجه ناصرالدین عبیدالله احرار تألیف وپه (۹۳۵ ه ق) کال بابر په ترکي ژ به نظم کړی ؤبابر په ترکی ژ بی تر بیره په پارسی هم شعرو ایه داخلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریزه‌دده ده

درویشانر اگر چه‌نه از خوشیانم

لیکك ا زدل و جان معتقدا یشانم

دو راست‌مگوی‌شاهی‌ازدرویشی‌شاهیم

ولی بندهٔدرویشانم داسطلع هم دده ده هلاك میکندم فرقت‌تو دانستم

وگربه رفتن ازاین شهر می‌توانستم

وایی‌چه‌به کابل کی‌یی‌دتخت‌شاه‌ددبرین حوض برخنه دابیت کیند لی‌و :

نورو زنوبها ی‌وی ودلبری‌خوشست

باربعیش کوش که عالم د و باره نیست

مأخـــذ و نه :

١- ظهیرالدین محمد بابرشاه - دپوهاندحبیبی تألیف -دکتاب‌له‌زیاتری برخی خخه استفاده سوې ده .

٢- بابرنامه - پارسی ترجمه - دیمبی چاپ - ٢ مخ او نور مخونه .

٣- اکبرنامه- ٨٦/١مخ او نور مخونه

٤- منتخب اللباب -٢١/١ «

٥- تاریخ‌فرشته -١٩٣/١« او نور مخونه

٦- مفتاح التواریخ- ١٥٦«

٧- طبقات اکبری -٢٧/١« او نور مخونه

٨- تاریخ افغانستان درعصرگورگانی‌هند - له‌دو هم مخ خخه‌تر٣٣مخ پوری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۷۵-بابرخان کاکړ : دلسمی هجری پیړی په سر کی د پښتو ژبی لیکوال،او د«غرغښت نامې» د ناظم دوست محمد کاکړ پلار و ،چې پخپله دوست محمد کاکړ په خپل کتاب کی لیکلی دی :«چې زما پلار بابړ خان هم یو کتاب په شعر کښلی و ، چې نوم یې و «تذکرهٔ غرغښت» او هغه وخت چې بابړ خان وفات سو ، او زه پر کور نه وم، نو هغه کتاب ورک سوی و ، او چاضایع کړی، زه چې راغلم د خپل پلار په ډاتم هسی و یرجن نسوم،لکه چې کتاب ورک سوی و.ما خو دهغه کتاب خبری او ربدلی او په واروارو ویلی وی ، او هم سی یو څه له هغو څخه په یاد وي ، نو ما پرخدای توکل و کا، او هغه قصې او روایات سی بیا په شعر وویل ،خدای تعالی دی زما پلار سعی مشکوره کا »

مأخذ :

پته خزانه -د کابل لوړی چاپ -۸۷ مخ

۱۳۷۶- بابك صاحب: دخپل وخت یوروحانی سړی او په خته بنادیزی سیدو ، او کو یتې د گلستان دعنایت کار یز ته نژ دې په غره کی ښخ دی عالم خلک زیا ته عقیده ور ته لری او زیا رت ته ورځی

مأخذ :

مزارات-دسیال کاکړ لیکنه ۲۶ مخ

۱۳۷۷ باب صاحب: نوم یې بلا محمدجان-یا-میر محمدجان اوسشهور په بابك صاحب د خپل وخت نوسیالی روحانی عالم و ، د پر سریدان یې د رلودل چې تر اوسه یې هم زیارت شهرت لری او د پر عوام یې زیارت ته ورځی. دې په خته سیدو ، په فقه، حدیث او تصوف کې لوی لاس درلود، د پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

متشرع، زاهد او پرهیزګار سړی و، ژوند یې زیاتره دخدای په عبادت تیر او او په طریقت کې د نقشبندی سلسلی پیرو و، په ۱۲۳۵ هـ کال د کندهار په پهسپین بولدک کې پرانوهم هملته سپخ دی- لنګر یې تر او سه چلیږی.

ماخذ:

د کندهار مشاهیر-۳۱۸ مخ.

۱۳۷۸-بابو: دباز یدزوی د پښتنو دبابوزوی دقبیلې مشرنیکه و، په قبیله سیدو، سرسرداری، ګلوګرام، کوکړی، بټو ده سپل باڼې، شیر اترپ، او سلام پورسیمو وکې اوسی

ماخذ:

حواشی-تواریخ حافظ رحمت خانی- پهاردو ۶۳۵ مخ.

۱۳۷۹-بابو جان بابی: دکرم خان زوی دهوتکو ددورې د پښتو ژبې نومیالی شاعر، او دملی قائد، پیرو یس نیکه ننګیالی ملګری و. دزابل دا تغر پهسیمه کې اوسیده و دهغه وخت د آزادی ساتلو په پیروجګلو وکې یې برخه اخیستې وه. هغه وخت چې پیرو یس نیکه دصفوی دولت دتیری پهمقابل کې ملاو تړله، او په کندهار کې دصفوی دولت ارمنی ظالم حکمران ګرګین وو اژه کېده بابوجان بابی دخپلو جنګیالیو زلمیانو سره د «ماشور» دکلی لهخوا د کندهار پر زاړه بازار یرغل وکړ او بازار یې دګرګین لهستوګو زوګړو نوخته و نیو، او بیا د پیرو یس نیکه لهخوا دکلات (زابل) دسیمې حکمران و تاکل سو.

دپیرو یس نیکه تر سپینې و روسته هغه وخت چې شاه محمود هوتک داصفهان لورته لښکرویوست بابوجان بابی د پیرو زوګړو زوګړو نو سره د کندهار بازار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغی او د شاه محمود دلښکر سره یو ځای سو.

دپښتو خزانې مؤلف محمود هوتک لیکی چې: «په کال (۱۱۳۳) سته هجری، چې شاه محمود پادشاه دپادشاه دوران شاه حسین و رو رلښکر و کاوه او اصفهان ته یې دیر غل عزیمت و کا، بابو جان بابی سره له خپلو غښتلو ځوانانو، چې دري زره تنه هوتک و، او تو خی او ترکی او ځینی آکا خیل راغلل کندهار ته او دشاه محمود سره و لاړل اصفهان ته، په جنګو کی بابوجان بابی هسی مېرانه و کا، چې رستم دوران یې هېر کا».

دتاریخ سلطانی مؤلف سلطان محمد لیکی چې: بابوجان بابی په ایران کی دشاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک داستیلا په وخت کی دلار و بندر حاکم و، او په ایران کی دهوتکو دشهښتا هی تر ختمید و و روسته بابو جان بابی کندهار ته راغی، او هغه وخت چې نادر شاه افشار له هراته د کندهار پر خوا یر غل راوو ړ، او امام وردی بیګ د کرمان حکمران یې د ګرشک او بست د کلانیو لوته وګماره، نو بابوجان بابی دشاه حسین هوتک په امر پښتنو جنګیا لیوسره دهغه مقابلې ته ور وو ت او دویردی بیګ لښکر ته یې ماتې و رکړه. بابو جان په پښتو ژبه خواږه شعر و نه هم وې، او په (۱۱۲۹ ه) کال یې د «شها او ګلان» قصه په پښتو نظم کړه، او هغه یې «قصص العاشقین» په نامه یې و بلله، او په هغه قصه کی دعشق داسی ستاینه کوی:

عشق یو هستی تور یالی دی چې پر هر ځای یې بری دی

دعشق او ر هسی سوزان دی

چې سو ځلی یې جهان دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه بې‌عشقه کلهٔ زړه دی
چې‌بې‌عشقه زړه دسړه دی
نه‌دی عشق‌په‌یوه رنګ
کله‌صلح ، ګهی جنګ
پښتانه کاندی ستل
چې‌دی خوږ ترشات ، عسل
چې«بې‌عشقه‌سر کلوه دی. »
تش بې مغزه یو لادو دی
زړه بې عشقه په‌کار نه دی
هم‌هر زړه سز او ار نه دی
چې‌د عشق و کا خبری
کړی په‌غوږ د اسر غلری
دپاکانو عشق‌سزادی
اسانت دا ، دسو لادی

مأخذ ونه :

۱-پټه‌خزانه -۱۳۳مخ ۲-تاریخ سلطانی -۸۵مخ
۳-جهانکشای‌نادر-۱۲۱ مخ. ۴-دپښتو آریانا دایرةالمعارف ۴/۳۰۳.

۱۳۸۰- بابو جان لغمانی: دپښتو ژبی نوميالی شاعر و، چې‌داشغار و بشپړ دیوان بې‌درلود او ددې ددیوان یوه‌برخه مشتر را و رتی په‌خپل کتاب «ګلشن روه» کی را اخیستې‌ده، او جارج راو رتی لوسړی سړی‌دی چی دبابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان د اصل او نسب په با ب يې د پښتو ګرامر دمقدمې په دری د پر شم مخ کـی لیکلی دی :

«بابو جان دبلو رستان (۱) له سیا ه پو شو کافرو څخه و مسلمان سواو دخپل علم او لیاقت له امله يې په مسلمانانو کې ښه نو م و ګاټه ـ بابوجان په یو سفرو مخ دی او خلک يې ز یارت ته و رځی ».

قاضی میراحمد شاه رضوانی (۱۲۷۹-۱۳۵۳ هق) په خپل کتاب « شکرستان افغانی » کې در او تی دغه خبری را نقل کړی ا و دایی هم پر اضافه کړی دی چی :

«بابو جان له تورو کافرو څخه یو ه ملایو سفر یو ته را و ستلی و ، پخپله بابو جان د لغما ن و »

«په و رکه خزانه» کې در او رتی دغې خبری ته چی بابو جان په او ل کـی سیاه پو ش کافرو ، د شک په ستر ګه کتل سوی دی ، ددغه کتاب دلو سړی تو ک په ۱۳۰ مخ کی کښلی دی:

«نه شی و یل کېدای چی داسعاو سات را و رتی له کومه را و ړی د ی ، لیکن تر کومه چی دبابو جان او سرو کافرو تعلق دی، نو که بابو جان په رښتیا دبلو رستان سور کافرو ، نو داخبره دعقل او قیاس نه لری ده چی د بلورستان یو سړی چی پښتو دهغه سورنی ژ به نه وی دو سره ژ ردی پکښې کمال ته و رسی او بیاشاعری دی پکښی هم و کړی ، او بیاپه هغه زمانه کې ـ البته دا کېدای شی چی دبابو جان پلار نیکه به په اسلام تر مشرف کېدو نه پس چېرته د پښتنو علاقې ته راغلی وی او بابو جان هلته پیداشوی وی . بابو جان که مسلمان شوی و

---

(۱) بلورستان د کونړ او الینګار ددرو شمال ته پروت دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډ نو کم از کم په داسې عصر کښې به وی چې د کفر او اسلام تر منځ دښه او بد فرق به يې کولای شو ، دښه او بدو دا فرق کم از کم انسان د دې هر شو کلونو په عمر کې کولای شي د دې هر شو کالو يو سړی چې په يوه ځيرهڅ ن کې شاعری وکړی هغه فرق د بابو جان په شاعری کې نه محسوسېږی»

پوهاند عبدالشکور رشاد د «گلشن روه» په سر يزه کې چې په ۱۳۵۶ هـ ش کال په کابل کې چاپ سوی ليکی چې: «باغلی همیش خلیل خو په ډېټو ژ به کې د بابو جان بشپړی او صحیح افادی او بیا د شاعری تر عهد ی په هغه توګه سره و تلو دې ته ارا يستلی دی چې دراو رتې خبره و نه منی او يا د سمون کو م ضعیف تاو يل و لټوی.

ډ ډګر زه وايم چې د بابو جان په عربی، پارسی او هندکو ژ بو پو ره او صحیح پوهېدل هم دراو رتې خبره ، اتوی او ددې ادعا شواهد د بابو جان په کتاب کې وګوری »

پوهاند رشاد ليکی چې: بابوجان د فکر و ذکر او سلوک و عرفان له لارې د دېر بابا سید علی غواص تر مذی »(۹۰۸-۹۹۱ هق) د مسلک او مشرب پیرو دی.

د بابو جان دژو ند انه دزمانې په باب د پښتانه شعرا د لو سړی تو ک په مقدمه کې لوی اوستاد پوهاند حبیبی ليکلی دی چې باباجان تر (۱۰۵۰ هق) وروسته ژوندی و ، او همیش خلیل دو رکې خوانې مؤلف يې د میرزا خان او رمړ چې په (۱۰۴۰ هق) کال سړی او د دولت لوانی (۱۰۶۸ هق) د زمانې زمانې شاعر بولی .

پوهاند رشاد ليکی چې : د بابو جان د اشعارو په مجموعه کې د او ر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگز یې عالمګیر (۱۰۶۸-۱۱۱۸هـ ق) ستاینه دا سې چې بابو جان تر ۱۰۶۸هـ ق کال وروسته هم څه سوده ژوندی و .

دبابو جان دنظمو نو مجموعه په بشپړ دول تر اوسه نه ده چاپ سوې خو خطي نسخې یې ډیرې دي. د لندن په انډیا آفس لائبریرۍ کې یې یوه نسخه سته چې د لوی احمد شاه بابا د بابا چائې په خورلسم کال (۱۱۷۴هـ ق) کښل سوې ده اوراسپور درضا لائبریرۍ نسخه د انډیا آفس لایبریرۍ تر نسخې یو کال وروسته (په ۱۱۷۵هـ ق) کې لیکلې سوې ده . دبابو جان سر یاني قصیده په ۱۸۴۷ کال دپښتو پر وقمیر دوون په پښتو سنځبانو کې له ۳۷۴ څخه تر ۳۸۴ څو پورې چاپ سوې ده ، اوراورتې د ګلشن روه په ۱۳۵۱ لمنو کې دبابو جان د کتاب یوه برخه را اخیستې ده خو د نشر ګمان یې پر کېږي دی حال داچې دیوه خانه رشاه په نظر نظم دی په هر حال د بابو جان د کلا وی نمونې دادی :

-۱-

سینه ستا کړه د دنیا مینې لتاره
د زړه مینه دی تماشه پسې لاړه

د دنیا له مینې هسې سبدل شوی
څه دروغ الابلادی کړه په غاړه

محرمان دستحقان دی نامحرم کړه
دحرام پوښتنه نکړی هر څه نغاړه

هغه سال به دی بلاشی سیاه سرخه
لکه خوګ ځمز پر بانګ وو زی له ښاره

تا به بیاسو سی په دوسره ډیر عالم کې
ستا بشپړه به په سوسو نو کړی لتاړه

په هګرو نو به دې اخلې یو تر بله
هیڅ ذره به دی پرې نږدې نه ګذاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دنیادی همه‌واړه سره یاسپین وی هره تنګه به‌دی داغ کاندی له ناره
په صورت به دی داغو نه کاله او ره په عذاب به دی بشره کا ګرفتاره
انبیا له بخیلا نو روی ګردان دی عرض به‌نه کا د ظالم بخیل دپاره
د بخیل په باب راغلی آیاتونه عذابو نه‌به ډیر سخت کاندی‌دو باره
د باجوجان په بیانو نو باورنکا دهوچی بر خه شوی‌ده له ناره
(۲)دحاتم نوم به جاری وی تر قیامته دازل بحره یی وه‌ له سخا وته
حاجتمن به نا اسیده تر ینه تلو ورکول یی‌وبی‌اجره بی سنته دسوالی
زړه به یی روغ په سر حباکړ کایل نمه و فقیرانو له خدمته
هرسوالی چی به‌دده په‌ورحاضر شو غه رنځور به فارغ روغ شو له
زحمته په شارونونی نوم‌ولاړ دسخاوت شو پادشاهان یې په غصه شو شهرته
همت د خدای له خزانو دی‌باجوجانه همتناک دی خښتن نه کا بی همته

ماخذونه :

۱- پښتانه شعرا ۱/۱۹، ۲۱۹ مخونه

۲- د ګلشن روه سر یزه ،

کابل چاپ - دپوهاند رشاد لیکنه له ۴۱ سخ څخه تر ۴۷پورې

۳- شکرستان افغانی -۴۴سخ دلاهور چاپ

۴- ورکه خزانه - ۱/ ۳۱۴

۵- پښتو آریانا دائره المعارف - ۳۰۵/۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۱-به تکی کاکړ :

دانګړ نر انو د استعمار دزمانې یو مبارز او ننګیالی پښتون و ، چې د کاکړ وستان دبو ری دسیمې د«میر ان» په کلی کې اوسید .

ډیری مجادلې یې کړی اوپه کاکړی غارو کې ستایلی سوی دی ،لکه چې وایی :

د با تکی بیړی چلیږی
نا خو پرزی ولاړیږی

انګړ یز ستړی سوی په پښتو نسی با تکی په جهاز و

سا خذ :

کاکړی - د سیال کاکړ رسالہ - ۴۸ مخ

۱۳۸۲-باجو ړی :

پښتو ژبې شاعر و ، او د پښتو نخواد سوات په سیمه کې اوسید ، د سوچیګړی کسب یې کاوه او د یوان بې نظیر په نامه یې د پښتو اشعارو یو دیوان درلود او هم یې یو بل اثر د بهارستان په نامه چاپ سوی دی دا بیت دده دی :

باجوړی چې د افسوس غزلی وایې په فریاد دیې د اسمان لمنی سر کړی

سا خذ :

فرهنګ زبان واد بیات پښتو - ٦٥ مخ

۱۳۸۳ -باجوړی :

اصل تو م یې معلوم نه سو خو د حبیب الله رفیع دا لیکنې سره سم یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر مند شاعر ه وه چې د(١٣٠٠ ه ق) په شلو خو اکې مې په پښتو رکې ژوند کاوه او په شعر کې د پښتو زدنو روزمشهور شاعر دادبي سبک پيروه

ددې ديوې بدلې سر دادې :

سه کوه و ړ و کيه ! هو سره ظلم بې نيازې

داظلم اوستم به خير ې ستانشې رو زې او دپاى بيت بې دا دې:

چارې د نقد ير شوې باجو ړې و ته را پښې نن

چير ته باجو ړا و پښو رو ا پو زې

ماخذ :

کا بل مجله - ١٣٥٦ ه ش

١٣٨٤ -بادر :

پښتو ژبې اولسي شاعر و ، اوددې يو چار بيته ډ ار مستتر په خپل کتاب د پښتو نخواد شعر هار وبها ر کې را وړې د ه ، اوله هغې څخه خرګنده يږې چې بادر په داسې اولسي شعر جوړولو کې لوې لاس درلود . په دې چاربيته کې بې د ډيرې فقير بابا ياد کړې دى اوډيرې خوديو سفرو په سيمه کې د سيا ګانو ډيرمشهورکلي دى، نوداسې اتکل کيداى سې چې دى هم ديو وسفرودسيمې وې،اوداچار بيته يې سوال او حواب په ترئيب ويلې د :

بيګا دې يم و هلې محبو با په کتا ر

و درسته شپه شو ګيرو در ته ناست يمه پر کا له

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیګا دی یم و هلی محبوبا شوم زحمتی
اوس گرزم تهمتی
نری نری فریاد کړی زما زړه لکه توتی
شوم په سر و لنبو ستی
په هرځای کې زما شوردی

ستا د تورو سترګو په ما بیا راځله قاتی
چې دی وا غوست بنا تی
شاه او زبل دی په دښ خوږدی

بی هوشه لیونی شوم مدام ګرځم په ډیرو
شوم خوراک د ننز رو نری رنځ می شه ترکاله
بیګاد یم و هلی ....

نری رنځ خودی زیاتیږی خله ګرځې پر بیابان
چیرې و به کړی ارمان راشه کښینه په پالنګ
له خیاله می زنګیږی په سینه با ندې زلفان
په جبین باندې سهر ان
لکه ته سې شوې ملنګ
پرا ته سې په د لبار کې ستا په شان د پر ملنګان
شه زلمی د قبرستان
دی و لاړ زما په ځنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دا می نا مسلم دی و رته کښینه په زا رو
عمر تپر که په خوا رو
آخر در به می کړی تا له
ویګادی یم و هلی ...

که دادادی نا مسلم دی وینه یم زوی د خونی کا ر
زړګی یې دی پر هار
مدام خاخی تر ینه و ینی
کور لی ښا ما را نو یم زړوت وستا په د لبا ر
چې او دی په ما زا ر
روغ به نشم ګل رنګینی
له د ره خو د ی نه ځم که سی و و سپځی په نار
نه مړ یږ م په ګفتا ر
په مجلس د نا ز نینی
ستر ګی دی چغمغ خو له دی تو پک ډ ک له چر و
شین خال د ی په ا بر و
سپینه خوله دی را کړه ساله
ویګادی یم و هلی...

ستر ګی سی چغمغ خو له سی تو پک و کړه تړې پام
چې را نه شې ما ښا م
ښه یوا ن به شی د ګور

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله سی خور کړی دی دتورو څنو دام

چری ته به شي پدنا م

بل ستی به شي په اور

داتاله دی ساتلي نری ژ به خوله اینام

در کو م به يې شا ندام

په تا و شه ظلم زور

راغلی سی وطن له مسافر دجز یرو

ژ و ند ی بخ په اد یرو

خو ک يې نشته دفی الحاله

بیګادی یم و هلی....

راغلی یم دیدن له مسا فر دبل و طن

په مطلب ستا دد یـد ن

بېلتانه سی کړه سلاما ته

«دډېری» فقیر بابا راو رسېرې په چستن

ز ما نه کېږ ی ر فتن

د ا سوال کو م و تاته

جلی راغی ستاله غمه په ماو خت دځنکدن

نه به روغ شم په بد ن

نه به خلاص شم له پسا ته

«بادرشو» قلندر پی پسی تیپ ځی د سورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شا ن يې نشته د مسر و
نن به ځې د کلا خوا له
بيګادی يم و هلی ..

مأخذونه :

١-پښتانه شعراء - ٢ر٣٩٥ مخ ٢-د پښتنو خوادشعرهار وبهار - ١٠٢١ مخ د کابل چاپ

١٣٨٥-بادشاه گل (حکيم): حکيم بادشاه گل د حاجی فيض گل زوی په ختهنيازی يو نانی طبيب او د پښتو ژ بی شاعرو .

«په (١٨٨٣م) کال د پيښور په بنار کی ز يږ بدلی، او د ينی علو م يې د کوهستان دملاصاحب خخه لو ستلی و و ، په يونانی طب او حکمت هم پوهيده .

لو سړی په پيښور کی د «انجمن بزم پښتو» سکريټر اوبيا دهغه انجمن ر ئيس وتاکل سو ، او دژ وند په پای کی په يو نانی طب بوخت و ، او په (١٩٥٠م) کال کی مړ سو .

دده اشعار و عشقی او اجتماعی بڼه درلوده، او خو ادبی آثار يې هم چاپ سوی چی مشهوره يې دادی :

١-او غړن د عشق

٢-فراق نيازی

سوز نيازی

او دابيت دده دی :

په ديرخيال چی د رومی دا گلعذار خو کې دي سر و قد غنچه د هن پرهوارخو کې دی

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو - ٦٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٣٨٦-بادشاه مير : د پښتو اولسي شاعر واو پر اولسي اوزانو يې شعرونه ويل .

په (١٢٩٨ هـ ش) کال د پکتيا د خوست د سيمې د مياڼو د نوراسماعيل خېل په کلي کې زيږيدلى و دده اشعار وړ په عوامو کې ښه شهرت او مقبوليت درلوداو په (١٣٣٨ هـ ش) کال کې مړ دى - دابيت ددى .

خه خو به درته پا يم بى ديدنه شپى گلونه دى
دپر و بيتورو سپينې ليچى با لښتونه دى

ما خذ

فرهنگ زبان واد بيات پښتو - ٦٦ مخ

١٣٨٧-با دواپر يدى : د پښتو ژبى اولسى شاعرو ،اوشعرونه يې پراولسى وزنو ويل .

دننگر ها ربه په گردى کې اوسيدا وچو پانى يې کوله .
ددەژوند (١٢٥٠ هق) کال په شاوخوا کې اتکل کيداى سى او په (١٣٠٦ هـ ق) کال د يوى ډلى غلوله لاسه ووژل سو، اودز کندن په حال کې يې هم لاهينى بيتونه ويلى ووچې په عوامو کې د پر شهرت لرى او يوه توته يې داده :

نصيب سى نه ودمحبت دغوا اوږگوکى با دو يې مړ کړ
وينه سى گرځى د بدن تولو رگوکى با دو يې مړ کړ

ما خذ :

فرهنگ زبان واد بيات پښتو - ٦٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۸-باران آخوند:

ملا باران آخوند په خپله خوښتی د کوټي په پښتنو کې د ښه نامه خاوندوسزاري، په کچلاغ پورې دی، ښځې بیځې د پیرې ورځې. د غه زیارت د عوامو په عقیده د کوشیانو د دیو لړ ناروغیو درمانه ښه بلل کیږي.

مأخذ:

مزارات - دښاغلي سیال کاکړ لیکنه - ۱۶ مخ

۱۳۸۹- باران یلکزی:

دپښین د بازارګي دایکلز یو د کلي اوسیدونکی په خپله تورتین ایکلزی پښتون دخپل وخت له نومیالیو غازیانو اوسپارزانو څخه و چې په (۱۸۴۲م) کې دانګیریز دجنرال ایګلینډ دپوځ سره په مړانه و وجنګید، اودکلي سپارزینو په کتار ولاړو.

مأخذ:

پښتو اوپښتانه په سهیلي پښتونخوا کې دپروفیسر سیال کاکړ لیکنه -۴۰۴ مخ

۱۳۹۰- باران سنځر خیل:

د کاکړستان دبورې د روسانۍ سیمې د څټکي نوسي کلي اوسیدونکی په خپله سنځر خیل کاکړ د پرنګیانو د استعمار دزمانې یو ننګیالی او نومیالی پښتون وا وپه کاکړي غاړو کې یې ستاینه سوی ده چې وایي

باران مړ مهتر زمیږدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارن سړ مهتر ز هیر دی
نن پر گر د سر مه خیل و یر د ی
تو ر په کو ته کی دی بندی
ا و مې په بیتو گر څې ژو بی
مأخذ

کا کړی دسیا ل کا کړ -۳۳۴ سخ

۱۳۹۱- بار بکشا ه لودی:

شهز اده مبارک خان مشهو ر په (بار بکشاه) د سلطان بهلو ل لو د ی زوی و سو ریې بی بی شمسی ،یا بی بی‌شمسیه ، یابی‌بی‌شمسو،نو ،یدله او ،اسا یې قطب خا ن لو د ی و.

په (۸۸۴ھ ق) کال چی دده پلا ر سلطان بهلو ل جو شپو ر و ینو نو مبارک خان یې دهغه ځا ی پر تخت کښینا و ه ، څتیز ی سیمی یې و رو سپارلې او د باربکشاه ، خطاب یې و ر کی چی تر هغه ورو سته په‌همدی خطاب مشهو ر سو ،او تر (۸۹۸ھ ق) کا ل پو ری چې د سلطا ن سکند ر زسا نه وه با ر بکشا ه پر شر قی تخت ناست و با ربکشاه په د یر وجگړ و کی د خپل پلار سلطان بهلول دلښکر و سشر و ا و هم د وسلطا ن بهلو ل سشر زوی گنلی سوی دی ځکه نو د سلطان بهلو ل د سړ ینې پر و خت ځینو پښتنو امـیر ا نو دی دولیعهد ی دپار ه‌تر نظام خا ن ،خو ښاوه او په (۸۷۶ھ ق) کا ل چی سلطا ن بهلو ل دسلتان دپناه و رو ړی پاچا شیخ یـو سف ، په سر سته د پنجاب حا کم تاتار خان پر سلتان دبر ید دپاره وگمار ه دلښگر سشر توب یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ر بکشاه ،ته و سپاره ، خو د سلطان بهلو ل تر مړ ینی و رو سته دلمر
ختیز و سمیو

جاگیر دار ا ن با ربکشاه ته پو رته سو ل او ځینو امیر انو ر داد سلطا ن
سکند ر تحر یک و با له ا و باربکشاه یې دسلطان سکندر مخالفت ته وپا راوه
نو سلطا ن سکند ر هم د (۸۹۵ ه ق) کا ل په پای کی د لمر ختیز-
و خیمو وا ک خپلو غښتلو امیر انوته وسپاره اودجونپور په در باركی یې هم خپل
معتمدان وگمارل سگر با ربکشاه د اونه زغملای سو ای او ډ یر ژر سلطان
سکندر ته پو ر ته سود « پټیالې حا کم عیسی خان اودبهر ایچ حا کم شیخ محمد
پر ملی کا لا یهار هم و رسر ه سله سو ل عیسی خان د سلطا ن بهلو ل
تر بو ر اوشیخ محمد پرملی دسلطان بهلو ل تربور اوشیخ محمد پرملی دسلطا ن بهلول
خو ر یې و . سلطان سکندرچی خبر سو نو هغه آن یې دلو انی اسماعیل خان په مشری یو
تکړه لښکر جونپورته ولیږه او پخپله د یوه لوی لښکر سره د پټیالې خواته وځید ،د عیسی-
خان لښکر یې مات کی او پخپله عیسی خان یې و باد خپله د پټیالې حکو مت یې سلطان
رای کهین ته وسپاره او تر هغه و رو سته یې لوانی اسماعیل خان در وغی د پاره
باربکشاه ته ولیږه خو نا کامه راستو ن سو ، نو سلطان سکندر د جو نپو ر
لو ر ته لښکری و لیږ د و لی له هغی خو ا با ربکشاه هم د خپلو فو ځو
او د شیخ محمد کالا یار دفو ځو سر ه مخ پر قنو ج روان سو قنوج ته نژ دی
د و ا ړه لښکری سر ه مخا مخ سوی جنګ و نښت ،د جو نپو ر لښکر و ماته
و کړه او باربکشاه بدیون ته وتښتید ، سلطان تر شابه پسی واو هلته یې کلابند کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

باربکشاه مجبو رسوچې وسله کښیږ دی سلطان چې پر خپل ورور با ربکشاه بری وموند ښیر ته یې خوشاله یې کی ، د یر ونازاوه جونپور ته یې بوت او ښیر ته یې د جونپور اولمر ختیز وسیمو واک ده ته پر پښو د خو په دربار کی یې خپل معتمدان ورسره وو گمارل .

مأخذونه :

١- لودی پښتانه

دپوهاند رشادتالیف - ٣١٤مخ اونور مخونه .

٢- تاریخ فرشته - ٢/ ٣٢٦

٣- سیر المتاخرین - ١٣٧

٤- خورشید جهان - ٧٩ مخ.

٥- تاریخ فرشته - ١٧٩/١ مخ

٦- مخزن افغانی - قلمی - ١٢٠ مخ

١٣٩٢ بارخ هروی :

احمد دبارخ زوی د هرات له نو سیمو لیو محدثینو څخه وو،چې د پلار په نامه یاد یده .

مأخذونه :

١- د د هخد الغتنامه (ب) ٢٩٣ مخ

٢- منتهی الارب

١٣٩٣ - بارع پوشنگی هروی: د خپل وخت له نو سیالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانو او فاضلانوڅخهو ، او د« طرائف الطرف » کتاب دده تالیف دی .

ددهغهدا په لغتنامه کی‌دانوم دوه واره را غلی دی ، یووارد«بارع پوشنجی» او بل‌وارد«بارع هروی» په‌نامه خوخنگه چی‌په معجم‌الأدبا کی دا دواړه نوسونه په‌یوه مخ کی‌را غلی‌دی نو داسی اتکل کیږدای سی چی‌دادوا ړه یو سړی دی ، ځکه چی‌پوشنج هم په‌هرات کی دی او نوم هم‌یودی .

مأخذونه :

۱ـمعجم‌الادبأـ۲/۱۳۳۴مخ.۲ـلغتنامه(ب) ـ۳۰۳۰مخ .

۱۳۹٤ ـبارک نیکه : د بارکزود تبرلوسړی نیکه ، او د سړبن د ابدالیوشاخ ته منسوب دی چی د کندهار لهجنوبه ترفراه پوری اوسی،او دافغانستان د«محمدزی» طایفه دهمدې‌بارک او لاده‌ده.

بارک نیکه د(۷٦۰ه) په شاوخوا کی ژوند کاوه چی‌دنسب سلسله یې‌سړبن ته داسی رسیږی :

بارک دسلیمان(زیرک ـ۷۵۰ه) زوی، زیرک د عیسی زوی ،عیسی‌درجړ زوی جړداود دل ـیاابدال زوی (چی ابدالیان یې اولاده دهاود ۴۴۰ ه په‌شاوخوا کی‌یې ژوند اتکل‌سوی دی) او او دل دترین‌زوی(چی د۵۳۰ه په شاوخوا کی ژوندی و) او ترین دشرخبون زوی (چی ژوندیې ده۳۰هپه شاوخوا کی اتکلولی سوی دی) اوشرخبون د سړبن زوی و.

مأخذونه :

۱ـحیات‌افغانی ـ۳۲۹مخ

۲ـدنوای‌معارک تعلیقات د کراچی چاپ ـ۷۹۰ـ۷۹۴ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹۵ ـ بارو : دتولرـبا ـتـوران زوی او د باباغلځی نمسی دغلځیو پښتنو له نو سیالیو نیکه گانو څخه و. دده نیکه «باباغلځی» د غلځیو پښتنو لو مړی نیکه و، چې غلځی پښتانه و رته منسوب د ی، او دبا رو زوی «بابا هو تک» بیاد هو تکو دتېر لو مړی نیکه و، چې د هو تکو تېر د ده او لاده ده.

مأخذو نه :

۱ـ حیات افغانی ـ ۲۵۶ مخ .

۲ـ خورشید جهان ـ ۲۱۰ مخ .

۳ـ پته خزا نه ـ ۷ مخ.

۱۳۹۶ بارو خان نورزی : داحمدشاه بابادوختونو سیالی خان او زړور مجاهدو، چې داحمد شاه بابا سره دبلوچستان او هند وستان په لو یوجګړو کې ملګری و او د «عمله باشی سر کار خاصهٔ شریفه» منصب یې درلود، او د «تاریخ احمدشاهی» مؤلف یې داحمدشاه په جګړو کې څو ځایه نوم یاد کړی دی، مثلاً یو ځای لیکی: «حسب الفرمان قضاجریان خان جان خان و زیر پادشاه تائید سپاه تیمور شاه و انزله خان نسقچی باشی و بارو خان نورزی و جمع دیگراز خوانین اخلاص شعار بافوجی ازعسا کرنصرت مآثر بطریق سرعت ایلغار کرده خود رابشاه ولی خان و زیر رسانیدند.» بل ځای لیکی: «د روقتی که فرمان ده بحرو بر تماشای آن معرکهٔ فیروزی وفرسی فرمود، بارو خان عمله باشی سرکار خاصهٔ شریفه که از برای استخبار احوال هر طرف تردد بمیدان میکرد و دسته های افواج ظفرنمون را بهر جانب که ضرورمیشد بموجب حکم همایون بجنګ می برد آمده عرض

(c) kètabton.com: The Digital Library

نمود که ازطرف کفار زور بر سمت سیمنه بسیار است اعلیحضرت قدرقدرت امیر خان چنداول باشی که سرکرده ایل جوا نشیر و درصغر سن جنگ آور بیهمال وفایق بر سعر که آرایان کهن است بادسته چندا ولان امر باطفای نائرهٔ شورش کافران نموده مقرر فرمودند که .... »

مأخذ :

تاریخ احمدشاهی ـ دمحمود الحسینی المنشی تألیف د سسکو چاپ ۷۸۰/۲ او نو رمخونه .

۱۳۹۷ـ **باره‌خان چپرهاری** : دپښتو ژبی او لسی شاعروٍ او دننگرهار په چپرها کی اوسیدلـ ده هم پر اولسی وزن او هم پر عروضی وزن شعرونه ویل . داسی اټکل سوی دی چی باره خان د(۱۳۰۰ هق) په شاوخوا کی ژوندی و. دده له ویناڅخه ښکاری چی علمی زده کړه یې لکه څنگه چی یې زړه غوښته نه وه کړې ځکه چی په یوه شعر کی وایی :

کاشکی وړوکتوبه ! په سایو ځلی راغلی وی ماخولږو ډبر سبق په خپل عمرویلی وی

زیره سی شوه سپینه خا ښ می وواته کندا مشوسه نه به وسه داسی که سی پند دچا سنلی وی

تش شعر به څه کړم چی دنورو پیروی کوم

نـوی کور (۱) به ما لکه « توکـل » ځان ته سوندلی وی دده د اشعارو د رې نو ری نمونې دادی : (۱)

ستا غمونو لپونی لکه مجنون کړم

بې له تا به لیلی نو رځنگه ژوندون کړم

---

(۱) کو ردلته دوزن او بحر په معنا استعمال سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاپه‌داسی غشی نه یم‌سوری کړی چی‌علاج یې‌په دواد افلا طون کړم
ستاسودا را باندی هسی شوه غالبه د آهو په څېر حیا ت په سپر تون کړم
دغه‌پېټی‌دی‌تر داسی‌حده دروند دی چی‌یې ژ و ندی‌په‌ځمکه‌ښخ‌لکه‌قارون کړم
باره خانه! داشنا غمو نه ډېر شو چی‌اخته‌یې‌په‌خپل غم‌اوجگر خون کړم

(۲)

سترگی دی ډکی‌تمانچې‌دی‌بانه‌غشی‌لرې
که‌یو خطا شی‌په کمان را ته‌دو یم‌سوروې
زه به‌دستا کمه نادو د ه زړه ته‌ونیسمه
په‌غرغره سی‌دسنصو رغو ندی دایم سوروې
په‌دوه خالو دی لاځما دقتل سو د ه نشی
زساد قصده لاپه دې دو ارو در یم سوروې
دخدای دپاره په‌خپل لامس سې خون بې‌لی‌درته
رقیب و لاړدی ماپه د اردل وجانم سورو ی
دپاره خان و یل که هر څوسره‌ساده‌ښکارېږی
ساده غزله ته‌په زخم ښه سلهم سوروې

-۳-

چاربیته

په‌سرو لبانو دی پېزو ان و هی تا لو نه کنه
زلفی جا لو نه کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترگی دی توری جلی زلفی سمسوری جلی
ستاپه تندی کی عجب خوند که شنه خالو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
وخت دبهاردی جلی وطن گلزاردی جلی
را لحه چی دوا ړه دباغچو و کړو سیلو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
بې تاسی تاب کله وی په سا کی آب کله وی
ساپه شاکړی ستا غمو نه غرو نه غرو نه کنه
زلفی جالو نه کنه
د باره خان خبری درو مرجان خبری
زساد شعرنه قربان شه نور شعرو نه کنه
زلفی جالو نه کنه

مأخذ :

پښتانه شعرا ـ ۲/۶۴۳ مخ.

۱۳۹۸ ـ باره خوبابا : نو مې سلک باره خان دسو سی بائی زی زوی دبائیزو دقبیلې یو نو سیالی شیخو و چی د کلپانی استیشن په سیمه کی د کلپانی درود پر ختیځه غاړه ښخ دی او زیارت یې د «باره خو بابا» په نامه یادیږی.

مأخذ :

حواشی ـ تواریخ حافظ رحمت خانی ـ په اردو، ۶۳۸ مخ.

۱۳۹۹ ـ بازار کاکړ : حاجی بازار کاکړ دبلو څستان د «روب» دسیمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامی شاعر و» او په پښتو ژبه‌یې پراولسی او زانو شعرونه ویل .

دی په(۱۹۷۰م) کال کی مړ دی .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۸ مخ دکسې لمنی پښتانه‌لیکوال‌د

دوهم ټوک په حوالې .

۱۴۰۰ ـ **باز :** دپښتو نخوا د «پکلی »دسیمی نومیالی‌اولسی‌شاعر و ،چی

دهغی سیمی دذوق د خاوند انو او س هم دده شعرونه په یاد دی .

دی د(۱۳۱۰هش) کال په‌شاوخوا کی مړ دی .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات‌پښتو -۶۷مخ .

۱۴۰۱ ـ **بازبهادر سور:** بایزید د شجاعت خان سور زوی‌مشهور په

سجاول خان دهند په مالوه کی د شیرشاه سوری له‌خوا سپه‌سالار و .

په ۹۶۲ ه کال کی دپلار پر ځای کښېنوست اوپه ۹۶۳ ه کال کی یې

خطبه په‌خپل نامه وویله او ټوله مالوه یې تر لاس لاندی کړه ،خو په پای

کی په عیاشی بوخت سو ، اوخنګه چې یې د موسیقی په فن کښی

لوی لاس درلود او داستادی مقام ته‌رسیدلی‌و ، نوخپل ټول همت‌یې

هغی خواته وګماره ، او پریوې شکلی سندرغاړی‌چی« روپمتی »نومېدله

مین سو ، اود هغې په‌سینه کې‌یې ډېر شعرونه ویلی اود ددوی دمینی‌داستا

نونو په هندکی شهرت درلود .

په ۹۶۸ ه کال چې ادهم‌خان کوکه د نورو امیرانو سره داکبر پاچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وختو کی دسالوه نیولو ته وګمارل سو ، نو بازبها در د سارنکپور پهدوه کروهی کی ورسره وجنګید خو سات سو ، مګر څه سوده وروسته يې بيرته سالوه ونيوله.

دی پهاجين کی دده دمعشوقې «روپستی» ترځنګه پر يوې غونډی ښخ دی.

مأخذ :

مأثر الامرأ ١/٣٨٧ ښخ

١٤٠٢ ـ باز توخی: : سلاباز توخی دهوتکوددو رې دپښتو ژبی نو سيالی اوبديهه ويونکی شاعرو، په ١١٣١ هق کال دزابل د«اتغر» پهسيمه کی اوسيد. دهغه وخت ستداوله علوم يې په هندوستان کی لوستلی وو ، او په تېره يې بيا په فقه کی لوی لاس درلود او دمنطقو او حکمت تدريس يې هم کاوه .

د پټی خزانی مؤلف محمد هوتک يې نژدې ملګری او همرازو ، او هغه دده په باب کی داسی ليکی :

«سلاباز توخی پهاتغر کی اوسی او په اصناف داشعارو کیادستادی ، غزل او رباعی وايی او دشاعرانو انبازدی ، او زما چی محمدهوتک يم همرازدی کلهچی قندهارته راسی، زسو ږ مجلس پهتودوی او ياران دده له لطافتهد طبع سمنون، سلاباز سبادی دعلوسولوستی، او په فقه شريف کیتياردی، کله منطق او حکمت لولی او خپلو شاګردانو ته يې درس ورکوی ، دمخه په ابتدأ دځوانیتللیو ، او په هندوستان يې لهاستادانو لوست کړی »

بيانو د«لطيفه»ترعنوان لاندیدده يوه ټوکهچیدده ذطبع ظرافت او بديهه ويل ښه ځيني څرګند يبزيې د اسيرا وړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطیفه

«کله له کلاته ملاباز راغی،او په قند هار کی زامبلمه سو ، دستی ماچرگ حلال کا، او طعام سی تیار، چی دستر خوان راغی ملاباز هسی شعر وو ایه:

پر کورو یې رسې کړ زی د با ز بر خه یو چیچی دی
د با ز ښکا روی د غر څنو او س سی بس ها سپینکی و ری دی

ماژر هغه سپین و ری هم حلال کا، او دسپلمه سپلمستیاته سی پوخ کا»

ملا باز پر اولسی و زن شعر و نه و یل، چی یوه بدله یې داده :

راسه پر څنګ، راسه لیلی، ته سی نږدې سه له د ل
یمه ز خمی چی سی و نه نجتې په خوږ زړه سنګو ل

راسه پر څنګ ،راسه لیلی، و لی له ما کړې بیلتون
داستا له غمه سی زړ کی دی ، په سر وو یښو ګلکون
که هر څو تښتم نه پر یږ دی سی ستا د عشق شو ا خون
زه نه خلاصیږ م له غمازم په لږدنه په تلل

راسه پر څنګ،راسه لیلی، چی دی په زړه کم سلهم
داستا په عشق کی سی ترشا کا ددنیا و اړه غم
حساب کتاب مجلس سی و اړه کاستا سینی بر هم
لار و رته نسته چی دی کښینو م درون په کوګل

راسه پر څنګ ،راسه لیلی، چی دی په زړه کم پو ری
کجل در و اخله دو اړی سترګی به دی زه کم تو ری

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدل به ستاد سخ کوم ، اند یې نه په نه کم نو ری
په کارسی نه دی ستا یې مخه د جنت زیړ گل

را سه پرځنګ ، را سه لیلی، چی سره و کړو خواله
پرتا سین یم یې له تا سی نسته هیڅ انـد ښینه
زه دغرو «با ز»و م ، تاښندی کړ سه قفس کی پرخه؟
یو وارمی خلاص که، چی یې باز دد کړم دو زرخپرو ل

مأخذ :

پټه خزانه -٥٠١سخ .

١٤٠٣- باز جنګ خان :

دلوی احمد شاه بابا له خوا د پنجاب دخلو رو و لایاتو حکمران و ، چی د « تاریخ احمد شاهی » مؤلف یې څو ځایه یا دو نه کړی ده او د دهلی دباچادو زیر غازی الدین او دجیو نسیک سره یې دهغه جګړې او مبارزلیکلی دی .

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی-دمحمود الحسینی المنشی تالیف-دسسکوچاپ ١/٥٦١ر٦٠١سخ.

١٤٠٤ - بازجو گیزی :

باز خان د محمد نور زوی ، د مرغی لمسی او د اسحاق کړوسی په خپه جوگیزی کاکړ او په جوگیزو کی علی زی سنځرخیل د کاکړ - ستان د«غوتی» نومی کلی او سیدونکی له هغو مبارزانو څخه و ،چی د پرنګی نوکری (سیجری) یې پر ښهو و له او د پرنګی استعمار چیانو داستعمار پر ضدیې ملاوتړله، افغانستان ته راغاره سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې په ټوله پښتونخوا کې دافغانستان داستقلال په باب د پرنګیانو پر ضد مبارزې پیل سوی نو بازجوګیزی هم په (۱۹۱۹ع) کال دانګریز انو سره په سړانه و جنګیده.

پروفیسر سیال کاکړ لیکی چې :

«په دغه شپږ کې د کلاسیف الله تحصیلدار یا په بله ژبه ولسوال سردار جعفر خان محمد زیۍ، هغه دوو رګلیۍ پر اساس بازجوګیزی ته یو خو دیاشتی وړاندی لاخبر تیاو ړ کړی وه، چې غورځه پرنګیان دیوژنی

بازپه ځان پرسې، تیاری یې و نیوله، خپله اسپه یې نه وه پریوه بله اسپه سپو رسو، څه وخت چې خبر ته ورسید، نو له روه پر خپله اسپه سپو رسو، خو له بده سوه، داسپې شاشئی نه و، او له بلې خوا په بازجوګیزی پسې دانګریز یزانو رساله وه په دغه سابین کې اسپې سلې مبارزتس کې، چې په نتیجه کې د هغه اد و مغوتمات سو ـ په دې باب فولکلوري اشعار جوړ سوی چې دبیلګې په توګه دلته وړاندې کیږي:

بازدنه یووړترتاکه (۱)

پښې دې ساتې سه بوراکه

پښې دې ساتې سه څار پایه

«باز» دې نه یووړترځایه

څوخت چې دبازجوګیزی ورون مات، سونو رساله بیرته وګرځیده، البته دغلیم له خوا یو چاتیکری و رواهه

۱ـ تاکتک دویش په معنا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سندې مه‌و اهه راسه - خپل ارمان پورته »
د دې خبرې په او ربدلو سره د بازجۍ بات انقلابي سو ، تو پنگچې ته‌يې
لاس کې،چې په نتيجه کې يو سيك مر دار او دوی‌اسپې مړې سوې،او بازجو گيزی
پخپله په همدغه وار پخپل کلی‌پو ری پر کمکی ډگر باندی‌په(۱۹۱۹ع) کال
کی دپر نگيانو دلاسه په‌حق و رسيد.

بازيې‌مړ کی‌سره‌غرمه ده
پر روب پښه سليشه ده

دپښتنو دسلی استقلال مبارز عسکر بازجو گيزی‌پس له مړ ينې د«خو سنو ب»
په‌اديره کی خاو رو ته‌و سپارل سو .

په‌پای کې‌دپټيالی فرزند بازخان‌جو گيزی په‌باب يو شمير فولکلو ری‌غاړی
چې‌ماد خلکو له‌خو لو څخه راټو لی کړی او دلته د کتاب پانو ته‌سپارل کيږی:

پر شرع دنبی -

«باز»و « شير ک »و زنی گو ر کی
بازيې مړ کی سيك په زو ر کی
سپين شير ک به و لا ت نو ر کی
با ز يې مړ کی په سيکا ن
زرغون‌يايې و رو رمه دی‌ديوا
چې د با زپر و ينوو رسي .
په‌پټ« مخ ماندخان » ترسی (۱)

---

(۱) تپر سی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ز يې سړ کې لا سې پرې دی
جنګ پر غاړه د و يلې دی

بازتپې دی‌و رو ن يې پرې‌دی
جنګ پر غاړه د لو ړې دی

و ړې راله دسیک سکانه
او س لنډی (۲) کاړه با ز خانه

بازدنه و رلی(۳) ته‌ځایه
پښې دی ساتی سه‌چار پایه

دچرګی (۴) کو لمې دپرې کې
بازه لاندی رسا لې کې

و ردنه و ړې ته‌توپکه
پښې‌دی‌و لو ړه‌چابکه

غاښې سپین‌خو نکې سرې
دباز په‌رنګ‌نسته جو ړې

با زه وله تو پنچی
دو تر دو او ښتئی ا و س مړې

بازيې سړ کې عمی (۱) کښینه
ا سپل را و ړه دروا زې له

---

(۲) تو پنګچه .
(۳) و رو ړې .
(۴) اسپه .
(۱) دباز خان‌دسا ندینې نو م و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د يې زاړی ناو کی
تر بازدسر و و زی گو لی»

ماخذ:

پښتو او پښتانه په‌سهیلی‌پښتو نخوا کی دپر و فیسرسیال کاکړ اثر—۲۴۷ مخ.

۱۴۰۵ ـ باز خان بنگښ :

بازمحمد مشهور په « باز خان » د سردارمحمد مظفر زوی ،په‌ختیه بنگښ دپښتو ژبی شاعر و ، چی‌په (۱۸۴۰ ه ش) کال په تیراکی زیږ پدلی او په (۱۹۱۷م) کال په هنگو کی مړ دی .

دی‌مجاهد شاعر و ،او په جهاد کی یې‌برخه اخیستی‌وه،داشعار و یو دیو ان یې درلو د او دشعر و نو یوه مجمو عه یې‌اوس هم سته— دابیت دده دی:

بازخان هیڅ‌سیالی دشعر له چانه کا
دی تابع د شاعری له رحمن راغی

ماخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو—۶۹مخ.

۱۴۰۶ ـ باز خان ننگر هاری :

د پښتو ژبی او لسی شاعر و ، شعر و نه یې د او لسی آهنگو سره سم و یل، او تر(۱۳۳۰ ه ق) کال دمخه دننگر هار په سیمو کی ا و سید .

دیوې بدلی دوه بیتو نه‌یې‌دادی :

زخمی‌سی‌دزړه سر دی بانه د شاه شتی دی‌نا
اغو ستی یې‌رنگین دی زلفان یې گو ړگو تی دی‌نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بند کی دسو زی دی چا پیر ځینی څو کی دی نا
باز خان پسی ز هیر دی خو انی یې خاو ری کیږی نا

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو — ۶۹ مخ.

۱۴۰۷ ـ باز ر خان څول خیل:
دسهیلی پښتو نخوا دسر انیو دخول خیلو دتبر یو نو سیالی غازی و ،چی د «و لوست» په کلی کی اوسیداود پرنګیانو په استعماری دوره کی ئې په سلی سبارزو کی برخه اخیستلی

مأخذ:

پښتو او پښتا نه — دسیال کاکړ — ۱/۳۸۲ مخ.

۱۴۰۸ ـ باز ګل لغمانی : د پښتو ژ بی شا عرا و د شیخ ا حمد خا ن (۱۲۰۰ ه ق) شا گر دو ، د لغما ن په سیمو کی او سیداو پرا و لس و ز نو یې شعر و نه و یل . شیخ احمدخان یې دخپلو شا گر دانو په کی ډله داسي یـادوی :

بل سی باز ګل دی چی سدام کی چپاو و نه
په زړه سی او ری ستا غمو نه اسبار و نه

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو — ۶۹ مخ.

۱۴۰۹ ـ بازګل (ملا): ملا بازګل اخو نزاده ددینی علو سو عالم او د یونانی طب طبیب او د پښتو ژ بی نو سیا لی ناظم و .

ددیر لسمی هجری پیړی په سر کی په پښتنو نخوا کی او سید، اویو کتاب ئې په پخو انی طب کی دشافع الاسر اض په نامه په پښتو نظم کړی و ، چی د پای دو ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیته یې دا دی :

دانسخه شو له تما مه

در ته و ایم نیک فر جامه

له دسته د« بازگل »

په همز و کی دی گل

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو — ٦٩ مخ .

١٤١٠ -**باز محمد کاکړ** : د پښتو ژ بی اعر او په خته سر دانزی کاکړو ، د کندهار د شار دپو پلز و په کوخه کی ا و سید .

دینی علو م یې لو ستی و و ، او د قرائت په علم کی شه سعلو سات در لو دل، او په (١٣٠٦ هـ ش) کال یې یو ه رساله د تجو ید په علم کی و لیکله .

دده شعر و نه د کندهار په خپر و نو کی خپاره سوی او دا بیت دده دی :

هر صنعت یې نا تمام د ی له بیا نه

څکه نن باز محمد خو ښ په اختصار دی

مأ خذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو — ٦٨ مخ.

١٤١١ - **باز محمد کندهاری** : د پښتو ژ بی شاعر او په خطاطی کی د نو سیالی خطاط غلام جیلانی پیښو ر ی شاگر د و .

په کندهار کی ز یږ یدلی خو په پیښو ر کی او سید ، اوددیر لسمی هجری پیړی د پای له شاعر انو څخه گنل کیږ ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیت دده دی:

سره لمبه ده په بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی و رنژدې شي دی سو ځیږی.

مأخذ:

فرهنګ ژبان و اد بیات پښتو — ۶۸ مخ .

۱۴۱۲ - **باز محمد کند هاری** : دپښتوژبی شاعر اوخطاط، له کندهاره بنوته او له هغه ځایه بیا پیښور ته تللی و — دخوشنو یسی زده کړه یې د پیښور په شارکی له سو لانا غلام جیلانی څخه کړې وه، او په ۱۲۸۷ هـ ق کال یې د پیښور په مطبع مصطفی کی کتابت کا وه اوخو کتابه دده په خط په دې برین چاپ طبع سوی دی .

څه و خت بمبئی ته هم تللی و، او هلته یی پښتو کتابو نه دچاپ د پاره لیکل .

ده په پښتو شعر هم و ایه ، داشعر دده دی:

سره لنبه ده په بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی و رنزدې شی دی سو زیږی

دیرعالم به ور سره اور ته را ارتاو کړی

د هغو په زړه کی سړې لنبی بلیږی

هرسړی چی زه پوښتم دی راته ژاړی

او شهره یې و رځ په و رځ پسی زیاتیږی

په دی و خت کی اوس خبری په پیسو شوې

یې پیسو جواب وچا ته نه ردیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهغه چې بيا کم ذات وی په دنيا کې
چې پيسه په لاس و رځی په هوا کيږی
بازمحمده که ايمان دی سلامت شی
په عقبې بدی هم دی يوپه کار يزی

مأخذ:

تپر هير شاعران — م ۲۰ مخ .

۱٤۱۳ - باز (ملا):

سلاباز په خټه سالارزی د پښتو نخوا په « جندول » سيمه کی اوسيد ، او د پښتو ژبی اولسی شاعر و ، او په اولسی اوزانو يې شعرونه وويل . د دينی علو سو په سبادیو هم پوهيده او په عواسو کی يې په «بازملا» شهرت درلود ، او د (۱۳۱۵ هـ ش) کال په شاوخوا کی مړ دی ، دايې ديوې بدلی سردی يا هارستاد گردن دی

يا مردی يا بريښنا ده
يا تورد پولادو

مأخذ: يا ستر گه د ليلا ده

فرهنگ زبان وادبيات پښتو — ٦٧ مخ.

۱٤۱٤- بازون خول خيل: سلابازون په خټه خول خيل د رانی دسهيلی پښتونخوا د غل کوټ نومی اوسيدونکی د خيل و خت د بارز شخصيت تپر سوی دی. خه و خت چې پرنگيانو سرتيضی خان اوبه خيل غازی په خندکيو و خور ، نو د رانيو سرتوب ملا بازون خول خيل ته وسپارل سو- داهغه ورځی وې چې د پر-

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگیانو یرغلګرو د«د راز نده »سیمه ترخپلو استعما ری چمبولاندی ر او ستلې و ه. سلابازو ن دسرتضی خان سلی سنګر«خوږ بینی »ته و لاړ، او دمرانیوشا ز لمیان یې سره ر ایوځای کړه ،خوله بده سرغه پرنګیانو دشپې دسلی سجا هدینوپرسنګرر او ګرځیدل او سلابازو ن یې و ښیو ، او په و لیسی سند ر و کی د ا سی یا دسو: سرې ستر ګی د بازدی لښې خښی له غوږوسره رالئی سپین بازون لکه زسری له ځنځیروسره بیا و ر و سته پرنګیا نو سلا با ز و ن او یوشمیرنور سرانیی سجا هدین د« څوږ» کلاته بوتلل او هلته یې بندیان کړ ل .

مـأ خــذ

پښتو او پښتانه دسیال کا کړ ـ۱ـ۳۷۴سخ

۱٤۱۵ ـ بازید :

د پښتنو دبائی ز ی قبیلی لوړی نیکه و چی دری ز امن بیتون سهیل سلیمان او بابو» یې در لودل ، او ددې در و سر وز امنو په نوسوبیل بیل خپلو نه شهر ت لری.

مـــأخـذ: حواشی ـ تواریخ حافظ ر حمت خانی ـ په اردو ۶۳۰ سخ

۱٤۱۶ـ باز ید خان افغان :

د سلیمان خان ز وی په هندستان کی له نو سیالیو ا فغا نا نو څخه ؤ ده په ۹۸۰ ه ق کال کی د پلار تر سرینی ور و سته د هند د«بهار» دحکو مت و ا گی په لاس کی و اخیستلی او په پا ی کی دیو بل افغان په لاس چی دده سخالف ؤ ،و و ژ ل سو

مـــاخذ و نـــه:

۱ـتاریخ بهار ـ ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۹۴، ۱۹۷ سخونه

۲ـدهند په تاریخ او مدنیت کی دافغانانو برخه (خطی) ـ ۸۶ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۱۷- باسطی کابلی الاصل:

بنده علی خان باسطی چی سوریي د شیرافگن خان کا بلی لوروه په هند کی او سیداو ددری ژبی شاعرو. څنگه چی دده پلار د کابل له غټانو څخه و، نوده هم لوسړی «شیرافگن» تخلص کاوه- خوو روسته چی د لکهنو په بنارکی دشیخ عبدالباسط سریدسو، نوخپل تخلص یې په «باسطی» وارواوه، اود «تذکرهٔ باسطی» په نامه یې یوه تذکره هم وایکله، اوپه شعرکی دشیخ محمد علی حزین لاهیجی له شاگردانو څخه گڼل کیده، او دادوه بیته دده دی:

آن گلرخ شوخ دلستان را آرید — و آن لاله عذار نو جوانرا آرید

یا در قدم او برسانید سرا — یابر سرم آن سرو روان راآرید

مـــــــأخـــــــذ:

۱-ددهخدالغتنامه (ب) ۳۲۳ مخ ۲-قاموس الاعلام ترکی- ۱۱۹۷/۲«

۱٤۱۸ - باشانی هروی:

ابوسعید ابر اهیم دطهمان خراسانی زوی دهر ات دباشان دکلی و اود تابعانو یوه ډله یی لیدلې وه چی یو له هغو څخه عمر و بن د ینا رو او په (۳٦۳ هـ ق) کال په مکه کی سر دی.

مأخذ:

ددهخدالغتنامه (ب). ۳۲۳ مخ

۱۳۱۹- باشنانی هروی:

ابو عبدا لله محمد داحمد زوی د عبدالله باشنانی نمسی دخپل و خت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفسر انو څخه و ، اود هر ات د باشنان کلی ته منسوب د ی خو دا «باشنان ښایی په په اصل کی باشان» وی .

ماخذ :

د د هخد الغتنامه (ب) ۳۳۶م مخ

۱۴۲۰ ـ باشهید نیکه :

په څټه ملا زی سنجرخیل کاکړ روحانی سړی وچی د کاکړستان د «هرنائی» په سیمه کی د څوکالی په هډیره کی ښخ دی، او خاص وعام یې زیارت ته ورځی

ماخذ

مزارت دښاغلی سیال کاکړ لیکنه ـ ۵۸ مخ

۱۴۲۱ ـ باصر حاکم شاه : دګلزار زوی د پښتو ژبی شاعر و چی په شعر کی یې باصر ، تخلص کاوه په (۱۹۱۹م) کال په (لوارګی) کی زیږید لی او په (۱۹۵۰م) کال کی مړ د ی .

په شعر کی یې روانه طبعه د رلو د له هم یې پر کلاسیک طرز او هم یې پر اولسی او زا نو شعر ونه ویل ـ دده دیو یې پسرلنی بدلی سر دادی نن بیا په ګلستان پسر لی شو لو خندان نن بیا په ګلستان .

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۰مخ

۱۴۲۲ـ باطنی بلخی :

د د ری ژبی شاعر و ، په بلخ کی اوسید .

امیر علیشیر نوایی په مجالس النفائس کی لیکی چی باطنی ساده او فقیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړی و حج ته هم تللی و دابیت دده د ی :

بسکه داری تنګ دل ای غنچه خندان در ا

جان ز دل آمد بتنګ و دل گرفت از جان در ا

ماخذونه

۱ ـ دحفنا الامین ص ـ ۲۵۶،۸۲ مخونه

۲ـ دد هخدالغتنامه (ب) ـ ۳۴۳۶ مخ

۳ـ قاموس الاعلام ترکی ـ ۱۱۹۹/۲

۴ـ صبح گلشن ـ ۵۰ مخ

۱۴۲۳ ـ باعوف (۱) سیستانی:

دعبدالرحمن زوی او دبزیع نمسی دسیستان دخوا رجو نو سیالی مشر و چی د(۲۱۵هق) کال په څلرمه خو ر (جمادی الاخر) کی چی دخوارجو بل مشر ابو اسحاق دخوا رجو له منځه و تښتید نو خوارجو دا باعوف سره بیعت و کی ـ ده هم دسیستان دخپلواکی دساتنی دپاره دعوبودعمالوسره سخت جنګونه و کړه .

ماخذ

تاریخ سیستان ـ ۱۸۰،۱۸۲،۱۸۳ مخونه .

---

(۱) دانو م یو ځای اباعوف ،هم لیکلی سوی دی،خو نور ځایونه دباعوف په شکل راغلی ،مګر ملک الشعر ابهار دتاریخ سیستان دکتاب په فهرست کی ابو عوف ، راوړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۴ـ باغون مسه خیل:

د کاګړ و دمسه خیلو یو پیاوړی نو میالی و ، چې دبو ری دتلسیل سیه خیل دسیر دازی په کلی کی اوسیدد پلار نو م یې زدون واو د هغه ځای په پښتنی ، غاړو کی یادسوی . دی چی وایې :

نا صر ی یتکـی تر سر با غون د ګړدمسه خپل سر

توپک نه دی ګنج سشین دی خانه و زنی د باغون دی ،

ماخذ :

پښیواو پښتانه دسیال کا کړ ۱ ـ م ۳۱ ، خ

۱۴۲۵ـ باقر ذوالکمالین هروی:

دسیر علی هروی پلار او دنهمی هجری پیړی له نو سیالیو پوهانوڅخه و ، چې د ابو القاسم رفیعی بهر آبادی د «خط وخطاطان» دمؤلف په قول یې په عقلیه اوفضلیه علو مو کی ساری نه درلود ، او دفضل او کمال پر آسمان یوځلیدو نکی ستوری و . د ښه خط په لیکلو کی دخپل وخت له استاذانو څخه یلل کیدواو په تیرو پیړیو دخط په قوانینو او ضوابطو کی لوی لاس درلود .

دې کتاب دخواجه نصیر الدین طوسی دهغې شرحې په رد کی لیکلی دی چې هغه دشیخ الرئیس ابوعلی سینا پر اشارات لیکلی وه .

یو وخت له هراته هندوستان ته ولاړ او هلته دلا هور حکمرانجیپال چې د ده په کمالاتو او فضایلو خبر سو ، نو یې دپرو ناز او ، او ځینې و غوښتل چې یو ښکلی موقع ورته و لیکی ، ده هم وسئله او دپره ښکلی ا و نفیسه موقع ورته ترتیب کړه ، جیپال ته یې و راندی کړه ، جیپال یې په لیدو خوښ او پرخوشال سو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او څلو رزره طلا وی یې و رو بخښلی ، خو د ده لو ړ همت هغه صله و نه سنله، اوپه اوو ه اتیا کلنی کی، ړ سو .

ماخذ:

۱ — پیدایش خط و خطاطان دحاجی دیر ز اعبدالمحمدخان ایر انی تألیف — ۱۳۵ ،خ .

۲—خطو خطاطان— دابو القاسم رفیعی ،هر آبادی تألیف —۱۲۳ ،خ.

۱۴۲۶— **باقر شاه** د پښتوژ بی غز ل ویو نکی شاعر او د،طیع الله پیر ه خیل،معا صرو ،د (۱۲۰۰ ه ش) په،شآوخوا کی،ی ژوند کاوه.

،أخذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو — ۷۰ ،خ.

۱۴۲۷— **باقی بالله کابلی**:خواجه باقی با لله کابلی دلسمی هجری پیړی له نو،یالیو پو هانو او روحانیو نو څخه و ،چی په (۹۷۱ ه ق) کال دقاضی عبدالسلام له،صلبه په کابل کی ز یږ یدلی دی،چی و ر وسته په،طریقت کی د نقشبندی،سلسلی له،ستر و ز برګانو څخه،سو ، او دحضرت،مجدد پیر و .

دی د ۱۰۱۲ هق کال دخلور،ی خورپه ۲۶ د دوشنبی په،ورځ ،ړاود هند په دهلی کی ښخ دی دخز ینة الاصفیاسؤ لف مفتی غلام سر و ر لاهوری لیکی چی:

«خو اجه ،محمدباقی نقشبندی از بز رګا ن و قت و ،مقتدای زمانه واما مان عهدخو د بو د بکمالات ظا هری و باطنی آ را سته و بجذب و عشق ومحبت پیراسته و بز هدو تقوی معر و ف و باو صاف کر یمه ،و صوف و نسبت او یسی بخو اجه بهاءالدین نقشبند و نسبت ظاهر بخو اجه امګنګی داشت و از رو حانیت خو اجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبیدالله احرار فایدهٔ وافر گرفت— د راوا یل از کابل بسمرقند رفت و بعد تحصیل علوم ظاهر کسب علوم باطنی از خواجه امکنگی نمود و صاحب تصانیف و تو الـیف شد» .

دده په علمی آثارو کی «سلسلة الاحرار» کتاب شهرت لری او سر بیره پر هغه خواجه باقی بالله په دری ژ به شعر و نه هم و یل، خو شعر و نه یی زیاتره عرفانی او تصوفی بڼه لری چی څو بیته یې د خزینة الاصفیا مؤلف د «روضة السلام» له کتابه راا خیستی او هغه دادی:

دن نه همینم که وجودن است
جای دگر رقص وجودن است
نقطهٔ محراب جماعت منم
دا ئهٔ سیراب زراعت منم
ابروی چشمانی من دلکش است
قطرهٔ نیسانی من آتش است
عقل نمك زیر کباب من است
خون جگر نام شراب من است
شاخه سه کلید سر انگشت من
گنج دو عالم همه در پشت من

همدا ر ا ز سفتی غلام سرور د خزینة الاصفیا مؤلف دده دسر بیرې نیټه په سو بیو کی داسی راوړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو باقی راهی سلك بقشد
باهل د هرگفت هذا فرا قی
ندا آمد ز هاتف و قت ترحیل
بجا ی سلك باقی رفت با قی

١٠١٢ ه

یاداښت:

چو شد ازعالم فانی مقیم جنت والا
معلی خو اجه عالی شه دارالبقا باقی
بخو ان قطب زما ن سخدو م با قی
سا ل ترحیل ش ا گر طلب زمن شد
و ال ی دارالبقا باقی

مأخذونه:

١- خزینة الاصفیا ٦٠٥ مخ.
٢- تاریخ افغانستان درعصر گورگانی هند ٢٠٥ مخ
٣- مکتوبات حضرت مجدد لوړی توك .

١٤٢٨ باقی بلخی : په بلخ کی ددری ژبی شاعر و ،دا بیت دده دی:

چو او راتکیه بر دیوار دیدم مردم ازحسرت
که این فرسوده قالب خشت آن دیوار بایستی

مأخذونه:

١- ددهخدالغتنامه-د«ب»ردیف-٨٠٥ مخ.
٢- قاموس الاعلام ترکی- ٢/١٢٠٣ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۹- باقی مجددی:

حضرت سیاعبدالباقی مجددی ددری ژبی نه شاعر و، دسراج الاخبار داوومکال په ۱۷ گڼه اونهم ۴۰ کی د ده یوه غزل دلنډی یادو نی سره داسی چاپ سوي د ه:

«از طبع جناب صاحب کامل ولبیب فاضل وادیب آگاه دل، رحیق مکدهٔ فیوضات مجددی راساقی، جناب حضرت سیا عبدالباقی صاحب مرحوم.

دوش از کوی خرابات آن سهی قدمست رفت
از پی آن دلربا دیدم که دل از دست رفت سینه شداماجگاه ناوک مژگان یار
گفتم ای جان صرفه کن گفتا که تیر از شست رفت
تکیه بر طول امل داری نمیدانی مگر
بر نفس وابسته هستی تا که گفتی هست رفت
می توان فهمید مضمون کلام ما زعکس اصل
بهر تحقیق همین معنی نگین بنشست رفت «باقیا» قید تعلق سنگ راسالک است
مرغ زیرک چون زدام و دانه فارغ جست رفت

مأخذ: سراج الاخبار-پورته یادهسوي گڼه

۱۴۳۰- باقی هروی: ددری ژبی له شاعرانو څخه و، او په هرات کی اوسید دابیت دده دی:

ما و سخن از کشتن من میکند من بهمین خوش که سخن می کند

مأخذونه:

۱- ددهخدا لغتنامه

د «ب» ردیف- ۱۰۵ مخ.

۲- قاموس الاعلام ترکی- ۲/۱۲۰۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۳۱- **باکور اوغانی:** د کرمان دسیمی دیوافغان امیرنوم دی چی دشاه شجاع مظفری له خوا دخواجه مجدالدین قاقم په سلگری ددوو زرو سپرو سره دشاه شجاع مظفری دزوی ،ملاتړ ته چی په کرمان کی والی و ،استولی سوی و.

دانوم په عجایب السیر کی« امیر تاکور اوغانی» لیکلی سوی دی او دتاریخ کرمان مؤلف بیالیکی چی دا امیر باکور اوغانی د«سیورغتمش»دا کازوی اود کرمان دسیمی یو اوغان امیر و.

مأخذونه :

۱-ددهخدالغتنامه (ب) -۹۱۵مخ ۲-تاریخ کرمان۹۰۲مخ

۳-تاریخ عصر حافظ -۲۱۳ مخ

۱٤۳۲- **بالخوازی نیکه:** دکاکړستان د«هرنایی»دسیمی یو روحانی نیکه و ،چی د«پی» نومی کلی په هدیره کی مخ دی.

په ختیه«پیښی» و ،او په خلکو کی پی په سپیتوب زیات شهرت درلود، چی حتی د کاکړو په یوه غاړه کی پی هم ستاینه سوې ده ،چې وایی:

ورسپری بالخوازی .

کوتان خلاص کړی له پیښی

مأخذ :

،زارات-دسیال کاکړ لیکنه-۹۵۰مخ.

۱٤۳۳- **بالون اخون :** دبازیدزوی دپښتنودخضرزی قبیلی مشر لار شوونکی او دخپل وخت نوسیانی له زبرګانو او شیخانو څخه و.

دخضرزی قبیله دسوات له سیمی څخه دپښتنو نورو سیمو ته خپره سوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبا لو ل اخو ن دری ز امن پاته سوی چې دري سره رو حاتی عا لمان و و ،مشر زوی یې سلا ایمل په«اګاری چمله»نو مې ځای کې دشیخ ملی ددفتر دو یش په اساس پر خپله برخه مخکه او سید، او همهلته مړاو ښخ دی، او دوهم زوی « کیمل » یې په کالـو خان نو مې ځای کې میشته و، او همهلته مړ دی ، دریم زوی « کلو» ،یې چې په « کا لا با با» مشهـو رو په«شـیـوه» کې ښخ دی خنګه چې دبالو ل لقب اخو ن و نو ځکه د ده او لا د ه اخو نز ادګا نو ، په نامه یادیږی . داخون بالول یو و رو رشیخ حق نومید.

مـا خـذ :

حو ا شی ـ تو اریخ حـا فظ رحمت خانی ـ په اردو ۶۲۱مخ

۱۴۳۴ ـ بالیث طبری :

عوفی په خپل کتاب «لباب الالباب» کې دابواللیث طبری په نامه دی دآل سپکتګین دشاعرانو په دشاعرانونه ډله کې یاد کړی دی خونورې هیڅ ده ددژوند حالات نه دی راو ړی، یوازې یې دده د وینته ضبط کړی دی اوهم ځینی نورې یتونه یې په مجمع الفصحا اوترجمان البلاغه کې راوړه سوی او هغه دادی:

سنګر معروف شـد بمعرفت تو

هیچ نباشی زکا رسنګرسنګر

گو یی سن ر ب ایمنم که رب رحمیست

خواب تو بینی همی و هم تومعبر

چیست این باژگو نه طبع فلک

گاه دیو یست زشت وگاه ملک

(c) ketabton.com: The Digital Library

زبس این پرگزافه قسمت‌او
ازحقیقت دلم کشیده بشک

بی‌خبر زونشسته تکیه‌زده
زیر د یبای‌زرش‌وخز و فتک
با خبر را ازوبخورد وبخواب
زبرش آشتی است وزیرخنگ
گویی اردهر کرده داد و کند
اینچنین‌دا دگی بود ویحک
در ک‌الاسفل است جای‌امید
بدرج مردکی برسد زدر ک
نیک‌بختی چوآب ومن‌سمکم
اوزمن دورچون سما زسمک
د یر یابست تا کی‌این گله‌زو
بجهان دم مزن‌زلی وزلک
فلک ازطبع‌بر نگردد و تـــو
بی تکلف گله مـکن زفـلک

دلم میان دو زلـفت‌نهان‌شدای‌مهروی
زبهر آنکه زچشمت‌همی بپرهیزد
نبینی آنکه چوتوزلف‌رابشا نه‌زنی
سردوزلف تودرشانه می‌درآویزد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دل منست که باشانه کار زار کند
درآن میان که ازو باد مشک می ریزد

همی بترسد کاورا برون برد زمیان
چو دید چشمت زور ستخیز برخیزد

ازآن قبل همه شب مستمند تو بولیث
بهای های همی خون زدیدگان ریزد

وگر بخسبد یک چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد

وگر ببیند غماز غمزهٔ تو دلم
هلاک جان بود ارجان ازو بنگریزد

مأخذونه:

۱-لباب الالباب-۲،۶ ۶ مخ

۲-تاریخ ادبیات درایران-۱/۹۸۰مخ

مجمع الفصحا-۱/۸۲ مخ

۳-ترجمان البلاغه-۳۹مخ

۱۴۳۵ -بانو بی بی :

دبلو خستان د کلا ت دمشر میر احمد خا ن لو راو دمیر ا براهیم خا ن نو شیر و ا نی نو میالی او ننگیالی ماندینه وه .

هغه وخت چې د دی پلار د باووز یو د قبیلې سر ه ا و و لسمه جګړه کو له نو دی میرمنی هم دنارینه کالی اغوستی او دجګړې په ډګر کې د نارینه په څیر او ډه پر اوژه و رسر ه جنګیدله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر خپل پلار هم ډیره گرانه وه اوددی بی مشوری یې هیڅ کار نه کاوه. او هم ددی سیر سنی دمشوری بر کت وچی سیر احمد خان دبارو زیو سره په اووه لسمی جگړه کی بر یالی سو ،اود بارو زیو دقبیلې دلښکر سر دار سر زا خان کلات ته دسیر احمد خان دلیدو دپاره ورغی اومعافی یې غیښی وغو بښله اولو ړه یې و رسره وکړه .

ماخذ :

هماری جدوجهد په اردو دعبد الرحمن غو ر لیکنه ۱۶ مخ

۱۴۳۶ ـ بانو سیستانی :

دسیستان دنو میالی امیر خلف بن احمد اناوه چی خلف ددې نو میالی سیر سنی نامه ته منسو ب واو «خلف باند» یی هم بالهداخاف دعمر وبن لیث دلور نمسی و، که څه هم دابشن اثیر په روایت غیښو دده نسبت دیعقو ب نمسی ته هم کړی دی اوبد یع همدانی بیا په لامیه قصیده کی خلف دوارو پاچهانویعنی یعقوب اوعمر ولیث ته منسو ب کړی اومو لانا معین الدین اسفزاری بیا پخپل کتاب تاریخ هرات کی د خلف نسبت داسی راوړی : خلف بن احمد بن محمد بن خلف بن ابی جعفر بن لیث بن فرقد بن سلمیان دسیستان پهتاریخ کیراغلی دیچی بانو دمحمد بنعمر ولو روه اومحمدبن خلف تهیې ور کړی وه اود امیر بو جعفر سو روه او خلف بن احمد چی خلف بانو بو لی خپلی دې اناته منسو ب دی .

خو پر چهار مقاله باندیدقزوینې په تعلیقاتو کی دابانو دعمر وبن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اللیث صفاری لو ر بللې سوی د ه .

ما خذ و نه :

ا- تاریخ سیستا ن - ۲۷۵ مخ

۲- چهار مقاله نظامی ۱۷۷ مخ

۳- ددهخدا لغتنا مه (ب) ۶۰۲ مخ

۴- حبیب السیر - ۳۵۱/۲مخ

۱۴۳۷- بانو گشپ:

دسیستان او زابل دنا ستو او تاریخی پهلوا ن «ر ستم »لو روه چی په پهلوا نی او چالا کی کی یې په نا ر ینه و کی هم ساری نه درلو د. دی پیغلی ډیرلوی لوی وا کمن غو ښتونکی درلو د ل لکه دچین فغفو ر او قیصر او خاقان او دایر ا ن کاوس شاه ا ود هغه خپلوا ن ا ونو ر زړه وران او رستم ته یې سر کې را لیږ لی خو رستم د د وی له سخه د گو درز «کشو ادکا ن» زوی «گیو » خو بښ کی او خپله او ر یې هغه ته ور کړ ه .

ددی زړه وری میر مني په باب کی یو مشهو ردا ستان د«بانو گشپ نامه » په نا مه سته چی ظاهراً دهغه لیکنه په پنځه هجری پیړی پو ری اړه لری

ما خذ :

تاریخ ادبیات درایران ۳۶۴/۲مخ

۱۴۳۸ - بانی ځانی :

دبختو ژبی اولسی شاعر او دپکتیاد ولایت دځانځیو په گل غو ندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی اوسید اودځا ځیو دتبر په لیو نی ،طایفې پو ری اړه درلو دله .
په (۱۲۵۷هش) کال زیږ یدلی ۍاوپه (۱۳۴۷ه ش) کـا ل کی مـړ دی .
دادده دهوی اولسی بدلی کسر دی :

تا چی ساته کړی څه شیرین گفتا ردی نا یو ځلی راشه صنم زړه نا قرار دی نا

ماخـذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۰ مخ

۱۴۳۹ - باوری(اخو ند)

دپښتو ژبی مجلسی شاعر و ، دپښتو نخوا دسوا بی دتحصیل په « پنج پیر » نو مـی محله کی اوسید ، د(۱۳۰۵هش) کال په شاوخوا کی مړ دی او دده شعر و نه دذوق دخاوند انو په یاددی ،د ابـیت دده دی :

په مخ باندی دی توری زلفی اویز اندی
گلاب دپر خی دکډدی پکی ایښی اثری دی

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۱ مخ

۱۴۴۰- بایتگین زمینداوری:

دسلطان محمود غزنوی له خوا دهیلمندپه زمینداور کی والی و ،پـه (۴۰۱هق) کال چی سلطان محمود غزنوی دغو رخواته ولاړ خپل دوه زامن امیر مسعود او امیر محمد او خپل وروره امیر یوسف یې په زمینداور کی د همدی بایتگین په کورکی پر پښوول چی د و اړه شهزادگان څو رلس کلن اویو سف اوو لس کلنو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو الفضل بیهقی لیکی چی :

«وایشان راآنجابدان سبب ماند که زمین داور را سبا رک داشتی ، که نخست ولایت که امیرعادل سبکتگین پدر ش رضی الله عنه وی را دادآن ناحیت بود« ۱ »

اوهم لیکی چی زمینداو ری بایتگین پرسلطان محمود ډیرگران واوهغه وقت چی سلطان محمود پر سیستان یرغل وکی او سیستانی «خلف» تهپي ساته ورکړه همد ابا یتگین ورسره وو ، او تر هغه بری وروسته بایتگین یو سل او دیر ش نر او ښځی طاوسان له سیستانه زمینداورته راوړه - وایی چی هغو طاوسانو به د کورو په گنبدو کی هگی اچولی او چوچیانې به پي ایستل و شهزاده مسعود اوشهزاده امیر محمدچې هلکان وو ، پرپا سوبه په طاوسانو توپسی ځغاستل .

بیهقی لیکی چی زمینداو ری بایتگین یوه ډېره پارساا و کاریگر سړی درلودله چی دسلطان مسعود شهزادگی په وخت کی پي دهغه سلطان ډېر خدمت کړی و ، او چې سلطان مسعود پاچا سو ، نو دهغی سړی پي دخپلی دورې شان احترام کاوه ، او هغی سړی به هم سلطان مسعود ته دده د کوچینوالی کیسې کولې او د سلطان مسعود به هم ډېری خوښیدلې ،

مأخذ

تاریخ بیهقی - ۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ مخونه

۱۴۴۱ بایتگین غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی ددربار دسشر دبیرابو نصر مشکان یو زړور او باتدبیر سړی وچې ابو الفضل بیهقی یی داسی ستایی :

«۱» تاریخ بیهقی - ۱۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«این بایتگین بجای استسردی جلدو کاری و سوار بشوار نیدن همه‌سلاحها استاد، چنانکه همبا زندارد به بازی گوی واسروزسنه احدی و خمسین واربعما ئه‌که تاریخ را بدین جای رسا نیدم خدمت خداوندسلطان بزرگ ابوالمظفر ابراهیم انا رالله برهانه میکند خدمتی خاص‌تر و آن خدمت چوگان و سلاح و نیزه و تیر انداختن‌و دیگر ریاضتهاست و آخر فرو شکوه و خشنودی استادم وی را دریافت تاچنین پایهٔ بزرگ‌وی را دریافته آمد.» همدابایتگین وچی د سلطان مسعود غزنوی په‌و ختو کی یې د کند و ز «مشهو راو غښتلی باغی علی کندو زی» یې په‌گو زگانان کی‌له غره خځه را- کښته کی‌ءاو سلطان‌مسعود ته‌یې‌راو وست(ددې کتاب‌د«ع»په‌ر دیف کی‌دی د «علی کندو زی نامه‌ته او یادتاریخ بیهقی ٥٦١ مخ‌ته‌رجوع وسی)

مأخذ:

تاریخ بیهقی-٥٦١،٥٦٢ مخونه .

١٤٤٢ بایتوزبستی :

د سلطان محمود غزنوی د پلار سبکتگین په و ختو کی د بست له‌نو میالیو مشرانو خځه‌و، او د بست‌امیر طغان ته‌پورته سو،امیر طغان یې وشاره او د بست دخپلواک والی په‌توگه یې دهغه ولایت دچارو واگی‌په لاس کی ونیولی، او دده ملگرو او طرفدارانو ته بایتوزیان وویل‌سوه .

امیرطغان‌غزنی‌ته‌ولاړ،سبکتتگین ته‌یې‌پناه وروړه اوله هغه خځه یې‌په‌دی شرطوه رسته وغوښتله‌چی که‌سبکتلیگن د بست په‌نیولو کی‌ددهسره رسته‌وکړی‌اوبست‌ونیسی‌نو: لوړی به‌غزنی دافغانستان دنوی دولت‌دپایتخت په توگه و پیژنی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بست مالیات به هر خو سره چې سبکتګین و تاکی هر کال دغزنی خزانې ته رسوی دو هم هر و خت چې خارجی خطر پېښ سی او یاسبکتګین وغواړو چې پر پر دیو پر غل و کړی طغان او دهغه ملګری به هیوادساتی او دسبکتګین ملاتړ به کوی دریم هر کال به داسیر طغان یو زوی دغزنی پهدربار کی اوسی.

سبکتګین دده غوښتنه و منله او پخپله دیو لوی لښکرسره لهغزنیخخهدبست خواته و خوځید، دبایتوز سرهیې جګړه و کړه، بایتو زاو بایتوزیان یې سات کړه، بست یې و نیواو اسیرطغان یې ییادبست و الی و تاکه، خو خو ورځی ورو سته اسیرطغان لهخپل ترون خخه غاړه و غړوله او دسبکتګین پهمخالفت یې لاس پوری کړ، خو چې یوه ورځ یې پر سبکتګین دتوری واری و کړ، دسبکتګین یو لاس یې تپی کړ او هغه پهدابل لاس طغان پهتوره ووا هه، تپی یې کړ او ددواړو خوا و لښکر سره و نښتل او ترسختی جګړې و رو سته اسیرطغان ماتې و کړه، اودبایتوز سره د کرسان خواته و تښتید، او دبست ولایت دغزنی دپاچهی یوه برخه سوه.

مأخذونه :

۱-تاریخ بیهقی -۲۰۳، ۳۵۰ مخونه .

۲-تاریخ سیستان ۳۳۳، ۳۲۶، او ۳۳۹ مخونه

۳-ددهخدالغتنامه (ب) ۶۱۶ مخ ۴- سلطنت غزنویان -۷ مخ .

۱۴۴۳ بایخان :

دپښتو یو پخوانی شاعر او د خوشحال خانختک معاصرګڼلی سوی دی .

په پښتانه شعراء کی د ستر راو رتی په حواله لیکی چې بایخان دبونیرو ،اود ،و لاناجاړی لیلی او مجنون یې په پښتو نظم اړولی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده یوه غزله ښاغلی رفیع دبلاښایسته خان له‌جونګه په‌خپل کتاب «ادبی ستوری» کی راوړې او هغه داده.

بخره‌سې فراق شوه‌چې اشنا له‌مانه بیل شه باغ و، دګلونو پرې دهجر آتش بل شه
ماخخه توتی‌و، توتی ګشت کاوه‌په ګلو اوس له ګشته پربوت‌چې په‌دوا روخانګوشل شه
باغ و، دګلونو بلبلانو پری شطرنج کړ او س بلبلی ژاړی چې دګلو رنګ بدل شه
باغ و، دګلونو بلبلانو پرې چغار کړ باد دخزان والووت تاړپه تار دګل غندل شه
لاړه مجلسی یاران له‌مانه بیا به رانشی پر بو تل ګلونه په‌خاروناه ملګ ځنګل شه
شه‌وایې ناصحه! چې دصبر نصیحت کړې او س بې صبر نشې په‌ما اوردیا ربس بل شه
دوردی غږ پری «بایخانه مجلوم تیرشه (١) چې لاندی تړې دخاورود لیلی دخیال وربل شه

او په پښتانه شعرا کی یې دا بیت ړاغلی دی.

سأخذونه:

١-پښتانه شعرا ٤ -١/٥٦٢مخ ٢-ادبی ستوری-٦٧ مخ

١٤٤٤ بای خان:

د پښتو ژبی شاعرو، اوددهژوندد (١١٠٠ ه) کال په شا و خوا کی اټکل سوی دی.

عبدالرحیم هوتک د کندهار دسیمې دپښتو ژبی شاعر چې د(١١٥٠ ه) کال په شاو خوا کی ژوندی و، په‌خپل یوه بیت کی د«بای‌خان» داسی یادونه کوی:

که می‌ناړی دبنا تبری کړې تر ستونی پیر کاه‌ل به‌د ختیک او دبای‌خان‌سم

---

(١) ګڼینی پښتانه په عامه اصطلاح کی (مجنون) ته «مجلوم» وایی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر راورتی دخپل گرامر مقدمه کې لیکی چې «بای خان» دبونیرو، او دمولانا عبدالرحمن جامي لیلی ومجنون یې په پښتو نظم روپرولي دی دا کتاب اوس ورک دی او د اسیا بیا ری چې نو سوری مستشرق یې نسخه سیتد لسی وه راورتی دخپل گرامر په پنځو سم ځ دبای خان له لیلی او مجنون څخه یو ازی دایو بیت راوړی دی چې وایي :

له دی خپلی بدی بهری
چاته ژارم په چاد اد کړم

نور اشعار یې په لاس رانغله .

ماخذ ونه :

۱- پښتانه شعرا ۱ر ۲۵۶ خ

۲- دراورتی د پښتو گرامر مقدمه د ۱۸۵۶م د کلکتې چاپ .

۱٤٤٥ - بای خان حافظ :

حافظ بای خان د پښتو نستان له اولسی شاعرانو څخه و او د کند و په سیمه کې اوسید .

شعر ونه یې پراولسی طرز باندی ویل او په شعر کې دحافظ عظیم گنډاپوری (چې په ۱۳۲۱ه ش کال کې ژوندی) پیروو .

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ۷۱ خ

۱٤٤٦- بایزید افغان :

دگورگانی عالمگیر د دوری له نومیالیو شیخانو او پوهانو او زاهد انو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خفه وچې په شیخ بایزید افغان پې شهرت د رلو د .
دخلفی خلق په قول په ریاضت اونفس وژلو او د بی و زلو او محتاجانو په غم خو ړلو کی د وسره مشهور رسوی وچې دزیاتر و مسلمانانو او هندوانو او د هر قوم دمحتاجانو سر جع گرځید لی و او د ده دژوند زیات وختونه دمحتاجانو د حاجتو په پوره کو کی تیر ید ه دی ډیرصریح لهجه سړی وچې غتانواوپاچهانوته بهیی دحق دخبروتبلیغ په ډاگه کاوه مثلاً یو ه ورځ پې په مسجد جامع کی او رنگزیب پاچاته وویل چې:
((هر گاه سید کونین (ص) د ختر خو د راکند خدا نمو د ه باشند ، تو که پادشا اینډ یار باشی دختر ها را چرا کند خدا نمی نمایی ؟))
ما خذ ونه :
۱- منتخب اللباب - ۲/۵۵۲ مخ
۲- تا ریخ افغانستان
در عصر گو رگانی هند - ۲۲۵ مخ

۱۴۴۷ -بایزید پورانی هروی :

د خپل وخت ښه هنرمند شا عر و نستعلیق خط پې دسلاظهر پر روش دیر ښه لیکه او دهرات په «پو ران کلی کی او سید بخاراته هم تللی اوهند ته پې هم سفر کړی او تر (۹۰۰ هـ ق) و روسته د ((تهته)) د ارغونی امیر انو د ر بارته پې لار مو ند لې وه، او هلته په ډیر ه درنه سترگه وڼه کتل کیدل ،او دا کورنی په سند کی دثقافت او ادب اوهنر دخپرو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو زا نگو سو ه دابیتو نه د ده دی :

از ره دیر م بمسجد زاهدی نا گاه بر د سن نمی رفتم بدانجا او مرا از راه بر د

نه آن خشتست بر هم قبرهای درد مندان را قضا بر یکدگر چیده است دفترهای هجران را

وایی چی په ا بتدا کی ژوند ون چندا ن شه نه و ،خو و رو سته تر هغه چی په سیاحت پیل وکی دې یر و شتو او مالو خاو ند سو ، او د د نیاشته او اسباب دومر ه وو ته تول سو ل چی دده خو څ ه پاچهانو له خر څ سره خه تو پیر نه د رلو د .

ماخذونه :

۱- تذکر احباب -قلمی -۱۱۸ مخ

۲- تاریخ افغانستان درعصر

گو رگا نی هند -۲۲۶مخ

۳- پښتو آریانا دایر ه المعا ر ف م/۳۵۸ مخ

۱۴۴۸ -بایزید پیر روښان :

شیخ سر اج الدین بایز یددقاضی عبدالله زو ی او د شیخ محمدلمسی په څته اور سر پښتو ن د خپل و خت لوی مفکر ،د تو لنی اصلاح کو ونکی ،د خار جی او پردی تسلط کلک مخالف او د او لسی مبارز و لار ښو و نکی او په عین حال کی ستر مذهبی مبلغ و ،چی بیروانتوئي «پیرروښان» باله ،او تعصبو مخالفینود «پیرتار یک» په نامه یاد اوه . سو ریی بی بی امینه(۱) نو سیدله اودحاجی ابو بکر لورو ه ،چی د پنجاب په جالند -

---

(۱) په څینو مأخذو وکی د بایزیددسو رنو م «بیبن» امینه لیکلی سوی دی چې بایی «بیبن» د «بی بی» غندی شکل وی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کی او سپدله، او بایزید همهلته په (۹۳۱ ه ق-۱۵۲۴ م) کال کښ وژ یږید .
و ایی چی دبایزید نیکه گانله کندهاره دو زیرستان د «کانی کورم» یا «کانی گرم»
سیمی ته تللی و و ، او دبایزید پدسکه نیکه «شیخ محمد» چی دو زیرستان په کانی کورم
کی او سپد، دو ولس زامن درلودل، او په دی دو و لسو زامنو کی «عبدالله» دبایزید
پلار په فضیلت مشهور و و ، او قاضی توبیی کاوه (۱)

دا چی دبایزید پلار څنګه په جالندهر کی دحاجی ابوبکر لور په نکاح کړه دې ښوروفاضل
او محقق لیکوال، ولوی محمد عبدالقدوس قاسمی دهغه «خیر البیان» په سریزه کی چی د
پښتورد یونیورسټی د پښتو کیډیمی په ۱۹۶۷ م کال کی چاپ او خپور کړی دی داسی
بیا نوی چی: دبایزید نیکه شیخ محمد خپل یو بل زوی ته دحاجی ابو بکر جالندهری لور
«بی بی امینه» غوښتی وه، خو څنګه چی حاجی ابو بکر همدا یوه لور درلودله نو پر شیخ
محمد یې داشرط کښیښو و ه چی دده زوی به له و زیرستانه جالندهر ته و رځی او دده لور
به و زیرستان ته نه ږیایی، هغه و ، چی د شیخ محمد زوی هم جالندهر ته و رغی خو هلته
څو انیمرګ سو ، او بی بی امینه کونډه پاته سوه، نو دهغه و خت د پښتنو الی دادو داو
دستو رو ، چی دیوه بل ستون کونډه بایدد کونډی دسیره و رو راو یانو ر
و خپلوانو کړی و ای، محمد نوشیخ محمد د خپل میره زوی
کونډه «بی بی امینه» خپل فاضل او عالم زوی عبدالله ته و ر په نکاح کړه او ددې
دوهم سیره ه دپاره هم هغه شرط و ، چی باید جالندهر ته و رسی ، او قاضی عبدالله
سره له دې چی په و زیرستان کی یې بل و اده هم کړی و ، چی ماندینه یې «فاطمه» نو

---

(۱) صراط التوحید ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېدله اویوزوی یې هم ځینی درلودچی «یعقوب» نوسپد، بیا هم سجبور سو جالندهرته ته ولاړسی، هلته یو دوه کاله پاته سو، خوچې په (۹۳۱ هـ ق ـ ۱۵۲۴ م) کال دبی بی - مینی له نسبه دعبدالله زوی پیداسو، او نوم یې ورباندی «بایزید» کښیښود.

تر هغه ورسته څنګه چې عبدالله په وزیرستان کی له یوې خوادپلار پرځای ناست، او دبل پلوه دهغی سیمی قاضی باله کېده نو نوریې نه سو ای کولای چې په جالندهر کی پاته سی، اوبی بی امینه یې هم په دی راضی کړه چې دا په جالندهر کی دخپل زوی سره پاته سی او پخپله قاضی عبدالله وزیرستان ته ستون سی، او بیا به په کال کی څو میاشتی جالندهر ته هم ورځی قاضی عبدالله کانی گرم ته راغی، خو داهغه وخت وچې هندسیاسی حالات ورځ په ورځ بدلېدل، دلودی پښتنو پاچهی په هند کی پای ته رسېدلې وه او دپښتو پر سیمو ظهیر الدین بابر یرغلونه پیل سوی وو.

دقاضی عبدالله زړه په ښځه او زوی پسی کښاندهو، خو جالندهر ته یې دتلو لار پرا نیستی نه وه.

دده یو بل ورور «شیخ خداداد» په بیره (خوشاب) کی اوسېد، چې دبابر پر یرغل هلته ور ورسېد نو هغه له هغه ځایه جالند هرته ولاړ، او بیاچې دبابر فوځونه جالندهر ته ور غلل نو دهغه ځای پښتانه د «بهار» خواته کوچیدل مګر هلته هم آرام ژوند د پښتنو په بر خه نه سو، ځکه نو شیخ خداداد خپل تېر، او دبی بی امینی او دبایزید سره دنهه سوه اووه دیرش (۹۳۷ هـ ق) کال شا وخوا کی له هند کانی گرم ته راغی او دخپل ورور قاضی عبدالله سره یوځای سو. خو کوم مشکل چې قاضی عبدالله ته پیداسو، هغه دوو بنو یو ځای ساتل او گزران کول و، اوبی بی امینه چې په خپلوا کړو ندعادت وه دفاطمی مشری کی ورته ژوند تیرول دیرګران تمامیده، نوهغه وچې ترخه سودی وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لاړی سمې سولې - بې بې امینې د قاضي عبدالله څخه ځان خلاص کې او خپلې پلارګنې (جالندهرته) ولاړه اوزوی یې بایزید د رواج او شرع سره سم قاضي عبدالله ته پرېښود. بایزید چې تر دغه وخته د خپلې سورې په مهربانه غېږ کې روزلی سوی واو یا یې د خپل مهربان تره شیخ خداداد شفقت لیدلی و ، یوازې نا مهربانې میرۍ او کم لطفه پلار ته پاته سو، ځکه چې سورې جالندهرته ولاړه، او تره یې د دوړو سیمې ته - او داخود پښتو متل دی چې: « سورسیره سې پلار پلند رکېږی» نو د قاضي عبدالله په کور کې بایزید د یتیم په څېر ژوند تېراوه ، که څه هم قاضي عبدالله خپل دواړه زامن (بایزید او یعقوب) خپل یو عالم او اعتباري شاګرد « ملا پاینده» ته وسپارل چې د هغه وخت سروج علوم و روښې، خو زیاتره به د اسې کیدل چې میرۍ به خپل زوی زده کړی ته پرېښود او په بایزید به یې د کور کارونه کول، اوله دې وخته د ده په درا کومغزو کې د تبعیض او عدم مساواته سره کر که پیدا سوه، اوچې هرڅو سره پوهېده او ځوانیده دا کر که یې لا زیاتیده له نوچې ځوان سود ، پلار څخه یې د حج اجازت و غوښتله او و رته و یویل چې هم به حج و کړی او هم به زیارو باسی چې څه علم زده کړی. خو پلار یې ونه منل او و رته و ویویل چې: « د حج د پاره تو ښه ضرورده - ته خپل مال نه لری او پر ګدا باندې حج نه کېږی، پاته سو علم - هغه دلته په کور کې هم کولای سی» د بایز ید څخه چې د علم لا رنه میګړی پاته سوه نو د طریقت او تصوف لاری ته یې مخه کړه، شپې به یې په ذکرونو ولی، او کله کله به روحي جزب د ده سره و رباندې غالب سو، چې د رقص او سرود په مجلس کې به له ډېره شوقه د مجلسیانو سره په ګډه هم سرسو - دده د جذب دا کارونه د ده پر پلار چې مشهور عالم او قاضي و ښه لګېدل او د ځان بدنامي یې ګڼله، خو څه چاره یې هم نه سوای کولای ، که یې شاره بد نا سیده او که یې ساته رسوا کیده ، او له بلې خوا د بایزید زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ په ورځ د سیری د بدی ګډ اری ا سله له خپله کوره سړ ید ه ،
اولو سړی یی د خپل پلار او خپلی سیری د استبد اد په مقابل کی سر
پو رته کی او پلا رته یې په ډا ګه وو یل چې: « نو ر نو ز ما ګذران
دسیری سر ه ګران دی ، ما ته د خپل جاید اد څخه څه بر خه ر ابیله کړ ه ،
چی زه په خپله په بو خت سم ، او ځا نتـه خپل کـذ ران په و کم »
که څه هم پر یلا ریی د اخبر ه ډ یره‌درنه پر یو تله خو د زیاتی رسوایـی
له بیری او دخلکو له شرمیه یی‌دخپل جـا ید ا د څه بر خـه و ربیله کـړ ه
ا و با یز ید له پلا ره بیل سو،او دخپل یو ترە«شیخ حسن» لو ر«بی بی‌شمسو »
یی‌په‌نکاح کړه .

دده او دپلار دخپګان یو بل سبب داهم و،چی دد ه تر ه شیخ خدا داد
په جا لند هر کی خپله لو رد با یز ید په نا مه کړی وه خو کو م
و خت چی دقاضی عبد الله وشیخ خدا داد منا سبات سر ه خړ پړ سوه
نو قا ضی عبد ا لله د شیخ خد ا داد لو ر با یز ید ته و نه غو ښتله .
په‌هرحال‌،ایز ید د یو کا مل‌پیر په لټو ن کی‌سو ، چی‌دهغه په ر هنما یی خپل
با طن‌صفااوخپل رو حا نیت تکمیل کړی ،خو د د ه فطرت جد ت پسند و ،مقلد
پیر ا ن یی نه خو ښیدل ، ځکه چی د هغه و خت زیا تر ه مقلدپیرا ـ
نو د ځان په‌اغراضو او د نفسا نی خوا هشا تو په لوشو کی دومره لوب و،
چی د خلقو خد مت ته یی هیڅ فکر نه و ، حال داچی با یز ید
غو ښته د رو حا نیت ا و مذ هب له لاری د خورا نو خلقو ذ هنو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنو بر کړی او هغوی دژوند په حقیقت و پوهوی او دایی خپله انسانی وظیفه بللې ده به و یل: «که یوه ډله په یره داسی کوته کی بیده وی چی یی له یوی لاری بله لارو نه لری، او کوته او روا خلی نا څاپه له هغی ډلی څخه یو سړی بیدار سی نوایاددي سړی داوظیفه نه ده چی هغه نور بیده خلک راو یښ کړی؟»

بایز یدتر ډیر تلاش و ر و سته د خپلی هیلی سره سم یو جدت پسند پیر بیا مو ند ، او هغه د د ه د تره شیخ خدا اد ز و ی شیخ اسماعیل و، او نیت یې و کی چی د هغه لاس و نیسی، خوچی پلار یی خبر سو، پر هغه داخبره هم ډیره بد ه ولګید له چی دقاضی عبدالله زوی دشیخ خداداد زوی مریدسی ، او بایز یدته یې مشو ره و ر کړه چی: دشیخ بهاءالدین ز کریاملتانی له کو رنی څخه دی فیض و سو سی ـ خو بایز یدته سر بپره پر دی چی دافر مایشی پیری سر یدی دخندا و ز ښکار بده د ده تو جه یې د کو رنیو او تر بو رګلو یو تضا دو ته هم و اړه و له چی یو تر بو رخپل بل تر بو ردځان سیال نه ګټی او حتی دعلم او معرفت په لاره کی هم نه غواړی چی د یو بل تأثیر و منی .

بایز یددخپل ژ و لدد دغی دو ر یې حالات په خپل کتاب حر اطلا ایتو حید که په دری ژ به ، فصل لیکی چی هلته یې لند یز رااخلو ـ دی لیکی :

« ا ز یک کسی شنیدم که معرفت حق بر آدمی فرض عین است و آن بی پیر کامل حاصل نمی شو د چو ن چنین شنیدم ، پر سش کر دم ، دیگر عا لمان نیز چنین گفتند که پیر کا مل طاب راد ر ر یا ضت د رمی آو رد و بذکر و فکر حق شاغل میگر داند تاباخدای تعالی موحدو یگانه گر دد ، و از شر ک جلی و خفی خلاصی یابد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو ن چنین شنیدم بعده درطلب پیر بر آمدم و پر سش میکر دم ، چون کسی ا ز جانب خر ا سا ن یا هند وستا ن یا جا نب د یگر می آمد بعضی راپرسش میگر دم تامر اکسی ازمر شد کامل خبر دهد ، کسی مرا از سر شد کامل خبر نمی‌داد ،و به ناقصان یقین نمی کر دم ...

درین طلب بو دم که یک درو یشی درآن دیه پیداشد ،عیو ی شناختن حق آغاز کر د،بعضی آدسیان به‌وی اعتبار کر دند و بعضی ازوی‌سنگر شدند بعده یقین سن‌نیز سو ی وی پید ا شد ، که بدست این درویش تو به کنم ،تامرا سوی طا عت و عبادت و ذکر حق درمجاهده و ریاضت دا رد ، تا از صفات ذ میمه من چیز بصفات حمیده بد ل گر د د آن درو یش نیز انصاری بو د ، و بر دارزاده عبدالله قاضی بو د ، دران وقت سن‌بحد بلو غ رسیده بو دم و خودراگناه‌گارو بد کارسی شمر دم ، یک رو زعبدالله را گفتم که :

اختیارمن بسوی تو به پید ا شده است ، و یقین سن بخواجه ا سماعیل ا کثر شده است ، که بدست وی تو به کنم ، تا ازوی راه یا بم »

عبد الله ریش بدست خو د بگر فت وگفت :« ریش سن تر ا شیده میشود ، و نام سن‌بدسی شو د ،اگر بدست وی تو به کنی» ، وعبدالله پسر محمد گفت: «که محمد دوازده پسر داشت ، من درایشان بعلم فاضلتر و بهتر بو دم و نام من بلندتر است، اگر بدست وی تو به کنی ،درو لایت خبر خو اهد شد ، که پسر عبد الله بد ست‌پسر خدایید ا د تو به کرد ، با ین سبب ریش من تر ا شیده و نام سن‌بدسی‌شو د ،زینهار که بدست وی تو به نکنی ، اگر بکنی درخانه سن باشم یا تو، و سن ازتو ناخوشنو دباشم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

من گفتم :« چون درحالتسر اهقی سوی کعبه گذاردن وعلم خواندن رفته بودم، نیز بسر من آمدی ومرا گر دانیدی ،اکنون در حالت جوانی که اختیار تو به کنم نیز سر اسوی پیر نمی گذاری »

وی گفت:» باسلسله شیخ بهاالدین قدس سره درآیم، اگر تو به کنی سوی ملتان برو وبخانواده شیخ بهاالدین تو به کن ،تو شته راه وشکرانه پیر نیز بدهم تاازتوخشنود گردد ازانکه طالبان بعضی آینده ورونده اند ، بعضی آرنده اندو برنده اند »

من گفتم : « مردمان سوی آن چیزی برده اند، وازنجا کلاه ، یا شجره، یاثمر یاکمر بند بایشان دیگر آورده اند ،ولیکن ازذکر وفکر، ازشناختن حق خبر ندارند، من مشتاق ذکر وفکر وشناختن حقم ،اگر خوب کنی برای الله سر ااجازت کن، تا بدست وی تو به کنم »هر چند که میگفتم، مر ااجازت نمیداد پس دل خود رامفتی کردم ،ودل من برمن این فتوی داد که : «قرآن را اسام کن» به پیروی آن اقتدأ کن وخواجه اسماعیل یاران خود رابه کم خوردن وکم گفتن وکم خفتن، وبعزلت بودن میفرمود ، من نیز اکر ایسن کارتوانم بمقدار خود بکنم ،پس کم وخشک خوردن اختیارکردم ،چون چندگاه کم خشک میخوردم عبدالله بر من گفت : «چرا کم وخشک میخوری ؟... اکنون جوانی بسیار بخور ،هر گاه که بحالت پیری برسی کاردین محکم کن ! »

من گفتم که :« چه دانم که به پیری برسم یانه رسم ؟ تراچه شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

که در ابکاردین نمی گذاری ؟ اول در ا از راه کعبه با زگر دانیدی، دوم آنکه در ا ازمرشد بازگر دانیدی، سوم آنکه مر اسوی ریاضت نمی گذاری ! »

پس دردل گفتم که : درقرآن نگاه کنم، هر چه قرآن فرماید آن بکنم - چون درقرآن نگاه کر دم، این یت نو شته دیدم (قو له تعالی ! و وصینا الانسان بوالد یه حسنا وان جاهدک لتشر ک بی مالیس لک به علم فلا تطعهما) پس عبد الله راگفتم که : « این سخن تو نخوا هم شنید...» پس من درآن اربعین درخو اب یکشب دیدم ...» (۱)

نو په دی تو گه دبایزید دزلمیتو ب دوره شروع سوه ، خو لکه څنګه چې دتبعیض او عدم مساوات څخه کر که د سیری د ناوړی رو یی له امله د بایزید مغز وتـه لا رسو نـد لې وه د پلا ردی سما نعت د تربو ر ګلـو ی پـه ا تضـا د هـم و پـو هـا و ه ، ځکه یې نو د پلا ر فر سا یشی مر یدی ته غـا ړه نه کښیښو وله او ارا ده یې و کړ ه چې دعر فان او سلو ک پهلاره کـی خپله روحا نی نیمګړ تیا دریا ضتو له لاری بشپړه کړی- شپه ا وورځ یې پر ځان یوه کړه ، چلی یې و یستلی، خو ب او خو راک یې لږ کـی- پـه د غه وخت کی دی وایی چې: مایو ورځ خو ا جه خضر په خـو ب و لیدچې لاس یې را کړ، او زمـاسر ه یې خپله طر یقه شر یکه کړ ه، ا و زه یې پـه خپلو سر یدا نو کی شامل کړ م»

---

(۱) د صراط التو حید له ۱-۶ مخو څخه لنډ یز- د پښتو ادبیاتو تاریخ ۳۶۴/۲ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبایز ید روښان پیر وانو د دغه خو ب ورځ د خپلې طر یقې د اختر وګڼله ،په دغه ورځ یې روژه نیوله او خوښې یې کو له (۱) په دغه توګه پیر کا مل لـه لټمون څخه هم فارغ سو،ا ودی وا یې چې : «ما دری مر حلې تیر ، کړې :

اول : کو چینیواله چې داسم القین دو ره وه یعنی دا سی اورو ید لی و چې خد ای واحد لاشر یک دی، نو سی د خدای په نامـه یقین کړی و. دو هم : دسر ا هقې پـه وخـت کـې‌ښې لو ستـلی وه، چې خـدای واحد لاشر یکـ دی ، او د هر شی هستی د د ه له هـستی څخه د ه، نو هغه اعتقاد چـې پخواو هم او خیال و او س یې په عـلم الیقین بدل کړ

دریـم : چې څـو ان سو م نـسـو سی د او منله چې بـې له خدایه بله هستی یقینې نسته ا و نو ری هستی په هلا کت کې دی ،زمـا هستی او د ټو لو سو سو جو د ا تو هستی، او د ټو لو ذ را تو هسیتی د خدا ای له هستی څخـه ده ،او دقـسـو له تـعـالـی« قل انـمـاادعـو اربی و لااشر ک به احداً »معنی را ته ښکـا ره شو ه ، او دعین الیقین سر تبی ته و ر سید م (۲)

تر هغه و روسته یې کله په خو ب کې او کله دالهام په واسطه دساو ک هغه اتـه منا زل :

---

(۱) دپښتو ذ اد بیا تو تا ریـخ ۲۹۷/۲ مخ د پو هاند حبیبی تالیف

(۲) صراطالتوحید ۹ ، ۱۰ مـخونه

(ç) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ، طریقت، حقیقت، معرفت ، قربت ،وصلت ،وحدت او سکونت(۱) چې ده په خپله ځا نله پیدا کړی وو، ټول‌طی کړل‌اوخپل‌ځان‌یې‌د «بایزید مسکین» په لقب‌یاد کی‌او دایې دسلوک او توحیددمراتبو و روستنی پوری‌و ګنله، ځکه‌چې د د ه په فکر چې یو سالک وصل سی او په دغه و صل کی بیا یګانه سی « نو مسکین سی یعنی دبشریت‌له صفاتو څخه خدا یی صفا تو ته‌میل و کی (۲) و ایی چې‌ده پر خپل سهر باند ی هم « بایز ید مسکین» کښلی و او دده نو سیا لی شاګرد او خلیفه « دولت » د بایزید په پیر وی د« سکو نت » د مقام اوچتو الی او د هغه ا رتباط د مسکین سر ه په د وو بیتو کی داسی بیا نو ی :

سکو نت بلند مقا م‌له‌وارو پاس‌دی نـو رد د ه د پا سه نشـته مـقا مو نه

د مسکین‌په‌رضاو اړه چا ری کیږی په هرهریو ه کی کاندی‌خپل‌حکموند(۳)

بیا نو دخپل پیر « بایز ید مسکین » به‌باب وا یی :

هرطالب که‌عمل کاه‌مقصودبه‌سودی چې مرید د و ره‌پر بایز ید مسکین شه

داچې بایز ید بـه دعر فـا ن اوسـلو ک د منـازلو په طـی کـو لو کی څو نی سو د ه تیر ه کړی وی په څر ګندا و یقینی تو ګه ښګاره نه ده، خو دو ه‌ر ه څر ګند یږی چې په دغه و خت کی بایز ید د تجارت او سیا حت او دعلم دپاره او هم کامل پیر په لتو ن پسی سمر قند تر کستا ن ،هند وستا ن او کند هار ته سفرو نه کړی د ی ،

---

(۱) صر اط ! لتو حید - ۳۷ مخ (۲) صر ا ط ا لتو حید - ۱۷ مخ

(۳) ددو لت لو انی دیو ان - ۳ مخ د کابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دترکستا ن اسان یې د تجارت د پا ره هند وستان ته بیولی، او په هند وستا ن کی یې د «یوگیا نو» عقا ئد، او د تناسخ او د تجسیم دعقیدې دخاو ندانو افکارمطالعه کړی او دهغو پر افکارو یې غور کړی، او همیې دسلاسلیمان کالنجری سره کتلی او له هغه څخه یې علمی استفاده کړې ده، او د خپل شخصیت دتکمیل دپاره یې زیارو نه ایستلی دی . بایز ید کندهار ته دخپل یوه سفر داسی یادو نه کوی :

«چندسا ه درخلوت ، روزه و عزلت اختیار کرده بودم ، پس جفت شریعت (زن) سراگفت: که تو اول تجارت و کار سیکردی ، نفقهٔ خانه و مهمان از آن حاصل سی شد ـ اکنون نیز تجارت و کار کن تابرای نفقه چیزی حاصل شود ـ چون بسیا رسیگفت سوی قند هار برای تجـار رفتم ، و نیت چنـن کرد م مگر کسی سو حدبیا یم تاباوی مشاغل باشم ، کاروان بقندهار رسید، دیگر کاروانیان ا زخرید و فروخت وسود و زیا ن سیکرد ند ، من اول پرسش پیر کامل کردم، در آن ولایت نیز پیرکامل نیافتم ...دران وقت درقندهار یك اسیر بود نام او بیرم خان بود، برای کاروان ظلم کرد... پس وارثان بعضی جمع شدند برای فریاد کردن سرانیز باخود روان کردند ...

گفتم : امیران و پادشاهان حق تعالی ازعدل خواهد پرسید، و یك ذره عمل کسی ضایع نگرداند، بروی بنماید که: فمن یعمل مثقال ذرة خیر آیره... پس بیرم خان قبول کرد و گفت، تفحص سال بکنم، و لیکن تفحص نکرده، بر وعده مخالفت شد » (۱) قندهار ته دبایزید دغه سفر شایی چی د (۹۶۰ه ق) کال په شاو خوا کی و

---

(۱) صراط التوحید ـ ۲ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې بېرم خان په دغه وخت کې د همایون له خوا په کندهار کې حکمران و، او په (۹۶۱ هـ ق) کال کې همایون دی له کندهاره د ځان سره کابل ته بوت (۱) په هر صورت دبایزید روښان داسفر ګټور نه و، ځکه چې له یوې خوا یې کابل پیرو نه موند، او له بلې خوا یې دنیا هم په لاس ورنغله، او داچې یو حاکم ته یې دعذر سرته ټ کړی او پرزنګنو سوی و، د پېرې ځان شرمنده باله دی وائی چې: «کار و انیانو له ماوغوښتل چې زه هم له دوی سره د هغه ځای حاکم بېرم خان ته ورسم، دوی چې حاکم، ته ورغلل د تعظیم دپاره زنګنو شول، زه هم مجبور شوم چې په زنګنو ودریږم حاکم وویل چې: زه به بازخواست وکړم، مګر ده خپله وعده په ځای نه کړه، او له دې څخه چې یو حاکم ته سی سر ټیټ کړی و د پېر شرمنده وم»(۲)

او له دې وخته بایزید ته د ظالموحاکمانو سره د سبارزې جذبه راوپارېده، په تیره بیا هغه وخت چې ده یوه ورځ یوه پښتنه سپرسن ولیده له چې متجاوزو ظالمو حاکمانو یې د سر ویښتانو ډزرندې د پله سره ټرلی و، او چې ژرنده په خرخېده له هغه مظلومه سه پښتنه به هم ورسره چور لېده له (۳) د ده وینې په جوش راوستلې او اراده یې وکړه

---

(۱) د پښتو د ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۷۳ سخ د تاریخ فرشته او اکبر نامه په حواله

(۲) د روښان یاد - ۱۲ سخ . د ځیرنوال رو هی څېړنه .

(۳) د پښتو د ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۷۱ سخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دظالمانو اوزو راورو سره په کلکه ښکاره مبارزه پیل کړي-خو سنګه چې هغه وخت تولنیزه ا وخلقي مبارزه یوازې دمذهب په بڼه کې سنځ ته راتلای سوه ا وخلقي قوتونه یوازې دمذهب په نامه پریوه مرکز را غونډېدلای سوه نو بایزید هم نیت وکړ چه له مذهبي لاري څخه عام خلك دظالمانو ،غاصبانو متجاوزانو مبارزې ته را وپاروي او په مذهبي تبلیغاتو کې مظلمو خلکو ته دوېهوالی درس ورکړي ،هغه و ،چې له کندهاره سترې ستومان او تاوانی کورته ستون و ،او بیا یې ریاضتو ته ملاوتړله .

دحالناميې مصنف لیکي چې : «چون کارو انیان بدیره آمدند از حضرت عزت بر پیر دستگیر ندا رسید :

یابایزید ! ملوك الدنیا مخلوق-و لاینبغي للموحد ان یخدم المخلوق لاجل شئی من الدنیا -

پس ترا باید چون بخانهٔ خود برسی پنج سال بیرون نروی ،و باخلق آمیزش نکنی، اگر درین پنج سال بکار دنیا مشغول شدی ترا به غضب خود مبتلا گردانم (۱)

بایزید په کور کې په چله ایستلو پیل وکړ، تردې وخته دده تولریاضتونه دځان دتکمیل دپاره و ،گویادی کامل سوی و ، خو مکمل نه و-څه کال نیم چې یې چله ویستله نو :

---

(۱) دخیر البیان سریزمـ. رسخد سولوی قاسمی لیکنه - دحالناسی په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رته خدائی الهام و سو ، چی: که یو رشتو نی طالب د رته راسی او په صدق ددې حال(طریقې) طلب د رخصه و کړی نو هغه په حال (لار) پوه کړه ، چی دیوې ډیوې خخه څو ډیوې بلې سی او رونا په زیاتیدو سی (۱) :

تر هغه و رسته یې خلکو ته دخپلی طریقې تلقین شروع کی ء، او هر څوک چی په یې سر ید سو ، نو د هغه د پاره یې دا او وه صفتو نه لازمی ګڼل :

لومړی: له حرام و خان ساتل دوهم: په خورلو او چښلو کی اسراف نه کول.

دریم: په نرمی لږ لږ خبری کول، او له نا وړو خبرو خان ساتل.

څلرم: لږ خوب، او په ویښه او خوب کی د خدای یاد ول .

پنځم: د نیکانو سره صحبت کول او له بدانو لیری کېدل .

شپږم: تل او په ټټه د خدای یاد ول .

اووم :د خدای د توحید سملو په لاره کی تل زیار ایستل (۲)

و ایی چی بایزید د رو ښان تر تولو لومړی دخپلی طریقی تلقین خپلی ماندینی ته و کی ء، او هغه یې په خلوت کې کښینو له او د سجرفت دلاری د پېژندلو درس یې و رته پیل کی ء- بیاد کانی ګرم خو نو رکسان هم د ده سره یدان سول ، هغو ته یې هم امر و کی ء چی په خلوت کی کښینی - خو داخلوت هم د ده په کور کی، و ، او د دوی خد مت یې د ده ماندینی کاوه ، د بایزید پلار او کورنی یې په دې د پر خواشینی سول چی د بایزید ښځه د نور و خدمت کوی، او له دې خخه بایزید

---

(۱) د خیر البیان - سریزه - ۱ مخ د پیښور چاپ د مولوی محمد عبدالقدوس قاسمي لیکنه - د حالنامې په حواله .

(۲) صراط التوحید - ۸۳ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌داانتباه پیداسوه چی ښځو ته بایدپه اجتماعی چاروکی زیاته برخه ورکړه سی، ځکه نو دده په سریدانو کی‌نراو ښځی دواړه شا سلبدل او بایزید په یوه مجلس کی دښځو او نرانوګډون رواج کی‌ء.

اخوند درویزه چی دبایزید روښان سخت مخالف و، دده داکارداسی غندی:

«سکه‌بازید یوحکمتی‌و، ده په بیله آشنایی کړه له‌عورتو، لکه‌عورتی شوې ګمراهی، داسردان یې هم‌همراه‌شوه دغلطو، دې بازید‌و بله‌ټول کړه‌د عورتو دزلمیو مجلسونه، چی‌راځی‌سره کښینی‌ء دښه‌خدای بولی‌ء ذکرونه» (۱) بایزید روښان د خپل طریقت دپاره ښځو او نرو ته یو راز تبلیغ کاوه، او په دې توګه یې‌دښځود حقوقو دثبوت دپاره زمینه برابروله ودا هغه وخت یقیناً یوترقی اجتماعی اقدام و بایزیدنه یوازی په‌مذهبی چاروکی ښځو ته دنروسره دګډون اجازه ورکړې وه بلکه دهغه وخت دملایانو دفتوی‌پر خلاف یې دسرو داو سماع په‌مجلسو کی‌هم ګډون کاوه او ویل‌یې چی:

«ماته الهام شوی دی‌چی: السماع علی ثلاثته انواع حرام وسباح وحلال ـ من سمع‌الصوت من شئی بمجته الدنیا سمع حراماً ومن سمع‌الصوت بمجته الجنته فقد سمع مباحاً ومن سمع الصوت من کل الصوت بمجته الله فقد سمع حلالاً.

یعنی سماع (سرود) په‌دریې قسمه‌دی: حرام، سباح او حلال ـ که چادیوشی آواز ددنیاپه مینه اروبدسمع یې حرامه ده، او که‌چادجنت په‌مینه‌آواز اروبد سمع یې‌مباحه ده، او که چادخدای په مینه آواز اروبدنو سمع یې حلاله ده.

۱ـ دروښانیاد ۲۸۰ مخ د خطی‌حالنامی (۳۴۱)مخ پەحواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولوی عبدالقدوس قاسمی لیکی چې: د دې خبرو نتیجه دا شوه چې د بایزید سره د کانی گرم د علماؤ مخالفت پیداشو- که‌دی د قاضی عبدالله زوی نه‌وی- نو اول به قاضی عبدالله او وروسې نورو په ده پسی هیڅ کړې‌وه - خو دلویی کورنی په وجه و رته نه‌دنورو دلاس رسیدو او نه پرې د پلار داو رځ پیرزو وه چې دی دنورو دلاسه آزارشی- ځکه نوده مخالفت‌او رلوګید و خولمبه یی ده کوله .

قاضی عبدالله او دهغه ملګرو او د کانی گرم نورو خلقو چې هرڅه ویل‌خو بایزید ځان له و رووړو دوه‌ره حلقه پیدا کړه چې‌دده پیری پرې‌جوړه شوه- دخپلو وریدانو په‌نظر کی دی د زمانی یو کامل پیرو ،چې دزمانی دهدایت دخلکو دلارښوونی وظیفه یی په‌غاړه اخستی ده: او باطن یې دخدای په‌تجلی روښانه و، او ځکه دحالنامې مصنف وایی چې «ویل انو یې د غیب نه‌آواز واورېد و ،چې‌بایزید ته‌ددې دپسه «پیر روښان» وایی ، او هم ددې الهام په‌وجه بایزید ته دې لقب ملقب شو (۱) .

په‌دی و رځو کی خواجه اسماعیل وفات شو- دهغه و ړو ر محمددپلار پر ځای په‌دوړو کی دیره‌و ؛ دو رو ر په‌غم کی دشر یکیدو دپاره کانی گرم ته‌را غلو اود بایزید سره یې ملاقات وشو- دبایزید صحبت په هغه هم‌اثر و کړو ، او هغه دبایزید په‌سر یدانو کی شامل شو- بایزید هغه‌ته د نورو سریدانو نه ز یاته‌رتبه و رکړه، اودهغه لقب یې« محمد کمال » کېښو د- دهغه په‌برکت دبایزید دد پیری

---

(۱) ددې لقب په وجه تسمیه کی نوری قصې هم لیکلی شوی‌دی - خو دا وجه پکښې ز یاته موزونه لیده کېږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلقه تر دو پو خوره شو ، محمد کمال به په دو رو کی خلقو ته اجازې و رکو لې او خلق به يې د پير رو ښان په حلقه کی شاملو ل .

چې دبايز يد حلقه خوره شوه حو صله يې زياته شوه ، محمد کمال يې خپل پلار قاضی عبدالله ته و استولو چې و رته و وايه چې: «بايز يه ته خدای د خپل معرفت نعمت و رکړی دی ـ دانعمت ستا کور ته راغلی دی ـ داعنيمت وګڼه او دهغه په سريدانو کی ته هم شامل شه » .

بايز يد او محمد کمال خپل فرض ادا کړ ل خو په خبرو يې د پلار غو ږ خه و نه ګريدو خه نو وه پس بيا ده محمد کمال ته وو يل چې :

«عبدالله مې پلار دی او يعقو ب مې و رور دی ـ داحيف را لځی چې دحق له پيژند ګلو و او د توحيد له علمه بې برخی دی ـ بايد يو ځل بيا و رشې او رته و وائې چې: که په دې جهان دحق له پيژندګلوو (معرفت) نه بې برخی شوی ، نو سبا به دقيامت په و رځ د پرو ردګار له ديداره بې برخی شی ـ حق تعالی ستا زوی د معرفت او توحيد دعلم خاوند کړی دی نو حيف دی چې دهغه د وجود سره سره تاسی دخدای دمعرفت نه بې برخی له دنيا لاړ شی »

او چې هغوی دمحمد کمال خبره وا نه و ريده (۱) نو بايز يد محمد کمال ته و و يل چې :

«اې محمد کماله ! دوی په علم او نسب مغرو ردی ، هيڅکله به يقين او

---

(۱)— خبره په دې کی پا ته و ه چې بايز يد به و يل چې دی او ل زامن يد شی بيا به زه د خپل کرا ست يو ه پته نغښه و رو ښيم ، او پلار يې و يل چې : او ل دی نغښه و ښيی بيا به يې زه ر يد شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتقاد رانه وړی ،او دوی دخپل وخت هاماناننفرعونان، هاماناناو قارونان دی سلایانوور پسی دلی راوستي ،سناظري یي ورسره وکړي، خو بایزید خوله وراو هو ښیارو ،چاپه بحث کي غلی کولی نه شو — او غلی کول یي په دی هم گرانو ، چې معاشره داجتماعی خرابیونه دکه وه او بایزید به دهرچا عیب هغه ته ورښکی کولو — بل طرف ته ددده مریدان اگر که په شمار کم وو ، خو په خپل پیرخان قربانولو ته هروخت تیاروو — دکلی مشرانو هم دانه غوښته چې دد وی په منځ کی دی خونریزی وشی، ځکه نو علما دده په علاج کي دیر بي وسه وو ، یوځل خو یي خلق و رپسی راپاځول چې و یي نیسی ، خو چې مریدان یي په سرسته و د ربدل نو دکلی مشران ترمیا نځه شول او په دې یي خلاصی وکړو چې:

«اې دوستانو ! په دی بارکی خو سره هندوان ، قلندران ، نیکان او بدان سته په دوی کی دی یو لپونی بایزید هم وی - تاسو دهغه سره سه لپونی کیږیء ! »

بایزید چې خان په حقه لیدواوخپلی حقی لاری ته یي نورخلق په کلکه رابلل نودده لهجه دهرمنکر په حقله سختهوه - په عالمانو ، پیرانو ،ملکانو ،خانانو ،پادشاهانو هرچاباندی دهغه دتنقید توره یي وارچلیده دهغه «حق و ینا» دهرچادپاره ښکاره وه، او په هیڅ چاپي اسره نه کوله - دکلی مشرانو رته یوځل راغلل چې دعالمانو سره چې ستاکوم بحثونه دی په هغو کی موخه غرض نشته، خوستا - دخولي نه خو خبری ناسناسبی سونراورو ، که مهربانی وکړي او داخبری ونه - کړی - نوبیه به وی بایزید په جواب کی ورته وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناحقه خبره نه کوم، خوچی تاسی په گمراهی او په تیاره او په شرک کی
و نیم، نو غواړم چی دخدای خلق له دې تیارې او شرک څخه راو باسم او ددین
گټه و رو رسوم»

دبایز یداسحتی تردې حده رسیدلی وچی هر کله چی څنی کسان و رته
کافران او څنی و رته منافقان بکار بدل نو چی په لار به تلو دوی ته به بې سلام هم
نه اچولو.

دحالناسې مصنف و ایی چی یوه و رځ بایز ید دقبرستان طرف ته روان و،
یو سړی وفات شوی و، خلق دهغه قبرته جمع وو، بایز یدپه هغه لار تیرشو، سلام
و رواته چولو - چاو یل لبو نی دی، چاو یل گمراه دی - بایز یددوی خبری و اوریدی،
او دځان سره یی جواب و رکړو چی:

«ان ربك هواعلم بمن ضل عن سبیله و هو اعلم بالمهتدین» (دالنحل سورة - ۱۲۵
آیت) یعنی: (بې شکه ستاپرو ردگار په پوه دی چی څوک دهغه له لاری نه گمراه
دی او هم هغه به پوه دی په لارسوندونو باندی)

خوچی لږ شان سخ کی لاړنود و رته خدائی الهام و شو او ددې آیت مطلب
و رپه یادشو چی: سلام قولاً من رب رحیم (سلام دپرو ردگار مهربانو ویناده -
دیسین سورة - ۵۸ آیت) او و رته و ویلی شو چی ددې دپسه خلقو ته سلام اچوه
او داسی خبری سه کوه چی خلق در نه خفه شی - چنانچه دی چی و اپس په هغه ډله
تیر یدلو نو په ډله یې سلام و اچولو - خلقو تری تپوس و کړو چی څوک اله راهیسی
دی خلقو ته سلام نه اچولو - نن څه و جده چی سلام دی و اچولو - ده و رته جواب
ورکړو چی نن راته دخدای دطرفه دا آواز و شوچی: «خلقو ته سلام اچوه، او داسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبری مه کوه چې خلق درنه په آزارشی» یو کس و رته وو یل چې : «بیانو تاته په کار دی چې یو خو خبرې پر یږدې: یو داچې دا مه و ایه چې ماته جبریل را ځی ، بله داچې دا مه و ایه چې زه نه پوهیږم، دربمه داچې دا مه و ایه چې خلق منافقان دی » بایزید جواب ورکړو چې «زه دانه وایم چې ما ته جبریل را ځی ، زه خو وا یم چې ما ته الهام کیږی، او زه دانه وایم چې زه پوهیږم، زه خو وا یم چې زه ها دی یم (خلقو ته دحق لارښیم) او دانه وایم چې ټول مخلوق منافقان او کافران دی، داو ایم چې خدای خو ک منافقان کړی دی دی هغه منافقان دی، او چې خدای خو ک کافران کړی دی هغه کافران دی »

بایزیدچې په خپله رویه کې دوسره ترسیم و کړو، نو دکانې گرم عامه فضاد ده په حلقه شه شوه ـ اوخلقو په ده کې خوښې خبرې هم لیدلې لکه داچې د مریدانو خیر خیرات به یې نه منلو ، او په امامت به یې اجرت نه قبلولو ـ ددې وجهې ته دده خو و ځی په کانې گرم کې ښې تیرې شوې .

چې له کندهار نه دواپسې اوپه خلوت کې د کښینا ستوخخه پنځه کاله تیر شو دحالناء یې په بیان «بایزیدته الهام و شوچه دې بایدله کوره و و ځی اوجنگ دې دخدای پیژندنې ته راوبولی او دتوحید علم و رزده کړی ....»

بایزید چې دخلوت نه را ووتو، نو دکانې گرمنه په خومیله فاصله کې یوه بله آبادی وه «سنگ توی» هلته ولاړ ـ خو هتله دده او دهغه ځای دیوبل پیر «شیخ اوریا» ترسنځ جوړه رانغله بیرته خپل کورته ولاړ ، او دکلی دخلقو په صلاح یې خو و ځی د پلار سره یو ځای تیری کړی ، خودی یې خپلو خبرو نه ، نه او ږدو او پلار یې زړه لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌پر ښه‌و و له- آخر چې يې پلار د پر په تنګه شو، نو ا راده يې و کړه چې د ده د لاسه کاني ګرم پر پردی اما بايزيد په‌دې پوهيدو چې:« که پلار مې زما د لاسه کور پربښود نو بيا زما هم په کاني ګرم کې خير نشته »ځکه نو د ه په خپله کاني ګرم پر ښښو و، او د وړو ته‌را غلو- د د وړ و علا قه د با يزيد د دعوت خو ر بد لو د پا ره څه قد ري ز رخيزه ثا بته شوه -د سريد انوحلقه يې‌ډېره خوره شوه- خو بيا و ر ته په خوب کې دا اشاره وشوه چې دو ړو نه «سړبن» ته‌لاړ شې، نوخپل‌يوخليفه يې‌چې هغه هم«بايزيد » نومېد تيراته و استولو، او دتيراپه و ر کيږو اپريدو باندې دده دعوت ښه اثر و کړو ، که‌څه‌هم دده خليفه په‌ور کړو کې د مغلود لاسه بې‌ګناه‌و و ژ لې‌شوخوبايزيدرو بنان‌ته يې‌دو سره‌خبرو ر کړو چې‌داعلاقه‌ددعوت دپاره‌ښه سوزونه ده . نوځه سوده پس‌چې حاجي ګداى نو مې يو سړبن پښتون د ځلو ړو نورو سلګړو سره‌دبا يزيد رو بنان لامس نيوى و کړو ، او دې‌يې خپلې‌علاقې ته و باله - بايزيد هم‌ددو ړو نه ډېرښه پېلار تيراته و ر ځې په بنګښو کې يې‌هم ددعوت دائره خوره کړه ،او دتيراو ز کړې اپريدې او تيراهى خويې داو له دده دخليفه په و اسطه مريدان شوى و و ،لکه دحاالنامې‌خا و ندچې ليکى :

«اکثر پښتو آمده قدم بوسى پيرد ستګيرقد سره کردند و شا ديها نمودند- برهرد ه که ميګذشت اکثر ز نان آن‌ده سبو از آب پر کرده برسرګرفته از ده برسى آمدند و نقش سى خواندند، و در نقش صفت پيردستګير مى کردند» خوو رځې يې دتيرا په‌مستوره کې تيرى کړې، بيادخليلو علاقې‌ته و لاړ، د«سکك شاني» کردډېره شو، سلګ شاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیلو خان وو، چې دهغه خاندان دده سربیدان وو.

په خلیلوسو سند و اوداؤ دزو کی یې دپیری آو ازه خو ره شوه اوورو رو چارچاپیر ترګګیا نږو، یوسفزو، توی اوصافی قبیلو ورسیده.

دحالنامې بیان دادی چې: «دبایزید ددعوت په خور بدو دنا قصو پیرانو په زړه کی دحسد او رلمبې وکړې او دوی دخلیلو یوبل مشرسلک حبیب ته په فریاد و رغلل چې دا نوی پیرراغلی دې خان ته سهدی و ایی، که زر یې علاج ونه شی او خلق ورسره راغونډشول نوتوره به په لاس کړی او بیا به یې علاج گران شی»

څنګه چې په هغو رڅو کی پیښور په کابل پوری ملحق و، اکبر په هغه وستان او محمد حکیم مرزا په کابل کی حکمرانان وو او جانس خان دمحمد حکیم مرزا دطرفه په پیښور کی صوبه دارو و نو دحالنامی مصنف و ایی چې سلک حبیب جانس خان ته وویل چې: «زمونږ نه دو ولس زره روپی واخله او داسړی وو ژنه» خوجانس خان ددې رشوت په قبلو لورضانه شو ویل یې چې: «زه بیا دمحمد حکیم مرزا جواب نه لرم تاسو هغه ته لاړشی» سلک حبیب هغه روپی کابل ته یووړې او دمحمد حکیم مرزا په صلاح کار اتو یې وو یشلی چې داوفرمان صادرشی چې بایزید دې هم هلته وو ژلی شی. خومحمد حکیم مرزا خپلو صلاح کارانو دې ته آماده نه کړی شو او فرمان داو شو چې بایزید کابل ته راولی چې حال یې معلوم کړو.

بایزید په دې پرعزت دیوځو لوستو سربیدانو دار دل سره کابل ته روان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌لاره کی یې‌هم خپل دعوت خو رولو — د حا لناسی مصنف وایی چی په لار کی دتوی قبیله وه،دهغوی مشر عبدالکریم د ډیرو ملګرو سره دبایز ید د ارادت ډه‌حلقه کی شامل شو-بایز ید هغوی ته‌خپل‌یو خلیفه و ربر یښو د او په خپله کابل‌ته‌لاړ — چی دربارته و رسید،محمدحکیم سر زایی ډیر تعظیم وکړو اوورته یې وویل :

«یاشیخ ! خلق ستا په حقله قسم‌قسم‌خبری کوی — ته‌قاضی خان‌ته (یعنی مشر قاضی‌ته) و رشه او دهغه سره علمی خبری اتری و کړه - هغه څه چی هغه ستاپه حقله وویل په‌هغی به‌زه‌عمل وکړم »

بایز ید دقاضی خان ځای ته لاړ — هلته یې‌عزت وکړو او بیابې تری نه د مسلک تپوس وکړو ، که‌دحالناسی په‌بیان اعتبارو کړو (اوپه کارده چی وی کړو ،ځکه چی اخوند درویزه هم داخبره په‌نیمګړ خوله منلی‌ده) نو بایز ید هلته دخپل مسلك صفا ئی داسی پیش کړلا چی ان هم سو نیر دا صفائی دده په‌حقله ښه کافی ګڼلی شو » (۱)

---

(۱) تر دی‌ځایه دسولوی محمدعبدالقدوس قاسمی‌لیکنه وه چی دخیر البیان دپیښور چاپ دسریزی له ۱۲ مخ څخه‌تر ۲۳ مخ پورې رااخستی سوی‌ده — خو په نورو مأخذو کی دبایز ید او قاضی خان پوښتنې او جوابونه داسی خلاصه سوی‌دی :

قاضی: ته‌ځان ته مهدی وایی ؟

بایز ید: زه‌مهدی نه‌یم هادی‌یم . *

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوی محمدعبدالقدوس قاسمی خپلی لیکنی ته داسی ادامه ورکوی :

«الغرض قاضی خان دده صفائی پیش کړه او سر زاحکیم بیاپه ډیرعزت وا پس کړو ـ دهغه ځایه پیښور ته راغلو، خو پهدی پوه شو چی پهخپلو کسی زما گذران گران دی ـ نو دهغه ځایه د هشنغر سهمند زوته لاړ، او هلته دیره شو .

هلته یو بل پیر «تانی» نومی دیره وو، هغه یې هم په اخلاصمنو کی شامل شو دوی دواړو دسر و دشوقیان وو ، په دیوجه یې آوازه نوره هم خوره شوه ددې نه پس بایزید پهسهمندزو کی خپلوی وکړی :

دیو خان، پایندهخان زوی علیخان تهخپله لور «کمال خاتون» ورکړه ، دبل خان، بهادرخان لور یې خپل مشر زوی « شیخ عمر » تهوکړه دیو بل سپین رو بی « سمهخان» لور یې خپل بل زوی«جلال الدین»تهوکړه، او یوه بڼځه «دنی» نومی یې سر یده شوه او پر هغې یې پهخپله نکاح وترله...او د سهمند زو پهمشرانو کی لانور هم مغز زشو، خلقاً او ساذ و نان یې پهعلاقو خواره کړل چی خلقو ته دعوت ورکړی او دپیر کامل پهلاس دتوبی کولو تلقین ورته وکړی یو خلیفه یی چې «سودود » نومید کندهارته واستولو، هلته یې کاسی ،پریخ اوڅه هم ترینا ن سر یدان شول ، بیا هغه خلیفه دبلوچستان

---

* قاضی: تهوایی چی پرساوحی نازلیږی؟ بایزید :ماتهالهام کیږی

قاضی: تهڅهپوهیږی چی دا الهام رحمانی دی که شیطانی ؟

بایزید: کوم الهام چی دقرآن او سنت مطابق وی د منلو وړدی.

(دروښان یاد— د کابل چاپ— ۳۰ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لارسند ته راغلو ،په سید پور کی یې دیره و نیوله او دبایزید خو تکره او سفیوط سر یدان هلته پیدا کړل یو کس دوو ته یې خلافت هم وسپارلو .

بایزید خپل خلیفه «دولت» ته دمعراطالتوحید کتاب ورکړو ،او داکبر بلچا دربار(هندوستان ته)واستولو— دحالناسی بیان دادی چې اکبر خلیفه دولت ته داوویل چې :

« سن شیخ رابه پیر قبول کړدم و هر خدمتی که بفرساید بجاآرم بعده چیزی هدیه برای پیر دستگیر فرستاده و خلیفه رانیز خلعت بخشید»

بل خلیفه «یوسف»یې دبدخشان سر زا سلیمان ته واستولو ،او «فجرالطالبین» رساله ورکړه چې سر زاته یې و رسوی،سر زا سلیمان خوعالمان در بار ته وغوښتل د خلیفه سره یې بحث وکړو ، اوچې تسلی یې وشوه نو دخلیفه په لاس یې یو جوا بی کاغذ او یو آس او پوستین تحفه بایزید ته واستول ،په کاغذ کی یې دا لیکلی وو ، چې : « ساپه خپلو سر یدانو کی شمار کړه او چې څه خدمت رانه اخلی راته وپیسپاره— خپله سی هغه طرف ته ددر تلو خیال شته که درغلم نو خدمت ته به حاضر شم» خلیفه ته یې هم یو آس و بښلو .

«ارزانی» شاعر هم دده خلیفه و ،چې دحالناسی د مؤلف په و ینا بایزید دی هندوستان ته ولیږلو چې هلته خلقو ته دده دلاری تلقین وکړ .

اخوند درویزه وایی چې په دغو ورځو کی دبایزید یوه دعوت نامه د «پیر بابا» په نامه هم ورسیدله ، خو پیر بابا چې هغه ولوسته او درد ځواب یې ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخوند درویزه وایی‌چی: پیر باباسره دیوې ډلې (چې اخوند درویزه‌هم پکښې و) ورپسې هشنغر ته لاړل— بایزید ورته وویل چې :

«ستاسو په‌علاقه کې‌نور ګمراه‌پیران شته— دهغوی علاج ضرورو ، تاسو هغوی ته‌هیڅ ونه‌ویل او په‌ما پسې راغلی— داولې؟ »

پیر باباورته‌په‌جواب کې‌ویل چې : «هغوی سو په‌بحث کې لاجوابه کړې دی،او زسونږ فرض ادا شوی دی— وژلې یې‌نه‌شو ، دا د بادشاه کار دي — که ته‌هم خپله ګمراهي منې نو سونږ درنه واپس کیږو».

اخوند درویزه وایی چې : « بایزید به‌کله دبحث او کله دجلو ل خو پې خبرې کولې— خو سا پرې دوه‌ره‌دسو الو نو جوابونو باران وکړو ،چې‌نه لا جوابه شو خو نفساني خواهش پرې غالب و ، مسلمان نه شو (۱) .

او بیا اخوند درویزه وایی‌چې :

«زما‌استاذ حاجی‌الحرمین‌ملامحمد چې‌په‌سلازنګې پاڼینې مشهور و ، په‌دې ورځ دده‌نوم» پیر تاریك » کښېښود» (۲).

خو ددې‌وچ تعصب‌او سخت‌مخالفت‌سره‌سره بیا هم اخوندد‌رویزه‌دبایزید رو ښانه‌له ذکاوت او هوښیارۍ خخه ستر‌ګې‌پټې نه‌کړ ای‌سوی‌او ویل چې‌ویې: «بایزیدپه‌عقل پرو،ددنیاعقل‌یې‌ډیرو،وښیارۍ‌اوزیرکي‌یې‌ډیره زده‌وه ... سکه‌بازید یوحکمتی و ... (۳)دلته باید داهم‌وویل‌سې‌چې‌دبایزید‌رو ښان

---

۱ - تذکرة الابرار ۱۵۲ - نسخ

۲ - دخیر البیان سریزه ۲۷ - نسخ دپېښور چاپ .

۳ - محزن داخوند درویزه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره داخوندد رویزه سخالفت یوازی دمذهبی تعصب بنه نه درلودله، بلکه دپردې شاته دهنددمغولی حکومت داستعماری سیاست پاروتو یې هم ډیر لاتر کاوه، او دخپلو استعماری گټو دپاره یې په پښتنو کی د مذهبی تعصب او رته لمنی و هلې، او همدغه چې اخوند درویزه دسید علی ترمذی (مشهور په پیر بابا) مرید او خلیفه، و او پیر بابا دډهلی دمغلو لی حکومت سره دوستانه رو ابط درلو دل، او بایزید رو شان پر پښتنی خاوری باندی د هند د مغولی حکومت د تیری سخت مخالف و، نو ځکه اخوند درویزه دانسته یاندانسته په دې اختلاف کی لوی لاس درلود.

خودې اختلاف دبایزید رو شان دمبارزې په عزم کی څه خلل پیښ نه کړ ای سو، بلکه خپله مبارزه یې لاپسی تیزه کړه او د معنوی تلقین سره یې پښتنی توره هم ترسلا کړه، او عملاً یې سیاسی مبارزو ته سلاو تړله او دهند مغولی متجاوز حکومت ته په ډاګه پاڅید.

لوی استاد پوهاند حبیبی لیکی چې :

«دمغولو له خوا سیدعلی ترمذی او اخوند درویزه دپښتنو په منځ کی هغه خلق وو، چې دوی دمغولو سره قدیمه خپلوی او نژادی علاقه هم درلوده، او دد وی دحکومت طرفداران هم وو ـ نو طبعاً داخلق درو شان مقابلی ته و پاڅول شول، او پښتانه ځینې درو شان پرخوا، او بله ډله داخوند درویزه پرخوا ودریدل، او ددوی په منځ کی داخلی جنګ تودشو. په دې جګړه کی په زرو نو پښتانه سړه شول، او هغه مقصدچې دمغلو حکمدارانو درلود نه حاصل شو، علاوه پر هغو مسلحو جګړو چې مغولو درو شان سره کولې، ددرویزه او نورو سلایانو له خوا ددې سره علمی او جدلی مقابلی هم جاری وې، چې داټوله دسید علی ترمذی شاګردانو اوارادتمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمغلو دحاکمانوپه لمسون ددې دپاره کولې، چې روښان پښتنو ته په بې دینۍ او الحاد بدنام سي، نو کر روښان له دې ټولوسره په خپل علمي تبحر او فصاحت ژبه بله کړله، لکه چې دده علمي څېړنې او مناظرې د ملازکر یاسره مشهوري دي، وایي چې ملازکر یا بایزید روښان ته وویل :

«ته د کشف القلوب او کشف القبور دعوی کوې، نو زما د زړه حال راته ووایه که دې راته وویل نو زه به دې په یقین سره سریه سم ـ» روښان ورته وویل: «که ستا په سینه کې زړه وي نو زه به یې حال درته وایم، خو ستا په سینه کې زړه نسته » .

ملازکر خلکو ته وویل: «اول ما سره کړی که زما په سینه کې زړه وي، نو بایزید دوه وژنې او کړنه ډ، نو دې ایله کړی (۱) روښان ورویل: «دا زړه چې ته یې یادوې هر خو اوپسه او آس یې لرې سګردو من زړه بل دی، لکه چې رسول الله صلعم فرمایلي دي : قلب المؤمن اکبر من العرش واوسع من الکرسي، والقلوب مع القلوب یشاهد یعنې: د مؤمن زړه تر عرش لوی او تر کرسي پراخ دی، او زړو نه د زړو سره وینې» او د کشف القبور په باب بایزید ملازکر یا ته وویل چې : « کشف قبور هم داسې کار نه دی چې په ظاهر وحواسو یې ته وو یې باید په کلو کلو دنفس

---

(۱) داجمله داستاد حبیبي په لیکنه کې نسته ـ داستاد خام له لیکنې څخه را اخستل سوې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصفیه وکړي: نو هله به‌ددي قابل سي ، چې داسې اسرار و لیدلای سي » (۱)

تر هغه و ر وسته نو بایز ید دهند دمغو لی حکو ست دتجاو ز پر خلا ف‌په‌بکاره دجنګ اعلان و کې‌ء،او خپلو مریدانو ته یې هدایت‌و ر کې‌ءچې‌دمغلو له‌اسار ته ځانو نه و ژغو ری ، دمغلو پر سرکاری قافلو یې یرغلو نه‌پیل کړه ، او دقافلو شکا یتو نه مغلی دربار ته‌ور سید،مغلی دربار په کابل کې‌و اکوال‌محسن‌خان‌او په پیښو ر کې‌خپل حکمران‌معصو م‌خان ته‌اسرو کې‌چې‌دبایز ید پر آزادی غو بتونکو او خپلو اکې ساتو نکو باندې‌لښکرې‌و باسې‌او بایز ید و نیسې- دغه و خت بایز ید او ملګرې‌یې‌په «مهمندزو» کې او سیدل،او چې‌دمغلو دلښکر و دلوې‌بر یدخبر یې و ار و یدنو له هغه‌ځایه‌یو سفز و ته ولاړل‌او دیو سفز ویې‌په« کلپانی» کې‌دیره سو ل، معصو م‌خان‌هلته پسې و رغې ، بایز ید د خپلو ملګرو سره غره ته‌و خوت ، معصو م‌خان غر محاصره کې بایز ید‌پو ه‌سو چې‌یې‌له‌جنګه چاره‌نسته، نوده او ذده آزادی‌غو بتو نکو ملګرو تو ری‌له تیکو رو و یستلی‌او ځانونه‌یې‌جګړې‌ته‌چمتو کړل دحالنامی مصنف ددې‌جګړې‌په‌باب‌داسې لیکي :

«جمله یاران که آنجاحاضر بو دندسه‌صدو سیز ده‌تن بو دند-بعده‌پیر دستګیر قدس‌سره وضوساخت و دو ر کعت نماز خو اندو دست بدعابر داشت‌و یاران آ مین کردند »

مولوي محمدعبدالقدو س‌قاسمي لیکي‌چې :

«دمغلو سره‌مخامخ شو اوحمله یې‌و کړه خدا بر یال کړل، څه مغل وو ژلی‌شو،

---

(۱)دپښتو داد بیاتو تاریخ-۲/۸۳ ۲سخ دائمه‌تلبیس-دابو لقاسم رفیق دلاوری دتألیف د۸۵۳سخ په‌حواله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پیښوونه را و تشتپدل»(۱)او بیا د حا لنا یې د مصنف له قو له لیکنې:
«بعده پیردستگیرقدس سره آن جنگ جا را«آغاز پور» نام نهاد ـ یعنی د ران سر زمین
آغاز شمشیر گرفتن کرد ، و آن یاران که دران جنگ حاضربودند آنهارا «آغاز پوری»
لقب کر د ند ، و یک حصه از غنیمت ایشان از یاران دیگر زیاده می یافتند »
و ایې چې بایزید تردی بریالی جګړې و روسته دتیرا خواته و خوځید، افضل خان
خټک تیرا ته دبایزیدراتګ داسی لیکی :
« بیاله توټې و تیراه ته ورغې، ایریدی، و ر کړی داعالم یې همه مریدشه ـ داعیه
یې دمغل سره دبدی و شوه، و یل به یې چې مغل ظلم پیشه دی ، په داپښتنو باندی
ظلم تر حده زیات کا ـ په هغه آوان په تیراه کې ډیراولس وه ـ اتمانخیل هم په خنګ
و خټو رته میشته و ه ـ او ل په «چوره» راغې ه په هغه و خت و سله په هغه عالم
کې کمه وه، دچوړې دروسی په سختی مشهوری دی ـ مریدانوته یې و و یل چې دا
دو رسی پرې کوې، سرو نه یې تبروې ـ جنګ یې و کړ دمغل سره ـ نقل کاچې هغو
دو رسوبه دنیزو کار کاوه» (۲)
بایزیدروښان تیراته راغې او دتیرا ننګیالی اپریدی یې دخان ملګری کړل او هغو
ته یې و و یل چې:«داتیراهی قبیله په پته دمغلو سره لاراری باید دوی له تیرا خخه
و ئیستل سی» او تیر اهیوته یې و و یل چې: «تاسو په باطن دمغلو سره یاستې ـ دماله
طریقې مردو دالطریقه شوی ـ اوس بویه چې دواړه لاسونه پخپله و تړې راشې
چې د تا سو تو به هم د غه د ه . هغو یاله اعتقا د ه چې په د ه یې وه ،

---

(۱) دخیر البیان سر یزه ـ ۳۰ مخ د پیښور چاپ ـ
(۲) تاریخ مرصع ـ د پیښور چاپ ۲۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یالهو یری تیرسو کسو لاسونه و تړل و رلړ راغلل، تیرسو و اړه یې جداجدا سړه کړل- یودبل نه خبرنه شول - هغه باقی یې تاراج کړل - تیرا ه یې له تیراهی خالی کړ، اپریدوو ر کزو و نیو»(۱) تر هغه و روسته بایزید روښا ن ډپرپښتانه پرځان راټول کړه او هغوته یې وویل :

«تاسی یو قوم واست چی تردهلی پوری سو پاچهی درلودله ، او س دمغلو سریان سواست ، او ددوی ظلمونه گا لیء ؟ !

و لارسی-او د اغلامی کړی له غارو و باسیء ! » (۲)

دې ډغ په زړو پښتانه راو پارول او دهغجاو زینو په مقابل کی سرښندنی ته چمتوسو ل ، او دننگرهار پرخو لر ا و خوځېدل چی لومړی له افغانی خاو ری څخه دپردیو مغلوپښې و باسی او بیادهند خواته هڅه و کړی -لکه اخون درو یزه چی دپیر روښان له خولې لیکی :

«لښکری به کړم پنیادی، هند وستان به و نیسمه، آو ازې یې کړلې گډی ، هر چی آس لری ءراغیء -آس په ساپوری باسیء !

دا کبر بادشاه تینگې و اړه زمادی ، دوه گونه به در کوم دغه ښادی » (۳)

هغه و ،چی بایزید روښان له تیراځخه د«پرو» سیمی ته راغیء ، هغه سیمه یې و نټیو له ا و هلته د یر ه سو .

په کابل کی دمغلولو و ا کو ال محسن خا ن چی لاد مخه دبا یزید په راځوخېد و،

---

(۱) تا ریخ مرصع-۲۳۹ مخ

(۲) دپښتو د ادبیاتو تا ریخ - ۲۸۷/۲/

(۳) د اخون درویزه مخزن -۱۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر سوی و د خپلو خونخوا رو لښکرو سره له جلال آباد ه د شینورو خوا ته د بایزید د مخنیوی د پاره ورو وت او د « تورو را غه » په سیمه کی د بایزید روښان د لښکر سره سخا سخ سو، سخته جګړه و نښتله - په پای کی د بایزید لښکر ماته و رکړه او په خپله بایزید روښان هم سره سو.

خوښده د مرینی او د سرینی نښتې په باب خو روایته سته:

یو داچې بایزید روښان دجګړې په ډګر کې سر او په اشنغر کې بخ دی؛ بل داچې په خورا توده هوا کې پلی په غرواور غو کی له لښکره بیل پاته سو، او په لارکی جل و وا هه، چې اشنغرته و رسید په « کلپانی» نومی ځای کی وفات او همهلته په اشنغر کی بخ کړ سو، او وروسته یې زا منوهلونه را وایستل په صندوق کی یې دځانه سره ګرزول - وایی چی دیو سفزو په جنګ کی بیا هغه تابوت اباسیندته لاهو کړه سو- د بهرو ایت دادی چې په وزیرستان کی بخ دی او هلته د ده په نامه قبرشته- خلرم روایت وایی چې بایزید روښان په جنګ کی تپی سو ، نو اشنغرته و لاړ، او په ماسون زي کی چې دا کبر پوري د ګلوزی سره نښتی دی سر او هلته بخ کړه سو، او یوه لوړه ګنبد هم پرجوړه کړه سو، چې تراو سه سته- خوز امنویې دده تابوت له هغه ځایه یوورې، او اتک ته یې لاهو کی ء- (۱) یوهندی مؤلف بیا لیکی چې :

---

(۱) تذکرة الاولیا - د میر احمد شاه رضوانی دلاهور چاپ - م ۱ سخ او : دپښتو دادبیاتو تاریخ - ۲/۲۸۷ ، ۲۸۸ مخونه - د پوهاند حبیبی تألیف .

(c) ketabton.com: The Digital Library

« دافغانستان دغرو په سلسله کې د «بته پور پرغره دروښان قبر دی » (۱)
دحالناميې مصنف بيا وايي چې :

په (۹۸۹ هق) دروښان اخلافوده تابوت په «بته نګر» کې ښخ کړ ، چې دغه ځای له کانې ګورم څخه درې ورځې لار مسافه لري (۲) اواوس په کانې کورم (وزيرستان) کې يوه مشهوره هديره د «سيان پيرولي» صاحب په نامه مشهوره ده اوخلک يې د پيرروښان دخاندان مقبره او يوه کورنۍ پيران هم هلته سته چې ځانونه روښان ته منسوبوی (۳)
همدارنګه دبايزيد روښان د سړينې دنيټې په باب مختلف روايتونه سته :

۱ — ۱۵۸۵ ميلادی = ۹۹۳ هـ ق کال :—

زياتره څېړونکي پوهان او هغه ښاغلی خپرونکی چې دهغو پر پله روان دی داکال دبايزيد روښان دسړينې کال ګڼي، لکه داکتر جان لايډن ، جارج ابراهام ګريرسن، پروفيسر جارج مارګنسترن ، ښاغلی قيام الدين خادم او نور ...

حال داچې د (۹۹۳ هق) کال د ميرزا محمد حکيم په سړينه د جلال الدين اکبر دخبر پدلو کال ښوول سوی دی ـ نه دبايزيد روښان دسړينې کال (۴) او ددې تپرو تنې سرچينه ددبستان مذاهب غلطه انګريزی ترجمه ده،

---

(۱) ائمه تلبيس ـ ۳۵۶ مخ د پښتو ادبياتو تاريخ د ۲/۲۸۸ مخ په حواله

(۲) حالناميه ـ ۱۵۶، ۳۸۳ مخونه

(۳) دامعلومات پوهاند حبيبی ته له خپلې ولوښاغلی عبدالقيوم لايکی وچې د دغې کورنۍ يو غړی و . تاريخ ادبيات پښتو ۲۸۸

(۴) پردې موضوع باندی پوهاند عبدالشکور شاد مفصله څېړنه کړې ده ، چې « د روښان ياد» د کتاب په ۳۱۷ مخ کې تر ۳۳۳ مخ پورې خپره شوې ده، هلته دې رجوع وسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په (۱۸۱۰م-۱۲۲۶هق) کال دې اکترجان لایدن له خوا سوې وه او بیا ورو پسې تعقیب کړې ده .

پوهاند عبدالشکور رشاد لیکي چې: « دپیرروښان سرګ په ۱۵۸۵ ع کال بلل یوه داسې تبرو تنه ده چې زساد سعلو ساتوله سخې اتلس کاله یخواد لرې پښتو ژغوا ډیو پښتانه خپرونکې ښاغلي مولانا حافظ عبدالقدوس قاسمي و رته پام سوې دی او لیکي: « دبایزید دوفات کال اکثر مضمون نګاران سن ۱۵۸۵ ع (سن ۹۹۳ ه ق) بیانوی خودا سن غلط دی ، ځکه چې ابو الفضل پخپل کتاب اکبر نامه کې لیکي چې په ۹۹۳ هق کې دا کبرفو ځونود جلال الدین سره د خیبر په غرو نوجنګونه کول ، نو دجلال الدین دجنګونو او دبایزید دسرګ ترمینځه د شیخ عمر په یوسفزو پادشاهي ، بیاسخالفت ، بیا په جنګونو کې دنورو و رو نوسرګ او دجلال الدین بیاد جلال الدین رو ښانې اکبر بادشاه ته و رسپارل او بیاد هغه دملازمتنه دده را تبدیل دواقعاتو یوه لوی یه کړې ده چې په یوه کال کې دننه دننه داټول واقعات تقریبا ناممکن دی ، او ددې غلطۍ اصلي وجه داده چې د « دبستان مذاهب » مصنف چې دمیرزا حکیم په دربار کې دبایزید دحاضرۍ قصه لیکلې ده نو متصل یې و رسره دا بیان کړې دی چې دمرزا حکیم د سرګ خبرا کبر ته په ۹۹۳ ه کسې را غې (۱) او بیا و رپسې جخت لیکي چې « دبایزید قبر په بهته پور کې دی ، ددې نه دبایزید یو انګریز سوانح نګار داغلط فهمۍ و کړه چې دا دبایزید دوفات سن دی او نور اکثر مضمون نګار هم دهغه په قدم روان دی . . . . . (۲) »

---

(۱) په دبستان مذاهب کې اربع تسعین و تسعمأته ر اغلی دی.

(۲) دپیښور د پښتو مجله — د ۱۳۷۷ ه ق لو سرې ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه داسی وه چې په (۹۸۹ هـ ق)، کال چې اکبر بادشاه له کابله بیرته هند ستونیده بایزید روښان وفات سوی، او دده او لادی په یوسفزو کی پاتې جوړه کړې وه.

۲— د ۹۸۰ هـ ق = ۱۵۷۲ م کال: —

دحالناصي د کتاب مصنف چې د بایزید روښان او دده د کورنۍ او خلیفه گانو حالونه یې لیکلی دی دبایزید روښان د مرینې کال همدا ۹۸۰ هـ ق کال بللی دی او داسی لیکی:

«بعد از آغاز نمودن (جنگ) یعنی شمشیر گرفتن پیر دستگیر دو نیم سال، بتاریخ هجری نهصد و هشتاد رسالت پناهی بوصال دوست پیوست» (۱)

پروفیسر ډاکټر محمد شفیع لاهوری هم په «اسلامی دائرة المعارف» کی دبایزید روښان مرینې کال (۹۸۰ هـ ق) بللی دی دده دغه خبره د پروفیسر نکو سأخذ دی (۲) دغه راز د لاهور په اورنټیل کالج میگزین کی کی ډاکټر جهانگیر او دورکی خزانی په دو هم ټوک کی همیش خلیل دبایزید روښان د مرینې نیټه (۹۸۰ هـ = ۱۵۷۲ م) کال بللی دی (۳)

---

(۱) دحالناصي د پنجاب پوهنتون قلمی نسخه — ۲۷۲ مخ.

۲— داسلامی دائرة المعارف دو هم چاپ لوسړی ټوک ۱۱۳ مخ د پوهاند رشاد دلیکنې په حواله.

۳— د پیښور د پښتو مجله — د ۱۹۵۷ م کال د اکتوبر گڼه — ۵ مخ — او ورکه خزانه دو هم ټوک — ۳ مخ — د پیښور چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ۹۸۰ هـ او ۹۸۹ هـ ق کلو ترمنځ :

ځینې څیړونکي د بایزید روښان د سړینې کال ۱۵۸۵ م نه سمې او په توپنګه یې ردوي ،او هم دحالناسي روایت (۹۸۰ هـ ق) کال ته دشك په سترګه ګوري،چې یوله هغو څخه حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي دی ، او دی لیکي :

« وایي چې بایزید په ۹۹۳ هـ ق کې وفات شو او د حالناسي مصنف وایي چې دی په کال نه سوه اتیا کې وفات شوی دي ،د صراط التوحید په پای کې لیکي دی چې دا کتاب په ۹۷۸ هـ ق کال کې لیکلی دی او بیا هم دحالناسي بیان دی چې دتوري اغستونه (جنګ آغاز پور نه) دوه نیم کاله پس دی وفات شوی دی—داتاریخونه خپلو کې سمون نه خوري.

که بایزید مصراط التوحید په کال ۹۷۸ هـ ق کې لیکلی وي نو ورو ستود دې کتاب کبر ته رسیدل او بیا د خلیفه و اپس راتلل ، بیا د ده جنګونه شروع کېدل (داټول هغه په شپږ میاشتې کې) او بیا دوه نیم کاله تېر بدل او په کال (۹۸۰ هـ ق) کې دده وفات قیاس نه سي ....

(اګر که) دحالناسي د مصنف بیان ناسمکن خو نه دی،خو ظاهر هم نه دی—هم په دې بنا سادپښتو په سجله کې دا ښکلی وو ،چې ترخو چې داخبره نه وا ضحه نه وي تر هغه سو ږصرف داو یلی شو چې « بایزید »د کال (۹۸۰ هـ) او کال (۹۸۹ هـ ق) ترمنځ څه کال کې وفات شوی دی (۱)

---

(۱) د خیرالبیان سریزه—۳۱ مخ د پیښور چاپ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هاند حبیبی دبایزید روښان دسړ ینې کال (۹۸۸ هـ ق) کال ګڼلی دی (۱) تقو یم الحق کاکاخیل بیاپه خپل اتکل د حالناسی قول ته نژ دې دبایزید روښان دسړ ینې پیښه په (۹۸۱—۹۸۲ هـ ق) کې بولی (۲) خو پو هاند رشاد دخپلې سفصلې او ژو ری څېړ نې په پای کې دبایزید روښان د سړ ینې د کال په باب داسی نتیجه اخلی چې لیکی :

«دپیر روښان دسرګ دنیټې په باب له دغې او ږدی څېړ نې او زیاتو اقتباسو نو څخه دانتیجه راوزی:

۱— د ۱۵۸۵ عیسوی سنه (۹۹۳—۹۹۴ هـ ق کلونه) دروښان دسرګ نیټه بلل یوه سر دوده نظر یه ده ، د رایت حکم کوی چې د پیر روښان سرګ باید هر وسر و تر (۹۸۹ هـ ق) کال پخوا وی.

۲— د ۹۸۰ هـ ق سنه دپیر روښان دسرګ کال بلل دحالناسی روایت دی چې په څو کتابو کې رانقل سوی دی، د پیر روښان دحالاتو په باب حالنامه تر ټولو ثقه ماخذ دی.

ځینې محتاط څېړ ونکی چې دسړ اطالتو حید د تالیف (۹۷۸ هـ ق) او په حالنامه کې دپیر روښان دسړ ینې کال (۹۸۰ هـ ق) تر سنځ د واقعا تو د پرښت نه ګوري دا ښیي چې ورپیدا کیږي چې نه چې دحالناسی پیښلاس ته راغلی متن کې تر (نهصد و هشتاد) و روسته کوم عدد پاته وی له دغه امله نوددوی دعلمی احتیاط له سببه دپیر روښان سرګند (۹۸۰ هـ ق) او (۹۸۹ هـ ق) تر سنځ په کوم کال کې بولی ...

۱— تاریخ افغانستان درعصر ګورګانی هند— د کابل چاپ— ۹۳ مخ .

۲— دروښان یاد ۳۳ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سګر زماخیال دادی ترڅو چې دحالناسی کوسی بلی نسخې (چې له بده سر غه یې تر اوسه پورې څرګنده نسته) ددغه عددی اسقاط ګمان په باور نه وی بدل کړی- یا پخپله په حالناسه کې د پیر روښان دسرګ دکال په باب د(۹۸۰ هـ ق) سنې کوم نقیض قول نه وی پیدا سوی — او یا دروښانیانو په باب تر حالناسی بل ثقه مآخذ دحالناسی دغه خبره نه وی ساته کړې— دحالناسی دقول درښتیت پرځای دی(۱)

دبایزید روښان آثار: —

دبایزید روښان له هغو آثارو څخه چې اوس سته داسی څرګند یږی چې بایزید په عربی او اسلامی علومو پوه و، په تفسیر او حدیث او فقه کې یې مطالعه درلوده او په تصوف کې یې نظراً او عملاً لوی لاس درلود او هم ثابیتږی چې بایزید په خلورو ژبو (پښتو، فارسی، عربی او د پنجابی په یوه لهجه) پوهیده، ویلای او لیکلای یې سوه د پښتنو دپاره یې په پښتو سوزونی خبری جوړولی او پارسیانو ته په پارسو، او هندیانو ته په هندکو— دده د لیکلو سویو آثارو څخه تر اوسه دغه آثار معلوم دی:

۱— دپښتو رسم الخط:

پوهاند حبیبی لیکی چې: «داسی ښکاری چې پیر روښان د پښتو ژبې ځینی حروف چې مخصوص اصوات لری؟ او دعربی او فارسی حروفو له اشکالو څخه هغه اصوات نه زده کیږی په یوه مخصوصه رساله کی تر تیب

۱— دروښان یاد — ۳۴۱، ۳۴۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوتوضیح کړل او دهغو دلیکلو شکل یی و تـاکه— اکه‌دروښان شا گـرد او دپښتو شاعر دولت چی‌و ایـی :

افغانی لفظ مشکل و لوست کو یښ نشته

و رته و شوه کننده دیارلس حرفونه(۱)

۲— صراط التوحید : داکتاب بایزید په(۹۷۸ هـ ق) کال لیکلی او (۱۱۵) چاپی مخونه لری، او دکتاب په‌پای کی یې کښلی دی : « تصنیف این رساله بایزید مسکین انصاری قدس سره العزیز درسنه ثمان و سبعین و تسعمأ و نـامش « صراط التوحید» نهاد، هر که بخواند و بآن عمل‌نماید بعلم توحید بهره مندشـود و مسعود گردد اگر جای سهوی وخطایی افتاده باشد باید که برای آنکه این مسکین بظاهر علم (نه) خوانده‌است (عفو گردد)» دحالنامی سؤلف لیکی چی رو ښان ددغه کتاب یوه نسخه داکبرپاچادر بارته هم استولې وه(نور تفصیل یې «دپښتو ادبیاتو تاریخ» ددو هم توک په(۲۹۳) مخ کی تر(۲۹۸) مخ پوری راغلی دی)

۳— حالنامه: ددبستان مذاهب سؤلف لیکی چـی:« و حالنامه کتابی دارد که درانجا احوال خود را باز گذارده» (۲) خو پخپله له حالنامی څخه چی په دری ژبه ده داسی معلومیږی چی ، اصلی سؤلف یې غلی محمد مخلص د ا بابکر کنده‌اری زوی‌دی‌نو ښایی چی‌دحالنامې‌لوسرنی‌برخه رو ښان‌لیکلی‌وی‌او بیانو

۱— ددولت لوانی دیوان — او ددې موضوع نور تفصیل « دپښتو ادبیاتو تاریخ»ددو هم توک په(۲۹۰) مخ تر (۲۹۳) مخ پوری راغلی دی.

۲— دبستان مذاهب — ۲۵۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی محمد مخلص و ر پسې بشپړه کړې و ه او د ده داو لادې حالات یې پکښې ز یات کړی
و ی (۱)

۴- مقصور المنو منین:

دبایز ید روښان بل اثر دی چې په عر بی یې د خپل سفر ز وی عمر په غو ښتنه لیکلی
دی او د رو ښان د دلی اصول بیانوی. د دې کتاب دوې قلمی نسخې ستې یوه په لاهو ر کې
د ار واښادپا کتر محمد شفیع خیشکی سره و ه او بله د حیدر آباد دد کن په آصفیه کتابتون
کې (نو ر ه معرفی یې د پښتو د ادبیا تو تاریخ د دوهم تو ک په (۳۰۰) مخ کې راغلی ده-

۵- فخرا لطالبین:

دا رساله یې د بدخشان د حکمر ان میر ز اسلیمان په نا مه هغه و خت ولیکله او و ر و بې
لیږله چې د دې سیمې زیاترو پاچهانو ته یې د خپل مسلک د تلقین او تبلیغ لپاره استول
د دې اثر یادونه په حالنامه کې سوی ده خو نسخه یې لا تر اوسه لاس ته نه ده راغلی ۶- خیر
البیان: دبایزید روښان تر ټولو مهم او مشهور کتاب دی چې د پښتو په ادب کې خورا ارز-
ښتنا ک مقام لری. دا کتاب بایزید په خلور وژبود پښتو عربی فارسی او پنجابی) لیکلی چې
فقط یوه نسخه یې تر اوسه په دنیا کې پیدا سوی ده او هغه نسخه یووا رپه د ۱۹۶۷ م په جون کې-
د حافظ محمد عبدا القدوس قاسمی د عالمانه تحشیې او سریزې سره په پښور کې د پښتو
اکیډیمی له خوا چاپ سوی ده او دا بیا په (۱۳۵۳ ه ش) کال په کابل کې د ادبیا تو او بشری علو
سود پوهنځی له خوا عین نسخه عکاسی سوی او خپره سوی ده نو د دی کتاب د زیاتی
پیژندنې د پاره دی د دوارو چاپی نسخو سریزو ته رجوع وسی په تیره بیا د پښور د چاپی
نسخې د سریزې (۵۱) مخ ته تر (۹۲) مخ پورې

---

۱) نور تفصیل یې «د پښتو د ادبیا تو تا ر یخ» د دوهم تو ک په (۲۹۸) مخ کې راغلی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-د بایزید روښان یوه نومور کې رساله :

د کابل د خطي نسخو په کتابتون کې یوه مجموعه سته چې په جیبي قطع یو خوقلمي رسالې یکښې راغونډې سوې دي، او یوې رسالې څوپانې د بایزید مسکین په نامه سته چې د عربي اوفارسي لیکنې بڼه یې هم د بایزید روښان نوروتالیفاتو ته ورته ښکاري خو نوم یې معلوم نه دی مګر په یوه پاڼه کې یې: لیکلی سوی دي چې «قال بایزید مسکین» او هم په دې جملو ختمیږي: «قال بایزید مسکین ابن عبدالله: راحت روح کان وصف الله وعزا به صفة البشریه فکل راحت یهلک عن الانسان بغیر وصف الرحمن . این رساله مختصر کردم تمام عاملانش امن یابند جاودان تمت تمام شد کا رمن نظام شد ، امید و ارست با لطف باری همدان این شیخ نیعمت(کزا) دریده یا روښان انصاری... تحریرفی تاریخ ۱۷ شهرشوال ۱۴۳ (۱۰۴۳ ه ق) (۱)

۸- مکتوبات : دا کتر جهانګیر په خپله یوه مقاله کې لیکي: «پیر روښان کې مکتوبات سین هی که ابراهیم دانشمند مدینه کې رهنی والخ تهی(۲) خوخدای ته معلومه ده چې د پیر روښان دا مکتوبا ت دده دلیکنو مجموعه ده او که کوم بل اثر دی.

۹- و اجیه د ی شلوک :

د پنجابي یو منظوم کتاب دی چې «او نکار ناتهه» ترتیب کړی دی او پیښو ر چاپ دخیرا لبیان صحیح او محشی مولانا قاسمي یې یادو نه کړې ده او لیکلی چې :

«دځنی خلقو دا خیال دی چې دا هم د بایزید دی او دا نظمونه دده دی» (۳) . ۱-د

---

(۱) دخیرالبیان سریزه -(۳۲) مخ کابل چاپ

(۲) او رنیټل کالج مګزین -(۱۹۵۵ فبرو ری-۹۳ مخ

(۳) دخیر البیان سر یزه- ۵۰ مخ - د پیښو ر چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبایزیدروښان شعرونه : که څه هم د بایزید روښان بشپړ عروضی شعرونه لاتر اوسه لاستـه نه دی را غلـی، خـوَ د ځـینـو قرا ینـو اوشـوا هـــد و له‌مخی و یلای‌سو ،چی‌بایزید شعرونه‌و یلی‌دی‌ـ مثلاً اخوند درویزه لیکی :

«و آن...بزبان‌افغانی‌شعر سیگفت ... و شعر های‌لایعنی‌بافغانان‌ی نمود...» (۱)

پوهاند عبدالحی حبیبی هم دپښتو ادبیاتوپه تاریخ کی د « معارف » په‌حواله لیکلی‌دی‌چه :«میرزا احمد حکیم‌پیر روښان په سیاه‌چاه کی‌قید کړی‌و،،مگرپس‌له‌څه وخته چی‌یی وکتل‌دی‌هلته ژوندی و ،او ډیر اشعار یې په دغه‌تو رزندان کی ویلی‌وو... » (۲)د حالنامی مصنف هم په‌صراحت سره وایی چی :

بایزیداول‌سړی‌وچی، پښتو قصیدې،غزلی،رباعیات،قطعی‌و مثنوی‌یی‌جوړی کړی دی(۳)په‌دې توگه‌نو دبایزیدروښان‌په اشعار وکی څه‌شک نه‌پاته‌کیږی بلکه ځینی پوهان څېړونکی لادخیرالبیان متن هم یوډول شعر بـولی او څېړنی یې‌پر کـړی دی (۴).

۱۱ـدبایزید سروډونه :

دحالنامې‌دلیکنی له‌مخی‌بایزیدروښان‌دپښتو موسیقی‌په‌برخه کی‌هم‌لوی‌خدمت کړی‌دی او هغه‌داچی په‌پښتو موسیقی کی یی دسلوک اورزم سروډونه جوړکړل‌او حالنامې‌دده‌له‌خوا داشپږ جوړکړل سروډونه‌یادکړی :

---

(۲) مخزن ـ قلمی نسخه

(۲)دپښتوادبیاتوتاریخ-۲/۲۷۲ مخ

(۳) حالنامه ،روښان‌یان دمغلو تاریکیان ۱۳۵مخ ،پښتو مجله ۲ کال ۴ گڼه ، د روښان‌یاد -۱۷۲مخ (۴) دخیرالبیان سریزه -۸۱مخ دپوهاندرشادلیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناسری(دهناسری) پنځه پر دې، څلو ر پر دی،دري پر دې،دجنګ آهنګ دشهادت مقام »(۱)

دبایز یدر و ښان او لاد :

دبایز ید ر و ښان دري ماندینی وې:

«بی بی شمسو ،تو ری ادی،دنی »چی له بی بی شمسو څخه یی پنځه زامن :

«شیخ عمر ،نو ر الدین،خیر الدین، کمال الدین او جلال الدین»در لو دل،اوله توری ادی څخه یې یو زوی«دولت» او دمیر من دنی څخه یو زوی«الله داد» در لو د. یوه لو ریې « کمال خاتون » نو میدلـه چې دپاینده خـان زوی تـه یې و ر کـړې وه ، او د نـو رو لـو نـو پـتـه یـې معلـو مـه نـه سـو دچـی در لـو دلـی یې: که نه (۲) .

مأخذو نه :

۱-خیر البیان -دپیښو ر یو نیو رستی د پښتو اکیډیمی چاپ - په ۱۹۶۷م کی- دحافظ محمدعبدالقدو س قاسمی تر تیب تدو ین او حو اشی- ددیباچې له لو مړی مخ څخه تر ۹۲ مخ پو ری

۲- خیر البیان -دکابل عکسی چاپ په ۱۳۵۳ ه ش کال کی-دپو هاند عبدالحی حبیبی سر یز مـله لو مړی مخ څخه تر ۳۴ مخ پو ری، او دپو هاند عبدالشکو ر رشاد لیکنه -۸۱ مخ

---

(۱) در و ښان یاد-۱۷۳ مخ د ښاغلی رفیع لیکنه

(۲) دبایز یدداو لادمفصله شجر ه او ددوی سیاسی سو قف دپیښو رچاپ دخیر البیان د- سر یزی په (۳۳) مخ کی تر (۴۸) مخ پو ری دمو لاناقاسمی په قلم لوستلای شئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د رو بان یاد- دپښتو تو لنی چاپ چی په ۱۳۵۵ ه ش کال د بایز یدرو بان دنړیوال سمینار دمقالو مجموعه ده .

۴- دپښتو دادبیاتو تاریخ :

دپوهاند حبیبی تألیف چی په ۱۳۴۲ ه ش کال دپښتو تو لنی له خوا چاپ سوی دی دو هم تو ک له ۵۰۲ مخ څخه تر ۳۶۸ مخ پوری .

۵ - حالنامه - دعلی محمد مخلص تألیف، قلمی نسخه - چی دهند دعلیګړ په ختیځ کتابتو ن کی په (۲۹۰/۳۷۰) نو مره خو ندی ده او ۵۲۶ مخو نه لری .

۶- صراطالتو حید :

دبایز ید رو بان اثر چی په (۹۷۸ هق) کال پې لیکلی او په (۱۹۵۲ م) کال په ۱۱۶ مخو کی په پیښو ر کی چاپ سوی دی .

۷- ددو لت لو انی دیو ان :

چی په ۱۳۵۳ ه ش کال دپښتو تو لنی له خوا په کابل کی چاپ سوی دی.

۸- تذکرة الابرارو لاشرار :

داخو ندد رو یز ه تألیف - چی په (۱۰۲۱ هق) کال پې لیکلی او په (۱۳۰۹) کال په هند و پر یس سطبعه کی چاپ سوی وی .

۹- مخزن الاسلام: داخو ندد رو یز ه مشهو ر تألیف چی قلمی نسخې یی خو راز یاتی دی .

۱۰- تاریخ مرصع :

دافضل خان خټک تألیف - چی په ۱۹۷۴ م کال د بناغلی دوست محمد کامل په مقابله ، تصحیح اوتحشیه په پیښو ر کی چاپ سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- تذکرة الاولیا - دسید احمد شاه رضوانی تألیف دلاهور چاپ .

۱۲- دبستان مذاهب :

دمحسن فانی کشمیری او یادسو بدشاه زردشتی تألیف .

۱۳- اسلامی دائرة المعارف دوهم چاپ لوبری تو ک ۱۲۳ مخ .

۱۴- پښتو مجله - دپیښور - د ۱۹۵۷م کال دا کتوبر گڼه ۵ مخ .

۱۵- وزکه خزانه - دباغلی همیش خلیل - دپیښور چاپ ۲/۱۴ مخ ،

۱۶- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - دکابل چاپ ۴۹ مخ دپوهاند حبیبی تألیف .

۱۴۴۹ بایزید دوری هروی :

د سید نظام زوی چی تخلص یې «دوری» او مشهور په «سید دوری» و، د خپل وخت له نو میالیو خطاطانو او شاعرانو څخه بلل سوی دی .

څنګه چې یې خپل ځان د سید انو له اولادی څخه بللی له نو د خپل نامه په سر کی یې د «سلطان» کلمه راوړه او داستاد میرعلی هروی د لومړی درجې له شاګرد دانو څخه وچې دغه استاد ورته زیاته تو جه درلوده اودی یې د «فرزند» په خطاب یاد اوه اوهم د سید علی د لیک په څیر تو تو کی داسی لیکلی سوی دی :

«بجهته فرزند عزتمند مولا ناسلطان بایزید بدشهیر بدوری» له هرا ته هند - وستان ته تللی او هلته داکبر پاچا (۹۶۳-۹۳۷ھ) په ملا زمانو کی شامل سوی وچی د طبقات اکبری مولف یې د اکبر پا چا د دربار له شاعرانو څخه ګڼی اولیکی چی ده ته دا کبر پاچا له خوا د «کاتب الملک» خطاب ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی و. د ژوند په پای کی دحج دپاره سکی‌ته‌و لاړ،اوپه(۱۹۶۸) کال پەاوبو کسی ډوب اومړ سو .

په نستعلیق لیک کی یې لوی لاس درلو د ، او دهند وستا نه کپو ر دریاست په کتابتو ن کی د امیر خسر و ددولر انی او خضر خانی مثنوی یو ه نسخه دده په جلی شکلی لیک سته چی‌په دی جمله تمامیږی « الفقیر الحقیر المذنب سلطان بایزید بن میر نظام سشهو ر بد و ری بتاریخ شهر محرم الحرام سنۀ ۹۷۶ »

یو ه بله مرقعه تـو ته دده په شکلی لیک داستانـبو ل د خز یـنۀ او قاف په کتابتو ن کی سته چې په پای کی یې داسی لیکلی شو ی د ی :

« الفقیر المذنب سلطان بایز ید دو ری غفر ذو نو به ... »

دده د لیک یو ه بله شکلي تو ته یې په مکه کی لیکلې چی د خانـم‌پر و ین شیبانی په خصو صی مجمو عه کـه سته او پای یې د اسی د ی :

« العبد کا تب الملک المشتهر بد و ری غفر ذ نو به فی تا ریخ شهر شوا ل سنۀ ۹۸۵ هـ ـ تحر یراً فی مکه ا لمشر فه »

مأ خذ :

احوا ل و آثا ر خوشنو یسان ـ ۱ ر ۹۵ مخ

۱۴۵۰ـ بایز ید لودی :

خو اجه بایز ید لـو دی دسلـطان بهلو ل لو دی زوی و، چـی مو ریې «شمسو»یا« شمسیه » یا « شمسی » نو مید له .

په (۸۵۴ هـ ق) کال نو ی زلمی‌و ، چی‌پلا ر یـې سر هند او دیپالپو ر ته و لاړاو د ډ هلي نیابـت یې ده او خانجها ن لو دی ته پر یښو د ، بیاچی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د « بدایو ن » سیمه سلطا ن بهلو ل و نیو له نو دی پې د هغی سیمی واکمن وټاکه څو چی د سلطا ن د ژوند په و رو ستیو کلو کی د خپل نو کر لـه لاسه ووا ژه سو .

دده دیو ه زوی نو م اعظـم همـا یو ن په تاریخو کی را وړه سوی دی چی د نـیکـه پـه ژونـد د کـا لپـی د سـیمی و ا کـمن و .او د سلطا ن بهلو ل د میړ ینی پهوخت کی ځینی پښتا نه امیران دې ته تینګ و ، چی دی‌دی ولیـعهد وټا کـل سی او دسـلطان سکـند ر په و ختو کی د«لکهنوتی» کی وا کمن و ټا کل‌سو .

ماخذ و نه :

۱ـلو دی پښـتا نه

دپو هاندرشا دلیکنه ـ ۱۱۲ مخ

۲ـ مر قع‌افغان ـ ۷۰ مخ

۳ـ تاریـخ سلطـا نی

۱۴۵۱ـ بایسنغر میرزا :

د شا هر خ میر زا د ریـم زوی او دا میر تیمو ر کو رگـا نی نمسی په‌هر ات کی دگو ر گـانـی سـلاطـینو د کـها لـه ډ یـر نو مـیالی هنر مند او هنر پالو نکی اوفاضـل شـهز اد ه و ،چی د (۷۹۹) کال د ذ یحې دمیاشتی په یو و پښتمه د جمعـی په شپه (۱) او یا په

---

(۱) حبـیب الیـسر ـ ۳/۳۳ مخ لنت التو اریخ

ـ۱۹۱مخ دیحیی قز وینی تا لیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

پل روایت په (۸۰۲ هـ ق) کال کی (۱) زیږ ید لـی دی ، او سو ر یې د افغانستا ن د نهـمی هجری پیړی نو مـیا لی ملکه گـو هر شا د بیگمه وه.

خنگه چی بایسنغر مـیر زا د گو رگانی شهزا د گا تو په منځ کی د ښه ذ کـاوت اولـوی استعداد خاوند و ، نو یـه (۸۱۷ هـ ق د خپل پلا ر شاهرخ میر زا له خوا د طو س او مشهدا وابیو ر د او شملقان او جر غا ن اوخبو شان او مازندران او استر آباد او شا ل ما ن ا و کبو د جامه د ولایاتو او دجر جان دسیمو حکو مت د ه ته وسپا ره سـو او خه سـو ده وړو سته چـی شا هر خ میر زا ته دخپل زوی عقلمند ی ا و په کار پو هنه ا ود خلکو سر ه ښه رویه لا ښه څر گـند ه ا وثا بته سو ه ، نو په ((۸۱۹ هـ ق) کا ل یی د خپل وزارت چاری و روسپارلی چی رتبه یی د ا وسنیو تشکیلا تو له منځي دصدراعظم او رئیس الو زراء درتبی سر ه سمه وه .

سر بیر ه پر اداری چا رو د با یسنغر میر زا ستر ا ستیا ز او صفت دده دهنر پالنه وه دده گو ر نه یو ازی د فضلا و او هنر مند انو دروزنی او پالنی تا تو بی و بلکی دی پخپله هم لوی هنر مند او درازراز فضا یلـو او کـما لا تـو خـا وندو پـه تـیـر ه بـیا پـه ښه خط لیکلو با لخا صه په ثلث خط کی د « پید ایش خـط و خطا طا ن» د سو لـف په قـو ل «یـگـانه زمـان او نـابغـه د و ر ا ن » و ، لکه چـی

---

(۱) تذکـر ه دولتشا هی سمر قندی - ۳۵۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی سوی دی چې خلو رتنه د خطو طو د ساتې خلو رستنې وې؛ لو مړی بایسنغر دثلث په خط کی ،دوهم میر عماد د نستعلیق په خط کی، د ریم میر احمد نیریزی د نسخ په خط کی او خلورم درویش عبد المجید تالقانی په شکسته خط کی .

دهنر پالنې په باب یې همد ایوه خبره بس ده چې سو رخان لیکی چې ده په هرات کې یو کتابتون جوړ کړی و، چې په هغه کی به تل خلو یښت تنه خوشنو یسان د کتابو په استنساخ او استکتاب بوخت وو، سر بیره پر هغو یو شمیر انځورد گر انو نقاشانو ، رسامانو، تذهیب کارانو اوصحافانو به د کتابو دنقاشی،رسامی تذهیب جدول کشی او تجلید کارو نه سرته رسول ده د شاهانه د بدبې او برم او جلال سره سره هیڅکله د فضل د خاوند انو په باب خپل احترام نه سپماوه ، او په خورا نما نځنه اوشانه بخښنو بهیی د خط او تذهیب د یسر نو سیالی استادان دځان سره سا تل او هغه به یې حمایه کوله دمثال په توگه هغه وخت چې احمدلر د هرات په مسجد جامع کی پر شاهرخ حمله وکړه او هغه یې تیې کړی نود هغه د سلگری په توریو نو سیالی خطاط مولانا معروف هم تورن سو او نیږدی وچې اعدام کړه سی،خو د همدی بایسنغر میرزا په واسطه له اعدامه وژغورل سو .

سولانا جعفر خوشنو یس دده د کتابتون درئیس حیثیت در لود چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه په پای نه د خطاو تذ هیب نو سیا لیسو استا د انو د بایسنغر میرزا دبا ره د بر بکلی او نفیس آثار منځ ته راو ړل چې اوس لاهم د جهان په مشهو رو مو زیو اولو یو کتا بتو نو کې د بایسنغر میرزا د کتا بتون دبکلو خطی کتابو نسخې سته .

حا فظ ابر و خپل لیوی تا ریخ د بایسنغر په نامه ولیکه چې په « زبد ة التوا ریخ » مشهو ردی او فصیحي خوا فی یې «جمع التواریخ سلطانی » بولی ،چې ظاهراً په (۸۲۹هیا ۸۳۰ه) کال پشپړ سوی دی دده په امر د فر دو سی پر شاهنامه بانډی یوه مقدمه هم لیکلی سوی ده چې ملک الشعرا بهار د خپل کتاب « سبک شناسی » دریم توک په ۹۱ مخ کې ورباندې تنقید کړی لیکی چې : سو رگو هر شاد بیکم په مسجد کې منځ ډی . دولتشاه سمرقندی دده دې یې پیښه او نښته داسی لیکلی ده : «شبی ازفرط شراب بفرمان رب الارباب بجوا ب گران فتا گر فتار شد و سکنهٔ هرات سبب آن وفات راسکته پنداشتند وقوع این واقعه در دارالسلطنه هرات در باغ سپید بود در شهور سنه سبع و ثلاثین و ثمانمائه (۸۳۷ه) و عمر اوسی او پنج دل بوده (۱) »

دهغه وخت یو بل فاضل د بایسنغر میرزا د مړینې نښته داسی په نظم کړې ده :

سلطان سعید بایسنغر سحرم گفتا که بگو باهل عالم خبرم

«سر تاسر خلاف حقیقت و خلاف منطق و بر ضد تاریخ می باشد. »

---

(۱) په نور و تذکرو کې یې عمر ۳۸ کاله ګڼلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال بایسنغرمیرزاپه خراسان کې په ښکلی خط دډیر و ښکلو کتابونو لیکلو بانی او مؤسس ګڼل کیدای سی .

سربیره پردې بایسنغرمیرزا ددری او ترکی ژبې ښه شاعر هم و ، دولتشاه سمرقندی په خپله تذکره کې لیکی :

«جمالی داشت باکمال ... و ازسلاطین روزگار بعداز خسرو پرویز چون بایسنغرسلطان کسی به عشرت و تجمل معاش نکرد ، شعر ترکی و فارسی را نیکو گفتی و فهمیدی، و به شش قلم خط نوشتی.... »

ددری ژبې دیوې غزل مطلع یې دا دی :

«بادابجهان عمر درازپدرم» (۸۳۷) من رفتم و تاریخ وفاتم اینست

خو امیرشاهی سبزواری په دې خلورېزه کې پرتولو بریالی ښکاری چې و یلی یې دی .

لاله همه خون دیده درداسن کرد درماتم تو د هر بسی شیون کرد

قمری نمدسیاه درگردن کرد د گل چست قبای ا برو انی بد رید

بایسنغرمیرزا دمرینې پرو خت یې پلار ژوندی و ، او دده دري زامن: میرزا رکن الدین علاءالدوله، میرزا سلطان محمد، میرزا ابو القاسم بابر پاته سول.

او دده ددربار مشهورشاعران داوو :

بابا سودائی ، مولانا یوسف امیری ،

ندیدم آن دورخ اکنون دوماهست ولی مهر ، بسی درجانما هست

او مقطع یې دا دی :

غلام روی او شد بایسنقر غلام روی خوبان پادشاهست

او دا مقطع په بل ځای کې داسې را غلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

گدای کوی او شد پا یسنقر گدای کوی خوبان پادشاهست

با یسنغر میرزا دسوسیقی سره هم زیاته مینه درلودله، اوددهپه مجلس کی په نوسیالی سندرغاړی لکه خواجه یوسف اندکانی چی پخپل وخت کی یې په سطر بی او سندرو کی ساری نه درلود او نورحاضر وو، وایی چی د بایسنغر میرزا وروړ سلطان ابراهیم میرزا چی په شیراز کی وو، څووارهله خپل وروړ څخه د خواجه یوسف سندرغاړی غوښتنه وکړه چې شیرازته یې وروا ستوی خوبایسنغرمیرزا دابیت وویلپره :

مایوسف خونمی روشیم توسیم سیاه خود نگهدار

بایسنغر میرزا سره له دې ټولو ښو او صافو یوعیاش زلمی و، او خوچی یې کولای سوه خپل ژوندیې په عیش او عشرت تیراوه او په عیش او عشرت کی دهمهغه افراط په نتیجه کی په ځوانه ځوانی کی د (۸۳۷ هق) کال د دربمی خور (جمادی الاول) په اوومه دسه شنبی په سهار د هرات دبارې «باغ سفید» کی مړسو، او په مشهد کی دخپلی امیر شاهی سبزواری، سولانا کاتبی او امیرالدین نزل آبادی .

ماخذونه

۱- حبیب السیر - ۳/۶۲۳ سخ .

۲- مجالس النفائس - ۱۲۵ سخ . ۳- سبک شناسی - ۳/۹۱ سخ .

۴- تذکره دولتشاهی - ۳۵۰ سخ - ۵- پیدایش خط و خطاطان - ۱۴۲ سخ

۶- ذیل حبیب السیر (ب) ۶۲۲ سخ ۷- از سعدی تا جامی - ۴۳۱ سخ

۸- صورتگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان - ۶۳ سخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۴۵ـ بایسنغر میرزا عادلی :

د محمود زوی ، او د احمد نصبی او د ابو سعید گورگانی کړوسی دی چې له (۸۷۹ هـ ق کال څخه بیاتر ۹۰۰ هـ ق کال پورې) یې په بدخشان کې حکومت کاوه ، دخپل وخت له نو سیالیو فاضلانو او خوشنویسانو څخه وو ، چې د فضل او پوهې سره یې د صورت ښکلا هم درلوده ـ شعر یې و ایه او په شعر کې یې «عادلی» تخلص کاوه . ښکلی نستعلیق خط یې لیکه چې د جمالس النفائس د خاوند په وینا سلطانعلی مشهدی خو واره دده نستعلیق خط ستایلی دی .

د دده له آثارو څخه یوه یوه توته د بهرام میرزا په مرقع کې د استانبول د خزینه اوقاف په کتابتون کې ستهچې په پای کې یې لیکی دی :« مشقه العبد بایسنغر »

یا دونه :

د دی بایسنغر او د شاهرخ د زوی او امیر تیمور د نسبی بایسنغر میرزا سره باید اشتباه ونه سی ، څکه چې هغه په ۸۳۷ هـ ق کال کې مړ دی ما خذ :

احوال وآثار خوشنویسان - ۹۶/۱ مخ

۱۴۵۲ بایقرا هروی :

د سلطان حسین میرزا شهرور په «خاقان منصور ، معزی السلطنه او ابو الغازی» دهرات د تیموریانو د دورې پاچالقب دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پېښې په پې د «سلطان حسین میرزا» تر نامه لاندې ددی کتاب د «س» په ردیف کې راوړ ه سې .

۱۴۵۳ـ بایې خان توخی :

دسلطان ملخی توخی (دمیر ویس نیکه ده مورنی نیکه) زوی و، چې د پلار تر سرپرستی وروسته پې پر کلات اود کلات پرنوروسمیو حکمرانی کوله، اوداود ترنګ د رود پرغاړه دجغتران په کلا کې اوسید، اوپه پای کې په کوسه جګړه کې ووژل سو .

ماخذ و نه :

۱ـ پټه خزانه ـ تعلیقات ۲۵۸ مخ

۲ـ تاریخ سلطانی ـ ۶۰ مخ

۱۴۵۴ـ ببرخان سواتی :

د پښتو ژبې پې سو اده اواسی شاعر و؛ شعر و نوپې عواسی بنه د ر لود له او پراولسی آهنګو پې سم غزلی جوړ ولې. د (۱۳۱۶ هـ ق) کال په شاوخوا کې سر ی ـ اودا سر وکی د د ه دی :

پوښی می دی لیدلی په دنیاکی برادره — نه پښې لری نه سر

چالاک دی بې اندازه سبک ښکارپیږی له نظره — په سنده ګړ ندی

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۵ ـ بېن شاهوخيل لودی :

سيابين شاهو خيل لو دی دسيا عطازوی دلو دی پاچهی له امير انو څخه وءاو په هند کی يې د سر هند حکومت د رلو د .

په (۹۳۲هق) کال د سلطان ابراهيم تر مړ ينی وروسته يې تيناو پرک پښتانه پرځان راغونډ کړ ل او «سنبهل» يې کلابند کی،د سنبهل واکمن سيا قاسم سنبهلی له ظهير الدين بابر څخه سر سته وغوښتله با بر هم د بابا قشقه او هندو بيګ تر مشری لاندی لښکری ور ولېږد و لې، خو پښتنو سا ته وکړه .

په (۹۳۳ه ق) کال چې بابر په « بيانه» کی د سلطان محمود او را نا سنګا په جګړه بو خت و، سيا بين پر لکهنو بريدو کی،او د مغولو امير انو له لاسه يې وکيښ؛ بابر چې د بيانې له جګړی بر يالی وزګار سو نو يو لوی لښکر يې د محمد سلطان ميرزا تر مشرتابه لاندی د «بين» دځپلو لو د پاره وګمارە دالښکر چې تر ګنګا ور پورې وت دنا بر په قول « بين » لکهنو خوشی کړ .

په (۹۳۴ه ق) کال چې په هند کی پښتنو امير انو جرګه وکړه او سلطان محمود يې پاچا کړ،« بين» هم هم په د غه جرګه کی سنلی غړی وو.

په (۹۳۴ هق) او په (۹۳۵ ه) کال چې سلطان محمود لودی دبابر سره جنګيده، دی يې له لو يو حربی ارکانو څخه وه ؛ د(۹۴۲ه ق) کال په شاوخوا کی د پښتون شير شاه سوری سل سو .

په (۹۴۶هق) کال لاژوندی و، او شير شاه ته يې دتخت کښيناستلو سلا ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:

۱- لودی پښتانه - ۲۹۸مخ

۲- بابر نامه - ۱۷۱ مخ

۳- خورشید جهان - ۱۰۶مخ

۴- شوکت افغان -۲۵۰/۳ مخ

۱۴۵۶- ببوجانه :

میرمن حلیمه مشهوره په «ببوجانی» دعتیق الله خان لور، او د میرواعظه له اولادی څخه وه چې د پلارله خواسیده او د سورله خواد امیردوست محمدخان لمسی و.

ببوجانه د امیرعبدالرحمن خان ډیره وړاندی گرانه ماندینه وه، چې په هوښیاری او ښکلایي شهرت درلود، او هم یې له خلکو سره ډیره ښه رویه لرله، سخی او میړه مخې میرمن وه، او تر اوسه په لوړو کورنیو کی په ښه نامه یاد یږی.

دی میرمنی کله کله په دری ژبه شعر ونه هم ویل چې د ښځو په مخصوص اخبار «ارشادالنسلو» ان کی چاپ سوی او ماته یې یو ازی دادری بیته د سرحوم محمد سروز گویا په واسطه لاس ته راغلی دی چې دلته یې د نمونې په توګه وړاندکوم.

استقلال

از برای خدا ابلند کنید — بر سر خود لوای استقلال

باد شیر یمن دهان ملت ما — یا رب از نیو های استقلال

میکشم بعد ازین بدیده خود — سرمه از خاک پای استقلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چي یو وخت امیر عبد الرحمن خان د نرگسو یو ه ګیډی ورته ولیږله چي د ی میرمنی د ا بیت ورو استاوه :

نرګس صد برګ ازدست شهنشاهم رسید برسرخود ساندم وبرچشم تر مالیدمش

داهم وایي چي د امیر من پر امیر عبد الرحمن خان د ونی د یر ه ګرانه وه چي امیر ویل : « ماتر اوسه شعر نه دی ویلی خود ببوجاـ نی دپاره بی وایم " او دادوه بیتو نه یي د هغی په ستاینه کی وویل:

سهدعلیا، صدرکبری بی بی عفت شیم زانکه ازعزت شهش خوانده لست عیال محترم

الحق ازمادر نزاده دختر همزاداو صاحب علم و حیا ماوما یه جود وکرم

ماخذ:

پشتني میرمنی - ۲۵۰مخ دبینوا اثر - د کابل چاپ

۱۴۵۷- ببون منګل :

د پښتو ژبی تـو کی اوبز می شاعرو، شعر ونـه یي پر اولسی اوزانو ویل .

دده ژوند د (۱۳۰۰هـ ش) کال پهشاوخوا کی اتکل سوی دی - دپکتیا د منګلو دسیمی په«لژه» کی اوسید، اوده دتو کو اشعار په هغه سیمه کی شهرت لری .

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۸- بیبی یا بیبنه :

دوه سی جان اوولی جان په شفاهی کیسه کی دسوسی جان دسینی (گلمکی) خو ر «بیبی» وه چی دسهیلی خان ساند ینه وه.

کله چی سهیلی خان دولی جان د یځکی په دعوه کی دهغه پر حق تیری وکی، نو بیبی ولی جان وتښتو له اوځانته یې ماندینه کړه.

دولی جان زوی «میر ولی» چی د سهیلی خان سره په جګړه کی مړی د بیبی له نسبه اودولی جان له سلاخخه و.

دامیر من دبیبنی په نامه هم یاده سوده.

ما خذ :

له «ملی هیندارې» څخه ودښاغلی محمد ابراهیم عطائی یاد داشت

۱۴۵۹- بجلی چارسدی :

عبد الحنان دپښتو ژبی سبا رز شاعرو، او دپښتو نستان د«خدایی خدمتګار» دسیاسی تحر یک سره ځې اړه درلودله، او خپل اشعارئی زیادتره دخپل وطن دآزادی دپاره ویل، جذابه اوله سوزه ډک شعر ونه یې ویلی و، په (۱۹۷۷م) کال کې مړ دی او دپښتو نستان دچارسدی په سیمه کی اوسیدې دابیت دده دیوی بدلی سر دی :

سړی غږتې ښکاره شوی دګلانونو په سرونو کی نښی د پسرلی دی دوطن په سم وغرونو کی

ما خذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۰ـ بخت خان «جنرال» :

دنو اب عبدالله خان او د هند په سلطانپور کی نوسیا لسی پښتون و، لو مړی د پر نګیانو په تو پخانه کی نوکر سو ، او په لږ ه سو ده کی داو چتو افسر انو په قطار کی وګمل سو .

دبخت خان په خپله کی اسلام او پښتو هوا ړه خنګ پر خنګ ا خځلی راغلی و ، ځکه نو پر ده دپر تګیانو مخ ښه نه لګیدعالمانو مجلسو ، د غزا او جهاد د جر ګود پښتنو د تیر تا ریخ طالعي اود پښتونولی نو م بخت خان دی ته تیار کړ، چې دیر نګی پر نوکری لعنت ووایی. او د ځان لپاره بله لاره خوښه کړی .

په (۱۸۵۷م - ۱۲۷۳هـ ق) کال چې له« میرت» څخه ترکلکتې پو ری په هند وستان کی د پر نګی خلاف دآزادی جنګ و نښت بخت خان درو هیلکهند په « بریلی» ښار کی و ، له خپل پیر حضرت سرفراز علی صاحب نه یې اجازت و اخیست او دآزادی په غزا کی شریک سو .

دحافظ رحمت خان نمسی د(نواب خان بهادر خان ہړیځی) د بخت خان په بخت او تدبیر پر «بریلی» قبضه و کړه او چا پیره ملک د هغه په اولکه کی راغی ، بخت خان د « بهادر شاه» لقب ورته ورکړ « سوبها رام» یې د یون (دفتردار) نیاز محمد خان یې جرنیل او مدار علی خان یې سپه سالار وتاکه ؛ لو مړی «بدایون» و نیو بیا ترفرخ آباد تپر سو ، په بلمب کړ هورو خوت ، دلته دبها - در شاه (نواب خان بهادر خان ہړیځی) سکه جاری سوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ځدار انو په یو، جاګیر او انعام انګریز لره میدان صفا کړ، نواب خان بهادر خان یې په خپل مقصد کې ناکام کړ، او بیا ګرفتار او په بریلی کې پانسی سو.

دهلی دټولو هنګامو مرکز و، بخت خان دزمری په شان د(۱۸۵۷م = ۱۲۷۳هق) کال دجولائی په دو همه دهلی ته ورسید. یوازی نه، بلکه دخورلس زره رو هیله قوځ، توپو او دپرو وسلو سره جرنیل بخت خان په دهلی ورننوو ت. دبخت خان او دبریلی غازیانو دهلی ته درسیدو خبر شهزاده مغل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر دهلی پاچاته ورکړ، بهادر شاه ظفر په دې اخلاص دجنرال بخت خان هر کلی وکه، او د «فرزند» خطاب ئې ورو باخښه، یو شکلی ډال او د جواهرو ډکه توره یې ورعنایت کړه، په ټول دهلی کې اعلان وسو، چې دټول قوځ اعلی افسر جنرال بخت خان وټاکل سو.

جنرال بخت خان خپل قوځی دفتر ټیل جوړ کړی، او دخپل شخصیت د انتظامی استعداد او قابلیت په وجه یې دقوځ په حیثیت کې دپرزیاتی راوست. دجولائی په ۱۷ مه دجنګا بش په ۱۷ جنرال بخت خان دلس زره قوځ سره پرانګریزی قوځ حمله وکړه او په «تیس هزاری» میدان کې یې ورته ماته ورکړه، آسونه، توپونه، وسلې او دپرخیزونه دغازیانو په لاس ورغلل.

بیادغازیانو دقوځ دوې پلټنې دپنځو سو وسپرو، شپږ وتوپو او دپرو جنګی اسبابو سره دجنرال بخت خان په حکم «باغپت» ته روانی سوې چې انګریز انوته دپله جوړولو سو قع ورنه کړی. سربیره پرهغه یولوی قوځ دجنګی سازاوسامان سره «علی پور» ته ولیږل سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې غاز یانولو یه سوبه و کړه اوچې ددې سو بی خبر جنرال بخت خان ته ورسید په تول ډهلی کی جوش او خروش پیدا سو ، او د غاز یانو حو صلی لاز یاتی سوې .

فوځ ، عالمانو او عام او لس د جنرال بخت خان په مشری دځان او مال قربانی ته لانور هم حاضر سول .

سر بیره پر هغو سلو عالمانو چې د جنرال بخت خان سره «بریلی» او دبریلی له شاو خوا خخه را غلی وو ، نو ر ډیر عالمان له تونکه ، جیپور ، بهوپال ، هانسی ، حصار او اګرې خخه هم راورسیدل ، او د هندوستان په هر ځای کی چې هغه وخت دانګریز انو پر خلاف د آزادی چیغه او انقلاب را پورته سو د هغه مشر توب جنرال بخت خان کاوه ، ځکه چې د هندوستان د بیلو بیلو ځایو دانقلابی فوځو سپهسالار انو به له جنرال بخت خان خخه هدایتونه اخیستل .

ډهلی خلو رسیاشتی او خلور و رځې د جنرال بخت خان په لاس کی وه ، خو له دې سر غه چې د جنرال بخت خان په لاره کی لوی خنډ شهزاده مغل میرزا وه ، ځکه چې بهادر شاه ظفر خپل زوی « مغل میرزا » ته چې بې تجربې ، بیکاره او د دښمن له چل او فریب خخه بیخبره و ، د تو لو فوځو سپهسالارې و رکړې وه ، او بل داچې د شهزاده مغل میرزا خسر « میرزا الهی بخش » لوی بې ایمانه او ډیر نګی تالی خټه و ، نو د هغه په لمسون د هند و انو هغو بنیاګانو چې بخت خان ته بې د دفوځ د تخواه د پاره پورو رکاوه ، هغه پوره بې د جنرال بخت خان بند کی ء . له بلی خوا د غاز یانو د با رو تو او د تو پک د ګولیو جوړولو ځای ته (چې د بیګم ثمر کورو) د حکیم احسن الله له خوا دانګریز انو په تحریک اور واچول سو ، چې او مسوه سنه ګولی او بارو تاو د ډیر کار یګران پکښې و سوځیدل او د ډې کارد جنرال بخت خان داوو ه و یشتو زرو سپاهیا نو وسلې بیکاره کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپادشاه «بهادر شاه ظفر »خو لاله‌او له‌زړه ختلی‌و ، او بیانو الهی یخ‌ې څه داسی جادو ،و ربانده‌ی پو کړ چی پادشاه له کلا څخه دهمایون مقبرې ته‌دپناه و ړلو دپاره و تښتید .

نو جنرال بخت‌خان هم‌سجبو ر سو دهلی‌پر یږ د ی ،او دبخه تر پ بښوو لو یې بهادر شاه ظفر ته په‌دې تأثر و و یل :

«سره ددی چې پر نګیانو د دهلی شار و نیو ، خو زمو ږ دې پر څه تاوان سوی نه‌دی ، تول هندوستان زمو ږسره دی ، پادشاه دی بې تر دده له‌ماسره ر و ان‌سی ، زه به‌په غرو کی داسی سورچې‌جوړی کړم‌چی‌دپر نګی شیطا نا نو ته به‌هم د هغه‌ځای پته و نه‌لګی، دهلی پایتخت دی خو فو ځی کلانه‌ده، په‌دې‌جنګ کی لو یه خرابی داوه چی‌شهز اده مغل میر زاد فوځ سپهسالار و ، او دی د جنګ له فنه‌بې خبره و ، دانه‌وه و ر ته معلو مه‌چی بې سر فوځ څنګه‌په‌قابو کی ساتل کیږدای سی، که‌شهز اده زماپه کار و کی ار و پیچ نه‌اچو لای نو یقیناً چې ددی خو دسره فوځ په قوت به‌هم مو ږ انګریزی فوځ ته شکست و رکړی‌و ، خو او س‌هم‌څه تللی نه‌دی، او بیابیا عرض کو م چی هیڅ تللی نه‌دی- دهر ریاست دخلکو زړو نه‌زمو ږ سره دی ، هغوی له پر نګیانو څخه بیزاره دی او د هغوی دایقین دی چی انګریزان په کراره کراره دهندوستان تول‌ر یاستو نه هضمول غواړی- هر کله که‌زمو ږ پله لږ څه د رنه سو له نو بیا تول ر یاستونه زمو ږ سرستی ته‌ر ارسیږی. دپادشاه پلار او نیکو نو ږ پر شکستو نه‌او مصیبتو نه ګالل و و ، پر بابر شاه او همایون او اکبر باندې تر دې ز یات تکلیفو نه ر اغلی و و ، خو دوی خپله سعیه پرې نه‌بښو له،خو چې په آخر کی بر یالي سو ل ... »

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دې خبرو پر بهادر شاه ظفر باندې هیڅ اغیزه ونه کړه ، او جنرال بخت خان چې دهندوستان بخت و یې ولوته را غلې و ، بهادر شاه ظفر له و یې ویل چې انکارو کې اوده تر انکار و روسته نو جنرال بخت خان د خپل و رپا ته فوج سره له دهلی څخه دلکنهو خواته رهی سو ، او لکنهو ته یې یاد هند د جلال آباد ضلعی (هردوی) ته ولاړ .

بخت خان و لیده چې غداران هر ځای و رته پیداسول ، دین خرخو نکی ، وطن پلرو نکی ، قوم بایلو نکی په انګریز پرستی کې یو تر بل د سیالۍ په کې پری - نو یو ه شپه داسې د اولس له سترګه غیب سوچې تر او سه یې نښانه یې نامعلومه نه سوه .

مأخذ!

دپښتو قرائت- ددو و لسم توګې دپاره- د پوهاند عبدالشکور شاد لیکنه ۱۳۴ مخ .

۱۴۶۱- بختک هلمندی :

دانو م دعوا سو په یوه افسانه کې را غلی دی چې په هلمند کې دډغې افسانې سره خلک اشنا دی .

وایې چې دسیستان پاچا خپل جنګی سالار ته چې «بختک» نوسېدا سرو کې ، چې دهلمند او ارغنداو دسیندو دیو ځای کېدو په سیمه کې یو ه داسې ټینګه کلا جوړه کړې چې ماتېدې دچادلاسه پوره نه وی ، او پاچا و رته ووې ل چې کلا باید دو نی ټینګه وی چې حتی زه یې هم ماته نکړای شم .

بختک راغی ، او دیست کلا یې جوړه کړه او کله چې یې کار پای ته و رساوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو پاچاته يې خبر و ر کی چی کلا جو ړه سوه ،خوددې کلا و اکمن او پاچازه يخپله يم.پاچاته ډير قهر و رغی،او ديوه لښکر سره راغی خو هر څه چې يې وکړه کلاوفتح نه سوه - پاچادوه کاله د کلاد ديوالو شا ته تېر کړل ، او کله چی نا کامه پر شاتی،ء نو بختک ته يې پيغام و استاوه چې: «دادی زه و لاړم کلاتاته در پاته ده، خو دا په يادلره چې ته نمک حرام سړی وې »

بيانو بختک پاچاته حال و ر و لېږه چې:«د کلادر و ازی دی پر مخ خلاصی دی» کله چې پاچا کلاته و ر ننو تی،ء ، نوو ئې لېدل چې بختک خپل سر پر يوه کنده ايښی دی او جلادتوره سر ېږه پر نيو لی ده .

بختک پاچاته وو يل:«دادی ستادامر سره سم سی داسی کلا جوړه کړه چې حتی تالاهم ساته نه کړای سو ای ـ ستاداخپل کار عملاً در وښود ، اوس نو که سی د بر جسارت کړی وی جلادته امر و که چې سر سی پر پکړی» پاچاسمدستی بختک په غېږ کی و نيو او پر مخ يې مچ کی،ء او ر تبه يې لاو ر لو ړه کړه .

اوس هم دبست په سيمه کی د«خشکاوې » پر سردار غنداو درود پر غاړه دبختک د کلا په نامه ديوې زړې کلا کنډوالې سته چې د« زختر کلا» يې هم بولی او د«بختر کلا » په نامه هم يادېږی .

مأخذ :

د ښاغلی محمد ابراهيم عطايی يادداښت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۲- بخت ناک خان خټک :

دخوشحال خان خټک نوسیالی زوی و ، چې پرخوشحال خان ډېرګران و ، او څوځایه یې په خپلو اشعارو کې یادکړی او ستایلی دی - لکه چې وایی :

بختناک هغه زلمی دی
نشته بل دده په رنګ

او (په ۱۰۹۷ هـ ق) کال چې بخت ناک خان سرسو ، نوخوشحال خان یې داسی ویرکوی :

سر کال چې دغواص دی (۱)
په هرلورد ی تبجن ډېر
«بخت ناک» په دوه هفتې شه
تر فانی جهانه تېر
ژوندی و ، درویشت کاله
زلمی توب شو باندی زلیر
په رنګ د چنبې ګل و
چې تري تیل شی داجمیر
په خوبی لکه ملک و
په تقوی په طاعت ډېر
دپلار په زړه یې سرګ دی
لکه زخم د شمشیر

---

(۱) غواص = ۱۰۹۷ هـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ډېر و ، نـور غمونه
په دا غم شول وا ره هېر

دخـدای سـره جنګ نـه شی
که هر څو وی خـو ک د لـېر

دخوشحال له نورو اشعارو څخه ښکاری چی بختناک خان دو باپه نسارو غی سړی دی لکه چی وایی :

د غواص د کـمال و با
خدا يې سـه را وله بـيا

« بختناک خان » سی پکښی وسړ
سـو ر يې ، هـم بو تـه قضـا

يو هلـک يې و ، را پا تـو
و ر پسـی شـه ژ ر فـنـا

دبختناک خان سور د صاحب خان لور، دیوچه خان نمسی او د سلک باره مهمند زی کړو سی وه ،چی پـلار او نیکه يې د پښور په نو ښار کی او سېدل .

ماخذونه :

(۱)- دخوشحال خان کلیات-د کندهار چاپ ۹۷۳ ، ۹۵۶ ، ۵۴۷۰ مخونه

(۲)- تاریخ سرصع - د پښور چاپ - ۲۵۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۳ـ بدایعی بلخی:

محمد دمحمود زوی دسلطان‌محمود غزنوی‌دو ختو له نومیالیو شاعرانو څخه و. هد ایت دمجمع الفصحاسو لف دده یاد و نه کړی ده او لیکلی یې ده چې ده‌دنوشیر وان پند نامه په نظم ترجمه کړی‌ده‌چی‌دوه سوه‌بیته دی او اصل یې په پهلوی ژبه و(۱)

د اشعر د ده دی :

جهان چون عروس است‌بارنگ‌و بو — دریغاکه داماد خوار است او
چو باشی جوان کار پیری بساز — که اندر جوانی نمانی‌دراز
زپنجاه چون سوی توشد سپید — مدار ازجوان زن،به نیکی امید
عروس جوان گفت با پیر شاه — که موی سفید است مارا سیاه
همیشه جوان وجوان مرد باش — زدونی و بی حاصلی فرد باش
که‌نام جوان مردا ندرجهان — بود زنده نزدکهان ومهان
جوان مردی کارها بهتر است — جوان مردی‌ازخوی پیغمبراست.

ماخذ و نه

۱ - ریحانه‌الادب - ۱ ر ۲۳۹ - څخ
۲ - تاریخ نظم‌ونثردرایران - ۱ ر ۳۵
دسعیدنفسی تالیف

---

۱ - سنثو ره ترجمه یې ابن سینا ته منسو به
ده د « ظفرد طنامه » په نا مه سعید نفیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۴- بدخشی :

ملک الشعراء ملا محمد دنهمی هجری پیړۍ دزړۍ ژبې نومیالی شاعر اود تیمور یانو دشهزاده میرزا الغ بیګ معاصر و ،او میرزا الغ بیګ و رباندې ډیر پیرزو ینه درلوده،دبدخشان په اشکمش کې اوسیداو په اشعار و کې یې «بدخشی» تخلص کاوه . دریاض الشعرا مؤلف یې نوم حمیداو وطن یې کندوز بشو و لی دی او هم لیکي چې ده خپله علمي زده کړه په کندوز کې پشپړه کړې وه،په سماکې یې لوی لاس درلود،او پدې فن کې یې یوه رساله هم لیکلې وه دالغ بیګ میرزا په ستاینه کې یې ډیرې اوږې قصیدې ویلې دی چې دا د و ه بیتونه له هغو قصیدو څخه دی :

ای زلف شب مثال ترا دربر آفتاب — از شب که دید سایه که افتد بر آفتاب
زاغی است طره تو همایون که آشیان — بالای سرو دارد و زیر پر آفتاب

په لو مړی سر کې بدخشی د الغ بیګ په دربار کې ډیر احترام او عزت درلود خو په پای کې یې کار رندی ته و رسید او دژوند طرزیې وګرځید چې په پای کې بیا پښیمانه سو، او تو به یې وکښله او په (۹۳۲ هـ ق) کال کې مړ د ی داغزله دده ده :

مشاطه آنکه موی ترا شانه ساخته — ارباب عقل راهمه دیوانه ساخته
از قصه سکندر ودارا مگو که چرخ — بسیار ازان حکایت افسانه ساخته
پیمانه گیر و ساغر صهبا طلب که دور — سرها بسی که ساغرو پیمانه ساخته
درسینه خراب چو گنجیست مهر تو — کار امگاه خویش بویرانه ساخته
تا ساخته سگ تو سر آشنای خویش — از خویش و آشنا همه بیگانه ساخته
چشم «بدخشی» از پی ایثار مقدمت — هر دم هزار گوهر یکدانه ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتو نه هم دده دی:

خیال خنجر ش دردیده بیخواب میگر د د
بمثل ماهیی کا ند ر میا ن آب میگر د د

زبر و زیر گـر شود عالـم
ای بد خشی چه غم که درگذرست
کا ین جهان همچـو شیشه سا عت
سا عتی زبر و سا عتی زبر ست

ما خذ و نه :

---

۱ - مجا لس النفاس - ۱۹۳،۱۹ مخـو نه
۲ - اتشکده آذ ر - ۳۳۵ مـخ
۳ - ریحانه الادبـ ۱-۲۴۰ مـخ
۴ - الاعلام - د زرکلی ۲/۳ ۱۵ ، مخ
۵ - صبح کلشن - ۵۶ مخ
۶ - حبیب السیر - ۱۶۱/۳ مخ
۷ - لغتنامه ـب -۷۳۸ مخ
۸ - پښتو آریانا دایر ه المعارف ۴- /۳۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۵- بدخشی :

ابو اسحق ابراهیم د هارون زوی د حدیثو نومیالی عالم و ، حد یثونه د یسې د عیسی له زوی سلیمان ساګزی څخه لوستلی ، چې بیا له ده څخه دسعید زوی علی روایت کړی دی .

ماخذ :

معجم البلدان - ۲ ر ۹۳ مخ

۱۴۶۶- بدرالدین غزنوی :

نومیالی شیخ او صالح فقیه بدرالدین غزنوی چې په دهلی کې او سیدچشتیه له ستر و شیخانو څخه وچې په کوچنو الی له غزنی څخه لاهور ته تللی او هلته یې متد او له علومو دهغه ځای له لو یو پوهانو څخه لوستلی وو ؛ او هغه وخت چې یې واوریدل چې دده په هیواد کې د تاتارو د ناتار او فتنې په سبب دده سو راو پلار وژلی سوی دی نو له لاهوره دهلی ته ولاړ او هلته میشته سو ، چې بیا یې نو په طریقت کې د شیخ قطب الدین بختیار کاکی لاس و یو ، او ترڅه سو دې وروسته دهغه خلیفه سو ، او تر هغه وروسته دډهلی په ښار کې د شیخ قطب الدین بختیار کاکی پر سجاده باندی کښینوست او شیخ فریدالدین ګنج شکر به دده د تذکیر مجلس ته ډیرو رتی - وایی - چې د سپین ږیرتوب په وخت کې هم د سماع شوقی و ، او سازته به د جذب په حال کې ګډیده ، ځینو خلکو به د اعتراض ګوته ورته یوله چې شیخ په دې سپینه ږیره رقصیږی خو ده به د هغو د خبرو پروانه کوله او په جواب کې به یې ویل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«شیخ نه‌رقصیږی عشق‌رقصیږی،او هر ځای‌چې‌عشق‌وی‌دده رقص به‌هم وی »

هغه وچې په(۶۵۷ ه ق) کال په دهلي کې سړ سو او د شیخ قطب الدین بختیاردسزار دپښو خوا ته ښخ دي .

دخزینة الاصفیا مولف دده‌دسړ ینی‌د کال‌په‌باب‌داسی‌وایی :

بد ردین چون بخلدروشن‌شد — سال‌ترحیل آن‌شه‌حق‌بین

کاشف راز اولیا فر ما — نیزپیرسعیدبدرالدین

ما خذ ونه :

۱- خزینة الاصفیا ـــ ۲۸۵ مخ

۲ ـــ نزهة الخواطر-۱/۹۶ مخ ۳- اخبار الاخیار ـ ۵۰ مخ

۱۴۶۷-بدرالدین هروی :

امام بدرالدین دنورالدین هروی زوی دعوفی په قول « نادره‌گیهان » او «زبده فضلاخراسان»و.د عو فی‌سره یې په‌هرات کی لیدلی، او دعلاالملک ابو بکر جامجي په ستاینه کې شعرونه لري،او ډیری‌صلې‌یې‌اخیستې‌دي، دا څلور ربزی دده دی :

گفتي که بگاز غم سرت برگیرم

چون شمع زآتش رخت درگیرم

تا ظن نبري که دل ز تو برگیرم .

از تو نبرم ور برم از سر گیرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ستی دا رم چو کیسه با د تهی
وانگه گو یی مکن سر ا یاد تهی
این پر ده مز ن ورنه کنم ا زدستت
چو ن چنگ دل خو یش بفر یاد تهی

بر روی بتم زباده چو ن رنگ افتاد
زآن روی سیان من ودل جنگ افتاد
از چنگ هو ی بازخر یدم د ل را
معشو ق تر ا نـه زن چو درچنگ افتاد

گه تا ب کمند مشگبا ر تـو کشم
گه غصه جزع پر خما ر تـو کشم
بر دل زنهال صبر یک شاخ نما نـد
آ خر بکدام بر گ بار تـو کشم

ما خـذ ونه :

---

۱ - لب الاباب - ا . ۲۵ سخ ۲ - لغتنامه - ب - ۷۴۸ سخ

۱۳۶۸ - بدر حاجب غز نوی :

امیر بدر لوی حاجب د سلطان مسعو د غز نوی له خا صو سالا رانو ، او د سر ای له حـا جبا نو څخه و .

په (۴۳۰ ه ق) کال د سرخس او په (۴۳۱ ه ق) کال د خوجان په ډګر و کی د سلجو قیا نو سر ه په جګړو کی خو را ډ یره مړانه ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه ، چې د سلطان مسعود له خوا ډیر خلعتونه وموندل .

ماخذ :

تاریخ بیهقی ۵۸، ۵۷۲، ۵۸۸، ۶۰۳، ۶۱۰، او نور سرچینې .

۱۴۶۹ـ بدرطرخان بامیانی:

بدرطر خان بامیانی د اسد بن عبدالله د خراسان دامیر په وخت کې دختلان خپلواک حکمران و ، هغه وخت چې په (۱۱۷ هـ ق) کال عاصم د خراسان له امارته موقوف سو، او د هغه پرځای بیا اسد بن عبد الله کښینوست ،نو یو لښکر ئې د صحب بن عمر و خزاعي په مشرۍ ختلان ته راولیږه او بدرطرخان یې دامان ورکولو په پلمه ځانته وغوښت؛ بدرطرخان یو سلیون درهمه پرخپله غاړه ومنل،خو اسدورته وویل چې :«ته یو غریب بامیانی سړی یې له ختلانه وزه! »

بدرطرخان جواب ورکې چې :

«ته خراسان ته دلسو کوچنیو اوښانو سره راغلې،او که او س له دې ځایه ولاړسې نو ستا مال به پنځه سوه اوښان هم یونسي،او ماچې دخپل زلمیتوب ورځې دلته تېرې کړې او داسې په تورې ګټلې دي نو څنګه په تش لاس ووزم؟»اسدده ددې معقول جواب په مقابل کې په خپګان سو ،او سره له دې چې داسان وعده یې ورسره کړې وه بدرطرخان یې په(۱۱۹ هـ ق) کال کې ووژه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ و نه :

۱-تاریخ طبری- ۴۶۳/۵ مخ ۲-الکامل-۱۰۱/۵ مخ

۳-افغانستان بعداز اسلام-۱۸۵/۱ مخ

۱۴۷۰-بدری غز نوی:

اصل نوم یې خرگندنه سو-خو دپلار نوم یې دعوفی په قول «احمد» و ، په دری ژبه یې په وعظ او تنبیه کی اشعار و یل -دار باعی دده ده:

زین سر تبت و جلال بر دا برد

ایمن منشین ز دولت گر داگرد

امروز غمان خویش خور سر دامرد

زآن پیش که ز ینجا بروی در دادرد

مأخذ:

لباب الالباب-۶۷/۲ مخ

۱۴۷۱-بدل خان :

د پښتو ژبې حماسه و یونکی اولسی شاعرو، دنولسمی عیسوی پیړی په پای او دشلمی عیسوی پیړی په سر کی دبلوچستان په سیمو کی او سېدو، د ده په اشعارو کی دانگر یزانو د استعمار پر ضد مبارزی روحیه ښه خرگنده وه چې دده د پښتنو الی داحساساتو ترجمانی یې کوله .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۲ـ بدل خان یا بدی خان:

په ختیه بنگښ د صرف او نحو لوی استاد و ، په هند کی او سیدا و علو م یې له مو لوی محمد عیاض څخه زده کړی و .

فقیر او قانع سړی او پخپله سیمه کی د ناسه خاوند و .

مأخذ و نه:

۱ـ تاریخ بنگښ ـ د مفتی ولی الله تألیف ـ ۳۳۳ مخ ۲ـ نزهة الخواطر ـ ۱۸۷ .

۳ـ ډهند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه ـ قلمی ۱۰۸ مخ

۱۴۷۳ـ بدیع الدین جوینی :

بدیع الدین اتابک جوینی د خپل وخت په دفضیلت خاوند او د دری ژبی شاعر و . څو تصنیفو نه یی درلو دل، او د سلطان سنجر په دربار کی دښه اعتبار څخه څ او ایی چی و طواطه د سنجر له غضبه ژغورلی و .

داتو ته یی د نجم الدین محمد په و یرنه کی و یلې وه :

نجم گردون محمد محمود

زیر ابراجل جمال نهضت

او چو جان بود و جان نمیرد و من

زنده را مرثیه ندانم گفت

مأخذ :

دسیستان لخنی پخوانی مشاهیر ـ ۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۴ـ بدیع الزمان خراسانی:

ابو الفضل احمد د حسین زوی، د یحیی نسبی او د سعید کړوسی، مشهور په بدیع الزمان همدانی د خراسان له حفاظو څخه و، په (۳۹۸ هـ ق) کال په هرات کې مړ دی. دا دوه تصنیفونه دده دي

۱ـ رسائل مشهورة

۲ـ المقامات

مأخذ:

هدیة العارفین ـ ۱/۶۹ خ

۱۴۷۵ـ بدیع الزمان میرزا:

د سلطان حسین میرزا بایقرا زوی او په هرات کې د تیمور یانو د کهول وروستی پاچا و، چې په (۹۱۱ هـ ق) کال د پلار ترمړینې وروسته په هرات کې د پاچهۍ پر تخت کښیښ وسست، خو په (۹۱۳ هـ) کال د اوزبکو پاچا شاهي بیګ له ماوراء النهر څخه خراسان ته راغی او د دده سره یې جګړه وکړه، په جګړه کې بدیع الزمان میرزا مات سو او استرابادته ولاړ او له هغه ځایه یې شاه اسماعیل صفوی ته پناه وروړه، او هغه د تبریز په غازان کې نظر بند کې، او وه کاله په تبریز کې و.

په (۹۲۰ هـ ق) کال چې عثمانی سلطان سلیم تبریز ونیو، نو بدیع الزمان دهغه په ره اسلامبول ته ولاړ او په همهغه کال (۹۲۰ هـ) دو باپه ناروغي په روم کې مړ سو، او د ده د سرینې سره د تیمور د کهول د پاچهۍ کمبله هم تو له سو ه.

بدیع الزمان میرزا د خپل پلار او اکا په څیر د پرهنر پالونکي پاچا و، او هم په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی دمختلفو لیکو په لیکلو کی لوی لاس او ښه مهارت در لو د .

حاجی میرزا عبدالمحمد خان پخپل کتاب «پیدایش خط و خطاطان» کی دده شی باب لیکلی چی :

« در جمیع خطوط متداوله خاصه در خط نستعلیق یگانهٔ زمان بلکه اعجوبهٔ دوران بودی» ده په دری او ترکی ژبو ښه شعر و نه وایل ـ هغه وخت چی دده زوی « محمدمؤمن میرزا» دشهزاده مظفر سره په جگړه کی ووژل سو دهغه په وبر نه کی یی دا بیت ووایه

وزیدی ای صبا بر هم زدی گلهای رعنا را شکستی زان میان شاخ گل نورسته ما را

دا بیتونه هم دده دی :

چو رخسار تو از نو شیدن می لاله گون گردد درون من صراحی وار تا لب غرق خون گردد

مه من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله جگرهم از غم هجران شده برکاله پرکاله

مأخذونه :

۱ـ پیدایش خطو خطاطان ـ ۱۳۶ مخ

۲ـ خطو خطاطان ـ ۶۷ مخ

۳ـ دگلچین معنی ـ ۱۱۳ مخ

۴ـ مجالس النفائس ـ ۱۲۷ مـخ

۵ـ قاموس ـ الاعلام ترکی ۲۰ - ۱۲۵۷

۶ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۷۷۴ مخ

۷ ـ صور تگران وخوشنویسان هرات در عصر تیموریان ـ ۶۶ مخ

۸ ـ پشتو آریانا دائرة المعارف ـ ۴ - ۲۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۶- بدیع الزمان هروی :

احمد د حسین زوی ،دیحیی نمسی ،دسعید کړ و سی او دبشر کو سی چی لقب یې «مهذب الدین »او کنیه یې «ابو الفضل»او شهرت یې«بدیع الزمان»و ،دخپل و خت نو سیالی ادیب او فاضل او مبدع شاعر او حافظ او منشی تبر سوی دی۔ په اصل کی دهمدان و،خو په هرات کی او سید،او په هرات کی سړ او شخ دی.

دعربی په نثر او نظم کی یې ساری نه در لو،داو دصاحب بن عباد له ندیمانو څخه و .

در یحانه الادب مؤلف لیکی چی :

«شاعری است مبدع نامی ،حافظ کاتب منشی لغوی، از اکابر ادبای اسلام،در نظم و نثر عربی بی نظیر... کلمات او در نهایت فصاحت و بلاغت،در قوهٔ حافظه و بدیهه گوئی یگانه جهان و از اعاجیب دوران بود،قصیده های پنجاه بیتی تا شصت بیتی را بمجرد شنیدن حفظ میکرد و از اول تا آخر بدون تغییر حرفی فرو میخواند،چهار ،پینج ورق از هر کتابی را فقط با یکدیدن حفظ می نمود و عیناً قرائت میکرد ،هرگاه نظم قصیده ای یا انشأ رساله ای را تصمیم میداد در همان دم،بدون تکلف انشا می نمود، بسا بودی،مکتوبی را که نوشتن آن را در نظر میگرفت از سطر آخرش شروع میکرد و بترتیب معکوس می نوشت و باولش می رسانید ... »

دده «مقامات بدیع الزمان» په نامه یو کتاب لیکلی چی دې شهرت لری۔ و ایی چی په دی موضوع کی دالو سړی گام و ، چی اخیستی سوی دی، او نو رو پوهانو لکه حریری او نو رو ده اقتضا کړی ده ،څکه نو حریری دخپل کتاب « مقامات حریری» په مقدمه کی دبدیع الزمان دمقامات پر قدامت اعتراف کړی دی .

سربیره پر مقامات یې دشعر یو دیوان هم در لو د،او هم دده در سائلو او لیکنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منشا آتو یو مجمو عه د«رسائل بدیع الزمان »په نامه په یو ټو ک کی څووا ره چاپ سوی،او د « الامالی » پـه نامه هم یـو کتاب د ه ته منسو ب دی او ظاهراً همهغه دمقامات کـتاب دی .

دابو بکر خوارزمی سره ددهادبی مشاجری او په هغو کی دده بر یالیتوب په معجم الادباو نو رو کتابو کی راغلی دی .

دی د(۳۷۸- یا-۳۹۸ هق) کال (۱) دو رو ستی خو ر (جمادی الاخر) په یو و لسمه دجمعې په و رځ په هرات کی مړ دی،خو ک او ایی سمو مسوی او خو ک وایی سکته یی کړی و ه او مړ لانه و ،خو چی په قبر کی یې کښېښو و و ه پر هو ښ راغئی چې غه یې و کړه خلکو دده ډغ و ارو بد ، غو ښته یې بیر ته یې له قبره راو باسی،خو دده ز هره دقبر له بیری و چاو دله ، لاس یې پر ډیره نیو لی مړ و . دده معاصر و فاضلا نو دده پرمـړینه ډیری و یر نی (مرثیې) و یلی دی .

مأخذ :

ریحانه الادب - ۱/۲۴۳ مخ

۱۴۷۷- بدیع اندجانی :

ملامحمدیوسف اندجانی دسلطان حسین میرزا ددربار له فاضلانو څخه و ، په معانی ، بدیع عروض او قافیه کی یې لوی لاس درلود،په (۸۹۷ ه ق) کال کی مړ ، او دا بیـت دده دی .

---

(۱) داکال دتأمـل او څېړنی و ړدی.

(مؤلف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

گرباین آب و هوا کویت بو دمنز لگهم

نی زلال خضر بایدنی دم روح اللهم

مأ خذ :

پښتوآریانادائره المعارف ـ۴/ ۳۸۰ مخ

۱۴۷۸- بدیع بلخی :

ابو محمدبدیع دمحمدزوی او دمحمو دبلخی نمسی ددری ژبی پخوانی شاعراو دسنجیک او دقیقی معاصر و ،چی دخلرمی هجری پیړی په دو همه نیمایی برخه کی یې ژو نـدکاوه.

هدایت په مجمع الفصحا کی دده نوم «بدایعی» لیکلی او و یلی یې دی چی دسلطان محمو د غز نوی دعصر شاعر و ،او دنو شیر و ان «پندنامه» یې په نظم کړې ده ،خو ـ ډاکتر ذبیح الله صفا لیکی چی نبایی «بدیعی» او «بدایعی» دوه تنه وی ـ ځکه چی دنو ـ شیر و ان هغه پندنامه چی بدایعی ته منسو به ده د پنځمی پیړی اشعار و ته و رته ده ، او باید چی ویو نکی یې په غزنوی دو ره کی او سیدلی وی.

هدایت دهغی منظو مې یو ه برخه پخپله تذکره کی را و ړی ده ، اوشفر هغه د « راحة الانسان » په نامه په (۳۰۹) بیتو کی پخپلوفا رسی سنتخبا توکی راو ړی ، او بنا غلی سعید نفیسی هم هغه دنو شیر وان دپندنامی دپا رسی تر جمی سره د « سهـر » په مجله کی را نقل کـړی ده .

دا شعر و نه دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ای روی زمین راشد سطر ز
بصا فی آ ب دریا ی بقر سز
نفیر ا بر فر و ردی بر آ سد
ز با نگ سر غ بانگ رو د عاجز
بد ا ن سنگر که‌سی سنعیست سیخو ر
لو قت الو رد شرب ا لخمر جا یز
نگاری باید ا کنو ن خلخی زاد
بر خسار ه‌بت چین را سجا هز
بمید ا ن نشاط انـد ر خر ا سـد
نبشته بر قدح هل من سبار ز
بیا د سید حر ا ن عا لم
ابو یحیی الذی یحیی به‌العز
همیشه نام اورا آفر ین جفت
همیشه عرص اورا سال سحر ز
سگر دای‌چر خ گر دان جز بنیکی
بر ین رستم دل ساتم جو ایز
همه اسر ش بکام دل روان باد
همه آ هنگ او را د هر سو جز
بقای ا و بمعنی قو ل باری
بقای دشمنان چو ن بیت راجز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پو شی جو شن غفلت که روزی
تو با شی تیر محنت را نشانه
امـل باعمرت اندرنه بمعیا ر
نگه کن تـا کجاگر دد زمانه

مأ خذ و نه :

۱- تاریخ ادبیات درایر ان -۱/۳۲۲ مخ

۲- مجمع الفصحـا ۱/۱۷۳ مخ

۳-دسهر سجله -۲ کال -۲، ۳ گنـه

۱۴۷۹- بدیعی سجزی :

بدیع الد ین بد یعی په خته ساگزی په سیستان کی د دری ژبی نو سیالی شا عر و ،چې په شپږ مه او او و مه هجری پیړی کی یې ژو ند کاوه، داشعا رو دیو ان یې درلو د چې له سنځه تللی دی او په ا شعارو کی «بد یعی »تخلص کا وه .

دعر فا ت العا شقین سؤلف تقی او حدی لیکی چې:

«حکیم بد یع الز مان الترکویی السجزی مو لدو منشاوی سجستا نوتر کو حصا ریست که آنر ا تر کو هم گو ینه» .

د سیستان د تر کو په کلا کی او سید ، ځکه نو په «بد یع الدین تر کو »هم یاد یده او د ډکر ا ن د حا کم تاج الد ین ابو الکا ر م ستایند وی و ، اود هغه په ستا ینه کی یی د یو ی قصیدی دوه لو ړی بیتو نه دا دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبحدم زخواب مستی چون درآمد آن پری آن جهان جان افزای و آن کمال دلبری

زرچنان قدری ندارد این قدر باشد از آن کز جهان بر داشت جود شاه رسم چاکری

او هم دامیر عمادالدین سیما تگین په ستاینه کی قصید ه لری چی لو مړی بیت یې دا دی :

که دارد چو ن تو در عالم زخو بان جهان ای جان

دل از خارا خط از مینارخ از دیبالب از سرجان

بله قصیده یی دیمین الد و لته و الد ین بهرامشاه په ستا ینه کی و ه چی څو بیته یی دادی :

صبح آمد و بکشو د زسشر در مغلق

دَیو ار جها ن رخنه زد این سقف معلق

بر سفر ه ا کسو ن سحر گنبد ا طلس

بر داشت زروی طبق چر خ مطبق

بر تخت افق عالم پیر و زه قا را

گر د و ن کمر کش کلهی دا شت مغر ق

خیل شه رو م ازطر ف هند رسیدند

ا فر و خته حر اقه و افر ا خته بیر ق

زا د ازدل شب صبح سبک روح جها نگیر

چو ن معنی بکر و سر ه از خاطر ا حمق

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا شیشهٔ افلاک به سنگ سیه شب
بشکست وازو گشت روان راح سروق
چون ظلمت باطل دل شب پنبه شد ازصبح
صلاح صفت سهر ندا کر دا ناالحق
ای لب شکر پسته دهان بهر صبوحی
بر زن برگ چنگ سر انگشت چو فندق
دریا فته ای بت چین وقت نگهدار
چون یافت جهان رونق بستان خورنق
آن پیر کهن سال جوان طبع که دیدست
هم عزت و هم خانه و هم خواری راوق
بی زلف مشوش شده یار درین فصل
آرام نگیرد دل عشاق مشوق
آراست عروسان طوی ساق چمن را
نوروز به پیرایه تو ساعد درفق
شد حله کحلی بنفشه زنما نو
شد شقه وردی شقایق زصبا شق
بوی‌سمن ازخلق خداوند خبرداد
اندوده بدانست‌بکافور مستحق
دارای‌جهان داریمین دول ودین
کز دولت او یافت جهان‌رتبت‌و رونق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام شه عادل غازی که بحق اوست
برملک زمانه ملک و مالک مطلق
در دعوی سافرندهی و ملک ستائی
از جمله شاهان جهان او ست مصدق
تأئید ازل بوده باقبال تو همراه
امداد ابد گشته بادبقای تو ملحق
بحر از کف را دتو فروشد بخود از رشد
آری نشگفتست اگر هست معمق
بر خوان جهان مایدهٔ رزق نیارد
بی سعی تو این کاس سیه کاسه از رق
درگاه ترا چاکر ثابت قدم آید
دایم فلک ثابته ایست مطبق
بنده ز پی شعر عروسان مدیحت
آورده لالی سخنها ی مسبق
بر عرصئه این لعب شهاسانده پیاده
فرزین معانی سخنها ی فرزدق
سعدان فلک باتو مه و سال موافق
از بخت سوفا و ز اقبال سوفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده ژوند له (۶۱۲ ه ق) څخه تر (۶۱۸ هق) پورې یقیني دی .

داخلو رسیزه هم دده ده:

گل را چودم باد صبا خوار نهاد

از پوست برون آمدو بر خاک فتاد

بلبل چو بدید گفتش ای حور نژاد

بد کردی تو که تکیه کردی بر باد

مأخذونه:

۱- لب الالباب- ۹۴مخ

۲- آریانامجله - د. ۱۳۵۰ هش کال۴ گڼه ۵۴ مخ

۱۴۸۰- بدیع هروی:

بدیع الزمان میرزا دسلطان میرزا خلف او دخپل لهپې سارو نومیالو څخه و، او په (۹۲۰ هق) کال دو باپه نارو غی مړ سو. په دری ژبه یې شعرهم و ایه دالاندی بیتو نه نه دادی:

سر از جوانان شیرین شمائل

بجان منت است آنچه کردند بادل

کند صنعا شیخ شهر از جوانان

چگوئیم او را که پیر است جاهل

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف ۴/ ۳۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۱- بدیعی هروی :

مولانا یوسف بدیعی اصلا د سرخس اوددری ژبی شاعر و ـ که خه هم په لومړی سرکی بی دسن د کمو الی په سبب په شعرکی خامی د لږو دله، خوهغه وخت چی هرات ته راغی اود مولانا صفائی سره اوسید شعریی دیر پوخ سوه په شعرکی بی بدیعی تخلص کاوه، اوشوخ طبعانو په دده د حجب له کبله یوسف صفایی باله، اودی به له دی خبری خخه سوراوشین کیده به عروضواوشعری صنعت هم ښه پوهیده ـ په سرخس کی مړ، اود شیخ لقمان په خانقاه کی ښخ دی. په سماکی بی هم یوه رساله لیکلی وه، اوپه دی فن کی بی دیرکار کړی وداسمایی د (دسنصور) په نامه ویلی وه :

مرا زان شد سنو رخانه چشم که آمد دوست درکاشانه چشم

دابیت هم دده دی :

دری مقصود جویان مجمع البحرین شدصوفی

که بحری دربرست از چشمه هر چشم گریانش

مآخذ :

مجالس النفائس- ۴۸ مخ

۱۴۸۲- بدیل ابو بکر هروی :

داحمد زوی اودمحمد نمسی دحدیثونو سیالی عالم وه، له هراته بغداد ته تللی او هلته بې حدیثونه له ابی العباس الاصم نیشاپوری، اودحسن له زوی منصور دینو ری اود عبدالرحیم قناد له زوی علی خخه لوستلی وو .

مأخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۵/۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۳ - براهت :

د پښتو ژبې اولسي شاعرو، چې نوسيالي سستشرق دارسټټريې په ځپل کتاب د «پښتنخوا دشعرها روبهار» کې يادونه کړې ده، اوداسې اتکل کيداپې سې چې د (۱۲۵۰ ه ق) کال په شاو خوا کې ژوندی و .دابد له دده ده :

د سپينې خولې دې شم قربان
پورته کړه چشمان

سخ دی آفتاب دمهتاب په شان بليږی
چل دی په سوزه سور پيزوان
پورته کړه چشمان

زما دلبره شمس و قمره
په سخ را پريږده تور زلفان
پورته کړه چشمان

زه «براهت» چې زنځور پروت يم کړيږم
که يو ځل راشی خپل جانان
- پورته کړه چشمان

البته دا بدله پراولسي وزن ويلې سوې ده چې په مجلسو کې داولسي آهنګ سره ډغول کيږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما خذ :

۱- د پښتنو اد شعرهاروبها ۱۳۵ سخ دکابل چاپ

۲- پښتانه شعرا ۵۵۲ -

۱۴۸۴- براهیم :

د پښتو ژبی شاعرو،چې یو ازی پا دری هیوز پخپل کتاب « کلید افغان » کی دده یوه غزله راوړی ده، خونور اشعار یې لامس ته رانغله - هغه غزله داده:

چې دعشق سوداپه سر کړم کله سردیم
سر پریکړی په میدان کی دعشق یزدیم

دعشق نوم څکه په ساباندی صحیح شه
وچې شونډی لمدی سترگی گونه زردیم

دیاداشت بهره به بیا سوسم اسیددی
لکه نن چې مشغول شوی په یاد گردیم

که می سروسال دیار په سینه لار شی
خدای دی نه کاچې پری گرم یا پری سردیم

تعلق هستی می دوا ړه پسی شا کړل
جریده دعشق په لارکی روان فردیم

داسن واخله چې په گرد آلوده نشی
خسته پروت دستاپه درکی لکه گردیم

بی درد ان دعشق له سوزه خبرنه شول
براهیم څکه سنت بار د اهل در دیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

کلید افغانی-۳۸۹ مخ د کابل چاپ -

۱۴۸۵- برت نیکه :

سید برت نیکه په خته شین غری سیداو په پښتنو کی دلوی اوښه نامه څښتن و . د کویتی دعبدالله خان دسیمی په لویه هدیره کی ښخ دی، اوسزارته یی عام وخاص ورځی، په زیاته بیا ښځی ډیره عقیده و رسره لری .

دده زیارت د «دیسري» په زیارت هم مشهور دی، دعامو خلکو داعقیده ده چی دده زیارت دنزلی دپاره یک په یک دی .

ماخذ :

دښاغلی سیال - مزارات - ۲۰ مخ

۱۴۸۶- برخورد ارپا شمولی :

برخورد ا په خته ترین د پښتو ژبی اولسی شاعر و اود کندهار دپنجوایی دولسوالی دپاشمول په کلی کی اوسید، اود (۱۳۰۰ هـ) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه. قلندر مشرب فقیرسړی وه، او ډیرخو بړاو زړه و رونکی آوازیی درلود، خو بړی له سوزه ډکی بدلی ویلی، دده دشعر اوعشق داستانونه دهغه ځای په عوامو کی شهرت لری - دابدله دده د کلام نمونه ده :

د یار د غمه سی پر زړه باندی پر هار دی وای

دیمان په و ینو داسی رنګ لکه انار دی وای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیار دغمه د قفنس ناری و همه - وای

تر خولی به و باسم شین دو دلمبه به سمه وای

کړه به دخدای وی زه به ستادلاسه سر مه وای

آسان یی مه بو له داداسی مشکل کار دی وای

دیار دغمه شپه اوو رځ وهم فکرونه - وای

او ربه پسی کړم ددنیا په روزګارونه - وای

زړه راته وایی چه بخ و نیسه پر غرونه - وای

چی ستا وصال وی هغه غرماته ګلزار دی - وای

دیار دغمه به ناری کمه په زوره - وای

که خوک توست را باندی وای لورتر لو ره - وای

لکه پتنګ چی چاره نه لری بی او ره - وای

که ځان په سل کاله ساتم پای سی انګار دی - وای

ژوند دون یی مه بوله چی تیر سوبی له یاره - وای

له دی ژوند و یارانو بس که برخو ردار ه - وای

حاجت دی پر یږده د بی نیازو در وزګاره وای

هغه یا رغوارې چی دی پس له سر که یار دی - وای

برخوردار په پا شمول کی سړ اوهم هلته بخ دی .

ما خذ :

پښتانه شعرا ۳/۶۵۵ - بخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۷- برخوردارخان اچکزی :

داحمدشاه بابا د دربار له مخورو اونومیالیود دربار یانوخخه وچې لوړی «دقابوچی باشی» منصب درلود، اود دربارې تشریفاتو په ده اله دولودله، خوورسته دتولو محروسه هیوادو دباقیاتو تحصیل هم ده ته وسپارل سو، پراحمدشاه بابا باندې دیرګران واودګناهکارانو په باب یې دده شفاعت مانه .د (تاریخ احمدشاهی) مولف محمود الحسینی دی په داسی القابو یادوی (عالیجاه رفیع جایګاه رکن الدوله العلیه العالیه موتمن السلطنت البهیته القاآینه، مقرب الخاقان برخوردارخان) اوداحمدشاه بابا سره په تولوعزاګانو کې ملګری، اود احمدشاه بابا دسرپرنی په کال هم ژوندی و، او احمدشاه بابا چې نارو غه سو، نو ده مشوره ورکړه چې داستراحت دپاره دتوبې غره ته ولاړسی .

محمود الحسیني بل ځای دی :

« رفیع جایګاه معتمد درګاه خلافت پناه و مخلص بلاشتباه مقرب الخاقان برخوردار خان» په عنوان لیکی .

بل ځای چې دیو چاشفاعت کوی او شفاعت یې دنقل کپرې په« تاریخ احمدشاهی» کې داسی راغلی دی :

«مراحم شاهنشاهی بپاس جانب خان سعادت نشان که ازفدویان خاص حضرت ظل آلهی است ملتمس او رابعز قبول موصول ساخته لشکر رااز ستیزو آویز منع فرمودند ...»

مأخذ :

تاریخ احمد شاهی- دمسکو عکسی چاپ- ۱، ۲/ ۷۱، ۳۴۷، ۵۳۲، ۵۴۸، ۵۸۶،

۱۲۷۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۸ـ برخوردار فراهی:

میرزا برخوردار دمحمو دترکمان فراهی زوی دخپل وخت لیکوال و ، یو کتاب یې د «محبوب القلوب» په نامه دخپلو مسافر تو په باب لیکلی دی، او له هغه څخه ـ څرګندیږی چې ده داتلسمی پیړۍ په پای یا دنو لسمی پیړۍ په سر کې ژوندکاوه. دفراه د «بشتو» په کلی کې اوس هم دیوې کلاکنې والـه لیده کیږی د میرزا برخوردار په نامه یادیږی ـ په دری ژبه یې شعر هم وایه ـ دابیتو نه دده دی:

الهی بزرگی وحشمت تراست
سرافرازی و ملک و شوکت تراست

توئی روشنی بخش جسم و حیات
تـوئی نـاظـم کشور کائنات

توئی بانی بارگـاه سپهر
فروزنده مشعل ماه و مهر

ترا مسزد شاهی و سروری
سزاوار ذاتت بود برتری

مأخذ:

دسیستان څینی پخوانی مشاهیر ـ ۳۷ مخ

۱۴۸۹ـ برکت خان:

ددانو زوی دپښتو ژبی اولسی شاعر و ، او دځانځی میدان په هاشم خپلو کې اوسید. شعر و نه یې پر اولسی و زن داولسی آهنګو سره سم جوړول چې په عوامو کې یې شهرت درلود. د (۱۳۳۵ هـ) کال په شاوخوا کې مړ دی ـ اوداده دیوې پدلی کسر دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ری دی و ر یځی سپینه ټنډه دی سیدان د ی لیلا

وی ارمان ارمان دی لیلا

مأ خـذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۳ مخ

۱۴۹۰ - برم خراسانی :

یوسف دابراهیم زوی مشهور په «برم» خلیفه مهدی ته پور ته سو ، ډیر خـلک و ربانده راټول سوه ، سر و الر و د ، تالقان ، جوزجان او پوشنګ یې ونیول . خلیفه مهدی دمزید شیبانی زوی یزدد ه سره دجګړې دپاره راولیږه ، یزید بریالی سو ، برم یې بندی مهدی ته ولیږه ، او په (۱۶۰ هـ ق) کال دخپلو ملګرو سره دجله پر جسر په دار وځړول سـو .

مأخذونه :

---

۱ - الاعلام - دزرکلی - ۲۸۰/۹ مخ

۲ - لغتنامه - ب - ۹۵۹ مخ

۱۴۹۱ - برمک بلخی :

دهارون رشید خلیفه دمشهورو وزیر یحیی بن خالد برمکی نومیالی نیکه و ، چې دده اولادی ته په تاریخ کې «برمکیان» یا «برامکه» وایی .

برمک دبلخ یو ډیر زور او نومیالی مشر و ، چې دعبدالملک مروان خدمت ته و رغئی او دلوی ندیم په توګه یې ډیر اعتبار و مو نداو دعبدالملک هشام په وخت کـی مسلمـان سو ؛ بیـایـې نسل ډیـر سو ، چـې دمـجمل التـواریـخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمؤلف په قول « همه خداوندان عقل وکفایت بودند » دبرمکیانو دکورنۍ دنیکه گانو عنوان په اصل کې هغه عنوان او لقب و، چې دبلخ د«بهار» دبودایی بودتون روحانی مشر ته ورکول کېده. دانو میالی برمک دخالد پلار او دهارون رشید خلیفه دمشهور وزیر یحیی نیکه و.

مأخذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۹۶۱ مخ

۱۴۹۳ـ برمکی :

ابو اسحاق ابراهیم دعمر زوی ، داحمد نمسی، دابراهیم کړوسی،داسماعیل کوسی او دبهران کودی مشهور په«برمکی» دحدیثو لوی عالم و ،اود بغداد په«براسکه» محله کې اوسید

حدیث یې دمالک قطیعی له زوی ابابکر ، دماسی له زوی ابامحمد، او دابراهیم زیبی له زوی عبدالله، او له اباالفتح ازدی موصلی، او دسعدنسوی له زوی اسحاق څخه اوریدلی، او په فقه کې د امام احمدبن حنبل دمذهب پیرو و.

دی د(۳۶۱ هـ ق) کال دروژی په ۹ ورځ دوشنبی په شپه زیږیدلی، او د(۴۴۵ هـ ق) کال ذی‌الحجی په اته دیکشنبی په ورځ په سکه کې مړ او دباب حرب په هدیره کې ښخ دی

مأخذ :

تاریخ بغداد ـ ۱۳۹/۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۲- بروردهٔ بلخی:

ابو محمد عبدالله دمحمدزوی مشهور په بروردهٔ بلخی ددری ژبی شاعر و، او دغزنویانو په وخت کی پیژوند کاوه

عوفی یې داسی ستایی :

«ازمعارف بلخ وصدور خراسان بوده است ودرنوبت دولت آل ناصر بتنعم روزگار گذرانیده واو رایکیک فرداست که درنفس خودتمام است واگر تمام کنداز ذوق دور افتدو ازلطف بی‌بهره ماند» دابیتونه دده دی :

گر بر کشم این فرو شده پای ازگل
هرگز ند هم بهیچ نا سردم دل

بی خوابی را بدیده بر بستستم
و ازدیدن خواب بیهده رستستم

لولو داری میان یا قوت اندر
ای زنده کنی مردهٔ تابوت اندر

ای خورد کل نیکند انسته زبد
چندان گرهت زمشک برلاله که زد

گویندمرا که خواجکی هست کریم
یکبرک کرم به که چنو شست کریم

مأخذ :

لباب الالباب ـ ۲/۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۳ـ بر هاتگین :

علامه بیرونی په خپل کتاب الهند کی لیکی چی بر هاتگین دتگینانو او مړی پاچاو ،چی دیو نانیانو ترسقوط و روسته بې په شرق کی دهنوی ځای ونیو ، او دتخار او کندوز په سیمو کی بې حکمرانی درلودله ، اوبیادده کورنی دهندوکش جنوبی سیمو ته راغله او دسیلادی اتمی په وروستی دو همه برخه کی بې په گندهارا کی یو کوچنی امارت جوړ کړ

علامه بیرونی لیکی چی دبرهاتگین له نسله ترشپیتو تنو پوری حکمرانان تیرسوی دی -

دتگین له کلمی څخه داهم اتکل کیدای سی چی دغزنو بانو دسلسلې دمؤسس سبکتگین اسلاف لکه بلکاتگین او الپتگین او نور هم دبر هاتگین دکهاله پایخورو ری مأخذونه :

۱ـ افغانستان بعداز اسلام ـ ۱/۹۰۱ مخ . ۲ـ کتاب الهند البیرونی ـ ۹۳۳ مخ

۱۴۹۴ـ بر هان الدین :

د پښتو ژبی او لسی شاعر و ،او پر او لسی او زانو بې جذاب شعرونه وویل دابیت دده دی :

بر هان الدینه سرو مال دی د جانان دی
که څه هم جانان خپل ځان له تانه ژغوری

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۵۷۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۵ـ برهان الدین ابوالحسن غزنوی :

امام برهان‌الدین ابولحسن علی دناصرغزنوی زوی ملقب په «بریانگر» دخپل وخت‌له نومیالیو امامانو څخه‌و ،په بغداد کی او سید او دحضرت سنایی غزنوی نـژدې دوستـو .

هغه‌وخت چی‌دغزنی ظاهر بینو او متعصبو ملایانو دحضرت سنایی پر « حدیقته الحقیقته و شریعته‌الطریقته» کتاب باندی چی«الهی‌نامه» یې‌هم‌بولی‌اعتراضونه وکړه نو سنایی مجبورسو خپل کتاب یې خپل‌دی‌لوی عالم دوست« بریانگر » ته ولیږه اوله هغه څخه یې وغوښته چی هغه کتاب ددارالسلام پوهانو ته وښیي او سنایی‌دطاعنانو لەطعنه وژغوری

هغه‌اشعارچی‌حضرت سنایی دخپل کتاب سره امام برهان الدین‌تەلیږلی‌وو، څوبیتونه یې دا دی :

تـو ببغداد شاد ومن نـاشاد	خود نگویی‌و رارسم‌فریاد
سال و مه‌ترسناک و اندهگین	مانده محبوس تربت‌غزنین
این کتابی‌که گفته‌ام درپند	چون رخ حورد لبرو دلبند
گرچه بسیار دیده تالیف	هیچ دیدی بدین صفت تصنیف
هرچه‌دانسته‌ام‌زنوع‌علوم	کرده‌ام جمله خلـق‌را معلوم
آنچه‌نص‌است‌وآنچه‌اخبارست	وزمشایخ هـرآنچه آثارست
اندرین‌نامه جملگی جمعست	مجلس روح‌را یـکی شمعست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک سخن زین وعالمی دانش — همچو قرآن پارسی خوانش

این سخن را طالعت فرمای — نیک و بد در جواب با زنمای

جاهلان جمله ناپسند کنند — وز سر جهل ریشخند کنند

وانکه باشد سخن شناس وحکیم — همچو قرآن نهد ورا تعظیم.

ماخذ :

تاریخ ادبیات در ایران - ۵۶۱/۲ مخ

۱۴۹۶ـ برهان الدین بلخی :

شیخ برهان الدین محمود ابی الخیر اسعد بلخی زوی دخپل وخت له ستروپوهانو څخه وه، او د سلطان غیاث الدین بلبن په پاچهی کی یی په هند کی ژوندکاوه .

د شیخ عبدالحق محدث دهلوی په قول « بوفور علم و دانش و وجدو سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت »

په دری ژبه بی صوفیانه شعر و نه هم وایل - دا بیت دده دی :

گر کرست عام شد رفت زبرهان عذاب — ور بعمل حکم شد وه که چها دیدنیست

د شمسی حوض شرقی پلوته مخ دی اودده دقبر د پښو خاوری یی دخوردی په توګه په کوچینیا نو خوری چی علم ته یې ذهنونه پرانیستل سی

ماخذ :

اخبار الاخیارفی اسرار الابرار - ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۷ـ برهان الدین خلوندشاه بلخي :

د سید کمال الدین محمود زوی دخپل وخت نومیالی روحانی عالم و دپلار تر سرپینی وروسته یې په بلخ کی دعلو سو زده کړې ته ملخه کړه او په لږ وخت کې لوی عالم سو ، او بیایی د تصوف او سلوک لاره و نیوله ، له باخه هرات ته و لاړ او دهغه ځای د مشایخو سره یې صحبتونه وکړه ، په تیره ډه بیاشیخ بهاالدین عمر و رسره تر دی حده مینه پیدا کړه چې د سړي پر وخت یې وصیت وکی چې زما د جنازې نمونځ دی دی وکړی . شیخ بهاالدین عمر تر سړینې وروسته سید بهاالدین خاوندشاه بیرته له هراته بلخ ته راغی او په بلخ کی سر سو ، چې د سلطان احمد خضر و یه په هډیره کی ښخ دی .

دده دری زامن پاته سوه چې امیر خواند محمد ، او سید نظام الدین سلطان احمد ، او سید نعمت الله نومیدل .

ماخذ

رجال کتاب حبیب السیر - ۳۰۰ مخ

۱۴۹۸ـ برهان الدین عطاالله هروی :

سو لانا برهان الدین عطاالله راز ی د هرات د زبرګانو له اولادې څخه و ، چې د سلطان حسین بایقرا په وختو کی یې ژوند کاوه او د امیرعلی شیر نوایی ملګری و ، او د هغه وخت له نومیالیو فاضلانو او شاعرانو څخه ګڼل کیده ، او د هرات د شاهرخ میرزا په مدرسه کی په تدریس بوخت و ، وایی چې دده په ادبی پلانه کی امیر علی شیر نوایی لوی لاس درلود ، او ده هم د امیرعلی شیر نوایی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا ینه کی د یری قصیدی ویلی دی .

هغه وخت چی پاچا امیر علی شیر ته دولتی مهر ورکی نو مولانا برهان‌الدین بی‌نیته داسی‌منظومه کړه :

میر فلک جناب‌علی شیر کزشرف عاجز بودز حد کمالات او خرد
د یوان‌نشست‌خرشعبا ن‌بدادعدل از لطف شاه عادل‌والحق چنین‌سزد
چون مهرزد بدولت‌سلطن رو زگار تاریخ شدهمینکه «علی‌شیرمهرزد»

او داپیښه‌د (۸۷۶ ه) کال د برات په میاشت کی وه، خو عجبه اتفاق داسی پیښی سو چی لس کاله ورو سته چی امیر علی شیر ورو راامیر درویش علی ته دولتی مهر ورکړه سو هم مولانا د هغی پیښی د نیټی په باب داتر کیب جوړکی :

« درویش علی مهر زده »

بیا یې امیرعلی‌شیر دا سا رت نیټه (۸۹۲ ه) داسی منظومه کړی ده :

آن میر علی شیر که دارد اوصاف برون زحد تقریر
چو ن کرد قبول‌با راسارت تاریخ شود « اسارت‌امیر »

امیرعلی شیر هم په خپله تذکره (مجالس‌النفائس) کی‌مولانا بنه ستا یلی‌دی.

مولانا د بابر میرزا په نامه هم د معما یوه رساله چی«جواهر الاسماء» نومیده له لیکلی‌وه،چی له هغی رسالی څخه یې دامعما یی بیت‌د«شاه‌بابر» په نامه ویلی‌دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس از بـها ر جـوانی کشیم آه بسحرت
خزان عمر چو آخر رسید ازپی غارت

د «جو انی» له کلمی خخه پې« شباب »اخیستی او د شباب بهار (ش) د ی چې و روسته «آه »و رسره سو ه نو « شا ه »ځینی جو ړ سو ، ا و د «خزن عمر » آخر «ر» د ه چې دشبا ب له «باب » سره یو ځای سو ه « با بر » سو)

سو لانا بر هان الد ین عطاءا لله رازی په (۹۰۲ه ق) کال کی مړ ی.

ما خذ و نه :

۱- مجا لس ا لنفا ئس - ۹۹ مخ

۲-پښتو آریانا دایره المعا رف -۳ /۵۰۳مخ

۱۴۹۹ بر هان ا لدین لاغر بدخشی :

په خپل وخت کې د بد خشان له نو میا لیو پو هانو او شا عرا نو خخه و ، پلا ریی میر یو سف علی خا ن شهید ا و نیکه یې میر میر زای کلان نو مید ل .

پر شعر و یلو سر بیر ه یی په نو رو مستظر فه صنا یعو کی لکه نقاشی ، حکاکی ،زر گری او ر نگما لی کی لوی لاس درلو د ، او په تیر ه بیا دو ر یښمین کاغذ په جو ړ ولو کی دمهارت خا وند ؤ ، اوداآثار یې هم لیکلی وو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-آئینه سکندری تفسیر

۲- روضتهٔ ا لنو ر

۳- جام جم

۴- اخو ان المجالس

۵- داشعار و دیو ان

په (۱۲۹۱هق) کال کی مړ دی .

ما خذ :

پښتو آریانا دایر ةالمعارف -۴/۶۰۷مخ

۱۵۰۰-بر هان ا لدین محمود بلخی :

شیخ بر هان الدین محمو دبلخی دابی الخیر اسعد بلخی زوی او د سلطان غیاث الدین بلبن په وختو کی په هند کی ا وسید .

ښه لوی عا لم و،هم په شر یعت ا و هم په طـریقت کی مشهو ر و. د سو لا نا بر هـان الـدین مـر غینانی د هد ا یـی خـا وند سر ه یـی لید لی و،په (۸۸۷هق) کال کی مړ اوقبر یی پـه دهلی کې د حوض شمس ختیزی خو اته دی، اوعو ا م و رته ښه عقید ه لری .

ما خذ :

تذ کر ه علمای هند - ۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۱ـ برهان الدین هروی :

برهان الدین حیدر هروی د محمد زوی دملا سعد تفتا زانی له نومیالیو شاگرد انو څخه و، چې دخپل استاد پر «شرح کشاف» او «ایضاح المعانی»، او «فرائض سراجیه» یې حاشیې لیکلې دی ، او په (۸۳۰هق) کال کې مړ دی .

ماخذ :

ریحانة الادب - ۲۵۶/۱ مخ

۱۵۰۲ـ برهان بلخی :

علی د حسین (یا حسن) زوی او د محمد نمسی د خپل وخت له نو میالیو پوهانو اولو یو حنفی فقها وو څخه و، چې د پیر شهرت یې درلود، او په «برهان بلخی» معروف و .

فقه یې په بخارا کې د عمر له زوی برهان الدین عبد العزیز څخه زده کړې وه، او په فقه او اصول کې یې لوی لاس درلود، وروسته یې بیا په دمشق کې تدریس کاوه او په (۵۴۸هق) کال کې مړ سو .

ماخذونه :

۱ـ ریحانة الادب -۱/۲۵۴مخ

۲ـ فوایدالبهیة - ۱۲۰ مخ

۳ـ لغتنامه -ب- ۲۳۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۳ـ بر هان خان :

د نادر زوی د پښتو ردهز اره دضلع د « بغی » اوسید و نکی د پښتو ژبی او لسی شاعر او داعلیحضر ت احمدشاه بابا معا صر و .

په (۱۱۷۳هق) کال چی لوی احمدشاه بابا د پانی پت پر ډگر مر هیتاـ نو ته تاریخی ماته و رکړ ه نو داسی ښکار یږی چی بر هان خان هـم د غا زیانو په ډله کی و ، ځکه چی د هغی تـاریخی جگړ ی قصه یې داسی په نظم کړی ده لکه دی چی خپل د ستر گـو لیدلی حـا ل بیانوی

که دا اټکل سم وی نو دده ژوند هم تر ۱۱۷۳هق کا ل پو ری یقینی د ی .

دده اشعار و په عو امو کی شهر ت درلو د ، او فر انسوی ختیځ پو هاند «جم ډارمستتر » د پښتو نخو ا په « ایبټ آ با د » کی دده او لسی بد لی مو ندلی او په خپل کتاب «د پښتونخو ادشعر هاروبهار » کی یې ر انقل کړی دی او هم لیکی چی بر ها ن خا ن دخو اص خان ا و ا فضل خان ختک جگړ ه او د آدم خان ا و د رځانی قصه هم په پښتو نظم کړی ده چی دهغو نظمو نمو نی یې هم پخپل کتاب کی راو ړی دی . دلته دلوی احمدشاه بابا دغزا په باب دده خو بیتونه دده د کلام دنمونی په توګه د دار مستتر کتاب را اخلو :

احمدشاه بادشاه په جار دا و و یله
د غزا په نیت و و زمه له کابله

پښتنی مغلی لاندی کړی کفا ر و
داخبره سی په زړه و گر ځید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا به‌قتل کړم کفار په هندوستان کې
یا به‌پرې کړمه کله‌پرې‌باندې خپله(۱)

امیرا ن و زیران و اړه‌تړې چا پیروو
د غزا په سهم خوښ شوی پو بله

یو دبرش‌و رځې یې‌نیته‌په مینځ کې یښوه
په وړ نبی و رځ یې پیشخانه و ویسته

چې‌دبرشمه ورځ پورې‌شوه‌بادشاه‌سو رشه
په ډ پرواوښویی خزانه ولیږد وله

دبا دشاه‌درې‌لکه لښکر همه سواره‌وو
دهندوستان‌په‌لاری تله واړه‌خوشد له

با د شاه‌خو و رځې مقام په‌پیښور شه
داخون په زیارت پروت‌دعاغوښتله

ا و لیا ؤپرې غږ و که رو ا نیږه
ستاعرضی شوله دخد ای په در قبوله

با د شاه لا ړ په‌خوکنو باندې‌ډ یره شه
د سیا ن عمر صاحب پوښتنه‌یې کوله

---

(۱)دابیت په‌پښتانه‌شعرا عداسی راغلی :

یا به ننګ د‌پښتانه بیر ته‌پرځای کړم
یا به بایلم ککړی پرې‌باندی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان‌عمر صاحب پري‌ډېر مهربان شه
بادشاه سوربره مدعا ددی وګټله
د پښتو راولیاوه درسره شوه
دبرکت جنډه‌دی‌پورته و ختله
بادشاه کوچ له‌خوکنو وکړو انشه
دده له ویری سمه ټول‌ولړزېدله
دا ټک په‌سیند یې‌دوه پوله‌تیار کړل
بادشاه‌پوریوت‌په‌مانجه‌یی میشته کړله
هرسپاهی یی له‌ډېرېخونه کم نه و
درو تاس‌قلعه یی‌بی جنګ و اخستله
احمد شاه‌بادشاه‌غازی او هم‌سخی‌و
ټول‌جسه یی‌لکه شمع بلید له
د باهو نه‌لکه فوځ‌و رپسی راغئی
شپه او وړځ یې خالی‌نه‌وه له‌مزله
باهو وی‌پښتون‌زمادجواب‌نه‌دی
دده زړه‌کی لو یی‌ډېره‌تېر پدله
مخامخ شو جنګ‌یی‌جوړ کړ په‌میدان کی
دوروخیی توپخانه وچلوله
سمندرخان‌مؤمن‌خان دواړه شهیدان شو
د احمد شاه دزړګی ستن و نړید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه‌و رڅو وه تياره بيارنايي‌شوه دباهو تنه په زمکه لغږيد له

سر اتي په لو ردغم ناري سو ري شوی

پښتانه تو ره يي هاله و منله

باد شاه جنګ وګټه هر څو ک پری خو شحا ل شو

بيابر هان يي مدا م ستا يي له غز له

ما خذ و نه :

۱ـد پښتنخوادشعر ها رو بهار ۱۰۶،۱۰۷،۱ مخو نه

۲ـ پښتانه شعر ا ـ۱/۳۵۵مخ

۱۵۰۴ـ بر يا نګر غز نوی :

دحضرت‌سنايي‌غزنوی‌نژد ي دوست او د خپل و خت‌له‌نو ميا ليوا ماما نوڅخه‌و. (په همدی رد يف کی د ی د(برها ن الد ين ابو الحسن غز نوی نامه ته ر جو ع وسی)

۱۵۰۵ـ بر يم خا ن :

دپښتو ژ بی ناظم و او يو ه منظو مه يې دآدم خا ن او در خا نی په کيسه کی چې مسعو دبن‌عبدا لله‌ليکلې را غلې‌ده ، او بر يم خا ن يې دلسمی‌هجری پيړي ناظم ښو ولی دی ـاو په هغه کيسه کی‌داد ده يو ه‌ناره ده :

خانه آدم‌خانه غلامان‌دی ميړ نی‌دی يـو تـر بلـه گـړ نـد ی‌د ی

پـلو ليـری کـه لـه مخـــــه دغه‌ستا دبلوستزگی دخو نی د ی

ما خذ :

فر هنګ زبان و ادبيات پښتو ـ۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۶- بړمکو-موسی جان :

دکاکړ ستان محلی روایت دی چی بړمکو اوموسی جان‌دوه سینان تیر سوی دی- په خته سپین تر ینان اوقبر ونه یې د هر نایی په سیمه کی څو کی نو سی کلی ته نژ دی سته- څنګ پر څنګ ښخ دی، او زیات شمیر خلک ورته عقیده لری .

ما خذ :

مزارات - د ډاغلی‌سیال کاکړ لیکته -۹۰ مخ

۱۵۰۷- بزرجمهر قاینی :

ابو منصور قسیم د ابراهیم زوی دسبکتګین اوسلطان محمود غزنوی دوختو له نومیا لیو امیرانواواد یبا نو اوشاعرانو څخه و ، په عربی اودری شعر کی استاد ګڼل کیده .

تعالبی یې څو عربی شعر و نه راوړی دی.

ما خذ ونه :

۱- لباب الالباب- ۳۳/۱ مخ

۲- لغتنامه- ب-۳۰،۱مخ

۱۵۰۸ بزرګ خواجه بدخشی :

دسید علی خواجه سهجو ر زوی د بدخشان له نومیا لیو پوهانو اوشاعرانو څخه و.په دری ژبه یی شعر ونه ویل ، اودژوند په پای کی په بخارا کی اوسید ،څو چی په (۱۳۳۹ه ق) کال دبخارا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په انقلاب کې د «قبته الا سلام» خخه د دفاع په و خت کې ووژل سو .
په اشعارو کې يې مظلو م تخلص کا وه .
ما خذ :

پښتو آريانا دائر ة المعارف ـ۴/۳۱۳ مخ

۱۵۰۹ـ بزګر علي محمد:

د محمد عثمان زوی د پښتو ژبی معاصر شا عرو، چې په (۱۹۰۰م) کال د ګلستان په لاجو ر کې زيږ يد لی او په (۱۹۶۶ م) کا ل کې مړ دی.

په اشعارو کې يې «بزګر» تخلص کا وه، په اووژبو پو هيده، په ملی ا وا جتما عی سو ضو عا تو کې يې شعر ونه ويل، اودا شعا رو يو د يو ان يې سته ـ دابيت ددة دی :

پښتانه ځوانان دی و پالی پښتو پښتنی دی کړی دغو ږوا لی پښتو

ما خذ :

فر هنګ زبان وادبيا ت پښتو ـ۷۶ مخ

۱۵۱۰ـ بزرګ (ميا)

سو لانا ميا بزرګ دد ووسمی هجری پيړی له نو ميالیو پو ها نو ا و ليکو الو خخه و ـدبا جو ړه «شوو» کې ا و سيد، د د ينی علو سو تد ريس يې کاوه، په پښتو، عر بی او دری پو هيده، او په (۱۱۸۲هق) کال يې ديو سف زليخا کيسه له پا ړ سی خخه په پښتو و اړ وله او لو يه شر ح يې با ندی وليکله چې د د رسی متن بڼه يې غو ره کړی وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغې سیمې په د ینې مدر سو کې تدریس کید له .

ما خذ :

فر هنګ زبان واد بیات پښتو -۷۵ مخ

۱۵۱۱-بز م کابلی :

دامیر عبد الر حمن خان دوختو شاعر و، چې له هند و ستا نـه دامیر عبد الرحمن خا ن د بیر ته راتللو په با ب کې یې و یلی و :

دوش دید م که یک مه تا بان
د ر بر م آ مد ست جلو ه کنا ن

ما خذ :

پښتو آ ریا نا دائر ة المعارف - ۳۱۸/۴ مخ

۱۵۱۲-بز می خر ا سا نی :

ملا شاه حسین بز می د خر ا سا ن له شا عر ا نو څخه و ، او« بز می» یې تخلص کا وه ، په د ری ژ به کې یې شه طبع د رلو دلـه ـدا بیت دد ه دی :

خشک سال هجر را باور ا گر میدا شتم
تخم مهر دلبر ان درسینه کې میکاشتم

ما خذ و نه :

۱- مجالس النفائس -۱۶۲مـخ
۲- لغـتنامه ـب- ۱۰۳۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۳ـ بزمی کندهاری :

سو لانا بزمی ددرې ژبې شاعر اصلاً د کندهار او دادای قلی خان له شاعر انو څخه و .
په طریقت کې یې شیخ نظام تاینپرې ته عقیده در لوده .
په شعر کې یې د سلمان ساوجی د قصیدې په څېر یوه قصیده پیل کړې وه او دلاندې
بیتو نسبت ده ته سوی دی چې وایي:

گر افتادم ز پا در عشق آشوب جنونم هست
همان داغ جهان افروز اشک لاله گونم هست

ز میدان شهادت زخم تیغی بر ده ام بیرون
که داسان کفی تا حشر در گرداب خونم هست

دو چشمم اندر رهن دارم بیک نقش قدم بزمی
که جذب شوق با صد دل بکوبش رهنمونم هست

بزمی هندوه تللی و ، او هلته یې د طالب او کلیم سره د شاعرې کړې وې، او وچې بیرته راغی
داستر خانی دین محمد خان دفتو حاتو نظم کولوته وګمارل سو ، او هغه ئې بشپړ کړه.
داخلو ریزه هم دده ده:

دلا گر هوشیاری همچو بلبل مست افغان باش
نشاط غنچه گر خواهی اسیر خار سڑگان باش

چو لاله در بهار حسن او در خون نشین بزمی
د و ر زخم داغی سیکش و باخاک یکسان باش

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۴/۱۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۴ـ بسالمی غزنوی :

دسطان مسعودغزنوي دوختواميراو نوميالي اديب و . عبدالغفارفاخر چي دغزنوی دربارله پخوليکوالوڅخه، دخپل زلميتوب دو ختوپه حالاتو کي ليکلی چي :

« بدبير ستان قرآن خو ندن رفتمي و خدمتی کردمی چنا نکه کو د کان کنند ، و باز گشتمي ـ دتاچنان شد که ادیب خویش را که اورابسالمی» گفتندی امیرمسعود گفت: عبدالغفار را ازادب چیزی بیاید آموخت، وی قصیده دوسه ازدیوان متنبی وقفانبک(۱) مرا بیاموخت و بدین سبب گستاخ تر شد م .... »

مأ خذ :

تاریخ بیهقی ـ باهتمام داکتر غنی وداکترفیاض ـ ۱۲۲ مخ

۱۵۱۵ـ بسام سیستانی :

دسیستان له نو سیالیو اسیر انو څخه و ، په تاریخ سیستان کي را غلی چي :

« و ابراهیم بن جبریل را ولایت داد و بر سیستان (فضل بن یحیی) و ابراهیم ـ بسام بن زیادرا اینجا (بسیستان) فرستاد و بسام اندر آمد روز دوشنبه سه روز گذشته از سفر سنه تسع و سبعین »

۱ـ تاریخ سیستان ـ ۱۵۴ مخ

۲ـ لغات نامه ـ ب ـ ۱۲ مخ

---

(۱) مراد دامر القیس معلقه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۶ـ بسام کورد خارجی :

دیعقوب بن‌اللیث دو ختو ادیب او د د ری ژ بی‌شاعر ، او له هغو خو ارجو څخه و ، چې‌دیعقوب بن‌اللیث سره یې رو غه کړې‌وه ، او دهغو په ستاینه کی یې تر محمد بن‌وصیف و روسته شعرو نه و یلی و و ،چی یو شعر یې دیعقوب د یری او دعمار خارجي دو ژلو (۲۵۱ هـ ق)په‌یادو نه کی‌داو :

هر که نبود او به دل متهم
بر اثر دعوت تو کرد نعم
عمر زعمار بدا ن شد بری
کاو ی خلاف آو رد تالاجرم
دیدبلابر تن و برجان خو یش
گشت بعالم تن او د را لم
مکه حرم کرد عرب راخدای
عهد تراکرد حرم د ر عجم
هر که‌درآمدهمه باقی شدند
با زفنا شد که بدید این حرم

مأخذ :

تا ریخ سیستان - ۲۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۷ـ بستان بړیخ:

شیخ بستان دمحمداکرم زوی په خټه بړیخ دپښتو ژبی یو نومیالی عارف شاعر و، چی دپټی خزانې مؤلف محمدهو تک ددهپه باب داسی لیکی:

«زماپلار علیه الرحمه له قدماخخه رو ایت کا: چی شیخ بستان په قوم بړیخ و، په بنور او ک یې کورو، ددهپلار محمداکرم رحمته الله علیه هم دخدای ولی و، او دښور او که راغی، دهلمندپر غاړه په یوه کوډله کی او سیدی او دخالق په عبادت بهارو، نقل کا: شیخ بستان له پلاره ډیر فیض و مو ند، او په ځوانی و لار، هندوستان ته، او هلته به بار په بار گرزیدی او آثار دقدرت به یې تماشا کول، او هغه وقت چې وطن ته راغی په سنه (۹۹۸) هجری یې داولیاءالله په بیان کتاب د«بستان الاولیاء» وکښی او زماپلار رحمة الله علیه دغه کتاب په بنور او ک کی دحسن خان بړیخ په کور کی لیدلی و، چی په دې کتاب کې شیخ بستان علیه الرحمه دډیر و پښتنو او لیأ حالو نه او کرامتو نه او خو ارق دعادات کښلی وو، او ډیر ډیر اشعار یې هم رانقل کړی و، له نورو شاعرانو او خپلو شعروخخه دغه شعر مادخپل پلار له خولې و او ربدی چی دشیخ بستان رحمته الله علیه دی:

شعر چی بدله یې بولی

او بنکی می خاشی پرگرهوان یو وار نظر که پرما

راسه گذر که پرما

دمینی او ردی زمازړگی و زیت په انگار کی نا

بنې تاو نارکیء نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دبه‌و یلبږ م چې‌می‌زړه نامفتون کې‌ء نا
ځا نمی‌زبون کې‌ء نا
او ښکی‌می‌څاڅی پرګر یوان یو و ارنظر که‌پر ما
راسه ګذ ر که پـر ما

* * *

وکه نظر زما پرحال چې پروت رنځو ریمه تل
په‌و یر ناسور یمه‌تل
له‌زړه می‌څاڅی و ینی سو ر په‌و ینو خپل یمه تل
په‌او رجلبل یمه‌تـل
او ښکی می‌څاڅی‌پرګر یوان یو و ارنظر که پر ما
راسه ګذرکه‌پر ما

* * *

له درده سو زه تل ناړې ا و غلبلې و همه
کر ښې سورې و همه
یو آن‌می‌چیږی نه‌آرام نه‌ټپکاو نه و ینم
نه‌راجت کړ نه‌و ینم
او ښکی می‌څاڅی‌پرګر یوان یو و ارنظر که پر ما
راسه ګذر که‌پر ما

* * *

دخو پو زړو له‌حاله ته‌یې‌ای باداره آګا ه
بې دبی‌و زلوهمراه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل عزت په‌روی «بستان»ته کړه‌دمهربند ل

کړې له گناهه گوابل

او ښکی‌می‌څاخی‌پرگرپوان یووارنظر کـه‌پرما

راسه گذرکه‌پرما

* * *

پوهاندعبدالحی‌حبیبی دپښتو خزانی په پایخوړکی دمحزن «افغانی» دمؤلف نعمت الله‌هروی چې دشیخ بستان معاصر دی هغه لیکنه چې دشیخ بستان په پاب یې کړې ده‌داسی رااخلی: «آن‌احسن عبادالله، وآن سوخته نا رالله دردریای وحدت، وگوهرکان معرفت شیخ بستان بریخ، د رابتدا جـوانـی ازروه بهندوستان آمد، د رقصبه سمانه سکونت اختیار کرد، وخود را د رلبا س تجارت مخفی میداشت وباندک دست سایه بیع وشرامیکرد، وسود وجه‌حلال را در ضروریات خود صرف میکرد، صاحب د رد بود، وچشمان شریفش‌هرگز از اشک خشک نبود، وهرساعت آه دردناک برآوردی، باوجود این همه درد وسوز— پانزده سیپاره هر روز ختم کردی، واکثرا وقات اشعار پښتو را بصورت حزین دردناک که‌سنگ رابگیریه آرد میخواند، وآخرشب وضو تازه ساخته، بحق مشغول می‌بود، وبرپنج وقت نماز وضو تازه می ساخت، وکمترین سحر راین تاریخ د رسفرد ریا که کرده رفته بود، درخدمت ایشان رفیق بود، شب وروزاکثرخوارق بنظرد رآمد؛ شبی در د ریای شورطوفان شروع شد، چنانچه‌خلایق کشتی نشین‌دست‌ازجان‌شستند، وهرکس بدعاوتضرع وزاری بدرگاه حق مشغول شدند چون فقیررابه‌خدمت ایشان‌رابطهٔ اخلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمام بود، درآن حالت بخدمت ایشان عرض کردم، که وقت مدداست ، تبسم فرموده گفتند که خاطر جمعدار باید ، دغدغه نیست، بمجرد این سخن طوفان فرو نشست، و باد مراد وزیدن گرفت، و جهاز از آن مهالکه بر آمد. چو معاودت نموده بهاحمد آباد گجرات رسیدند، روز بمن فرمودند که وقت من به آخر رسیده، و بیماری اسهال عارض شده، بتجهیز و تکفین خواهی پرداخت ، بالرأس و العین قبول نمودیم ، بعده بتاریخ شهر ربیع الثانی، روز جمعه سنه هزار دو، بعداز نماز ظهر بمحبوب اصلی واصل شد » (۱)

مأخذ و نه :

۱ـ پته خزانه ـ له ۳۶ سخ خخه تر ۶۷ سخ پوری .

۲ـ سحر ن افغان ـ ۲۵۰ سخ .

۱۵۱۸ـ بستان خان پوپلزی :

د احمدشاه بابا په پاچهی مستوفی الممالک و ، چې په ځینو غزا ګانو کې یې د احمدشاه بابا سره ګډون هم درلود، او لومړی ځل چې احمدشاه بابا د پنجاب خواته تراټک پور یووت احمدشاه بابا دلښکر قراولی هم ورسپارلې وه ، خو په (۱۱۶۵ هق) کال چې احمدشاه بابا په پیښور کې و، اوله هغه ځایه یې غوښته چې د ترکستان خواته ولاړسی خبرورته راورسېدچې په کندهار کې د احمدشاه بابا واره لمسان د ځینو مفسدانو په پارونه شهزاده تیمورشاه ته پاخېدلی او هغه د آل اوعیال سره بندی کړی او خزانې یې چور کړی دی ـ اود برخوردارخان ورور روشندل خان یې وژلی دی ، احمدشاه بابا شاه پسند خان میراخور باشی دیوه فوج سره هغې خواته وګماره، مګر په دې وخت کې معلومه سوه چې بستان خان پوپلزی مستوفی الممالک هم په پته دخپل ورور مقرب خان په واسطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلقمان خان لاردرلودله اوورته لیکل یی چی خان تینگ کړی، څکه نو احمدشاه بابا هغه بندی کی او څه وخت و روسته یی و و اژه (د دې کتاب په درېیم ټوک کی دی د «احمدشاه بابا نا» سه ته رجوع وسی)

ماخذ :

تاریخ احمدشاهی ـ دمسکوچاپ ـ ۹۶/۱، ۳۴۸، ۳۵۲ مخونه

۱۵۱۹ـ بستی :

ابومحمد اسحاق دابراهیم زوی، داسماعیل نمسی دبست قاضی اودحدیثو لوی عالم و ، حدیثونه یی له هشام بن عمار ، او هشام بن خالد ازرق، اوقتیبه بن سعید څخه اوربدلی وو، چی بیاله ده څخه ابوجعفر محمد بن حیان او ابوحاتم احمد بن عبدالله بن سهل بن هشام بستی روایت کړی اوپه (۳۰۷هق) کال کی مړدی.

مأخذ:

ددهخدالغتنامه ـ ب ـ ۳۷ مخ

۱۵۲۰ـ بستی :

شمس الدین حاجی بچه دبست له خلکواو دعراق له افاضلوڅخه و، په دری شعر کی یی لطیفه طبع یی درلودله ؛ په نثراونظم کی ماهر و ، اودتدریس په وخت کی به یې هغه څه چی په نثرویل په نظم کی یې هم راو رل .دا بیتونه دده دی :

گو یندز ز رترا بو د خرسندی — خرسند شوی چون دل ازو برکندی
ازکندهٔ کان و بیوفای دهرست — برکنده بی وفا چرا دل بندی

گر هیچ بسیب ز نخش با ز رسی — باری برس که نرخ شفتا لوچیست؟

ماخذونه:

۱ـ لباب الالباب ـ ۳۸۷/۱ مخ ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۳۷ ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۱- بسطامی بلخی :

ابو شجاع عمر بسطامی دمجدزوی اودعبدالله نمسی دبلخ له ادیبانو ، شاعرانو او دحدیثوله حافظانو څخه و.د (۵۷۰ هق) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه، ددەله تالیفاتو څخه دا دوه کتابونه مشهور دی :

۱- لقاطات العقول ۲- من الفا العزلته

مأخذونه :

۱-الاعلام-دزرکلی - ۵/۲۲۳مخ ۲-سرآة الزمان -۸/۳۳۰- مخ .

۱۵۲۲- بسکی :

مسعود دعبدالله زوی د آدم خان او درخانی په مشهوره کیسه دبسکی له خولی پراولسی و زن ځینی ناري راوړی دی او «بسکی» یی دآدم خان دعمه لوربللې ده، چی ژوند یی دلسمی هجری په شاوخوا کی اتکل سوی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۷۶ مخ

۱۵۲۳- بسمچی هروی :

سولانا بسمچی دهرات ددری ژبی شاعراودامیر علیشیرنوایی معاصرو؛ لوړی کسب یی بسمه کاری وه ؛ خو و رو سته په رسالی بوخت سوو پراشعاریی ویلی او دامطلع دده دی:

مدام خانه چشمم ز آب دیده خرابست خراب چون نشود خانه که برسرآبست

مأخذونه :

۱-مجالس النفاس -۱۶۶ مخ ۲-لغتنامه-ب- ۶۷/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۴ـ بسمل بدخشی :

میر محمدیوسف خان بسمل د میر امام زوی د دری ژبی شاعر او د بدخشان له مخورو څخه و هند ته د حیدرآباد دناظم مبارزخان سره په بنه عزت اوسیداو هغه وخت چې مبارزخان د نواب آصف جاه سره مخالف اوپه جګړه اخته سو، نو بسمل د(۱۱۳۷ ه ق) کال د محرمی په د رویشمته په هغه جګړه کی ووژل سو دابیتونه دده دي

دل به تیغش هوسی داشت نمی دانستم
آه « بسمل » نفسی داشت نمی دانستم

ازگردش نگاهی شدنیم کشته « بسمل »
گردسر تو گردم یک غمزه با ر د یگر

دل روشن نمی خواهد زکس امداد سامانی
نهان دارم بخاک خود چوآخگر لعل تابانی

حیرت زده چون صورت دیوار نشستیم
با یار نشستیم و چه بیکار نشستیم
ما قیمت اسلام خود از کفر فزودیم
د رد انه تسبیح چو زنار نشستیم

زاهد توصبح و شام عبث شور میکنی
الله اکبر ست زالله اکبرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوخی نخچیر بر هم میز ندیکـد امرا
تا نبود ا بتر د ل من ،زلف او ابتر نشد

مأخذونه :

۱ـتذکرهٔ بی‌نظیر ـ ۵ مخ ۲ـصبح گلشن ـ
۳ـ لغتنامه ـ ب ـ ۶۶ ۴ـقاموس الاعلام ترکی ـ۲/ ـ

۱۵۲۵ـ بسمل جلال آبادی (۱) :

علاالدین د حافظ عصمة الله جلال آبادی زوی د دري ژبی شاعروپه دهلی کی اوسیدپه نظم نثر عروض ا و قوافی یی ښه ا ستعداد در لود دبهوپال په ریاست کی څوارلس کاله ملازم او د بهوپال د رئیس د مېړه سلطان الدوله میان احمدعلی خان په تعلیم اخته و، باتألیف او نورو چاروته وگمارل سو دشعر ویلو مشوره یی د حافظ خان محمد مشهور په افتخارالشعراسره کوله ،اودد یرلسمی هجری پیړی په پای (۱۲۹۷ھ) کی ژوندی و. دااشعار دده دی :

بو سه ازلب بخش و در مان کن مرا
زنده جاوید جـا نا ن کن مـرا

چند بـر ر و بر قع ز لف سیا ه
سا عتی بر گیر و حیر ا ن کـن مرا

۱)دهلی ته نژدی هم دیو ځای نوم جـلال آباد دی خـو څـنگه چی عبدالحکیم رستاقی په سکینه الفضلاد بهار (افغانی) دا نومیالی په افغانی رجالو کی را وړی نود لته هم را وړه سـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگسل ای « بسمل » زماو من بیا
رستگا ر ا ز بند ز ندا ن کن مرا

بو دگنگ وجمن جوی زبحرچشم زار ما
چه طو فانی بپادار ددوعین ا شکبار ما
برای عالم جان راست میگویم که ایمانست
جمال عالم آرا ی بت زیبا نگا ر ما
ملاحت می تراود «بسمل» ازسوزبیان تو
که شورصد نمکدان زدبزخم دلفگار ما

اگر بهشت بر ینم به غیرجلوه تست
حرام بادبه من که خودست زندا نم
زترک چشم تو «بسمل» غرامتی دار م
که بر دبا نگهی نقددین و ا یما نم

منم نشانهٔ تیری بلا ی دورا نی
منم مجسم ا ندوه و یا س و حیرا نی

مأخزو نه :

۱-روزروشن -۹۷ سخ ۲-سکینته الفضلاء ۵۷ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۶ـ بسملی سـ ز واری :

ددری ژبی شاعرو، څنګه چې یې په قزوین کی د کله پزی دکان درلود، نوځکه ځینوتذ کره لیکونکو سهواً قزوینی هم لیکلی د ، .

تراویا کالو ژوندوروسته په (۹۰۵ هق) کال کی سړاودابیت دده د ، :

دلا درعشقبازی همدم غم ساختی سارا بی نظارهٔ رسوای عالم ساختی سارا

ساخد :

پښتوآریانا دائرةالمعارف ۴/ ۴۲۴ مخ

۱۵۲۷ـ بشار بستی :

دبست دسیمی یو نوسیالی نشرو، چې د تاریخ سیستان د مولف په قول بی په سیستان کی داحمدبن ابراهیم القوسی سره دپری جګړی کړی وی، هغه بی مات کړی و .

مأخدونه :

۱ـ تاریخ سیستان ۱۹۲ مخ ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۸۷/

۱۵۲۸ـ بشار تخاری (۱) :

ابو معاذ د بر د زوی او دبر جو خ تخاری لمسی داسوی او عباسی ددو ړې له ستر و شاعرانو، نو سیالیو خطیبانو او لو یو لیکو نکو څخه و، چې پلار یې په تخارستان کی دعربی مهلب بن ابی صفره په لاس کښې وو ت اود (۷۹ هـ ق) او (۸۲ هق) کلو ترمنځ دښندیانو په ډله کی بصری ته یو تله سو، او هلته دعقلیی په ولاء کی او سید ـ څوچې په (۹۵ هـ ق ـ ۷۱۳م)

---

(۱) دادژوند پیښه دپوهاند حبیبی لهلیکنی ترجمه سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال بشار په بصره کی وزیږید ، خو له بده مرغه چې
دزیږدو له وخته په سترګو روو ، په بصره کی یې وده وسو ندله او بیاله هغه
ځایه بغداد ته ولاړ ، او هلته په حیران کی د سلیمان بن هشام بن عبدالملک
حضور ته یې لاروسو ندله ، د ځینو اسوی امیرانو ستاینه یې وکړه بشار
تخارستانی دخپلو نیکه ګانو دلین (مجوسیت) ستایه ، او او ریې مقدس باله او سپیخلی او
خالص شعوبی و ، چې په خپلو عربی اشعارو کی یې په خپل خراسانی او آریایی اصل او
نسب و یاړل او په دې یې افتخار کاوه چې د تخارستان له شهزادګانو څخه و
په زلمیتوب کی دا عتزال دمذهب دموسس «واصل بن عطا» سره یوځای
سو ، او هغه وخت چې دعبدالله زوی ابراهیم په بصره کی عباسیانو ته پاڅید ،
نو بشار په خپله یوه سیمیه قصیده کی دهغه ستاینه وکړه ، خو هغه وخت چې
ابراهیم ماته وکړه نو بشار د خپلې قصیدې عنوان دمنصور په نامه وګرځاوه
او دمنصور ستاینه یې پکښې وویله :

بشار تخاری یوزړور رندا وهجوویونکی شاعرو ، چې نورشاعران یې
غندل او له دې امله یې د هر مخالفان درلودل ، خو څنګه چې یې دالمهدی
خلیفه ستاینه وکړه ، نو هغه ته ورنژدې سو

ده په خپلو اشعارو کی په ښځو او دپېغلو په ستاینه تشبیب کاوه ، او دده د
غزل او تشبیب سحر په ښځو کی فتنې پاروليږ ، ځکه نو المهدی دی دښځو سره
له مغازلې څخه منع کی ، او له دې سببه ابن رشیق دی دمحدثینو دطبقې امرؤ
القیس بللی دی ؟ او وایی چې دښځو په ستاینه او تشبیب کی دده ښکلو او خوږو
شعرونه په ټول عراق کی دوسره شهرت وموند چې د بصری دټولو پېغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرغاړو او ښکلیو پەسندرو کی یو لل ،او ښځی بەیې کورته ورتللې او شعرونه بەیې ځینې اخیستل ،او دهغه وخت زاهد«مالک بن دینار»بەویل: «دبصرې دخلکو دپاره د فسق خواته ددې راننده شاعر ترشعر بل هیڅ شئی ورکشو نکی نسته»او واصل بن عطابه ویل:«ددې ملحد راننده خبری دشیطان لەپاره زیاتو غږلو نکو اواغواکو نکو تر ویروخځه دی »

بشار دشعر پەفنو نو کی تصرف کاوه، او داشعار و دپاره یې داسی نوی قالبونه جوړول چی تر هغه دمخه جوړ سوی نەوو ، او له نورو خځه یې هیڅ نەاخیستل او دهغی خاصی قوې پەسرسته چی دلیدلو د حاسې د شتوالی لەاسله دده داو ربدلو او بیولو پرقووزیاته سوې وه دشعری مطالبو پەتصویر یې خولە پوری کول، او د«جاحظ»پەقول دی را جز شاعر، اوو یناوال سجاع او د سنثو رو او سزدو جو خبرو او سعرو فورسالو خاوند و .

خو بشار پەعقایدو کی فتو ردرلود، او داور پە نامځلو کی یې چی دده دنیکه گانو دین و ،غلو کوله ،لکه چی و یل بەیې:

الارض مظلمة و النار مشرقة و النار معبودة مذ کانت النار (۱)او حتی پەځینو اشعارو کی یې شیطان چی له اور ه پیدا سوی پر انسان چی له خاورو دی بنه بللی دی لکه چی وایی :

ابلیس خیر من ابیکم آدم	و تنبهوا یامعشر الفحار
ابلیس من نار و آدم طینة	و الارض لایسمو سمو النار (۲)

---

(۱)(۲)دابیتو نه داستاد حبیبی پەلیکنه کی نەوه، ماد«تاریخ ادبیات در ایران» له کتاب څخه راواخیستل -(ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شایی چې هغه دا د لحاد او زندقه عقایدو او دده دادبی جرئت او په هجو کی دتیزی ژبی او دښځو سره دمغازلی په اثرو ،چې خلیفه المهدی دی او یا (۷۰) درې وو اهه او په (۱۶۷ هق =۷۸۳م) کال دخلیفه دجلادانو تر و هلو لاندی مړ، او په بصره کی ښخ کړه سو.

داددهداشعارو څو نمونې دی :

وغادة سوداء براقة

كالماء في طيب وفي لين

كأنها صيغت لمن نا لها

من عنبر بالمسك معجون

یعنی: «هغه تو ره پښلې چې ځلیږی، په ښه و الی او نرمی کی داوبو په څیر ده- گو اکی مینانو ته یې داله عنبر و څخه معجون په سینکو جوړه کړې ده »

په لاندی شعر کی یې خپل رو ندوالی په عشق او دوستی کی په او ربدلو او سماع جبیره کړی دی چې له نو یو معاینو څخه ګیل سوی دی :

یاقوم اذنی لبعض الحی عاشقه والاذن تعشق قبل العین احیانا

قالوا ابمن یاتری تهذی فقلت هم الاذن کالعین توفی القلب ما کانا

یعنی : ای خلکو ! زما غوږ دقبیلې پرچا مین دی او کله غوږ تر سترګو د مخه مین کیږی وایی وایل : ولی چې یا ت وا یی ؟ وسی وایل: غوږ لکه سترګی، زړه هغه ته چې غواړی یې رسوی ».

هغه وخت چې المهدی، بشار د ښځو سره له مغازلې څخه منع کی ،نوده د خپل حال سره سم داسی وویل :

قد عشت بین الریحان والراح واالمزهر فی ظل مجلس حسن

وقد ملأت البلاد ما بین فغفورا لی القیروان فالیمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعراً تصلی لـه العواتـق و الثیب، صلاة الغواة للموثن
ثم نهانی المهـدی فانصرفت نفسی ضیـع المـوفـق اللقن
فـالحـمدلله لا شریـک لـه لیس بباق شیء علی الزمن

یعنی: مادښکلا دمجلس په سیوری او د خوښی او خوشالی او دعو ددسرود په منځ کې ژوندو کیء ،او زما شعر دچین او قیروان او یمن په ټولو هیوادو کې خپور سوی دی ، او پیغلی یې دبت پرستانو په ځیر چې بت نمانځی ،ستایی- خوځنګه چې المهدی زه ځینی منع کړم، ماهم دزیرکو او چالاکو نرانو غوندی خپل نفس بند کی له شریک خدای ته دی شکر وی چې هیڅ شیء په زمانه کې تل نه پاتیږی»

تر دې ځایه دپوهاند حبیبی دلیکنې ترجمه وه چې دده له کتاب «افغانستان بعداز اسلام »په پښتو را اړولې سوې ده- سربیره پر هغه « زرکلی» په خپل «الاعلام» کې لیکې چې: بشار په ۱۶۸ هـ کال په سیاط کې سړ او په بصره کې مخ دی دخبرو او شعرو یلو په وخت کې دده داخوی و ، چې لوسړی به یی مخ ښی خوا او بیا ګیښی خواته ګرځاوه، او یوو رغوی به یې پربل و رغوی و اهه او بیا به یې په شعرو یلو او یا په خبرو پیل کاوه .

دده په ځینو لیکوالو کتابونه هم لیکلی دی لکه ابراهیم عبدالقادر المازنی چې د«بشار بن برد » په نامه یې یو کتاب لیکلی او چاپ سوی دی - همدارنګه احمدحسین منصور ، حسنین القرنی، محمدالطنطاوی، حنانمر او عمر فروخ دده د ژوند په باب کتابونه لیکلی دی؛او هم دده ځینی اشعار ددیوان په شکل چاپ سوی دی او جاحظ دده په باب داسی لیکلی دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«کان شاعرا جز آ، سجاعاً، خطیباً، صاحب منثور و منظوم، و له رسائل معروفة»

ابن ندیم لیکی چی: «دده اشعار یو ځای راغونډ سوی نه دی، خو مانځ دې زر پانې دده اشعار لیدلی دی»

ابن خلکان و ایې چی: «هغو کسانو چې دده اشعار و منتخبات راغونډ کړی دی، دی یې هم په تفصیل سره معرفی کړی دی او و ایی چی د «اغانی» خاوند دده شپاړس پښته یاد کړی چې دټولو نمونه فارسی دی» د بشار قخارستا نی لـــه اشعا روخـر گند بـر ی. چـی تر هـر څه پر ده باندی ملی احساسات غالب و و، او څنگه چې عر بو دده پر هیو ادخر اسان باندی تبری کړی و و، او دده او لس یې تر پښو لاندی کړی و، نو بشار که څه هم په عر بو کی اوی سوی و، بیا هم دعر بو دتسلط او تفو ق سخت مخالف و، او په خپلو اشعار و کی یې دعر بو سختی غندنی کړی دی او په دې باب کـی یې او ږده شعر و نه و یلی دی چې څو بیته یې دا دی:

ساخبر فاخر الاعراب عنی
و عنه حین تاذن بالفخار

احین گسیت بعد العری خزآ
و نادمت الکرام علی العقار؟

تفاخر یا ابن راعیته و راع
بنی الاحرار حسبکا ن خسار

و کنت اذا ظلمت الی قراح
شرکت الکلب فی ولغ الاطار

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:«فخر کوو نکو عربانو ته به‌دخپل ځان د افتخار دخرګندو لو په وخت ووایم چې: تر هر څه‌تیاو روسته دې‌خزاغو ستې دې‌او یادغټانو سره په شرابو کې همکاسه‌سوی یې؟اې دچو پان زوی چو پانه ! که دآزادګانو د زامنو سره مفاخره کوې ،نو همدانیمګړتیادی بس دهچې‌ته‌تیری سپې‌دسپی‌سره‌په یوه‌ګردی لوبې کې اوبه‌چښې (۱)

مأخذونه :

۱-افغانستان‌به‌دازاسلام- لومړی‌ټوک-۸۱۶مخ داستا دپوهاند حبیبی -چې‌دی لاندې کتابونه حواله‌ورکړې ده:

الف -الاغاني-۳/۵۶ مخ

ب : البیان والتبیین -۱/۳۹مخ

ج : د بشار دیوان - ۷۳،۸۱مخ

د : ضحی الاسلام -۱/۱۸۴مخ

ه : عصر المأمون -۱/۱۸۷مخ

و : قراضة الزهب -۱۶//

ز : مراجعات فی‌الادب والفنون - ۱۳۴ مخ

۲-ابن‌خلکان -۱/۸۸مخ

---

(۱)دااشعارپه «الاغانی» راغلی،چې‌پاته برخه‌یې« تاریخ ادبیات‌درایران » دلومړی ټوک په ۲۴ مخ کې سته.

(c).ketabton.com: The Digital Library

۳ - ابن ندیم -۲۷۷ مخ ۴ - عیون الاخبار - ۱/۲،۳ مخ
۵ - الاعلام-دزرکلی-۲/۵ ۲مخ ۶ - وفیات الاعیان -۱/۸۸ مخ
۷ - تاریخ بغداد-۷/۱۱۲ مخ ۸ - تاریخ ادبیات درایران-۱/۲۳مخ
۹ - چراغ انجمن - ۲۱//

۱۵۲۹- بشارت سنځر خیل :

دانګریزی استعمار په وخت کی دسهیلی پښتونخوادسنځرخپلودتبریوباتور مجاهدو، چی دپرنګیانو دتبری په مقابل کی پاخیدلی و، اودپرنګسره یې ډغری و هلی وې بشارت دپښتنی احساساتو څښتن و، اوتل یې په دی احساس داغیارو سره جنګونه کړی دی، خوچی په پای کی د(۱۸۸۴م) په نوسبر کی تر ډیرمقاومت وروسته پرنګیانود هندوباغ په سیمه کی ونیو، اوهغه کلایې ورتالاکړه چی ددې په نامه یی شهرت درلود دکاکړودغه نومیالی مجاهد نه یوازی داچی د جګړی په ډګر کی یی مهارت درلود بلکه په خپله اولسی ټولنه کی هم یو ډیرژبور اودپښتنی وراثتی خاوند و. دډیوب دکاکړ - و زیاتره شخړی او پیچلی لانجی به ده خلاصولی .

دی دډیوب دهندو باغ په سیمه کی په« کیره » ، نومی کلی کی اوسید، چی تر اوسه پوری یی دکلانخښمی پا ته دی .

ددې نوم دهغه ځای په پښتنی غاړو کی یادسوی دی اودډیوب ګزیټیر په لومړی ټوک کی ددې یادونه سوې ده .

مأخذ :

پښتواوپښتانه -دسیال کاکړ-۱/۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۰ـ بشار مرغزی (۱) :

ددری ژبی له پخوانیو شاعرانو څخه و .

دمجمع الفصحا مؤلف لیکی په پارسی اوعربی یې شعر وایه اوبیا په بصره کی بندی سو ؛ خوډاکټر ذبیح الله صفا په خپل «تاریخ ادبیات در ایران» کی لیکی چی دده په گمان دمجمع الفصحا مؤلف دبشار مرغزی اودبشار بن بردتخارستا نی ترمنځ اشتباه کړی ده چی په بصره کی بندی سو ی او په (۱۶۷ ه ق) کال کی مړدی .

داقصیده دبشار مر غزی ده :

ازرا خدای ا ز قبل شادی آ فرید شادی و خر می همه ا ز رز بود پدید

ازجـوهـر لطـافت محض آفریـدرز آنکو جهان وخلق جهان رابیافرید

ا ز ر ز بودطعـام وهم از رزبـوه شراب ازرز بود تـنقل وهم از رز بود نبید

شادی فروخت وخرمی آنکس گه اُزر زفروخت شادی خریدوخرمی آنکس که از رزخرید

---

(۱) مرغز: دیوځای نوم دی چی په دری سیمو کی شهرت لری :

الف دغور او هرات په شاو خوا کی یوځای دی چی حکیم سنایی داسی یادوی:

ابلهی سرغزی بشهر هری سوی بازار برد لاشه حری

اوهم ناصرخسرو ویلی دی :

همچنین د ایم نخوا هدساند برگشت زما ن

سوی جعدت شستری وروی خو بت مرغز ی

(فرهنگ آنندراج- ۶/۶ بم ۳۹ سخ)

ب- په غزنی کی هم یوسرغز سته

ج: په پښتو رکی هم سته چی د پښتو شاعر حافظ سرغزی ورته منسوب دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگو روتا کـ اونگر و و صف اوشنو و صف تمام گفت زمن بایدت شنید
آن خوشه بین فتاده بر او برگهای سبز هم دیدنش خجسته وهم خوردنش لذیز
دیدم سیاهروی عرو سا ن سبزپوش کز غم دلم بدید ن ایشا ن بیار مید
گفتی که شاه زنگ یکی سبز چادری برد ختران خویش بعمد ابگستریه
آگه نبودم ایچ که دهقان سرازدور باآن بزر گوار عروسا ن همی بدید
آن گردن لطیف عروسان همی گرفت پیوندشا ن بتیغ برنده همی برید
زیر لگد بجمله همی کشتشا ن بزور چونان که پوست برتن ایشان همی درید
اندر میان سنگ نهان کرد خون شان دهقا ن، لب زخشم به دندان همی گزید
تا پنج ماه یا دنکرد ا یچگو نه زو ازروی زیر کی وخرد همچنین سزید
چون نوبهار باغ بیاراست چون بهشت ازسوسن سپید وگل سرخ و شنبلید
اندر میا ن سبزه بدشت و بکوهسار مشکین بنفشه و سمن ولاله بردمید
برزد شعا ع زهره وبوی گلاب از او ا زبوی اوگل طرب ولهو بشگفید
دانا کـ لید قفل غمش نام کرد ازآ نکـ روز جزمی ندید قفل غم ورنج راکلید
زین است مهرمن بمی سرخ بر کزو شد خرسی پدید ورخ غم بپژمرید

مأخذونه :

۱ـ تاریخ ادبیات درایران ـ ۱/ ۵۴ سخ

۲ـ مجمع الفصأ ـ ۱/ ۷۱ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۱ ـ بشاری پوشنگی :

احمد د محمد زوی ، د اسماعیل نمسی او د ابراهیم کړوسی مکتنی په ابوبکر دفقه نوسیالی عالم و، اوفقه یی له ابوبکر چاچی شافعی څخه لوستلی وه . د (۵۴۳ ه ق) کال روژې په اوولسمه په نیشاپور کی مړ د ی .

مأخذونه :

۱ـ لباب الالباب ـ ۱/۱۲۵ مخ ۲ـ ددهخدا لغتنامه ـ ب ـ ۹ مخ

۱۵۳۲ ـ بشیر بلخی :

دزیاد بلخی زوی دخپل وخت دحدیثو عالم و چی له بلخه بغداد ته تللی، اوهلته بې حدیثونه دسعید له زوی عبدالله څخه لوستی وو ، اوبیاله دهخه دایوب زوی یحیی عابد دحدیثو روایت کړی دي .

مأخذ :

تاریخ بغداد ـ ۱۳۱/۷ مخ

۱۵۳۳ ـ بصیر سیستانی :

قاضی بصیر دمشهور شاعر قاضی لاغر سیستانی ورور او ددر ځ ژبی شاعر و . دهخدا لیکلی چی : « بصیر خبیر است بلطایف ونکات سخن سنجی وخوش بیانی » داشعر یې دده ده

خورشید وش من که فدایش گردم	پیوسته چوزره درهو ایش گردم
پااز سر من دریغ میدارد و من	دارم سر آنکه خاک پایش گردم

مأخذونه :

۱ـ صبح گلشن ـ ۶۶، ۶۷ مخونه ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۴ـ بصیر مکرم :

د پښتو ژبې د حماسي شاعرو، او د آزادو قبایلو په سیمو کې اوسېدو، د (۱۹۰۹ م) کال دملي سیارزو پېښې یې په نظم کړې و ـ پراولسي وزن یې شعرونه ویل، دا بیت دده دی :

صفت دسو سنانو

ساو کړ یاسمانو

مولادی مکرم بصیرتپر کی له صراطه ـ ملا وتړی تیراته

مأخذ :

فرهنگ زبان و اد بیات پښتو ـ ۷۷ مخ

۱۵۳۵ـ بغراجق :

بغراجق ـ یا ـ بغرجوګ د سلطان محمود غزنوی اکاو، چې د هغه سلطان له خوا د عرات و پوښتنګ حکومت و رسیارلی سوی و، او په هغه جګړه کی چې د ده او د خلف د ـ زوی طاهر ترمنځ و سو، ده طاهر په لاس و وژل سو، او د ده سر یې قهستان ته یو و ر مأخذونه :

۱ـ د د هخدا لغتنامه ـ ب ـ ۱۷۲ مخ

۲ ـ تاریخ سیستان

۱۵۳۶ـ بغوی (۱) :

ابو القاسم عبدالله د محمد زوی او د عبدالعزیز نمسی په عراق کی له نو سیالیو محدثانو ـ

---

(۱) بغوی ـ د بغشور هغه ښار ته منسوب دی چې د هرات او سرخس ترمنځ پروت ـ او د خراسان یو و دان ښار ؤ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه و ، او له احمدبن حنبل او ابن المديني او د مسلم او بخاري له مشايخو څخه يې رو ايتونه کړي دي .

دالمسند کتاب، او د معجم صغير کتاب، او د معجم کبير کتاب ، او د السنن کتاب دده له تأليفاتو څخه دي او په (۳۱۷ هـ) کال په يوسل او دري کلنۍ کې مړ دی

مأ خذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۱۷۷ مخ

۱۵۳۷ ـ بغوی :

ابو محمد حسين فراء د سمرو دزوی او د محمد بغوی نسبی شافعی لوی عالم و ، په فقه، تفسير حديثو ، رجا لو او ادبياتو کې يې لوی لاس درلود ، او د خراسان د «بغ» يا «بغشور» په هغه ښار کې زيږېدلی دی چې د هرات او سرخس او مرو ترمنځ پروت دی

په «فرا» او «محی الدين » او « محی السنته» هم ملقب و .

دا تأليفونه دده دی:

۱ ـ تفسير القرآن

۲ ـ التهذيب ـ په شافعی فقه کی

۳ ـ الجمع بين الصحيحين

۴ ـ شرح السنه

۵ ـ معالم التنزيل ـ په تفسير کی، او ظاهرا دا کتاب د «تفسير القرآن» څخه بېل کتاب دی

۶ ـ مصابيح السنته ـ په حديثو کی ـ دا کتاب دابن ابو يعلی د «من لايحضره الفقيه» کتاب ته ورته دی، چې د اخبارو اسنادو څخه حذف کړی، او خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل را وی ته منسو بوی .

نو مو ړی تفسیر متو سطدی اودصحابه تر هغووروستوتابیعانولهتفسیر وڅخه یې رانقل کړی ، او تاج الدین ابو نصر عبدالو هاب بن محمد حسینی (چې په ۸۷۵ هـ ق کې مړ دی) هغه تلخیص کړی دی .

دابغوی دغزالی معاصر وو،او په(۵۱۰- یا-۵۱۱-یا -۵۱۶ هـ ق)کال په سرو رود کې مړدی.

مأخذ :

دد هغدا لغتنامه ـ ب-۱۷۷ مخ

۱۵۳۸ ـ بقای بدخشی :

په خپله سید اودد ری ژبې شاعرو ، خوخنګه چې د بر وخت په تبریز کې اوسېدلی و،نوځینو دی سهوا تبریزی بللی دی.داخو بیته یې د تبریز د زلزلې په باب کې وېلی دی،

چه پیش آمد زمین و آسمان را	که بدسی بینم او ضاع جهان را
حوادث باهم از هر گوشه جستند	طلسم خاک را درهم شکستند
سواد دلنشین ملک تبریز	شد از فرط تزلزل وحشت انگیز
ز وحشت لرزه با مردم در آویخت	که رنگ سرمه از چشم بتان ریخت
بتان از لرزه نوعی ایستادند	که از طاق دل عاشق فتادند

تر پایه .....

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ م/ ۳۴۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۹ ـ بقایی :

معروف په مولانا بقایی کمانگر ددری ژبی شاعر وو په هرات کی او سیداودا بیتونه ددی دی :

لب بدندان چه گزی از پی خاموشی من ناله ام را چو سبب آن لب و دندان شده است

تا بزلف تو سر در آوردم سر بدیوانگی بر آوردم

مأخذونه:

---

۱ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۸۴ بخ

۲ ـ مجالس النفائس

۳ ـ صبح گلشن ـ

۱۵۴۰ ـ بقایی هروی :

په هرات کی ددری ژبی شاعر، او دامیرعلی شیرنوایی مصاحب و، په شعر کی یی ظرافت هم لیدلی کیده لکه چی یو وخت یی دخپلی ماندینی په باب دا رباعی ویلی وه :

یاران ستم پیرزنی کشت مرا کاواک شده چونی ازو پشت مرا

گر پشت به سوی اودم خواب کنم بیدار کند بضرب انگشت مرا

وایی چی دده ماند ینه هم ظریفه شاعره وه او دپورتنی رباعی په جواب کی یی دا رباعی وویله:

همخوابکی سست رگی کشت مرا روزی نبود از و بجز پشت مرا

قوت نچنانکه پا تواند بر داشت بهتر بود از پشت دو صد مشت مرا

دده اصلی نوم میرزا ابوالبقاو، چی په شعر کی یی «بقایی» تخلص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه ، او په (۹۵۳ ه) کال په هرات کې شهید سوی دی چې دشهادت نیټه یې له دی جملې څخه راوزی :

« شمع مجمع العلما مرده » دا بیتونه په « ریاض الشعرا » کې دده په نامه راوړه سوی دی :

نمی آیی بیا بگذر زفکر جستجوي من
که روی من در آئینه نمی ماند بر ری من
مگر خاصیت اشک است سیلاب بهارم را
که می روید نهال سرخ بید از طرف جوي من

درین معنی که دل چشمست شک نیست
سویدای دل است این مرد شک نیست

کاشانه ما روشنی شمع چه داند
در خانه اگر بود چرغ دل ما بود

مأخزونه :

۱- مشاهیر لنسوان ۱۳۰مخ ۲ - پشتنی میرمنی ۱۸ مخ
۳-پښتوآریانادائره المعارف ۳۳۰/۳مخ

۱۵۴۱ - بکتاش بلخی :

د حارث بن کعب قزداری مریی و ،چې د کعب نومیالی لور «رابعۀ بلخی » ددری ژبې مشهوری شاعری اوعارفی ورسره مینه پیدا سوې وه - اوحارث درابعې ورور چې دبلخ والی وٴ خپله خورد هغی مینې پرجرم ووژله ،چې بیا همدې بکتاش د رابعې په قصاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

حارث واژه، اوترهغه وروسته يې پخپله هم درابعې پر قبرخان په خنجر ووا هه اوس سو داحکایت په مجمل ډول د شیخ عطار په «الهی نامه» کی په نظم راوړ سوی ، اود «انجمن آرا» خاوند هدایت هم داقصه مفصله په نظم کړې اونوم يې وربانډی « بکتاش نامه » او « گلستان ارم » ایښی دي .

مأخذونه

۱- ددهخدا لغتنامه - ب - ۹۸ مخ ۲- پښتنی مېرمنی -

۱۵۴۲ - بکتغدی غزنوی :

د سلطان محمود غزنوی د دربارله نوسیالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ، چې د سلطان محمود ترمرینې و روسته يې دعلی قریب او یوسف سبکتگین او نو ر و مشرانو په سلاد سلطان محمود زوی امیرمحمد په غزنی کی دپاچهی پرتخت کښېناوه . دی د سلطان محمود په وختو کی کی د سرایی مریانو نوسیالی سالارو ، اود سلطان مسعود په وختو کی يې هم دلوی حاجب اوسالار په حیث د پراعتبا ردرلود ، اوسلطان مسعود به په ټولو محمودی دولتی چارو کی دنورو سالارانو په گډون د ده سره سلا او مشو - ره کوله ، خودابوالفضل بیهقی له لیکنی څخه څرگند ېږی چې لیک اولوست يې نه سو کولای او چې به دلیک ضرورت سو ، نوابونصرمشکان به ورته لیکه په زیاتروجگړو کی د سلطان مسعود سره ملگری و ، اوپه (۴۲۸ هـ ق) کال سلطان مسعود د سرو ولایت ده ته وسپاره اوهم يې دده لورخپل دیرلس کلن زوی امیر مردانشاه ته وغوښتله او په (۴۳۰ هـ ق) کال يې واده کړه (چې دواده مراسم يې د تاریخ بیهقی په ۵۲۵ او ۵۲۶ ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخو کی راوړه سوی دی، او ددی کتاب د «سیم» په ردیف کی به د «سردانشا ه »
ترنامه لاندی راوړه سی) خه وخت هم په سیستان کی امیرو، اوپه خپل نامه یی خطبه
ویلی وه .

مأخزونه :

۱-تاریخ بیهقی-۱، ۸۲، ۲۹۳، ۵۲۶، ۳۸۱تر ۳۸۵پوری او ۶۱۸تر ۶۲۱پوری
اونور-مخونه ۲-تاریخ سیستان -۳۶۳ مخ ۳-لغتنامه -ب- ۱۹۸ مخ

۱۵۴۳- بکتگین چوگانی :

د سلطان محمود او سلطان مسعود غزنوی له نومیالیو سالارانو ا و
حاجبانوڅخه و ، اودهغه وخت په زیاتوجگړو کی یی گډون کړی و ، په تیره بیا په
هغه جگړه کی یی د پره مړانه ښکاره کړی وه چی د سلطان مسعود په وختو کی د آلتونتاش خوار
زمشاه او علی تگین ترمنځ په ماوراالنهر کی سوی وه
ابوالفضل بیهقی دده په باب لیکی چی: «وی سردی مبارز وشهم بودوسالار یها کرده »
اوهغه وخت چی سلطان محمود دخوارزم خو اته یی همدا بکتگین چوگا-
ندا ر یی وگماره چی د آمو پرسیندیی پل جوړ کی ، اوخه وخت هم د ترمذ کوتوال
اوتر (۴۳۲ هق) کال پوری ژوندی و

مأخذ

تاریخ بیهقی- ۳۴۲، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۵۰، ۳۵۴، ۵۶۳، ۶۵۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۴ ـ بکتگین حاجب :

دسلطان محمود غزنوی له زړه و ر و اونوسیالیو حاجبانواوسالارانو څخه و ،چې سلطان محمود ته یې ستر خدمتونه کړی وو ، او تر سلطان محمودوروسته دسلطان مسعود په وختو کې هم سپه سالار اودترمز کوټوال و .

د(۴۲۶ هـ ق) کال دمحرم په میاشت په هغه جګړه کې ووژل سو چې دشبرغان په شاوخوا کې یې دترکمنانو سره کړې وه« دهغې جګړې تفصیل دتاریخ بیهقی په ۴۳۹ مخ کې راغلی دی »

مأخذ

تاریخ بیهقی -۴۳۹ مخ

۱۵۴۵ ـ بکیر خر ا سا نی :

بکیر دساج تمیمی زوی دسروان په وختو کې دخراسان له زړ ورو اومجربواسیرانو څخه و، چې دامیته بن عبدالله «دخراسان دامیر »له خوا دتخارستان والي و تا کل سو، خوځنګه چې امیته ورځخه ډاډه نه ؤ ځکه یې دتخارستان له تګ ډډ بیرته راوګرز او ه، او دماورا النهر جګړې ته یې ولیږه، خو بیا هم امیته له دې ډډ بیرې چې ده ته پورته نه سې بیرته راو غوښت اودسروالي یې وټاکه ، هلته یې دخپلوا کې اعلان وکې او دامیته سره یې په جګړه لاس پورې کې، خو بیرته یې روغه سره وکړه، څه سوده بیاورته پورته سو. هغه و، چې په لاس کښې بوتې اوپه خراسان کې ووژل سو.

مأخذونه

۱ـ الاعلام دزرکلی -۲/۴۸ مخ ۲ـ ابن اثیر -۴/۱۷۲ مخ ۳ـ طبری -۷/۲۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۶ـ بگل :

دپښتوژبې اولسي شاعرو ، اودپکتیادمقبلود سیمې په«ستوکلي» کې اوسېد . شعرې پراولسي وزن باندې وایه اوده شعرونه ز یاتره حماسي، مذهبي اوعشقي دي. د(۱۳۲۳ هق) کال په شاوخوا کې په دېرش کلنۍ عمر مړ دی .اودا بیت دده دیوی بدلی سر دی :

ئرې آواز دی چې پادشاه کابل ته ځینه سنګ زلمي یې یرغمل نیولی دینه

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو- ۷۷ مخ

۱۵۴۷ـ بگي خان بامیزي :

داشرف الوزرا«شاه ولي خان بامیزي» داحمدشاه بابا ددربار دنومیالي اولوي وزیر اصلي نوم و ،چې و رو سته بیا «شاه ولي خان » وبالله سو .

(ددې کتاب د«ش» په ردیف کې دی«دشاه ولي خان» نامه ته رجوع وسی)

۱۵۴۸ـ بلال بن ازهر سیستاني :

ابوسعاذبلال دازهرزوی دیعقوب بن لیث له سالارانواودعمرو بن لیث له امیرانوڅخه وو؛ اوپه(۲۶۴ه) کال چې یعقوب «جندي شاپورته» ولاړ،دی یې دلښکر محکمې یعنې مقدمته الجیش و ، او هم په(۲۷۰ ه) کې دنیشا پور خلکوده په واسطه عمرو بن لیث طاعت ومانه،اوپه(۲۷۵ه) کال دعمرو بن لیث له خوا دپارس والي وټاکل سو،اوپه(۲۸۰ه) کال کې چې عمرولیث دخراسان خواته ولاړبلال بن ازهربې دمحمد بن رویدی سره دجګړې دپاره قهستان ته ولېږه،محمد بن رویدی غره ته وتښتید،اوبلال ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

قهستان چورکی-بیابلال دعمرولیث له خوادنیشاپور امیروتاکل سو، اوهغه وخت چی عمرولیث په خوارزم کی بندی و ، بلال دعمر و لیث دنمسی طاهر له خوا په شیراز کی حکمران و ، او په دې وخت کی یې دفارس نیمه مالیه دده او نیمه مالیه د صفار یانو دبل سالار «سبکری و مخ بیاددهاو سبکری تر منځ اختلاف پیداسو او طاهر بلال ته قرمان و لیږه چی سیستان ته و لاړسی ،، دی هم دخپل آل او مال او سر یانواو لښکرسره دسیستان خوا ته رهی سو ، خو چی دپارس اصطخر ته ورسید طاهر خپل بل سالار یوسف بن یعقوب النقیب پسی واستاوه او هلته یې دی محمد بن واصل په کلاکی بندی او مال یې ځپی ضبط کی او بلال همهلته وو ژل سو .

ماخذ :

تاریخ سیستان-له ۲۳۰ مخ څخه تر ۲۱۲ مخ پوری .

۱۵۴۹ - بلبل :

دپښتو ژبی نو میالی شاعر و ، او دپښتو رد «پکلی » په سیمه کی او سید، هم یې پر - عروضی دول او هم یې پر اولسي وزن شعر و نه ویل ، دده شعر و نه زیاتره په سر - حدی خپرونو کی خپاره سوی دی، اود (۱۳۲۰ ش) په شاوخوا کی مړ او دا بیت دده دی:

جهالت به له سرحدنه او س و رکیږی

په څراغ دعلم تول به رو ښانیږی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۰ ـ بلبل کابلی :

سید کاظم د شاه بقا زوی د دری ژبی شاعر و ، چې په (۱۳۱۱ ق) کال په سنګلاخ کی زېږېدلی او په کوچنیوالی د خپل کهول سره کابل ته راغلی دی، دینی علوم یې دلته ولوستل او بیا دعلمی زده کړو د بشپړو لو د پاره ایران ته ولاړ، او تر تحصیل و ر وسته د امیر حبیب الله په وخت کی بیرته خپل هیواد ته راغی او په تدریس یې خوله پوری کړه .

په ادبي علومو کی هم دښو سعلوماتو اوه د بری مطالعی خاوند و ، په شعر کی یې روانه طبع درلوده او د اشعارو دیوان یې شلو زرو بیتونه رسېده، چې قلمی نسخه یې د بیرته پاتو کسانو سره موجوده وه .

د ی په (۱۳۶۴ ه ق) کال په کابل کی مړ د ی او یوه غزله یې داده:

تو ای سرو سهی قامت که از نسرین بدن داری
ز گل ناز کتری یارب که از گل پیرهن داری

نسیم صبح صادق را اسیر زلف خود کردی.
مگر در خطه نافه مشک ختن داری

عجب بدر شب قدری که از انظار پنهانی
گهی در دیده میگردی گهی در دل و طن داری

بهار است و به گلشن بلبل و گل انجمن دارد
قدم کن رنجه گر میل تماشای چمن داری

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر جشنی که بنشینی قیامت ها بپا سازی
بهر قرنی که بر خیزی دو صد و پنج قرن داری

شبی باغمزه بد مست شوخ فتنهٔ گفتا
مگر ای شوخ شهر آشوب قصد جان من داری

بصد ناز و اداشوخی نمود و گفت ای «بلبل»
مهیا تخته و تابوت و کافور و کفن داری

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۴/۳۰۴ مخ

۱۵۵۱ ـ بلکاتگین غزنوی :

دغزنی خپلواک واکمن وچې دالپتگین دزوی ابو اسحاق ابراهیم ترمړینی وروسته د (۳۰۰ هـ ق) کال دذی قعدې په میاشت دغزنی دامارت پرمسند کښینوست او په (۳۰۹ هـ ق) کال یې په غزنی کې په خپل نامه سکه ووهله.

بلکاتگین دالپتگین دساتونکې گارد قوماندان او ده ته ورنژدې مړیو، څنگ چې دالپتگین دزوی ترمړینی وروسته دالپتگین له کورنی خخه خوک پاته نه و، نو دغزنی سپین ږیرو بوا و مخورو مشرانو بلکاتگین چې زړورقوماندان و، او په عسکر وکې یې ښه نوم او شهرت درلود دغزنی په امارت و سانه او دهغه په واکمنۍ کې یې هوساژوند تپراو بلکاتگین دسخه ترهغه چې دالپتگین سره یوځای سی د (۳۲۴ هـ ق) کال په شاوخوا کې خه موده دسامانیانو له خوا دبلخ والی وه، اوده په نامه داسی سکې هم سته چې په (۳۲۵ هـ ق) په بلخ کې وهلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکاتگین په‌غزنی کی‌لس‌کاله واکمنی وکړه‌او په (۴۳۶ ه‍ ق) کال‌چی‌دګردیز-
په کلابندی بوخت وه‌وو ژل سو.

بلکاد«کاف» په‌زبر به ترکی ژبه کی دپوه اوحکیم او هوښیار په‌معناد ی
منهاج سراج په طبقات ناصری‌کی «سلکاتگین» لیکلی دی او زیاتوی‌چی :

« اومرد عادل ومتقی بودازمبارزان جهان »

مأخذونه :

۱ـ طبقات ناصری ـ ۲۲۷/۱ مخ

او ۴۲۴/۲ مخ

۲ـ سلطنت غزنویان ـ ۴ مخ

۳ـ ددهخدالغتنامه ـ ب ـ ۲۵۴ مخ

۱۵۵۴ـ بلکاتگین غزنوی :

دسلطان مسعود غزنوی په‌وخت کی دمسعودی‌دربار دحاجبانو مشر سالارو،
چی د (۴۲۲ ه‍ ق) کال دصفری د میاشتی په یوولسمه د یکشنبې په ورځ
يې د سلطان مسعود غوښتلو یې حاجبې خلعت واغوستلو ،او ابو الفضل بیهقی
دهغه خلعت اغوستلو تفصیل په‌خپل کتاب تاریخ بیهقی کی‌داسی‌لیکلی‌دی :

« روز یکشنبه یازدهم صفر خلعتی سخت بزرگ فاخر راست کرده بودند
حاجب بزرگ را، از کوس وعلامتهای فراخ و منجوق
وغلامان وبدرهای درم وجامهای نابریدود یگر چیزهاهم بر آن نسخت که
حاجب‌علی قریب راداده بودند بدرگان .

چون‌باربگسست امیرفرمودتاحاجب‌بلکاتگین‌رابجامه‌خانه بردندوخلعت پوشانیدند

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکوس‌براشتران وعلامتهابردر سرای بداشته‌بودند، ومنجوق وغلامان وبدرهای سیم‌وتخت های جامه درمیان باغ بداشته بودند، و پیش آمدباخلعت قبای سیاه وکلاه دو شاخ‌وکمر ز ر، وبخضر ارفت‌و رسم خدمت بجا آورد، امیراورابنواخت، وباز گشت‌به‌دیوان‌خواجه آمدوخواجه‌وی رابسیار نیکویی گفت،وبخانه‌باز رفت و بز رگان‌و اعیان‌سراور استخت نیکوحق گزاردند، وحاجب بزرگی نیزقرار گرفت برین محتشم، وسردی بود که از وی را دتر و فراخ کندوری تر و جوانمرد ترکم‌دیدند. اما تیرگی قوی‌بروی مستولی بود »

مأخذ :

تاریخ بیهقی - ۱۶۰ مخ

۱۵۵۳- بلند خان سدوزی :

داحمدشاه‌بابالەخواد کشمیروا کوال(صوبه‌دار)تا کلی‌سوی‌و،اوهم هغه‌وخت‌چی احمدشاه‌بابادپنجاب، دجیلم‌پرغارەاړولی‌وه ،بلندخان‌سدوزی یی‌دشاهزاده‌سکندرپه وکالت‌وتاکه ده په‌پنجاب کی دسیکانو سره ډیری جگړی‌و کړی خوپه‌پای کی دسترگود کمزورتیاپه سبب‌د کفاروپه لاس کښه‌پو وت.

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی - د مسکو چاپ -

۱۰۸۹/۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۴ـ بلوخان:

د آدم‌خان او درخانی په کیسه کی یی ډېرنوم یادسوی دی ، اوژوند یې د لسمی هجری پیړی په شاوخوا کی اتکل کاوه کېږی .

دعبدالله‌زوی مسعود آدم خان اودرخانی په کیسه‌دبلوخان له خولې ځینی ناری راوړی چی یوه یی دا ده :

که ملی نن زما زړگوتی ملی
چی آدم خان غلبه گډه کړه په کلی

په عزت سره کوزپړی دغه دوولس
اوس به‌جوړکړم ددرغلیو د سرځلی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۵ـ بلوخ خان اخکزی :

دشاه‌شجاع په‌وخت کی‌دخپل تېرلوی‌خان اومشرو،اوهغه‌وخت چی‌شاه‌شجاع دسندداسیرانو سره‌په‌بکارپور کی ددوستی ترون‌وتاړه اوبیایی‌هلته دمنظم‌لښکرپه جوړولولاس‌پوری کی، نودپښتوځینی خانان هم دخپلوسپرواوپلو سره دشاه‌شجاع دلښکر سره یوځای سول ،چی یوهم پکښی دابلوخ‌خان داخکزودتبر مشرو .

مأخذ :

نوای‌معارک -۱۱۵ مخ
(دکراچی چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۶ـ بلوخ خان خدرزی :

دسهیلی پښتونخوادسرانیودخدزیودتپر یوغازی اومبارزه شرو، چی دخپلوسلگرو سره دپرنگیانوسره جنگیدلی و ،اودهغه وخت په اولسی سندرو کی یاد سوی دی :

تورېلوخ چی چاړه وخکوله پرکلایی توره شپه ولگوله (۱)

مأخذ :

پښتواوپښتانه ـ دسیال کاکړ ـ ۳۷۹/۱ مخ

۱۵۵۷ـ بلوخ خان کاکړ :

دندرخان حمزه زی زوی په ختیه کاکړ د کاکړستان هغه نوسیالی مجاهدو، چی دژوندزیاته برخه یی پرنگیانو سره په مبارزه و کی تیر کړی دی ـ کله به فراره او کله به پدجبل کی وـ په تپره بیادوهاری په «څیرکی» نومی غره کی یې چی خپل ورونه هم ورسره وو، د پرنگیانوسره سخت اوزبردسته جنگ کړی و .

پروفیسرسیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو اوپښتانه» کی لیکلی چی :

« په بوری کی د پرنگیانوسترسلکی منصب دار شربت خان اپریدی دبلوخ خان د کورنۍ سامانونه بوری ته راوړل، اود بلوخ خان باتوره اونوسیالی مورچی «جنته انا» نومیده تورتېکریی پرسراوتوپنچه په غاړه دشربت خان په حکم بوری ته راغله، شربت خان له جنتی اناسره قرآن وکی، چی «ته خپلوزاسنوته ووایه چی دوی له سنگره دباندی راووزی» خوجنته اناد پرنگی په سیاست خبره وه، شربت خان ته یی وویل چی :

«داستاغوندی ویرخریلی زماز امن نسی نیولای ـ، دوی سابی ندره نه دی پیدا کړی»

---

(۱) له کلاخخه مراد «دوسانده کلا» ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شربت‌خان بیا پرجنتی اناډپر فشارواچاوه چی‌په‌نتیجه کی هغی ورته وویل‌چی :
«د کاکړوپلانی مخوردی له‌ساسره‌بول وکی، زه‌به‌خپل زامن‌دخپرکی‌له‌سنگر څخه راکښته کم» بیاد کاکړویوه سپین‌روبی له‌جنتی‌اناسره قرآن‌وکې، جنته‌اناډاډه‌سوه ـ خپل‌توریالی زامن‌یې‌له سنگر څخه راکوزکړه ـ جنته‌انا بالا خره پر خپلی پښتوپښیمانه اودهغی‌مجاهدزامن پرنگیانود بچ‌زندان‌ته واستول .

بلوخ‌خان چی‌څه‌وخت له‌زندانه راایله‌سو، نویوځل یې‌بیاد پرنگیانو په‌ضدمبارزی پیل کړی ـ او بالاخره پس‌له اوږدومبارزواو ستومانه ژوندون‌بلوخ خان‌په‌افغانی خاوره کی له‌بده‌مرغه ماروخور، اودهمهغه ماردلاسه دخپل کلی«وهاری» څخه لیری‌دافغانی «دماروپ»په‌سیمه کی‌د«سرخاب» درود پرغاړه‌سړاودرشیدد کلا په هدیره کی خاوروته وسپارل سو :

وزیرخان یایی زما ارمان
له ما ره سړ دی بلوخ خان

دبلوخ‌خان‌مبارزې دپښتوپه‌فولکلوری‌اشعارو کی‌خوندی‌سوی‌اودهغه‌مړانه دشعر په‌اولسی‌ژبه‌بیان‌سوبده ـ داهم‌دنومیالی‌پښتون‌بلوخ‌خان په‌باب‌یوشمیراولسی‌غاړی:

« دجنتی » په زویان کی (۱)
زما نظرپه بلوخ خان کی
تر ما شه د سچ کید یا ن (۲)
په میان کی ناست دی بلوخ خان

---

(۱) دبلوخ خان دسورنوم «جنته»و .
(۲)سچ دیو مشهور زندان نوم دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ر پټکی شنه کا ړ تو سا ن

«له کړو» ر اتوسو بلوخ خان(۱)

مرګ يې و ، په سا ر

په ګولی نه مری بلوخ خان

بې پر و ادی بلو خ خا ن

دخولې پرګای ولی ګور کیان

رون توپک رون کارتو سان

له غرورا کوز سو بلوخ خان

په سچ کی و ه کید یا ن

په غرو کی ګرځی بلوخ خا ن

بې یر و ا د ی بلوخ خا ن

ولات به رنګ کی په ګو ر کیا ن

په سچ کی دو ه کید یا ن

یو لال ما سد بل بلوخ خان

لا ت به نه وی په آ را م

په غرو کی ګرځی بلوخ خان»

مأ خذ :

پټتو اوپښتانه-۱/۲۳۱ مخ

(۱) کړو-دبوری په سیمه کی دیوه غره نوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۸ـ بلوصوفی :

صوفی بلوپه ختهٔ اترزی کا کړد کوینی دسیمی نومیالی صوفیؤ چی د کچلاغ دسیمی په قاسم نومی کلی کی ښخ دی .

دپیریانانونا روغان یې مزارته ورولی . اویوزیات شمیرخلک ورته عقیده لری .

مأخذ :

مزارات ـ ۷ ، مخ دښاغلی سیال کاکړ ـ

۱۵۵۹ـ بله نسته کندهاری :

دامیرمن د کندها ردهیلمندزمیند او ر په گردی باغرا ن کی او سیدله داغامحمدخان لوراود پښتوژبی شاعره وه، اود (۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی یې ژوندکاوه.

په زلمتیوب کی له د نیا تللی وه ـ وا یی

چی د شلو کا لو په عمرد « غیرې » کو تل ته په لرگوپسی ختلې وه او هلته له یوه پا نه لو بد لې ا و مړه سوې وه .

ددی دیوه شعرخوبیته سا دیوه سپین ږیری له خولی آوریدلی او یادداشت کړی او هغه دادی:

بیا پرسا د بیلتانه را غله غمونه نن بیا

چی یې کښښو و ل په زړه را ته دا غو نه نن بیا

سلا لی زرکی گرزې چی په غرو کی

پخپله خو ښه ا لـو زی شـیلو کـی

سا خو هم د ر سره و اخله په چمبو کی

چی وگورم د لو یو غرو سرو نه نن بیا

مأخذ :

پښتنی میرمنی ـ ۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۰ بم نیکه :

د سحلی رو ایاتو له سخی دغه دپښتو نیکه په ختهبابړ او روحانی سړی تیرسوی دی د کو یتې په سیمه کی یې زیارت زیات شهرت لری، او دسرانانو د کښته تالاو سر دلو یی غونډ ی پر سر ښخ دی .

مأخذ :

مزارات - ۲۲مخ دښاغلی سیال کاکړ لیکنه -

۱۵۶۱ بنارس :

دپښتوژبی شاعرو، ژوند یې په دو و لسمه پیړی کی اتکل سوی دی- یو شعر یې دملا بایسته خان په جو نګ کی راغلی او هغه دادی:

خو به حیات گرځی ای زما تو تې نفسه
خلاص به ځنی نشې ته ا سیریې د قفسه
عمر خو هغه دی چی له یار سره تیر یری
تیر شه عمر تیر شه بادی نشته له دی پسه

واردگلاب تیرشه ، همگی په زسکه زیرشه
یو سی په سر نه کړ ستا دمینی له هو سه
و خت دسحر خیز دی تیاری کوی سفر ته
دفراق نعره سی و او ر بده په غو ږ و له جر سه
و خت دصبحدم دی خلک و اړه دم په دم دی
ډیر حکایت سه کړه ژ به بند کړه «بنارسه»

مأخذ :

ادبی ستوری - ۷۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۲ـ بنائی کابلی :

ددری ژبی شاعر او دکابل په کوهستان کی اوسید، بیاد همایون پاچا په وختو کی هندوستان ته تللی و، او دا بیت ددهدی :

بی سه رو یتو کار من بیمار بدست
وه که بیمار غم عشق تر اکار بدست

مأخذ:

سکینته الفضلا ـ ٥٦ مخ

۱۵۶۳ـ بنائی هروی :

شیرعلی سلقب په «کمالدین» اومتخلص په بنائی» دافغانستان د دری ادب له لویواد ـ یبانو، نوسیالیوفاضلانو اومشهورو شاعرانو څخه وچی په هرات کی یی دامیرعلی شیر نوایی په وختو کی ژوند کاوه .

پلاریی «محمد» نوسیدچی هم دده استاداوهم د «عجائب لطبقات» دمؤلف په قول دسلطان حسین بایقرا له مهد سانو څخه و ، چی په بلخ کی یې دحضرت علی درو ضی په ودانو ـ لو کی بر خه اخیستی و ه، او له همدی جهته ده ځانته «بنائی » تخلص غو ره کړی و.

د بنایی دز یږیدو نیټه معلو سه نه ده خودو سره اتکل کیدا ی سی چی د نهمی هجر ی پیړی په دو همه بر خه کی په هرات کی ز یږ یدلی دی .

تر سلطان حسین بایقرا دمخه یې څه شهرت نه در لو د، که څه هم دده د پلار کسب بنائی و ه، خو ده دعلم دز ده کړی خو اته سلاو تر له، دهغه و خت متداو له علو م یې څه له څپله پلاره او څه له نورو استادانو څخه و لو ستل او په تیره یې بیا په خوشنو یسی او هم په موسیقی کی لوی لاسو سو ند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحسین نوائی پخپل کتاب رجال کتاب حبیب السیر کی بنائی داسی ستایی:

«جناب زبدة الفضلائی که بانی مبانی فصاحت بود، و در فضای سخن آرائی به چوگان نظم و نثر تفوق از شعران زمان می ربود ...»

دشمع انجمن دتذکري مؤلف بیا لیکی چی: «معمار طبیعت او بنای سخن بلند ساخته، وبهندس اندیشهٔ اوطرح معنی ودلپسند انداخته، ملای شعراءوشاعرملایان است»

بنائی په شعر او شاعری کی تر عبدالرحمن جامی و روسته په تولو همزولو او معاصرینو کی ممتاز ګڼلی سوی دی، او هم په خوشنویسی کی دده شهرت تردي حده و، چی قاضی صفی الدین عیسی په خپله یوه قصیده کی دده ثلث، نستعلیق، تعلیق، نسخ او ریحان لیک داسی ستایی:

شد محقق که کسی ثلث تودر نستعلیق نیست .

ا ین ا ظهر من شمس بو د د ر ا ذ ها ن

طی کند نا مهٔ تعلیق تو تاج ا ز تعلیق

نسخ یا قوت نما می چو نو یسی ر یحا ن

په موسیقی کی یې هم لوی لاس درلود، او دامیر علیشیر نوائی په تشویق یې دي فن ته ملاتړ لې وه.

په لوړیو ختو کی امیر علیشیر نوائی ته ډیر نژدي ؤ، خو و روسته دتو کو او مسخرو له کبله چی دده خوی و، دده او امیر علی شیر ترمنځ خپګان پیدا سو ـ مثلاً یوه ورځ دیوه مشهور پالان ګنهو نکی دکان ته ورغی، چی د سلطان حسین بایقرا او امیر علی شیر نوائی و زیرد پاره سامان جوړ او وا و و رته و پو یل: «دامیر علیشیر پالانه غواړم» داخبره و رو و رو دامیر علیشیر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌و رسېدله، او بنائی مجبو رسو له هر اته دعر اق عجم خو اته و لاړ،او دامیر یعقوب ترکمان په‌دربار کی ډېر مقرب سو،او هلته يې‌خپل دبهرام‌او بهرو ز مشنوی دهغه امیر په‌نامه و لیکه، امیر یعقوب ډېر ځینی خو ښ سو،ښې‌جائزې‌يې ور کړلې او دامیر علی شیر څخه يې‌دده بخښنه و غو ښتله ،امیر علی شیر هم‌دی و باخښه او بنائی بیر ته هرات‌ته راغی‌عـدی خپله پر دیسی داسی بیانوی:

وطن‌من که خیر اوطان بو د
صدر روی‌زمین خر اسان بو د
دلم ازشر حاسدان سفیه
حافر البسر فی‌طر یق‌اخیه
هر طرف از وطن گر یختمی
همچو جان ازبدن گر یختمی

خو خو سو ده لا تبره‌نه‌وه چې‌بنائی بیاخپلی شو خی شروع کړلې، او داوار ناچاره سو سمرقند ته‌و لاړ او دهغه ځای حکمران سلطان علی‌دسلطان بایقراء دخور لمسی چې‌هغه‌هم یو علم‌دوست او ادب‌پالو نکی سړی و ،بنائی‌ته‌په‌درنه ستر گه و کتل‌او ښه‌يې‌و نازاوه .

هغه‌و ،چې‌په(۹۰۶ هـ ق) کال محمدخان شیبانی پر سمرقند یرغل‌و کی ، دجگړی په‌پای کی‌چې‌سلطان علی‌ماته‌و کړه، دنورو او لجو سره‌بنائی هم د محمدخان شیبانی دلښکر په لاس کښېو و ت .

که‌څه‌هم شیبانی دعلم او ادب سره‌چندانی علاقه نه‌درلو دله مگر دبنائی شهرت پر ده اغېزه‌و کړه، هغه‌يې‌تر خپلی‌حمايې لاندی و نیو ، او دملک‌الشعرائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقب يې ور کې، او هم يې دخپلو عسکرو قضاو رو سپارله، ځکه نو بنائی سره له دې چې هر وخت يې زړه غوښته چې خپل وطن هرات ته ولاړسی مجبور سو په سمرقند کې واوسی-خو چې د(۹۱۸ هـ ق) کال په شاو خوا کې شاه اسمعیل صفوی دامیر یار احمد اصفهانی په مشرۍ یو لوی لښکر دبخارا او سمرقند خواته ولیږه، په دې وخت کې بنائی دقرشی دحاکم شیخم میرزا سره و، نو چې صفوی لښکرو هغه سیمه ورانه کړه او په یوه خونړی جګړه کې یې پنځلس زره تنه ووژل، بنائی هم په هغه جګړه کې ووژل سو. بنائی دژوند په پای کې له هجو کولو او ټوکو څخه لاس واخیستو او دحافظ او سعدی داشعارو په استقبال به يې شعر ونه ویل او په داسی شعرو کې به يې «حالي» تخلص کاوه.

دبنائی د اشعارو دیوان شپږ زره بیټو ته رسیده او دده مشهور آثار دادی:

۱-دبهرام او بهرو زمثنوی: چې په «گلستان» یا «باغ ارم» باندی مشهوردی او په عراق عجم کې دامیر یعقوب ترکمان په نامه يې نظم کړی دی، وزن يې دسنائی دحدیقې په څیر دی اودتاشکند په ښار کې چاپ سوی دی.

۲-د بنائی دوه دیوانه: وایی چې بنائی دوه دیوانه ترتیب کړی وو، یو يې دخپل ژوند په وروستیو وختو کې دحافظ پر سبک په سمرقند کې ویلی او تدوین کړی و، او په هغه کې يې خپل تخلص «حالي» ښوولی و، خو نسخه لاس ته نه ده راغلې.

۳- شیبانی نامه: چې دشیبانی محمدخان په نامه يې لیکلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده کلام غونمونې دا دی :

-۱-

لاله رخ بنمود عالم را گلستان کرد باز
کوه را دامن پر از لعل بدخشان کرد باز
غنچهٔ گل بر گریبان تکمهٔ یاقوت داشت
گل بناخن های رنگینش گریبان کرد باز
باعصای سبز آمد سبزه بر اطراف جوی
خضر پنداری هوای آب حیوان کرد باز
غنچهٔ نرگس ز تاب گل نظر بربست و گفت
در رخ خورشید رخشان دیده نتوان کرد باز
شاخ گل شد تیر بهر صید مرغان چمن
باد صبح آن تیر را از غنچهٔ پیکان کرد باز
جام رز ساده است بر سیمین طبق نرگس مگر
خویش را از ساقیان بزم سلطان کرد باز

-۲-

از خوردن می منع کنندم که بنائی حرامست
چیز یکه درین شهر حلال است کدامست
مینوش که قسمت نشود ناقص و زاید
در ذات تو نقصانی اگر نیست تمامست
آن همدم بی غش که ازو بوی وفائی
آید بمشام تو مي غالیه فامست

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۳-

دختر انی که فکر بکر منند — هر یکی را بشوهری بدهم
هر که کابین ندادو عنین بود — زوستانم بد یگری بدهم

-۴-

بوو خت بې امیر علیشیر نوایی ته دا بیت ویلی و :

عمارت دل من کن وگرنه ازگل و خشت
هزار مدرسه آباد می توان کردن

دابیتونه هم دده دی : -۵-

تر انه تکمهٔ لعل است بر لباس حریر — شده ست قطرهٔ خون منت گریبان گیر
زاهد بره کعبه رود کین ره دین است — خوش می رود اما ره مقصود نه این است
درچمن گریه کنان بی گل رویت بودم — مانده درسینه چو گل ناخن خون آلودم
بسرمه هر که سیه کرد چشم یار مرا — چو چشم یار سیه کرد روزگار مرا
میکنم جامهٔ خود در ره میخانه گرو — که مراجام می کهنه به ازجامهٔ نو

مأخذونه :

۱- ریحانه الادب - ۱/۲۸۲ مخ.
۲- شمع انجمن - ۷۸ مخ .
۳- پیدایش خطو خطاطان - ۱۴۸ «
۴- حبیب السیر - ۳/۳۴۳ «
۵- رجال کتاب حبیب السیر - ۱۹۶ «
۶- خط و خطاطان - ۹۶ «
۷- مجالس النفائس - ۶۰ «
۸- نتایج الافکار - ۹۹ «
۹- آریانا دائرة المعارف (پښتو) ۴/۴۷۵ مخ
۱۰- صور تگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان ۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۴- بندر شاه :

دپښتو یو نوم و ر کی شاعرو ، چی د(۱۳۰۰ هش) کال په شاو خوا کی شپیخ آزاد خان سا پی د پښتو دیو شاعر په توګه دده نوم یاد کړی دی-

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۷۸ مخ .

۱۵۶۵- بنګل خان کاکړ :

دنومیالی مجاهد دوست محمد خان کاکړزوی اودسرغی لمسی په څټه جوګیزی کاکړ ، په ډوب کې د کاکړودتبرنو میالی اوبا توره مشرو ، چی پرو فیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتواو پښتانه» کی دملی شخصیت په حیث معرفی کړی دی اولیکلی:

«بنګل خان د کاکړوهغه توریالی قهرمان دی ، چی د پښتونخواد کاکړ ستان په سیمه کی یې د حریت اوآزادۍ ډیوه بله کړی وه- د خپلی خاوری دساتنی په غرض دغه مجاهد پښتون له پرنګ سره راښیستی وه- ده د خپل پلار سره د روب اوبورۍ په ډډو جنګونو کی برخه اخیستی وه ، خوپه خپلود کلاسیف الله ، بابښی ، کنې سرغی اودتانی شپې جنګو نو د یې ده ته منسوب دي . د خپلوا کی نومیالی پنګ بنګل خان کاکړ دانګلستان له استعمارچیانوسره په ډډه سرا نه اوپښتنی استقامت وجنګید موږد تاریخی شواهد وله رویه ویلای سو چی د کاکړو نومیالی مبارز بنګل خان له (۱۸۸۴ عیسوی کال څخه) بیاد (۱۸۹۳ عیسوی کال) ترنیمایې پورې د خپلود ښمنانو سره په سرانه جنګیدلی دی ، اوتر (۱۸۸۴ عیسوی) کال د مخه یې هم د پرنګ پرضد په ځینو مبارزو کی برخه اخیستی وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمورد غه توریالی فرزند له انگریزانو سره اوږدی مبارزی کړی، خو بالاخره زما په عقیده
د خپلوله لاسه پاته راغی۔ مورد تاریخ په پانو کی وینو، چی پر کاکړو باندی د استعمار۔
چیانوله لاسه خپل لرغونی تاټوبی کاکړستان سور اورسو ، نو بنگل خان آخر
مجبوره سو، چی کاکړستان پریږدی او په افغانی خاوره کی خپلو مبارزو ته
دوام ورکی .

(بنگل خان د ۱۸۹۳ عیسوی) کال په شروع کی د افغانی خاوری په جبار
نومی کلا کی د توخوسره ژوند کاوه ، خو بیا هم پرنګیان د افغانی خاوری په «جبار
کلا» کی له نومیالی مجاهد بنگل خان کاکړ څخه په ډاروو، ځکه چی هغه
له خپلی مبارزی څخه لاس نه وو اخیستی .

پرنګ د امیر عبدالرحمن خان سره د دیورند لاین خبری پیل کړی، او پرنوسوړی امیریی
فشارواچاوه ، چی بنگل له خپلی خاوری څخه وباسی۔ امیر عبدالرحمن خان بنگل خان
ته حال ورکی چی یا خو کابل ته راسه او یا بیا ترتګ واوړه، کابل ته د تګ به صورت کی
د سهیلی پښتو نخوا محلی روایات داسی وایی چی :

امیر عبدالرحمن خان د بنگل خان کاکړ سره داپښتوو کړه چی د شاجوی ویاله به هغه
ته د لوړی سیلمستیا په توګه ورکوی ۔ خو بنگل خان په سات زره
د کابل پرځای کاکړستان ته راغی سو د تاریخی شواهدو له
رویه وینو چی د تورا میرله لاسه د بنگل خان کاکړ څخه خپله ملی
مبارزه نیمګړی پاته سوه ، او په بنگل خان کاکړ هغه د پارسوپه مصداق «نه جای
ماندن، نه پای رفتن » کا نه وسوه۔ بالاخره د هغه مبارزې پښتون اود هغه تورزنو سلګرود
امیر عبدالرحمن خان له لاسه پرنګ ته خانونه په ګونوورکو۔ اود (۱۸۹۳ عیسوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال دجون په ۳ ۲ په هندوباغ کی لفټننټ سیکموهن ته ورغلل، او د پرنګ سره یې روغه وکړه، او پرنګیانو هم ترڅه سودی وروسته پربنګل خان باندی باور وکی او هغه ته یې دوفاداری په بدل کی Allowance ور مقرر کړې او له غمه خلاصی سکی یې له ورکړی او د ۱۸۹۳ع کال په جنوري پرنګیانو بنګل خان ډیوشمیر نورو مخورو سره دسیل په غرض دهند لویولویو ښارونه لکه لاهور، کلکته، بمبی او کراچی ته بوتلی او دخپل سغرضانه سیاست په اوبویې دده سپیځلی پښتنی دماغ و ر پر بمنځی .

بیاوروسته بنګل د پرنګیانود نماینده «هنر سیکموهن» سره په (۹۵-۱۸۹۴ عیسوی) کال کی په هغه کمیسیون کی شامل کړه سو چې دافغان او بلوڅ دسرحدی خط دتاکلود پاره تعیین سوی و، او په دغه ناروا او غیر ملی کارکی بنګل دانګریزانو په اصطلاح Did good cervice په نامه یاد سو (یعنی ښه خدمت یې وکی) او یا په (۱۹۰۵ عیسوی) کال کی د سیستان په سیمه کی دوښ دتاکلو په کمیسیون کی د سرهنری سیکموهن سره ملګری و

څه و خت چی بنګل خان په سیستان کی او سید ، نوهلته یې ډیره سوده و سوه ، چې په کاکړی غاړو کی داسی یادسو :

لیا سیبان په و ریښم جوړ کی لیا نازک بیرته را کوړ کی
چه بنګل پر سیستا ن ا و سی درختی گل و کی بیا توسی

بیا پرنګ راولاړسو، په (۱۸۹۷ع) کال کی یې داد غرو نوباز «سردار بهادر کی» او په (۱۹۰۶ع) کال کی یې پسی « نواب » کی - خوله بد ه مرغه دهمدی کال دسی برشپږ سه نیټه نواب بنګل خان په کلاسیف الله کی «دباران» نومی له خوا ووژل سو، او د ده سرینه په یو ه کاکړی ښاړه کی داسی یاده سوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنگل سردار یې سر کی په گولی

شا و خوا ده باندی ټوله کچاری »

(دبنگل خان دسرینی سبب او کیسه د پروفیسر سیال کاکړ د «پښتو او پښتانه» د کتاب په ۱۹۵، ۱۹۶ مخو کی راغلی ده) دبنگل خان سړی د سیف الله د کلا په «مانکی» کی خاوروته وسپارل سو، اوده سزار په خلکو کی د بنگل په شامی شهرت لری او تر اوسه یی جامې او هډونه په شامی کی پراته دی - پرمزار یې کښته ولاړه ده او خلک یی زیارت ته ورځی .

پروفیسر سیال کاکړ په پای کی لیکلی :

«لنډه دا چی بنگل خان کاکړ یوسلی مبارز، ریښتین مسلمان او پیاوړی سیاستمدار و هغه دچا خبره : «سل دی و سره یودی سه سره » په مصداق دبنگل خان سړینه په حقیقت کی دټولو پښتنو سړینه وه .

مادخپل لوسړی فولکلوری تالیف «غاړی» پر ۷۹-۸۰ مخو باندی دمجاهد پښتون نواب بنگل خان په باره کی یو لړ اولسی غاړی خوندی کړی چی تکرار یې دلته عبث دی، البته لاندی غاړی نوی لاس ته راغلی ، چی په دی ډول دی؛ :

دبنگل د سپر کی خوپ دی

د یلو ان کار کو لا نسی

بنگل سپر کی و ډرکیء

زه د ولسی و هلسی نسم

یو وا رلاړ سه خان بنگل که

په د یلان کې شمار سړ که

(c) ketabton.com: The Digital Library

سادنواب بنگل‌خان په باره کی دلو سړی ځل‌د‌پاره داتن دوې سکلی ناړې چې د کاکړو په فولکلوری اصطلاح د«اسی»بدلی بلل کیږی، د ډوب دیوه سنځړه خیل شاغلی لونگ دخولې څخه لیکلی ، چې دلته ستاسی حضور ته وړاندی کیږی :

که‌او وردی دتسیل پرسر او وردی بنگل سردار یې سړ کیء

او س دی واخی‌زریپ خان که‌زوروردیء

دبنگل‌سلنداهی ستر گی‌تورولې

چې ټک د تو پنچې سوی

سولائی یې‌تر کلاو غورځولې

دبنگل‌خان په‌تبر کی‌داو خت‌د هغه‌پر سینه‌شاغلی نواب محمدخان جوګیزی پاته دی‌چی دده په باب‌یوه‌لړغونی فولکلوری غاړه وړاندی کیږی :

د بنگل سردار په کورکی

خدای دی د سپین سامدخان لوی کی»

دبنگل‌خان په‌باب داځلو رغاړی دشاغلی‌محمد ابراهیم عطا یی له یاد ا ښتو څخه را اخیستی سوی دی :

بنگل‌سری ارمان‌یې‌ډبر دی یا کاکړ له غمو سپر دی

بنگل‌سړ تول یې دغره دی ګړ د کاکړ یې په نامه‌دی

بنگل سړ کاکړ خبر سو په ډوب تند ربر ابر سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنگل مه مینځی پـر دړو بنګـل پیـر دی دکـا کـړو

ماخذ :

۱ - پښـتو او پښـتا نـه پـه سهیل پښـتونخـوا کـی د پـروفیسر کاکړ اثر - ۱۸۷/۱ مخ ۲ - دښاغلی عطایی یاداښت

۱۵۶۶- بنګی الینګاری :

بنګی‌شاه مشهور په‌بنګی‌د پښتو ژ بی‌امی شاعر دلغمان په‌الینګار کی اوسید، او دتوری جوړو لو کسب‌یې کاوه په اشعارو کی یې کلمه‌د«بنګی» او کلمه‌د«بنګی‌شاه»په‌نامه خان یادکړی .

اشعار یې براولسی او زانو و یلی‌او شاگردان یې‌هم درلودل چی‌دده‌په پیروی یې‌شعرونه و یل :

یو شعر یې دغازی محمدجان خان و ردګ‌په‌ستاینه کی(د۱۲۹۶ هـ ق) کال دملی جهاد دپیښو په‌باب و یلی‌دی چی له‌هغه څخه څرګندیږی چې«بنګی» تر همغه و ختـه‌ژ و ندی و دغازی محمدجان خان دستاینی سر یې‌دادی :

رحمت‌دی وی یارانو په غازی‌محمدجان‌خان

یو دی و ، له مر د انو

و لاړلکه زمری، وپیرنګی ته په میدان

قـاتـل د کـافرانو

مأ خذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۷- بوالعجب کابلی:

شیخ بوالعجب ددری ژبی‌له‌ظریفو شاعرانو څخه‌و، چی«بوالعجب »یې‌هم دظرافت له‌مخې څانته تخلص تاکلی‌و، بیاهم درویش مشر به‌سړی و وایی‌چی پرډنگر آس به‌سپور، تیر کښی‌به‌یې له‌غشو ډک ترملاتړلی‌او ماته‌لیندی به‌یې پراوړه، دکابل په‌بازاراو کوڅو کی‌به‌گرزیده، او په همدې دولې به‌دغټانو او نورو کورو ته ورتې۔

د(۹۷۵هـق)په‌شاوخواکی په کابل کی‌مړدی۔ دخواجه عنبر ناظر په باب یې دا بیتونه ویلی وو:

آن‌خواجهٔ عنبری که‌دنبرواری
افتد بزمین مثال زنبرواری

هرجاکه برفت رفتم ازدنبالش
هرگه که‌براند را ندم العزواری

هرگاه که گیرداو عنان شانم
درخدمت شه‌ستاده قنبرواری

مأخذونه:

۱-سکینة الفضلاء۵۷مخ

۲ - تاریخ افغانستان درعصرگورگانی هند - ۲۲۹ مخ

۳ - آریانا مجله - ۲ کال ۱۱ گڼه - ۵۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵٦۸ـ بو سعید کابلی :

خواجه‌میر سعید الدین دخواجه میر سعدالله‌زوی او ددری ژبی شاعرو په په(۱۱۹۸ هـ ق) کال د کابل د«تنگی‌سیدان» په سیمه کی زیږ پدلی،او خپله لومړنی علمی زده کړه‌یې په‌همدغه سیمه کی پای‌ته ورسوله ، او بیاد کابل ښارته راغیء او ددې ښار دعاشقان او عارفان په‌محله کی‌او سیداو دیوه‌جومات امام و ، روسته بیاهندته‌ولاړ، او پس له یوځه وخته بیرته کابل‌ته راغیء او په‌تصوف کی‌دطریقت‌یو سالک‌سو ، او په (۱۲۸۳ هش) کال کی‌بو سعیددپنځه اتیاو کلو په‌عمر په کابل کی‌مړ سو ، او دخواجه‌صفادغره په‌لمنه کی ښخ دی .

بو سعید په‌خپلو غزلو کی کله‌د «بو سعد» کله«دسعدالدین» او زیانره‌د «بو سعید»په‌نامه ځان یادوی .

دده د اشعارو دیوان تقریباً پنځه‌زره بیتو نه‌لری او یوه قلمی نسخه یې د اطلاعاتو او کلتور په عامه کتابخانه کی‌سته ، او بله نسخه یې د کابل دمشهورشاعر او عالم مرحوم هاشم شایق په‌کتابتون کی‌وه .

دا غزله دده ده :

ساقی بیا رباده که‌کارم زدست رفت

دردەقدح قدم که‌چیش‌بهارم‌زدست‌رفت

واقف شوی اگر زدلبم جای رحمت

دستم بده که دامن یارم زدست رفت

ازعقل وعلم ودین ودل ما خبرمپرس

بیچاره‌ام اکنون که‌چهارم زدست‌رفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

از اشک خون چو خط بنگارم بهر زمین
برجا س زانکه پای نگارم زدست رفت

در انتظار روی تو خشک است چشم من
آن دولتی که بد بکنارم زدست رفت

بودم بصید خویش که ناگاه تیر عشق
بنمود صولتی که شکارم زدست رفت

گر ناله بشنوی زمن ایندم عجب مدار
ای «بوسعید» که صبر و قرارم زدست رفت

او دا هم دده یوه خلور یزه :

ای چشم تو غار تگر دین و دل من
خال تو نشسته در کمین دل من

از گلشن روی تو بیرون شد خط سبز
جز بهر نرو ید ززمین دل من

مأخذ :

پښتو آریانا دائره المعارف ـ۳/۵۲۲ مخ.

۱۵۶۹ـ بوعلی شاه :

د پښتو ژبې شاعر و ،او په (۱۲۸۳ ه ق) کال يې يو کتاب د «فرعون دقصې په محفل پوري) په پښتو نظم کړی دی .

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ۳/۵۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۰ـ بوعلي هروي :

دد ر ي ژ بي شاعر، ا و د ا مير عليشر نوائي معاصر و ، امير عليشير ليکي چې: « لبو ني غوندي گرزي : که ليو ني نه و ي بوعلي به يې تخلص نه کاوه »

داهو سنې درلو دچه بوعلي غوندي سي خو ليو ني سو، خپل ځان ئې د زمانې يگانه سړی باله ـ دابيت دده دی:

خلقی بر اه عشق تو آسو ده سی رو ند عاشق منم د گر همه بيهو ده سی رو ند

مأخذ :

مجالس النفائس ـ ۸۰، ۵۵ ۲ مخ.

۱۵۷۱ـ بلوګ نيکه :

د خپل وخت نومیالی روحانی عالم ؤپه خته نورزی اود کندهار دسپين بولد کی دربا طه په کلی اوسيد اوهمهلته مړاوښخ دی

د پرعوام يې زيارت ته ورځی، په تيره بيا دلبونی سپی دارلی نا روغان يې له ژيارته سرسته غواړی اصلی نوم يې معلوم نسو، اونه يې د ژوند نيټه لاس ته راغله ـ يوازی د کندهار د پنجوائی دتلوکان اوسيد ونکی د پښتو اودری ژبی پخوانی صورفی شاعر ملاحسن اخون پخپل يوغزل کی «درباط» پوتی داسی ياد کړی دی :

سپينی پښتی «درباط» پرپوتی و سوې خپل آشنا په تش نظر نه را ته گو ری

ماوبل زوبه لاديد ن کړم ديارانو ياران تللی سپنی پاتی تشی تو ری

له دې بيتو څخه داسی اتکل کيدای سی چی بولګ نيکه دی د ملاحسن آخون ملګری وی او څنګه چی ملاحسن اخون په (۱۲۳۵ هـ ق) کال کی مړ دی نو د بولګ نيکه ژوند د (۱۲۰۰ هـ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال په شا وخوا کی اتکلولای سو- خود پښتانه شعرا ددوهم ټوک ۳۹۷ مخ کی لیکلی سوی دی چی ملا حسن آخون د پوتی سیا نور محمد ته عقیده درلوده له نوښایی چی په پورته بیت کی له «پوتی» څخه همغه «پوتی» مقصدوی چی سیا نور محمد پکښی اوسید.

په هرحال په سپین بولدک کی د «بولک نیکه» په نامه زیات مشهور دی.

مأخذ:

شخصی یاد داښت

۱۵۷۲- بولی بلند:

نوسیالی پښتون تپرسوی دی، چی د کویټی د کچلاغ نومی سیمی ته نژدې د غره پرسر ښخ دی، دده زیارت ته زیات خلک ورځی او ډیر عقید تمندان لری.

مأخذ

مزارات - د ښاغلی سیال کاکړ - ۱۶ مخ

۱۵۷۳- بهاالدین بلخی:

مولانا بهاالدین د بلخ له نوسیالیو پوهانو او عالانو څخه وچی یو کتاب یی د «تاریخ الاکبر فی طبقات العلما و اخبارهم» په نامه تالیف کړی دی او یوه نسخه یی د انګلستان د اکسفورد په کتابتون کی سته.

پلار یی محمد نومیده او اونیکه یی برمکی ابن خلکان و.

په (۶۸۳ هـ ق) کال کی مړ دی.

ماخذ

پښتو آریانا دایرة المعارف. ۳۹۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۴ـ بهاالدین سام غوری :

په‌دی نامه درتنودال شنسب له پاچهانواو امیرانو څخه په‌غوراوتخارستان کی حکومت کړی‌دی.لومړی‌سړی په(۵۴۳ هـ ق) کال پرامارات کښینوست،اودوهم سړی په (۵۸۸ هـ ق) کال امیرسو، او دریم په‌دیرلس کلنی کی امارت ته ورسید .

دغوریانوپه کورنی کی‌دري‌پاچهان‌وو،چی‌دری‌سره‌د«بهاالدین‌سام»په‌نامه‌یادیدل :

یوبهاالدین‌سام‌بن عزالدین‌حسین‌دسلطان‌علاالدین غزنوی‌وروړ(۵۵۳-۵۸۵ هـ ق) اودوهم بهاالدین سام‌دغیاث الدین محمودزوی (۶۰۷ هـ ق) اودریم بهاالدین الدین‌سام‌دشمس‌الدین‌محمدباسیان‌له‌سلوکوخخه(د ۵۹۰-۶۰۲ هـ ق په‌شاوخواکی)و. ساخذونه :

۱ـلباب‌الالباب ۲ج ۵۷۴ مخ ۲ـلغتنامه‌ـب ۳۹۶ مخ

۱۵۷۵ـ بهاالدین عمر هروی :

شیخ بهاءالدین عمر چغاره دهرات له‌نو سیالیو عارفانو اوشیخانوخخه دفراهی شیخ محمد خو ریی او مریدو،او څینی تذکره‌لیکو نکی‌یې دشیخ رکن‌الدین‌مرید بولی اولیکی چی : « ازوقت‌شیخ رکن‌الدین علاالدوله مثل‌او کسی‌پاین سلسله برسجاده تقوی نشسته» (۱)

په‌فراه کی زیږیدلی‌اوپه‌هرات کی‌یی‌وده‌سوندلې‌اوزده کړه‌یې کړې‌ده ،په کوچینوالی کی جذبه‌پر راغلی‌وه او دژوندترپایه‌په‌جذبه کی‌و ،حتی‌دنمانځه پروخت‌به‌یې‌یو څوک دځانه سره کښینا و ه چی‌دې‌درکعتوپه‌شمیرخبری کړې .دهغه وخت پاچا اوامیران به‌یی خدمت ته‌ور ته‌او ده به‌هم هغوته دعدالت‌او احسان‌توصیه کړله‌اوزیاربه‌یی‌یوست چی‌دظالم‌لاس‌دمظلوم‌له‌گریوانه‌ونیسی.

---

(۱) آریانا مجله ـ ۳ کال ـ ۷ گڼه ـ ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواند میردحبیب السیر مؤلف لیکی چی یوکال په هرات کی و باراغله دهرات خلک شیخ بهاؤالدین عمرته ورغلل اوځینی وی غوښته چی دعاوکړی ، شیخ ورته وویل چی : «منتقم جباردقهر په داسی سرتبه کی دی چی هرخوک چی ددعادپاره لاس پورته کړلاس یې وباوهی او که خو له دشفاعت دپاره پرانیزی ژبه یی وچپړی » وایې چی خلک شیخ زین الدین ته ورغلل هغه دعاوکړه ، ژبه یې وباوو هله اوله هغه څخه سړه سو .

شیخ بهاؤالدین به تل روژه ود چاتحفه اوهدیه یی نه منله پرخپلی روزی قانع و .

مولاناجامی دده په باره کی لیکلی چی :

« هغه وخت چی به یې فقیران د حقیقی مطلوب خواته متوجه کول او ترغیبول دا بیت به یې وایه :

د لا را میکه دا ری د ل د رو بند

دگر چشم از همه عالم فرو بند

دعمر په پای کی دنو رو دبرو سخو رواو علماولکه سو لاناسعدالدین کاشغری (چی په ۸۶۰ هق کی سړ دی) او سو لاناشمس الدین محداسد (چی په ۸۴۲ هق کی سړ دی) او سولانا سعدالدین فرخ ، او خواجه زین الدین خوافی ، او سو لاناقطب الدین ظهیری او سو لانا شریف الدین عبدالقهار ، او سولانا تاج الدین حسن ، او خواجه شهاب الدین اسماعیل حصاری او نو رو سره دشاهرخ میرزا په وخت کی له هراته دحجاز خواته ولاړ ، او دمکې تر حج ومدینی ترزیارت و روسته بیرته راغی او د (۸۵۷ هـ ق) کال دلو مړی خور (ربیع الاول) په ۷ دسه شنبی په ورځ سړ ، او دهرات دمختار دغره په لمنه کی د هرات دعیدگاه شمال ته ښخ کړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چې میرزا ابوالقاسم بابر دشیخ له کلی «چغاره» څخه دده جنازه پرخپلو اوږو اوچته کړه، اودده خلف الصدق شیخ نورالدین تهیي پاتاورکړه .

مولانا شریف الدین عبدالقهار دده په وړنه کی دابیتونه وویل :

قدوة العارفین امام بحق
قطب الاقطاب عصر شیخ عمر

در ربیع نخست وفصل ربیع
سوی فردوس کرد عزم سفر

در سموات غلغلی افتاد
چون بکروبیان رسید خبر

پرتر از سدره بارگاه زدند
که شهی میرسد زملک بشر

عقل میخواست نام و تاریخش
«گفتمش قطب اهل کشف عمر»

- ۸۵۷ھ ق -

بیانو میرزا ابوالقاسم بابر دده پرقبر باندی په خپلو ډیرو شخصی پیسو و دانی ودانه کړه .

مأخذ :

آریانا مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ

د بناغلی محمد ابراهیم خلیل لیکنه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۶ ـ بهاءولدین (ملا) :

ملابهاءالدین په ختیه ساګزی دپښتو ژبی پوخ لیکوال د کندهار دښار دبرو په بازار کی او سېدـ په دری او عربی هم پوهېده، او د کندهار دادبی انجمن غړی و، ددلـ یکنی دهغه انجمن په پښتو مجله کی چاپ سوی دی. دی تر (۱۳۳۴ هـ ش) کال وروسته مړ دی. فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۷۷ ـ بهاءولدین نوربخش :

شاه بهاء الدین نوربخش دشاه قاسم نوربخش فاضل او لاد، او دخپل و ختنو میالی عالم و، دعلم سره یې زهدهم درلود، او دسلطان حسین میرزا په وروستیو و ختو کی له عراقه هرات ته راغئی، او دخواجه افضل الدین محمد کرمانی په خانقا کی یې چې دعراق ترو ره دباندی وه و اړول، اوسلطان حسین میرزا او رته په درنه ستر ګه کتل، او هغه و خت چې سلطان حسین مړ سو، او په خراسان کی دنفاق او ـ پریشانی او ربل سو، نو شاه بهاءالدین آذربایجان ته ولاړ او هلته مړ سو.

مأخذ :

حبیب السیر ـ ۱۱۵/۳ مخ

۱۵۷۸ ـ بهادر خان :

دشاه حسین هوتک دعسکری قوا و نو میالی سپه سالار و، چې په (۱۱۳۸ هـ ق) کال یې د «شال» او «بروب» سیمی فتح کړې دېرې یې هم ونیولې او شاه حسین ورته د «ورور» خطاب کاوه، او عواسو «امیر لامراء» باله، او دپټی خزانې مئولف یې دشاه حسین هوتک بازوبولی او د «صدر اکابر دوران» او «خان عالیمکان» او «صدر الزمان» په القابو یادوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهادر خان دمیر و یس نیکه په و ختو کی هم دآزادی غوښتو نکو په لو مړی ډله-
کی و لاړو ،او په هغه او لسی جرګه کی یی دخپل تېر دمشر په تو ګه ګډون کړی و
، چې د میر و یس نیکه له خوا د پر دیو متجاو ز ینو پر خلاف جو ړه سوی و ه
دپښتی خزانی مؤلف محمد هوتک یې داسی ستایی :

«په دې دو ران په کندهار کی مشهو ر دی، په بهادری او په تو ر بالیو الی
معروف ، د پادشاه ظل الله باز و دی ،او دلښکر و سالار ،شال او ږو ب کلاوی یې-
فتح کا،او د بړې یې ضبط کا،د بړی سمند یې هری خواته چې مخ کا ، هغه ځای اخلی،او
بری یې له ازله په ډه ر خه دی؛ په کندهار کې تو ل خلق پېژ نی،او محتاجان او فقرا یی
په کر م او سخاوت سا ره دی،د جو دلاس یې ز ر بخش دی،او هر کله د غریبانو دستګیری
کا،پادشاه عالم پناه شاه حسین یې په «ور و ر» خطاب کا،او عوام یې په «امیر الامراء»-
یادکا؛خان عالیمکان په علو سو کی عالم دی،او په اشعار و بی نظیر ،شعراو علما
په لاس د کر م پالی ،او هیڅکله یې مجلس له دی طایفو خالی نه وی،او په صله کی په
دو ران طاق دی، او په ښندنه علما تـه حا نم دی-چې له سفر ه ر اسی علما او شعرا سپلمه
کا او دوی ته ښندنی و کا خالق تعالی د ی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډیره ژوندي
و ساتی آمین یا رب العالمین » .

دمحمد هوتک له لیکنی څرګند یږی چې بهادر خـان سر ببره پر هـغه چې یو نو میالی
سپه سالار و ،د شعر او ادب او علماؤ سر ه یې هم د زړه مینه در لو ده او په خپله هم د -
پښتو ژ بی شاعر و او اشعار به یې پر او لسی و ز ن و یل،او د پښتو ژ بی د آثار و په
راغو نډ و لو کی یې ز یار یو ست - لکه محمد هوتک چې د عبدالقادر خا ن ختک
حدیقه پخپله د ناظم په قلم د بهادر خان سر ه لیدلې و ه،دی د عبدالقادر په باب لیکی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

« په سنه (۱۱۱۵ ه) يې يو بل کتاب نظم کړچې نوم يې وې «حديقه ختک» ـ دغه کتاب ما په سنه (۱۱۳۰ ه) له صدرالزمان بهادر خان سره وليدچې د مؤلف په دسخط و ـ بهادر خان دامت شو کته (۱) همسی روايت کاچې په ډېره ما دغه کتاب و سوندچې ديوختک په ضبط کې و ـ »

محمدهوتک د بهادر خان يوه بدله چې پر اولسی و زن يې ويلې وه هم په پته خزانه کې راوړې ده اوليکلې يې دی چې :

«همسی و ايې کاتب الحروف محمدهوتک غفر الله ذنوبه و ستر عيوبه، چې خان عالی ـ مکان ددی کتاب دپاره له خپلو اشعارو څخه ماته يوه بدله راکړه چې دلته يې ثبت کوم ، چې کتاب له ذکر خير ددی حاتم زمان خالی نه وی، او هر څوک چې يې ولولی دعا ورته وکا ، هغه بدله دا ده :

بيلتون په زوردی تر ليمو سهانم څاخی
لکه شبنم څاخی

داسره ياقوت می په لمن کی ستا په غم څاخی
په غم الم څاخی

گوره ليلی باران داو شوستا په چم څاخی
خنسگه پر چم څاخی

* * *

راغله ليلی په شينکی خال نخا په گلو کوی
په سرو منگلو کوی

---

(۱) ډېره : مقصد ډېرۀ اسماعيل خان او پادېرۀ غازيخان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهارچی و زی سیل کا ، بڼ دبلبلو کوی

گل په او بلو کوی

سلا لی سترگی کاسیه په و یر ژلو کوی

زیب په کجلو کوی

دژوبل زړه و ینی په هر گړی هر دم څاخی

لکه شبنم څاخی

* * *

شکلی نجلی ! دباغ په لو رسه څه نڅا مکوه

عاشق رسوا مکوه

و ریت سوی زړه سی دی سین یو ری خندا مکوه

را شه جفا مکوه

زه یم پتنگ ته یی ډیوه ساجلبلا سه کوه

نو رظلم بیامکوه

یم ستاله عشقه لپو نی پرسا ، ساتم څی

غم او الم څاخی

سا خذ :

پټه خزانه - ۱۱۱ ؛ ۱۲۱ ، ۱۲۵ مخونه

د کابل - لوسړی چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۹ـ بهادر بدخشی :

دسعید بدخشی زوی دهنددا کبر پاچاپه وختوکی دتربت دسیمی واکوالو او هغه وخت چی د «بهار» دصوبې امیران اکبرپاچاته پورته سول اوده پلار سعید هم دیاغی امیر انو سره یوځا ی سو، نوبهادرهم د خپلو اکی اعلان وکی او په خپل نامه یی سکه ووهله اوخطبه یی وویله چی پرسکه باندی دابیت کیندلی سوی و :

بهادرابن سلطان بن سعید ابن شه سلطان

پسر سلطا ن پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

بیا چی دده پلا ر دمعصوم خان کابلی په وینا خپل زوی بها د رته ورغی بهادر بندی کی ؛ هغه وچی دا کبرپاچا له خوا صادق خان دیوه لوی لښکرسره دبهادرمقابلی ته ورووت اودسختی جګړې په پای کی بهادرووژل سو .

دده د وژ لو کال (۹۸۸ ه ق =۱۵۸۰م) کال و .

مأخذونه:

---

۱ - مأثرالامیرا- ۱/۳۹۰ مخ ، ۲ - اکبر نامه -۳/۳۸۴- مخ

۱۵۸۰ـ بهادرخان روهیله :

ددر یاخان داودزی پښتون زوی او په هند کی د شاهجهان پاچاله نوسیالیو سالارانو او امیرانوڅخه و .

هغه وخت چی شاهجهان لا شهزاده و، بهادرخان دخپل پلارپه واسطه دهغه سره آشنا سوی و، اوبیا چی شاهجهان- د پاچهی پرتخت کښېنوست ده ته یې د ځلورو زرو پلیواو دوو زرو سپیرومنصب ورکی اود «کالپی» دسیمی جاګیر اودهغی سیمی دسرکښانو سرکوتل یې هم ورو سپارل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی هم دشاهجهان دپرتخت کښېناستلوپه لوړې کال دعبدالله خان فیروز جنګ په لګرې د کالپی خواته رهی سو . خوچې د « ججهار » دسیمې یاغیان اپل کړې، اوترسختې جګړې وروسته یې پردښمن بری وموندلاو دهغه بری له امله دشاجهان له خوا « نغاره » ورکړه سو .

ترهغه وروسته دد کن د ناظم اعظم خان په سلګرې دخانجهان لودی استیصال ته وګمارل سو .

خوخانجهان لودی په دې پرېکړه سر انه ورسره جنګېد او بهادرخان دوه ځایه ټپی سو . پر مخکه ولوېد د خانجهان جګړنو غوښتې چې سر یې پرېکړې خو خانجهان پرې نه ښوول او بهادرخان ژوندی پاته سو .

دشاهجهان دجلوس په شلرم کال دعادل خانی لښکروسره په جګړه کې هم ټپی اوبې هوښه شو چې بیجا پورته یې بندی بوت اودشاهجهان دجلوس په پنځم کال دعادلشاه له خوا ایله کړه سو، او شاهجهان ډیرو نازاوه منصب یې ورله ورکړ او اوبیرته دا کاپی او قونوچ جاګیر ورو سپارلاود « ملکوسه» دسیمې دسرکښناو سرکوتلو ته یې وګمارله دیرې ووژل او کورونه یې ورو ران کړه ، اود زړو رتوب انګازې یې هرلورته خپرې سوې . ترهغه وروسته بهادرخان په راجا جهارسنګه بندیله پسې ولاړاو هغه ته یې هم ماته ورکړه .

په دې توګه بهادرخان رو هیله دشاهجهان پاچاد وخت په زیاتوجګړو کې خپله توره ځلولې او سړانه ښکاره کړې وه چې تفصیل یې د « ماثرالامرا » د کتاب په لوړې ټوکې کې راوړه سوی دی .

هغه وخت چې شهزاده مرادبخش دبلخ خواته راغې هم دابهادرخان ورسره و ، اوکله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې شهزاده سراد بخش له بلخه کابل ته راوګرځېد د بلخ صوبه داري اودهغه ولایت انتظام يې اصالت خان په اتفاق بهادرخان ته وسپارهٔ اوبیاچې شاهزاده محمد او نګ زیب د بلخ ولایت ته راغی نو بهادرخان يې دازبکانو سره جګړې ته وګمارهٔ. کهٔ خه هم بهادرخان په جګړه کې د پرزیار ویوست خو دده رقیبانو شاهجهان ته داسې ورسوله چې ګوا کې بهادرخان په خپل کار کې سستی کړیده ځکه يې نوده د کالپی او فوج جاګیر ضبط کې او دده زړه هم ساتسو خوچه، (۱۰۵۹ هـ ق) (۱۶۴۹ م) کال د رجب دمیاشتې په نولسمه اودجو لای په نولسمه په داسې حال کې چه د شهزاده محمد اورنګ زیب په ملګرې کې يې دقندهار قلعه محاصره کړې وه دساه لښکرې له ناروغۍ ځخه مړ سو . اونواب غلام حسین دده دمړینې نېټه په دوو بیتو کې داسې وویله :

فخر هندوستان بهادرخان که جهان قائل شجاعت اوست

سرد وداغ فراق را بګذاشت داغ جان درسین رحلت اوست

دهند په (یوپی) کې «دشاهجهانپور» شار دشاهجهان په نامه همده ودان کړی دی .

ماخذ :

۱- مأثر الامرا - ۱/۴۱۲ سخ تر ۴۲۰ سخ پورې - په اردو ژبه

۲- پادشاهنامه - ۱/۱۰۶ سخ

۱۵۸۱- بهادرخان لوانی :

د محمدشاه په نوم يې له (۹۲۴ هـ ق څخه تر ۹۳۷ هـ ق پورې) دهند پر « بهادر » بهار » حکومت کړی او ددر یا خان لوانی زوی و .

طبقات اکبری لیکي چې دغه افغان په خپل نامه خطبه جاري کړه، اوسکه يې ووهله اوده هم د په وخت کې بابر پر بهار باندې یرغل وکې،.

مأخذونه :

۱- طبقات اکبری - ۲- دهند په تاریخ اوسدنیت کې د افغانانو برخه - قلمی - ۸۶ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۲ـ بهادر خان لودی :

توریالی بهادرخان دخانجهان لودی وراره اود محمدخان لودی زوی و، دهند دسغلو په دربار کی یې یوزری منصب درلود ، څلور سوه یې سپاره وو .

د «راجوري» په جګړه کی چې په (۱۰۳۹ هـ ق) کال کی پښه سوې وه دده تور - یالیتوب او سپرانه غلیما نولاهم سلی وو .

خافی خان لیکی : «بهادرخان توریالی» د راجوړي» په جګړه کی ښې تور ووهلې پای ته ډیرو ټپوله کښه غوزارسو، له ډېره غیرته بیرته راوغورځېد، توره یې و کښله اوپه خوزاسپرانه یې پرغلیم بریدو کړ ، آخر دغلیم په ټوپک وویشته سو، اوولوېد، پاې ته «پرسرام» نومی راجپوت چې د راجا بهارسنګ له ډلی و، پرراوځغستل، غوښته یې چې ددې سپرنی زسری ککری غوڅه کړی، خو هغه زسریالی پښتانه په دغه حال کی جمدر له سلار او کښې اوهغه راجپوت یې پروراته وویشت اود «پرسرام» جمدر د بهادرخان پرغاړه برابر سو، ککری یې ځینی پربکړه، اودلاس دگوتمی آس، توری اوسپرسره یې خان اعظم ته وروړه، خان اعظم د توریالی بهادرخان ککری د «بیر» د کلاپه وړه وځړوله او دلاس گوتمی یې چې دده نوم پرلیکلی و ، شاه جهان لره « بر هانپور » ته و یرله او شاه جهان مغول ډیر په خوښ شو .

مأخذونه :

۱ـ لودي پښتانه ـ دپوهاندرشا دتالیف ـ ۳۳۸ مخ

۲ـ پادشاهنامه ـ ۲۷۶/۱ مخ

۳ـ سیر المتاخرین ۲۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۳ـ بهادر سیستانی :

بهادرخان دسیستانی خانزمان و رورد درې ژبې شاعرو ، ښه طبع یې درلودله او دا بیتونه دده دی :

آن شوخ جفاپیشه دل سنگ گرفته — گویابمن خسته ره جنگ گرفته

بنشسته ده من برسر دسته خوبی — شاهی است که جابرسراورنگ گرفته

مأخذ :

پښتو آریانا دایرة المعارف ۴ ـ ۵۴۵ مخ

۱۵۸۴ـ بهادر خراسانی :

محمدسلیم بهادرمحمداکبر خراسانی زوی ددرې ژبې شاعرو، اوپه شعر کې سلیسه اوروانه طبع درلوده له خراسانه هندته تللی و ، اودسندپه شاوخوا کې مړدی .

دابیت دده دی :

شد مائل بتان دل عاشق مزاج من

غیر از وصال هیچ نباشد علاج من

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة المعارف ـ ۴/۵۴۷ مخ

۱۵۸۵ـ بهادر کوهاتی :

شیخ عبدالله معروف په حاجی بهادر د خپل وخت نومیالی عالم اولیکوال و . په (۹۸۹ ه ق) کال پداګره کې زېږدلی او په (۱۰۹۹ ه ق) کال په کوهات کې سړ او همهلته ښخ دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهپه تصوف کی هم لاس درلود اودمشهور آدم بنوری لهخلیفه گانوخخهو .
د کریمداد پرالفنامه باندی یې په دری ژبه لویه شرحه لیکلی ده چی
« مفتاح الدقایق » نومیږی .
مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۸۶ـ بهاگل :

د وزیر فتح خان مشهور په اشرف الوزراسنکوحه ماندینه او د سربلندخان او شاهپسندخان مور وه .

دنوای معارک د سولف د لیکنی سره سم دبهاگل ، د کشمیردارباب شاه (ندیانو) څخه وه چې په نوای معارک کی یې داسی یادونه راغلې ده :
«خبروقلم شرین رقم، فرها دوارکندن بیستون این مدعا، چنین بیان می نماید :
که اشرف الوزرا وزیرفتح خان از کمال تعشق مسمات « بهاگل » از ارباب نشاط کشمیر درسلک ازدواج خود آورده بود ، باو بسیار محبت و دلبری داشت ، و ازودو فرزند ستولد گردیده یکی مسمی به سربلند خان و دیگرشاهپسندخان ، ازقضأ کردگار درچین تولدشاهپسند خان مسماة مذکور سرحیات درنقاب تراب کشیده ، اشرف الوزرأ ازسوزوگداز مفارقت اومجنون وارصحرا نوردلیلی جمال میرانی اوبوده بعد سرورچندایام تدارک همسبتری سوفوره داشت درسنه یکهزاروو دوصدو سی ویک هجری در ایام زمستان باتفاق شاه محمود خان از کابل برآمده ، رونق افزای پشاور گردیده ، در انجا دختری جمیله که خورشید خاوری از حسن دلاویزش ، اقتباس نور نماید ، و قمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باین همه دلبری، مستفاد از جمال بلا انگیز اوشود از دو دمان قاضی خیلان که از قدیم بارباب دول قرب و منزل دارند ، بدست آورده درشب اول گوهر ناسفته اش ، بسوزن الماس جفا سفته ، وآب و تاب از غنچه بکارتش از گلبن وجودش ریخته ، باز بخانه فرستاد ، وبمنزله سرو او را از بهر جهان آزادی بخشید .

وبازدران روزها ، ارباب نشاط از کشمیر دختری آورده نه دختری بل ماه آسمان خوبی ، وخورشید اوج محبوبی ، وشرین باین همه حسن که داشت چون سها پیش آفتاب متصور ، و لیلی باین شورش جمال ، چون لیل پیش نهار همانا گلدسته ایکه از بس لطافتش آب از چهره گل رفته ، وازنهایت نزاکتش شاخ گلبن ، خارخار حسرت شده .

اشرف الوزرا نادیده به مقتضا :

نه تنها عشق از دیدار خیزد بسا کاین دولت از گفتار خیزد

شیفته جمال باکمال اوشده وبزور اورادر مشکوی اقبال برده ، صاحب خانه ساخته ، گلهای عیش و عشرت زبوستان محبت اوسی چید ، وهر روزه مجلس آرای ، و شمع نای ونوش ، وتماشای لولیان روشن بوده . میرزا سماعیل شاه وکیل ناظمان حیدر آباد و خالویم شیرمحمد خان وکیل والیان خیر پور ، بجهت مبارکبادی نزد اشرف الوزرا رفتند ، وهدیه سنگینی پیشکش نمودند ، اشرف الوزرا نهایت خوش شده وتماشای لولیان بوکلای مذکور ، معه اکل وشرب عطا نمود وهم خلا فاخره عوض مبارکبادی مرحمت فرمود »

مأخذ :

نوای معارک - تالیف منشی عطا محمد شکار پوری -

چاپ کراچی - ۴۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۷ـ بهاول خان :

دپښتوژبې شاعرو،اود«بنو»پهسیمه کې یې ژوند کاوه،پهیونانی طب کې هم لوی کې لاس درلود ، او پلار یې بنادی خان نومېد .

ده دزیتون جنګنامه پهپښتو نظم ترجمه کړې ده ،او ژوند یې ددیرلسمی هجری پیړی په پای اټکل سوی دی . دا بیت دده دی :

بهاولهتل ګو یا په دې ګفتار شه

د نبی د پس رو انو خدمتګار شه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۸۰ مخ

۱۵۸۸ـ بهادر (ملا) :

پهپښتوژبه ددینیاو مذهبی موضوعاتو لهناظمانو څخه،داوسنې پیړی په سرکی دپښتوستان پهسیمو کی اوسېد. ددهځومناجاتونه اومنظومی خطبی سته دابیتددهدی: دبهادرویل بهدهلتهدرپه کارشی پهلحد کیچیشیسوال ربانی

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو-۷۹ مخ

۱۵۸۹ـ بهاول خان :

دپښتو ژبی شاعر و ، او دپښتو ر د بنو په سیمه کی یې د یونانی طب طبابت کاوه . د پلار نوم یې حکیم شادی خان و .

« دجنګنامه زیتون » پهنامهیې یوهقصهپه پښتو مثنوی ددهکنی ژبیلهیوه کتاب څخه په ۱۲۸۵ ه ق کال کی ترجمه کړی وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه‌موده‌په سوات کی اوسېد ، اودسوات«باباجی‌صاحب » ته‌یې‌عقید درلودله « د جنگنامی » د سر بیت د داسی دی :

د کونینو خاوند ته یې ای سبحانه
هم خالق رازق د هر چا ذوالمنانه

او د کتاب د نظمولو سبب داسی بیانوی :

بها ول تل گویا په دا گفتا رشه
د نبی د پس روانو خدمتگارشه
اوس سبب ددې کتاب واوره له ما نه
په د هکنی زبان رقم و، زما جانه
مشتهر وه په قصه د زیتون گوره
عجائب د هد حنیفه روره
مخیل شوم په خپل زړه کی دا کتاب
افغانی ژبه روان کړم په شتاب
په پښتو می کړه بدل هندی زبان
چی عجب وه حنیفه زیتون بیان

د کتاب په پای کی وایی :

له فسا ده شه آباد د اکل‌جهان
فتنې پورته شوی بې‌حده د زمان
پلار او زوی بی‌اتفاق شول‌وئې گوره
محبت شه بر طرف درورله روره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادان او شاگردان صاحب عناد شول

دازمان کی بیخ کندو نکی دبنیا دشول

عزت نه گوری دنیاوته یې مخ دی

خوک چې ترک که داخصلت دهغه سخ دی

بهاوله ! ته گویا په استغفار شه

لـه فساده لـه عناده تو به گار شه

یې غریب عاجز مسکین او بی نصیب

په داسلک کی یې مشهوره په طبیب

قصه تم شوه اې زما یاره دلدار ه

لافی نه کړم خبردار شه اې هوښیاره

شین اونون وبی اوهی له ایامه (۱).

دغه حال وه ویې گوره صاحب نامه

وؤ تاریخ یو و یشتم د دویم خو ر

سن هجری «غرفه» (۲) کی گوره په هرطور

بی اوهی الف اولام کړه نورتمام (۳)

که هوښیار یې فکر وکړه دا ده نام

شین الف او دال او یا و خاو نون (۴)

زما پلار دی دا مصرع کی ذوفنون

---

(۱) یعنی « شنبه » (۲) ۱۲۷۰ ه

(۳) بها ول (۴) شا د ی خا ن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مشهور په حاوکاف و یا و سیم (۱)

که ته هوش کړی نوربه ز رشی پری فهیم

د ل رنجه شو په اتمام د دې بیا ن

آخرکار دی تاسف ا و دی ارما ن

مأخذ :

تبرهپرشاعران -۷۰۲مخ

۱۵۹۰ـ بهاء ولد بلخی :

سلطان العلما بهاالدین محمد حسین خطیبی بلخی زوی معروف په «بهاولد» دشپیرمی هجری پیړی په پای اوداووسی هجری پیړی په سرکی له سترو نومیالیوصوفیانواو عارفانوڅخه تپرسوی دی، اودشرق د سلام نړی دسترصوفی او نومیالی شاعرمولانا جلال الدین بلخی پلار و .

دبهاولد پلارحسین داحمد خطیبی زوی هم دخپل وخت له زبرگانو څخه گنل کېده او درضی الدین نیشاپوری مشهور شاعر استادو اوسوریې دخوار زمشاها نوشاهی کورنی ته منسوبه وه ، اودخطیبی د کهول نسبت بیاابوبکر صدیق ته رسېده . بهاولد په طریقت کی د شیخ نجم الدین کبری لاس نیوی کړی نود هغه له خلیفه گانو څخه و .

دزیاتی پوهی له امله یی خورا اغیزه ناکه اوله تاثیره د ګ سجلس درلود، ځکه نوخورا د یروگړی پرراغونه بدل اوله همدی سببه خوارزمشاه رو ځینی دا ربده ، څوچې بهاو

---

(۱) یعنی « حکیم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې دبلخ اوخراسان په پرېښو ولوسجبور کې ع،اوپه دې مجبوری کې د امام فخر-
رازی سره دبهاولد دنظر اختلاف هم بې اغیزې نه و،نو ځکه بهاولدپه خپل کتاب
«المعارف» کې پرمحمد خوارزمشاه اوامام فخر رازی باندی حملی کړې دی، او دوې
د و ا ړ ه په مبتدعه ډله کې راوړې اودخپل کتاب په یو ځای کې لیکل چې :
« فخر ر ا زی و ز ین کیشی و خو ا ر ز مشا ه را و چند ین مبتد ع
دیگر بودند ، گفتم تمام صدهزار دلهای با راحت و شکوفها و دولتها را
رها کرده اید ، و در ین دوسه تا ر یخ گریخته اید ، و چندین معجزا ت
وبراهین را مانده اید و بنزد دوسه خیال رفته اید، این چندین روشنایی آن مدد
نکرد که این دوسه تاریکی عالم را برشما تاریک دارد؟ واین غلبه بهراز آنست که نفس
غالب است وشما را بی کار می دارد ، وسعی می کند ببدی وچون بی کار باشید همه
بدی کرده شود وتاریک ووسوسه وخیال وسوداهای فاسده وظلالت پدید آید ،
از آنک عقل غریبست ونفس در ملکت خودست، وآن مملکت ازآن شیاطین است ،
و این دنیاست که ماحضرست و حجابست از در غیب ... (۱).

په یوبل ځای کې هم دامام فخر رازی په نسبت دخوارزمشاه ټینګ ارادت ته
اشاره کوی او وایې چې :

« دهخپل یو مقرب ته ویلی دی چې هرځای چې دامام وعظ کوی «باکمر زرو
کلاه مغرق بر پایهای منبروی نشیند » او بیایی نو امام مبتدع بللی او
د کلام الله څخه یی دده تأ و یلوته اشاره کړې د ه او ویلی یې دي :
«... اسباب نزو ل آیات و نحوها وحکمتها واشعار وامثال می گوید...

---

(۱) کتاب المعارف - د ۱۳۳۳ د تهران چاپ - ۱-۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

و محمد علی حکیم را سلطان او لیا میگفت او ، جهو دان بنز دوی نور یته سی خو اند ند من چو ن بشنید م این نوع سخن ، و خود را بهیچ نوعی سوازنه ندیدم نه تصور سوازنه یافتم گفتم من همچون یکی آحادی ام اندر جهان بیان ، تاسلامتی آن جهان طلبم ، ا کنو ن چنگ از گفت و خلقان بدارم و هیچ مر تبه و جاهی نجویم بـا هیچ خلقی ، هـر کجا افتادم ، افتـادم وهر کجا بر خاستم برخاستم ، اگر چه خلقی نظاره گرمن باشند التفات خود را از خلقان پا ک کنم واصغای ایشان را پیش خود نیارم واز هیچ فضیحتی احترازنکنم ، همان انگارم که کلوخی ام ، الله مرا از حال بیحالی سی گرداند تامرا کجارساند و کجا اندازد وبچند صفتم گرداند ، اذاوقعت الواقعته برخواندم ، خودراچودیواری دانستم که فرو افتادم تا کدام اجزام را خفض کندو کدام رارفع کند ...» په دی خبرو کی په صراحت بهاء ولد امام فخر رازی او د حکمت او کلام نو ر و پو هانو ته سبتدعه ویلی دی ، خوخنگه چی هغوی د خوارزمشاه له خواحمایه کبدل نوبهاولد خپل خان ددوی په سوازنه کی نه سونده اووطن پرپښوولوته چمتوسو ، اودقراینوخخه خرگند بری چی د (۶۱۰ هق) په شا وخوا کی یی له بلخه هجرت کړی دی ، خکه چی دده د هجرت په وخت کی دده زوی مولانا جلال ا لدین بلخی شپږ کلن و ، اوخنگه چی مولانا په (۶۰۴ هق) کی زیږیدلی نو دده هجرت باید د (۶۱۰ هـ ق) کال په شاوخوا کی و .

داکتر ذبیح الله صفا په « تاریخ ادبیات در ایران » کی لیکلی چی دده په نظر د بهاء ولد مهاجرت په مطلق ډول د مغولو د حملی له ډاره نه و ، خکه چی د مغولو د حملی ډار تردې پیښی دری خلور کاله و روسته پیدا سو ه او شپږ کا له پس عملی سو ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهاءولد دهجرت په لارکی نیشاپورته ورغی او دشیخ عطار سره یې وکتل اوشیخ عطار د «اسرارنامه» کتاب دده زوی جلال الدین ته (چې وروسته مولانا جلال الدین سو) دهدیې په توګه ورکی. بانو بهاء ولدله نیشاپوره بغداد ته اوله هغه ځایه مکې ته ولاړ، او بیاله هغه ځایه دشام اوروم لوری ته رهی سواوخو کاله یې دارزنجان اوسلطیه اولارنده په بشارو کی تیر کړه او تر هغه وروسته دعلاالدین کیقباد دسلجوقی په بلنه «قونیه» ته ولاړاوهمهلته پاتهسو، په وعظاوارشادیې خوله پوری کړه، دیر شاګردان اوسریدان یې وموندل، څوچې دافلاکی په روایت د (۶۲۸ هـ ق) په دوهمه خور، اوددو لتشاه سمر قندی په روایت په (۶۳۱ هـ ق) کال په داسی حال کی مړسو چې دنیاته یې یوخوراستر معنوی شخصیت لکه مولانا جلال الدین بلخی روزلی پرېښود. سربېره پرهغه یې یو کتاب «دالمعارف» په نامه خپل یوازنیی اثرپریښې دی چې دده دشلو مجلس او سو اعظو یو ه ګټوره مجموعه ده چې په خپله یې دکتاب په شکل ترتیب کړی و. داکتر صفا ددې کتاب په باب لکلی چې:

« درین کتاب حقایق عرفان ودین وتفاسیر وتأو یلاتی از آیات قرآنی بابیانی شیو اودل انګیز و بافصاحتی کم نظیر مورد بحث قرار گرفته است وسخن گوینده چنان شیرین ودلپزیراست که در بسیاری از موارد در لطافت بشعرمی ماند و در عین حال شامل بسیاری از لغات وتعبیرات وترکیبات نادر پارسی است که مسلما تحت تاثیر زبان تخاطب بلخ بو جو د آمده است.

هر بحثی یاهر مجلسی بابیان هرحالتی ازاحوال که بهاولدآنها راموضوع گفتا ر یانګارش قرار داده یا عنوا ن فصل ذکر شده و بدین ترتیب کتاب المعارف

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خود کتابی عظیم است از عدهٔ بسیار فصول ترتیب یافته است - »

مأخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران -۱۰۱۹/۲ مخ

۲- المعارف - ۲۳۵/۱ مخ

۱۵۹۱- بهر ۴۱ :

دپښوردسیمو دپښتوژبی اولسی شاعرو، اود(۱۲۵۰ ه ق) په شاوخوا کی یې ژوند کاوه یوه بدله یې د«جم دارسستر» په کتاب» دپښتنخواد«شعرها ربهار» کی راغلی اوهغه داده :

معمورنه شوم زه په وصال د دلبر
شوګیرې کړم مدام پسی زه شوم اوتر

سپین مخ دي ګلزار توری زلفی سنبل
مروارید دی دندان دواه لب دی سره زر

ستامقام دی په نبار خبر دارشه نبارو
زه مین په تا ډبرکه ته وکړې باور

سپین مخ دی آیین (۱) زنخدان دی گبین
ټول صورت دی سیمین تجلی کا دنمر

---

(۱) د هنداری په معنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین‌مخ دی‌چراغ ځما ړه شه پرې داغ
ما نیولی دلبار ستا په وخت د سخر

چې‌عاشق‌دی «بهرام» ستاصفت یې کلام
په‌سلام‌دی مدام که ته ورکړی سلام

مأخذونه:

۱ - پښتانه شعرا - ۵۵۱/۲ مخ
۲ - دپښتنخوا هارو بهار - ۱۳۴ مخ

۱۵۹۲ـ بهرام تگاوی:

دپښتو ژبې شاعر اود (۱۲۴۹ هـ ق) کال په‌شاو خوا کې دتـگاو په‌سیمه کې زېږیدلی، وسا په‌ولسی‌اوز انویی‌هم شعرونه‌ویل‌چې پښتنې سندرغاړو به پخپلوسند- رو کې‌ږغول‌دده‌په‌اشعارو کې دمینې دردپټ دی اودا ده دده د کلام نمونې

په‌هر بن کې چې بلبل وهی نا ړې
حواله‌کړی په غمجن زړګی اری

هغه وړځ را باندی‌تېره‌شی‌په‌غم کې
چې‌دی وګورم په‌مخ زلفې خوری

د زړه داغ سی پسی لاهسی بتر شی
چې دړی‌کړی په داسپین تندی‌سورې

په لیمو به یې قبول کړم کېږنه کړم
ستاددرخس وخاشاک سپیرې ایرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغوپه زړه کی هـوش اوطاقت ورکښی
څوکښچی اوری «دبهرام» دخولی مسری
نه وینم په ستر گو دخپل یاربشر عالمه
ماڼه را نغی چی را تلو ته یی وم په تمه
وسوزی نصیبه دا په تاخه اپت پروت دی
وسومه په مینه کی دیارلکه داشمه

زه شورو فریاد کړم ملامت نه یم مین یم
کله آه او سوز کوی له مینی نه پښمه
نه وینم راحت بی له زحمته په خپل عمر
نه مې شی بی یاره په دانورو شکایت ودمه
وبه مری «بهرامه» عاقبت په دی سود اکی
تاچی ځان دمینی اورته وراندی کړو یکدمه

ماخذ :

ښتانه شعرا- ۷۰۶ مخ

۱۵۹۳- بهرام پیښوری :

د پښتو ژبی شاعر و ،او د(۱۲۵۰ هق) کال په شاو خوا کی پیښور په سیمو کی او سېد،او هم هلته ژوند لی دی.

دا رسستر د ستشر ق دده نو م او شعر ضبط کړی دی،او دا بدله یی «د پښتو نخوا - هارو بهار» کی راخلی ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمو رنه شو مزه په وصال ددلبر
شو گیرې کړ مدام پسې زه شو م او تر

سپین مخ دی گز ار تو ری زلفی سنبل
سر و ار یددی دندان دو اړه لب دی سره ز ر

ستا مقام دی په بهار خبر دار شه بهارو
زه سین په تاډبر که ته و کړې با و ر

سپین مخ دی آیین زنخدان دی گبین
ټول صو رت دی سیمین تجلی کا دلمر

سپین مخ دی چراغ زمازې ه شه پری داغ
ما نیو لی د لبار ستا په وقت دسحر

چی عاشق دی «بهر ام» ستاصفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته و ر کړې سلام

مأخذونه :

۱- د پښتنخوا هارو بهار- د کابل چاپ - ۱۳۴ مخ
۲- پښتانه شعرا - ۵۵۱/۲ مخ

۱۵۹۴- بهر ام خان خټک :

دخو شحال خان خټک هغه نا اهله زوی و ، چی دخپل ستر پلار په مقابل کی پاڅید او دخپلو شخصی غرض او خود خواهی د پاره یې دخپل پلار دملی مبارزو ه لاره خنډونه اچول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام د(۱۰۵۳هـق=۱۶۴۳م) کال په لو مړۍ خو رز یږ بدلی و ،چې پلار یې دده دز یږ بدو نبته پر نیکمر غه نیو لې وه ،او دز یږ بدو کال یې د « بخت باباآمد » له جملې څخه را ایستلی و ، لکه چې و یلی یې دی :

دریا و الف ماه ربیع الاول

بهرام آمدبر وی رخشنده چو ماه

تاریخش « بخت بابا آمد »

زین جمله شو دجیم هزار و پینجاه (۱)

خو له بده مرغه دبابادبدبختی سبب سو ، او چې خو شحال خان مړ کېده نو خپله فر زندانو ته یې وصیت وکړی چې :« که سو بهرام و ړاندی و رو ستو په لاس کښیو- زی مړ یې کړی، نیمایی یې دماسرته ،نیمایی یې دما پښو ته وسپځی؟، هاله به دما روح تاسو خو شنو دشی»(۲) بهرام له یوی خوا په خپله دقو مدسر داری او خانی لیونی ؤ او له بلی خوا د هندسغو لی حکمر ان سهابت خان دبهرام خان له دې خو دخوا هی څخه استفاده و کړه او دی یې دخپل پلار «خو شحال خان» په مقابل کې و پار او ه،نو ځکه بهرام هم دخپل پلار او هم دخپل و رو راشرف خان هجری چې دو اړه د هند دسغلو دتسلط پر ضد مبارزه کو له مخالف سو- د اشرف خان ځکه مخالف و ، چې د خو شحال خان د بند یگرت په وخت د او لس سر د اری اشرف خان ته سپارلې سوی وه او خوشحال خان هم هغه دمشر توب و ړباله .

---

(۱) تاریخ مرصع- د پښو رچاپ -۲۵۸مخ

(۲) تاریخ مرصع-د پښو رچاپ- ۴۸۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام خان سهابت خان تهو رغئی او هغه ته یې ډاډو رکی چی دخپل پلار پر خلاف دده هر حکم ته چه تو دی او سهابت خان هم له خپلی خوادمرستی ډاډو رکی هغه و ،چی د(۱۰۸۳ هق=۱۶۷۳م) کال د ذیقعدې او مارچ په پای کی د خوشحال خان او بهرام خان ترمنځ و ړی و ړی جګړې پیل سوې، او همدار از د(۱۰۸۴ هـ ق ۱۶۷۳م) په محرم کی بیا د پلار او زوی ترمنځ جنګ و نه و سول چی په دی جنګ کی خوشحال خان بری و مو ند او و ر پسی نو داسی ډ پری جګړې او شخړی د بهرام او ده د پلار خوشحال خان ترمنځ پیښی سوی دی چی تفصیل یې په خپله د خوشحال خان په «کلیات» او د افضل خان خټک په «تاریخ مرصع» او د استاد دوست محمد کامل په «خوشحال خان خټک ـ سوانح حیات او ر ادبی آثار پر تبصره» کتاب کی ر اغلی دی. خو دلته دنمونی په توګه د خوشحال خان له کلیات څخه د بهرام په باب کمې څو شعرونه ر ااخلو خوشحال و ایی:

د بهرام له حاله څه و ایم و چاته
حال د خپل زوی په شکاره دی و باباته

هم فضول هم مزور هم مذبذبدی
هم یکرنګ و یل به نه کاندی و چاته

په یو ه ذره کی پاسه په اسمان شی
په یو ه ذره کی څی تحت الثراته

د خپل خوئ په ګرداب نو کی غوته خوری
دا عادت به یې رد نشی ترسماته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا هنر دسر داری نه زده بهرامه
سر داری دی په خپل دو رکړه بدنامه

هم تمامی خپلخانې لره بلاشوی
هم خپل ځان لره بلاشوې بدفرجامه

تاطاهر د کم عقلی په جرګو سړ کړ
او س فارغ شوې د طاهر له انتقامه

تاخپل ځان لره دمرګ رخنه پیدا کړه
خپلخانه دی په بدخوی کړه بې آرامه

په داهسی بدخوی بې بخته نه یې
چې لانه یې دخونې هاتې تر زامه

مشر و رو ردی په زندان کړ ته خانی کړې
داخانی دی شه په ځان پوری حرامه

چې خانی ته دی هوس د زړه په زور کړ
لاځایی وه ستادزړه اندیښنه خامه

نو ردی نو مدما دزوی و په شمارمه شه
د خوشحال خټک و ینا په داتمامه

بهرام بچه دی بد رنګـه
رنګا رنګ زپور پرې پوری

که زپورو رځنې وا خلې
نور به نه پوری په توری

(c) ketabton.com: The Digital Library

که احمق په دولت ښه شی
که ترې ولاړ شی خو دبه ګوری

اله ویشت لرم زوبه
نشته یو د بل په رنګ

بهرام هغه خنزیر دی
چې لایق دی د تفنګ

خو ګ بهرام غوندی سړی سړو س بد بخت بخیل شی
په شاست ې خپلخانه شی تار په تار

منافق لئیم ، سړو دد زمانې شی
دخپل پلار سره آغاز کاندی کارزار

ابلهی بدګمانی ترهسی حده
ترنظریی له وسوسه ښه هم بده

بدګویی خست بد نیت تر دا پهورته
سکه و رونه یې پردی کړل له حسابه

که به نیت که ښه خلقت که سخاوت دی
دایې واړه له زړه لاړله خولې له یده

په مجلس یې پرآمد له سنجه تللی
بل سړه کور پکښې خطابې خوشامده

چې په ملک د پلار غلیم هغه یې ستر ګی
په د وستانویی د پلار کینه یې هده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دباغ انگو ریې دبروی و خپل پلار ته
مګر درست ژنکوری و رکاله سبده

دژوند یو دزړه رنځ دی دمړو شرم
په ژوندون دبابا ورشه ترلحده

دخوشحال عقل خطانه و ،نورخه و
چې خانې یې په بهرام کړله نامزده

دخوشحال دپورتنی شعر له و روستی بیت څخه داسې څرګندیږی چې خوشحال خان په لومړی سرکی بهرام ته هم خوشبینه و ، اوخانی یې دده په نامه کړې وه، بلکه ده یوه بله غزل کی یې دخانی چل اوچلند هم ورښوولی ؤلکه چې وایې:

زمازړه له چانه روغ نه دی بهرامه
دهرچاسره سی زیست دی له ناکامه

نوکری ځوانی دا دواړه لکه بام دي
په پیری کی له لاړل دواړه پا مه

اوس دادواړه بامه ستادي نندارې کړه
غافل مه شه یو زمان ترصبح وشامه

په دا اوښ باندې چې ستاکجاوه ایښی
رسوه یې چې پری نوزی تر مقامه

خودای دا نندارې شی شکرو کاږه
په چانه وي دا خو شی علی الدوامه

تو لاتبر ا بو یه په اسلام کی
چې یې نه وی هغه نه دی له اسلامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل شرته دشاهین سنگل پیدا کړه
اهل خیروته حلیم شه ترحمامه

خودی توان توفیق رسیږی بیرون سشه
په هردم دپښتانـه ننګ و نـا مه

ته دچاو جام ته هیله امید مکړه
حریفان دی باده نوش وی ستاله جامه

دګنګاش د پرخاش شه خوانان پیدا کړه
چی پری چارد سلک و مال شی انتظامه

خوره خوروه ، ګټه ساته د کارد پاره
کا سرا نی شی د دنیاله سر انجامه

شه سر د ا ر و ته دنوم خزانه بو یه
که نورهیڅ ور څخه نه وی بی له نامه

ور کول، تو ري وهل دادوار ه بویه
چی پری چارد سرداری شی انصرامه

یاتکیه دیو ه خدای د ه یادتوری
په جر ګو سر کو نشی کار تمامه

که سردار د خلقو ز ر لری هنر ه
بندوبست دعالم نشی بی صمصامه

ر څنه ګردسلک په خو نه ساران دی
چی ساران دخونی شته خوبی کدامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی نقش د توری کښینی راته غوږ کړه
کامرو ا به شی هاله له هره کامه

رعایت له رعیته سره به دی
داهاله چې بیرون نه وی له احکامه

محوجفا د خپلو وړی هو نبره به بادشی
که د خپلو جفا سخته وی مدامه

به محوانان به خپل هو ډپرې نردې له لاسه
که یې سرشی دخونی مزری تر زامه

کته ل توری غشی خوری ماتی د جنګ وړی
مړ به سو ر نشی په زړه له انتقامه

کلیله دسنه به سوکړې راشه گو ره
چې څه درمی درته توی کړه د کلامه

چې دی زړه هغه گوهر به پکښې مو می
که پرې یوه شی له آغازه تر انجامه(۱)

خو له هغو اشعا رو څخه چې تر دی شعر دسخه را وړه سوه معلو میږي چې بهرام د خپل پلار دا نصحیت منلی نه و ، بلکه بالعکس یې د هغه سر ه مخالفت پیل کړې و ، څو چې دومره په تنګه کړی و چې به پای کی یې

---

(۱) داقصیده او ږد ه وه دلته یې خوښته را و اخستل سول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاق هم کې لکه چې پخپله خوشحال خان وایی :

په داهونبره قباحت اشرف عاشق نشو
چې بهرام داهسی عاق شوخه حکمت دی

چې وعقل ته ددو اړو نظر وکړې
پروت ددواړو په وجود کې حماقت دی

د بهرام تېری په دادی په بـدی کی
چې لړلی ددنیا په محبت دی

خدای د ی داعلت نصیب دهیڅانه کا
ددنیـا محبت سر د هـر علت د ی

لکه نیت د بهرام څه‌و ، هسی و شو
د سړی دچاری کل مداړه نیت دی

په داهسی وخت چې دوردفسا ددی
پلار ناحقه د فرزند په تربیت دي

چې خپل پلار شړی په تو ر و په لښکرو
په داهسی زویو سل ځلی لعنت دي

که خوک شته چې په داچارو نظرو کا
ځا ی د پند د نصیحت ځای د عبرت دی

زوی له پلار نه وبزارشی پلار له زویه
قباحت د ی، قباحت د ي قباحت د ی

سره له د ی ټولو بدیو چې بهرام خان درلودلې بیاهم څنګه چې دفضل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب د کورنۍ غړی و ، د ادب سره یې مینه د زلو دله ـ په ټپره بیا په خوشنویسی کی د یر ماهر وه چی حتی په خپله هغه پلاره چی دده له لاسه یې د پری ناخوالی لیدلی وی دبهرام د اکمال داسی ستایی :

عطار ددی نور قلم له لاسه کښېږدی
چی په داخوبی بهرام انشا املا کړه

مأخذونه :

دخوشحال خان خټک کلیات ـ د کندهار چاپ ـ ۲۱۵ ـ ۵۸۶-۶۲۷-۹۷۲ ۹۷۸، ۹۸۴-۱۰۳۴، او نو ر مخو نه

۲ ـ تاریخ مرصع د پیښو ر چاپ ـ له ۲۷۲ مخ څخه تر ۴۸۱ مخ پوری

۳ ـ خوشحال خان خټک ـ سو انح حیا ت او د ادبی آثار پرتله صره ـ له ۱۴۷ مخ څخه تر ۲۰۸ مخ پورې داستاد دوست محمد کامل لیکنه .

۱۵۹۵ـ بهرامشاه غزنوی :

دمسعودزوی، د ابراهیم نمسی ، دمسعود کړوسی اودسلطان محمودغزنوی کوسی دغزنی له نوسیالیو پاچهانو څخه و .

هغه وخت چی بهرامشاه خپل ورور ارسلانشاه چی د(۵۱۰ هـ ق) کال د کوچنی اختر د سیاستی په شلمه دسلطان سنجر سره په جګړه کی یی ماته کړی وه و واژه ـ نو پخپله دسلجوقیانو په مرسته په (۵۱۲ هـ ق) کال په غزنی کی د پاچهی پرتخت کښینوست ، او دالوړې ځل و ، چی دده په وخت سلجوقیان غزنی ته راغلل.

سید حسن غزنوی دهغه وخت نامتو شاعردده دجلوس په باب یوه قصیده وو یه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو بیت یې دا دی :

سنادی بر آمد زهفت آسمان که بهرامشا هست شاه جهان

خرپه‌حقیت کې د ده خو په‌د جاوس ورځ د غزنی د اسپراتوری دد سقوط د پیل اودآل‌ناصر دبلدرغی ورځ وه.خکه‌نودغزنی ستر حکیم ابوالمجدمجدود سنایی بهرام شاه دپردیو دسلطی خطرته داشان ملتفت کاوه او ورته‌ویل یی :

ملک چون‌بوستان نخندد خوش

تا نگرید سنان چون آتش

بکن از خون دشمن آلوده

تیغ های نیام فرسوده

من نگویم که تیغ بردون زن

گردن گرد نان گردون زن

خصم خود را به‌تیغ بردر پوست

که‌دو سر در یکی کله نه نکوست

تنگ باشد یکی جهان ود و شاه

عیب باشد یکی سپهر و دو ماه

هغدا دساجوقیانو راوستل ووچې‌دغوراسیران یی پر بهرامشاه باندی په قهرکړه او دغزنی شکلی شار یې ویران کړ .

په‌هرصورت‌بهرام شاه‌په‌غزنی کی له (۵۱۲ هـ ق) کال‌څخه‌تر (۵۵۲ هـ ق) کال پورې (چې‌کې‌چې‌زیاته‌سوده‌یې په آراسی‌تیره‌سوې‌ده.ددهالقاب‌سورخینوداسی راوړی : (السلطان‌الاعظم‌ویمین‌الدولته‌واسین‌الملة‌ابو المظفربهرامشاه» او کنیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه القاب دی چې سترسلطان محمود غزنوی ځانته تاکلی وو .
دبهرامشاه د پاچهۍ په وخت کې دوې پېښې زیات اهمیت لري او دیادولو وړ دی : یوه پرهند وستان باندې یرغل اوبل دغور د امیرانوسره جګړه، چې ددې دواړو پېښولنډیز داډول دی :

محمد اهلیم چې دارسلانشاه غزنوی په وختو کې دهندوستان سپه سالار و، دبهرامشاه دپاچهۍ په وخت کې یې دده له حکمه سرغړاوه، بهرامشاه په (۵۱۲ هـ ق) کال لارهوړته لښکر ویوست اواهلیم یې ونیو، خو ترګناه یې ورتېرسو، او بېرته یې دهندوستان سالاری ورکړه او پخپله غزنی ته راوګرځېد .
څه موده وروسته یا اهلیم د « سوالک د » ولایت « دېپره » په سیمه د « ناګور » په نامه یوه ټینګه کلا ودانه کړه اوبیا یې بغاوت ته ملا وتړله، چې بهرامشاه یې مجبور کې چې بیا هندوستان ته لښکرې وباسي ؛ هغه وخت چې بهرامشاه دلسوزروسپرو سره په ملتان کې د اهلیم د دوو سو زرو جګړنوسره مخامخ سو، او اهلیم په جګړه کې دخپلو دوزامنوسره په هغه خندق کې ډوب سو، چې دوی د بهرامشاه اودبهرامشاه دلښکر دډوبېدولو دپاره کیندلی و، اوبهرامشاه بېرته بریالی غزنی ته راستون سو، او دابراهیم علوی زوی حسین یې دهند په سالارۍ وټاکه.
څه موده وروسته دده وهمې ناوړې پېښې سره مخامخ سو، او هغه داوه چې ملک الجبال قطب الدین محمد غوری د حسین زوی له خپلوورونو څخه خواشینی سو، اوله غوره څخه غزنی ته ولاړ، څنګه چې دېر ځوانمرده، سخی اوښکلی زلمی و، دېر ژر یې دغزنی په خلکو کې محبوبیت پیدا کې، او دېر خلک ورباندې راغونډ سول ځکه نوبهرامشاه له هغه څخه وېرېده او په هېڅ یې دچا په لاس زهرورکړه وېې واژه. سلطان سیف الدین سوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غور پا چاچی دخپل ورورلهوژ لو خبرسو ' دغزنی خواته یې لښکر ویوست بهرامشاه ساني وکړه دهند خواتهوتښتید،خوځنګهچیلهیوی خواسلطانسیفالدین خپل غوری لښکر غورته رخصت کړه او لهپلی خواژ میرا ورسپداودغور اوغزنی ترمنځ لاری واوروبندی کړې نودغزنیخلکوبهرامشاهاحوالولیږه چیسیفالدین پهغزنی کیبیلښکره پاتهدی دراتګ وختدغهدی-بهرامشاهپهتلوارغزنی نهځان راورساوه' سیفالدین سوری د غورخواته وخوځید خو بهرامشاه لښکر ورپسی واستاوهاو تریوی سختی جګړې وروسته چی د سلطانسیفالدین پهتیرکښ کی یو غشی هم پا ته نسو ' نوسیف الد ین سوری دبهرامشاه د لښکر په لاس کښږووتاو بیرتهیې غز نی تهرا و و ستاو پهغزنی کیدبهرامشاه پهامرپهډیری نامردیاورسواییدخپلو ز یز سیدمجدالدین مو سوی سره د«طاق» پر پلهپهغړغړه و ځړول-و ،بیا یې سر ځینی پر یکړ او بغد ا د ته یې سنجر ته و لیږ ه . قاضی منهاج سراججوزجانی پهطبقات ناصری کیدسیفالدین سوری دوژ لو صحنه داسی ښیی :

«سوری باخواس خو د کهاز غو ربو د ند ' و با و ز یر سیدمجدالدین موسوی بیرون شده و را ه غو رګرفت، سواران بهرامشاهی او را تعاقب نمودند تادر حدود سنګ سوراخ او را در یافتند-سلطانسوری باتنی چند معدود کهبود، باسواران بهرامشاهی بجنګ پیوست،تاممکن بودسوارقتالمیکرد'چون پیادهشد، پناه بکوه برد،او و وزیر و خواصاو تاتیردرکیشداشتند، هیچکس را مجال آن نبود که پیرامن او گشتی -چون در تیرکشی اوتیرنماندواورابعهدودست راست بګرفتند و بدست آوردند،چونبدر شهر غزنین رسیددواشتر بیاوردند،بریکی سلطانسوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

را برنشاندند، وبر یکی وزیر او سیدمجد الدین موسوی را گردشهر غزنین تشهیر کردند واز بالای خانه هاخاکستر و خاشاک وانجاست در سرمبارک ایشان می ریختند تابسرپل طاق غزنین رسیدند-سلطان سوری ووزیراوسیدمجدالدین موسوی هردو راصلب کردند وازپل بیاویختند،وچنین ظلمی و فضیحتی بران پادشاه خوبروی ستوده سیرت عادل وشجاع بکردند، حق تعالی سلطان علاءالدین حسین را که برادرسلطان سوری بود نصرت بخشید تاآن حرکت و فضیحت رانتقام کرد(۱)»

داناوپرخرد برینسنا په خبردغور په غروکی خپور شو اودتالندی پهشان بې آزانگه وکړه، او دغور پاچا سلطان بهاالدین دمخه تر هغه چې دخپل وزلی سوی وروړ دپاتاپر کسبله کښینې دغور، گرمسیراو غرجستان خخه یې خورا لوی لښکر سره راغونډ،او پرغزنې یې دیرغل تکل وکی،خوچې دگیلان سیمې ته ورسید له دې ډیره غیظه نا روغه او سړسو .

دده پرځای یې وروړ سلطان علاء اولدین کښینوست او هغه هم دلوې لښکر سره دغزنې پرخوا راروهی سو،لهدی خوا بهرامشاه دخپل لښکر سره زمینداوړته خان وروړساوه، او علاءالدین ته یې پیغام ولیږه چې : «بازگرد بجانب غور، و مملکت اسلاف خود قرار گیر! که تراطاقت مقاومت حشم من نباشد، که من پیل می آرم (۲) »

علاالدین جواب و رولیږه چې:«اگر توپیل می آری، من خرسیل می آرم،مگر ترا غلط می افتد که، برادران مراهلاک کرده یی-ومن هیچکس ترا هلاک نکرده ام،

---

(۱) طبقات ناصری - ۱/۳۹۳ مخ

(۲) طبقات ناصری ۱/۳۴۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگرنشنیده یی: که حق تعالی(ج) میفرماید و من قتل مظلوماً فقد جعلنالولیه سلطاناً فلا یسرف فی القتل انه کان منصورا(۱) سلطان علاءالدین خپل دوه نامتو پهلوانان وروغوښتل چې یوحسین اوبل خرمیل سام بنجی نومېدل اودغورد لښکرز ړورسالاران وو ،اودوی ته یی وویل چې: «بهرامشاه ساته پیغام رالېږلی و ،چې (زه پیل راولم) اوماجواب ورولېږه چې: که ته پیل راولې زه خرمیل راولم-نونن ستاسی و رځ ده چې یوبوپیل چپه کی، » هغه و چې جنګ و نښت چې دهاخواپیلان راغله اوله دی خواخرمیلان و رغله

قاضی منهاج سراج دپیلانواو خرمیلا نو دجګړې صحنه داسی ښیي :

«گویند هردو لښکرر امصاف شددر وقت مصاف هردو پهلوانان پیاده شدند، و دامنهاز ره درمیان باز زدند،و بمصاف درآمدند . چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردندهریک ازآن پهلوانان بریک پیل درآمدندودرزیربرگستوان پیل رفتندو به دشنه شکم پیل برد ربدند -خرمیل سام بنجی درزیرپیل بماند و پیل بروی افتاد ، اوباپیل هلاک شدو خرمیل سام حسین پیل رابینداخت و بسلامت بیرون آمد» تردرو جنګوو روسته چې په زمینداو راو تکین آباد او غزنی و سوه علاالدین د غزنی پاچهی و نبوله او دغزنی ښارته یی او رو اچاوه(چې داو رآچولو اونورو پیښو تفصیل به ددی کتاب د«ع» په ردیف کی دعلاالدین جهانسوز»ترنامه لاندی راوړسی) او(۵۴۳ هـ ق) یا (۵۴۶ هـ ق) کال و ، چې بهرامشاه د وروستی ځل د پاره د هند وستان خوا ته و تښتید او پرلاری مړسو ، خو د طبقات نـاصري مولف لیکي چـې و روسته هغـه وخت چې سلطان

---

(۱) طبقات ناصری ۱/۳۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنجرسلجوقی ،سلطان علاالدین تەسلطنت وركړه بهرامشاه،پرته غزنی تەراغی، او دلته مړ سو، او دده د پاچهی دوره یو خلوبښت کاله ګڼی (۱) مګر حمدالله مستوفی لیکي چې بهرامشاه غزنی ته د علاءالدین تر رسید و او دغزنی دښار تر ورانولو د مخه په (۵۴۳ هـ ق) کال کې مړ دی . خواند میر بیاپه دی عقیده دی چې بهرامشاه غزنی د علاالدوله تر رسیدو د مخه په (۵۴۷ هـ ق کال) کې مړ دی.

ابو القاسم فرشته بیالیکی هغه وخت چې دبهرام شاه زلمی زوی دولتشاه چې دده دلښکرسپهسالار و ، دسلطان علاالدین سره په جګړه ووژل سو،دبهرامشاه زړه ولو ید، معنویاتیې بایلول او د هندوستان خواتەولاړ اوپرلاری دخپل زوی له ویره په (۵۴۷ هـ ق) کال کې مړ سو .

لکه چې مورخین لیکی،بهرامشاه یوعلم دوستەاو ادب پالونکی پاچاو،دده دربارو د پوهانو او ادیبانو ټاټوبی ؤ.دهغه وخت لو یوپوهانواوشاعرانوده په نامه کتابونه و لیکل چې دهغو له جملی څخه دحکیم سنایی حدیقه اوبهرامشاهی کلیله ودمنه دیادولووړ دی، اوهم حکیم سنایی اومسعودسعد سلما ن دده په دربار کې ژوند کاوه.

مأخذونه :

۱-طبقات ناصری ،۱/۲۴۱، ۳۴۱، ۳۹۴ مخونه ۲-سلطنت غزنویان ،۲۶۰ مخ
۳-تاریخ دیالمه وغزنویان ،۳۶۱ مخ
۴-پښتوزیانادائرةالمعارف ۴/۵۵۵ // ۵-تاریخ فرشته .

(۱) طبقات ناصری ،۱/۲۴۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۶ـ بهرام لودی :

د سلطان بهلول لودي نو میالی نیکه و ،چې د فیروزشاه باربک په وخت کې ملتان ته تللی او هلته میشته سوی و .

د خورشید جهان سوانح یې د «ملک بهرام» په نامه یادوی اولیکی :

« آورده اند که در عهد فیروزشاه با ربک ملک بهرام جد ملک بهلول بملتا ن آمده» ده پنځه زامن درلودل چې یو ملک اسلام خان چې وروسته په «سلطان شاه» مخاطب سو، اوبل ملک کلا د سلطان بهلول لودی پلار، اودریم ملک فیروز، اوخلرم ملک محمد او پنځم ملک خواجه نومیدل .

ماخذ :

خو رشید جهان ـ ۳۷ مخ

۱۵۹۷ـ بهرامی سرخسی :

ابوالحسن د بهرامی د ناصر الدین سبکتگین د وخت د درې ژ بی شاعرؤ ، او یوه رسا له یی د «خجسته» په نامه د عروض په علم کی لیکلی وه .

په (۵۰۰ هـ ق) کی مړ دي ـ دا د وه بیته د ده دي :

نگا ر من آن چون قمر بر صنوبر نه مانی چنو کر د صورت ،نه آذر

دو خدش بسان د و دو ماه منقش دوجعد بسان دو شام معنبر

ماخذ .

ریحانیه الادب ـ ۱/۲۹۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۸- بهره‌مند خوګیانی :

دپښتو ژبې اولسي اوبې‌سواده شاعرو،دننګرهار دخوګیانوډسیمې په«بریالۍ» کې زیږ-
ېدلی په‌خټه خو ګیانی اود(۱۲۵۶هـ ش) کال په‌شاو خوا کې یې‌ژوند کړی‌دی .
ېدلی‌یې‌پر اولسي اوزانوویلی‌اوځینې قصې‌یې‌هم په‌پښتو نظم کړی‌وی‌چې دعو امو
سندر غاړو په‌خولو کې جاری‌وی - یوه نمونه یې‌د«سوال‌اوجواب» په‌شکل‌دا ده .

توری ستر ګی ،تور اوربل،په‌سخ راځله ګل‌نګاره

عا لمو نه‌به کړي‌د ل ، سمه‌نه درو سی خونکاره

توری ستر ګی‌شین‌دی خال ،را شکا ر.که‌په‌ا بر و کې

د سرو تیک دی که سمبا ل ، دجبین به کنا رو کې

په سر کړی دی دی‌شا ل ،قدم‌اخلی په‌وروور و کې

یو ګړی و کړه معطل،په‌اور وسوم‌ر ب دپاره

ځان‌دی مه‌سپځه‌په‌اور،رستا په سینه‌یم قا بله

ما وژلی دري ځلور،ز ما نوم دی شمایله

خبروې سی‌ځله سور، رویبا ران دی دي جا هله

ککړی به‌دی کړی‌غو څه لکه،غل‌تر مامه‌راځه‌هشیاره

هشیاري وه دلقما ن ، عاقبت دد نیا تېرشو

سرسی‌ایښی‌په‌جانان،چې یې‌غم‌را ته‌بر سیرشو

لکه‌توره دی پیرزوان، اندرون ته‌ځما تېر شو

په‌زر ګریې که‌صیقل ،رودسی دروسی‌له‌پرهاره

د پرهاردی، د ملهم سری شونډی آبداری

ناقرار ار شوکل عالم‌په دیدن دی ګل‌نګاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاری سکوه غم، په تحقیق سره می یاری

« بهرسنده» کړه توکل، څه نورد رومه له بهاره

یوه باله چاربیته یې هم په پښتانه شعرا او (۱۳۲۱ ه ش) کال د کابل په مجله کی خپره سوی ده .

مأخذ :

پښتانه شعرا - ۵۰۸/۲ مخ

۱۵۹۹ - بهری دراوزی :

مولانا نورالحق بهری د مولانا عبدالحی زوی او د مولانا عبدالقهار نمسی په (۱۲۷۷ ه ق.) کال د دروازو په سنګیون کی زیږیدلی، او په (۱۳۳۴ ه ق) کال کی مړدی . مولانا بهری د دروازله نومیالیو پوهانو اوشاعرانو څخه و، چې شهرت یې تر بخارا پورې رسیدلی و .

مشر او له علوم یې په دروازکی له « سخد و اعلم » چې ډیر مشهور عالم و، لوستی و و، بیا د زیاتی زده کړی دپاره یه (۱۲۹۹ ه ق) کال بخاراته و لاړ، او هلته یې لس کاله د کو کلیاش په مدرسه کی زده کړه و کړه، او علمی شهرت یې دونی خپور سو، چې ډیر سعادتان یې پیدا کړه - نوځکه په (۱۳۰۹ ه ق) کال کی بیرته دروازته راغی، او دلته یې یوه شکلی مدرسه و دانه کړه، او په تدریس یې خوله پورې کړه، ډېرشاګردان یې علمی کمال ته ورسول .

په دری ژبه یې شعر هم وایه چې یوه غزله یې دا ده :

دل دیوانه با مشکین خطی تا آشنا کردم

سرا پای وجودم لاله سا ن داغ جفا کردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبت داردم دو راز شکوهٔ غیرت آمیزی
جبین سجده فرسا در رهش چون نقش پا کردم

جنون ایجاد بودم از نگاه رلت انگیزیش
زشور طالع اکنون کار مجنون ابتدا کردم

دلم خون شد ز استغنای آن نامهربان یا رب
که دشنامی ندادم آنقدر او را دعا کردم

بیاد عارض گلگشت شوخ بیوفا دیشب
چو بلبل در گلستان از فراقش ناله ها کردم

رموز عشقبازی شیوهٔ عشرت نمیداند
زخون دل فراش بستر خود بوریا کردم

ندارد اقتدار و طاقت دگر دل «بهری»
مکن زینسان تظلم ورنه باحق دادها کردم

ماخذ :

یادی از رفتگان - از مولانا خستهٔ سمنخ

۱۶۰۰ - بهزاد کابلی :

مولانا بهزاد د کابل ددری ژبی له شاعرانو څخه و . هندته تللی او هلته یی خپل روزگار په سپاهی توب تیراوه . یوځل یی د خان خانان د دربار ته لاړ و ستاینه او د هغه په ستاینه کی شعر ونه وویل . وروسته یې د صفوی خواجه بیگ میرزا سره ژوند تیراوه . دا څو بیته د ده له هغی قصیدی څخه دی چی ده د عبدالرحیم خان خانان په ستاینه ویلی وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبح ا ست مژده ظفر از آسمان رسید
یعنی خدا یگان زمین و زمان رسید
آمد ملوك نامور ملك عدل و داد
نواب خان خانان کشورستان رسید
بر مقتضی وقت دریـن روزگـار
خورشید بر تگاور آتش فشان رسید

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۴ - ۵۵۷ مخ

۱۶۰۱- بهزاد هروی :

استاد کمال‌الدین بهزاد د افغانستان له‌ستر و اونو میالیو هنر مندانو او دنقاشی او مصور ی‌له مشهور و استادانو څخه وچی‌دده دهنر انګا زې په‌شرق اوغرب کی خپری سوی دی او یوله‌هغو نیکمرغو هنرمندانو څخه دی چی په خپل ژوندئی دخپل هنر قدر لپدلی‌او د خپل عصرد پوهانو له خوا ستایلی سوی‌دی .

استاد بهزاد دهرات په‌بارکی‌زیږ پدلی،خودزیږیدوپه کال کی یې‌لږ اختلاف سته:

قاضی احمد قمی داستاد بهزاد ترسرپرنی پنځوس کاله وروسته ژوندی و ، په خپل کتاب« گلستتان‌هنر» کی‌دده د زیږیدنی کال (۸۵۴ ه ق =۱۴۵۰ م) کال بولی (۱) خو محمد عبدالله چغتا یی نی د « کمال الدین بهزاد مصور » مؤلف ، او کریم طاهر زاده د « سر آمدان هنر » لیکوال، او پرسیما یکمن « دافغانستان د تاریخ » لیکونکی ، او د اکثرمن دیمانند

(۱) گلستان هنر - ۳۴ مخ - « دهنر عهدتیموریان» د پوهاند حبیبی د تالیف په حواله - ۵۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د « رهنمای ضنایع اسلامی » مولف بیا د استاد بهزاد زیږدته په (۱۴۴۰م =۸۴۴ه ق) کال کې ګڼي (۱) اوډاکټرعیسی بهنام یې په (۱۴۴۰م =۸۴۴ه ق) کال کې ښیي (۲) او بنا غلی محمد انور نیر هروی دافغانستان او سنی لیکوال د پورتنیو نیټو ترمقابلې او تطبیق وروسته (۱۴۴۰م=۸۴۴ه ق) کال مرجح ګڼي (۳)

داستاد بهزاد د ژوند لومړنی حالات لاس ته رانغله، یوازې د ګلستان هنر« د مؤلف قاضی احمدقمی له لیکنې څخه څرګند پرې چې استاد بهزاد په کوچنوالی کې بې پلا راوبې سوره پاته سوی او د سلطان حسین میرزا بایقرا کتابدار استاد میرک (۴) ترخپلې رونې لاندې وښوواوپه لږه سوده کې دوسری پرمخ ولاړ چې د قاضی احمد په قول « همچو اومصوری کسی در این روزگار ندیده » (۵) پرځینو مأخذونو کې استاد بهزاد د پیرسیداحمد تبریزی شاګرد هم بللی سوی

---

(۱) کمال الدین بهزاد مصور- دچغتایی رساله ب- تاریخ افغانستان په انګریزی- ۲۷۳/۱ مخ ج : سرآمدان هنرد برلین چاپ - ۶ مخ

د : راهنمای ضنایع اسلامی ۵۸//

(۲) مجله هنر و مردم ۶۶ګڼه ۷//

(۳) آریانا مجله، ۲۷۹ ګڼه ۱۳،

د ۱۳۴۷ کال د قوس او جدی د میاشتو

(۴) د سید میرک زوم سیدروح الله او دهغه و خت دهرات ستر نقاش وچې په محتمل مأخذ و کې د سید میرک خواجه میرک او میرک نقاش په القابو یاد سوی دی

(۵) ګلستان هنر- ۱۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د هغه وخت نوسیالی نقاش او مذهب و (۱)
خو داستاد بهزاد شهرت له هغه وخته پیل کیږی چې د هرات دعلم دوست او هنر پالونکی سلطان حسین بایقرا دربارته یې لاړو سوندله اود هغه دربار دنوسیالی او پوهیالی و زیرا میر علیشیر نوایی دپالنې او قدردانی په سیوری کې و روزل سو.
هغه لوړی تاریخ چې د استاد بهزاد یادونه کوی او لیکونکی یې دبهزاد دوست اومعاصرهم و، حبیب السیر خواند میر تالیف دی چې دده په باب داسی لیکلی:
« استاد کمال الدین بهزاد مظهر بدایع صور است و مظهر نوادر هنر، قلم سانی رقم ناسخ آثار مصوران عالم وبنان معجزشیمش ماحی تصویرات هنروران بنی آدم بیت : موی قلمش ز او ستادی
جان داده بصورت جمادی
و جناب استادی بیمن تربیت وحسن رعایت امیر نظام الدین علیشیر به این مرتبه ترقی نمود، و عنایت خاقان منصور را نیز با آن جناب التفات وعنایت بسیار بود وحالا نیز آن ناد را لعهد معافی اعتناد منظور نظر مرحمت سلاطین انام است و مشمول عاطفت بی نهایت حکام اسلام ـ ع ـ بی شبه همیشه اینچنین خواهد بود »(۲)
استاد بهزادتر (۹۱۶ هـ ق = ۱۵۱۰ م) کال پوری چې پر هرات باندی دشاه اسماعیل صفوی د یرغل کال و، په هرات کې او سید، او و روسته ترهغه چې خپل صنعت یې د کمال پورې ته ورساوه او دپیرشا گردان یې وروزل په دی هغه کې سو، چې په هرات کې دنقاشی یوه اکاډمی جوړه کړی او هغه یې دهغه وخت داستادانو لکه

---

(۱) سر آمدان هنر - ۶ مخ حاشیه
(۲) حبیب السیر دریم توک دریم جزء ۳۶۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه غیاث الدین هروی ، سلطان ابراهیم میرزا هروی، امیرشاهی سبزواری، مرک هروی بالجهد هروی سلطان علی سلطان محمد خندان اونورو په نسته دهرات په نباری تاسیس کړه ، اوپه دی توګه یی ته یوازی په هرات کی دنقاشی هنراوخانته هنری اسلوب خپور کی او پرمخ یی بوت بلکه له دغه تاریخی شاره یی دنقاشی او مینا کاری دپاره داسی لوی سرکزجوړ کی چی ددنیا نورو ښارو هم له هغه خخه فیض ومونډ . سلطان حسین میرزا تیموریانی وروسته (۹۱۲ ه ق = ۱۵۰۶ م) چی دهغه زامنو بدیع الزمان او مظفر الدین حسین دپاچهی دتاج او تخت دنیولو دپاره په خپل منځ کی رقابت شروع کی نو دهرات دهنری اکادمی کار لږ سست سو ، خوبیا هم استاد بهزاد په هرات کی و ، څوچی محمدخان شیبانی پر هرات یرغل وکی او د نورو او لجوسره بهزاد هم د شیبانی په لاس کښپوو ت شیبانی که خه هم دعلم اوهنر سره خه ډیره علاقه نه درلودله، خو دبهزاد هنر ته یی درنه ستر گه وکتل ، سګردهغه درو زلو وخت یی ونه سوند ، ځکه چی په (۹۱۶ ه ق) کال شاه اسماعیل صفوي پرهغه بری وسوند اوهغه یې وواژه اوپراهرات یی پرغل وکی، اودهرات ترنیولو وروسته یې بهزاد دهرات دیوشمیرنورو صنعتګرانوسره تبریزته بوت، اوهلته یی د سلطنتی کتابتون دچارواداره چی دصنایعو په شاه همکاریو پوری یی اړه دله بهزاد ته وسپارله، اوهم یې خپل زوی شاه طهماسپ دده شاګرد کی په دی توګه نواستاد بهزاد خپلی هڅه ښکلی هنرچی دهرات په تاریخی ښار کی یی بنسټ ایښی و، تبریزته هم یوور اوده دهنر پلوشي له هراته ترتبریزه خپرې سولې په هرات کی دبهزاد شاګردانو دخپل ستراستاد سبک تعقیباوه او په تبریز کی یخپله استا دبهزاد صفوی دو رې دنقاشی د مکتب سرګانه سو، اوحتی دبخارا دنقاشی په هنرهم دبهزاد د هنرسبک اغیزه وکړه، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه داسی وچی: محمد خان شیبانی په دوره کی یو زیات شمیر نقاشان او خوشنویسان بخارا ته ولاړل چی هلته یی دهرات د هنری مکتب پر اسلوب او په تیره بیا د بهزاد پر سبک کار کا و ، نو په دی تو گه هغه وخت دهرات ، تبریز او بخارا دنقاشی مکتبونه له یوه چینی څخه او بیدل او له یوی منبع څخه یی الهام اخیستی چی «هغه بهزاد» و : اود بغداد او تبریز زاړه سبکونه له منځه ولاړل ، استاد بهزاد ترسپین ږیرتوبه په تبریز کی په خپل هنر بوخت و ، اود (۹۲۲ هـ ق) کال دد ریمی خو ر (جمادی الاول) په ۷۰ شاه اسماعیل صفوی دا لاندی فرمان داستاد بهزاد په نامه صادر کی او دی پی دشاهی کتابتون اوهنری کارومشر وتاکه ، دفرمان متن داسی و :

« چون ارادت مصور کارخانه ایجاد و تکوین مشیت محر ر نگار خانه آسمان و ز مین که برطبق کلمه وصورکم نقش وجود غرابت نمود ، بنی نوع بشر درا حسن صوربر صفحه امکان پرداخته قلم قدرت اووتصویر صورت تفصیل (تفضل) افراد انسان بر سایر مخلوقات و بانی بمقتضای وفضلنا هم علی کثیر ممن خلقنا تحر یر کرد ، ا تا مل حکمت ا و منشو را نا جعلناک خلیفته فی الارض را برصحیفه حل کاری خور شیدبخامه عطار د بنام همایون اتسام ماامضانموده و او ر اق سپهر لاجور دی را جهت کتابت پر و ز ناسچه آثار فتح و نصرت ما بافشان نقره کوب کواکب وجدول شنجرف گون شفق منقش و مزین فرمود ملایق آن و مناسب چنان می نماید که لوح ضمیر الهام پذیر همایون که مظهر اشعه انوار الهی و مظهر صور آثار خیرخواهی است بدین صورت مصور باشد که هرمهم از کرایم مهمات سرکار کامرانی و هراسرار عظایم امو ر کارخانه جهان بانی بهره مندی داتا و کاردانی فضیلت انتما که بطراحی ذهن باریک ابین و رنگ آمیزی طبع ظرافت آین

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرح ابداع انواع کفایت و نقش اختراع اصناف فراست برتخته وجود ظاهر تواند
نمود و نقاب حجاب از چهرهٔ مطلوب و مقصود تواند کشود مفرض و متعلق باشد بناء
علی هذا درین و لانادر العصر قدوة المصورین و اسوة المذهبین استاد کمال الدین
بهزاد را که از قلم چهره کشایش جان مانی خجل شده و از کلک صورت آرایش
لوح ارتنگ منفعل گشته و پیوسته قلم و ارسر برخط فرمان واجب الاذعان نهاده
و بر کار مثال های درسر کز سلازمت آستان خلافت آشیان استوار کرده مشمول الطاف
خسروانه و اعطاف پادشاهانه ساخته حکم فرمودیم که منصب استیفا و کلانتری
مردم کتابخانه همایون و کاتبان و نقاشان و مذهبان وجدول کشان وحل کاران
و زرکوبان و لاجوردشویان و سایر جماعتیکه بامور مذکوره منسوب باشند در
ممالک محروسه مفوض ومتعلق بدو باشد، سبیل امر او شن ضمیر و وزرای بی شبه
و نظیر و نواب درگاه عالم پناه و ایلچیان بارگاه سپهر اشتباه و مباشران امور سلطانی
و متصدیان مهام دیوانی عموماً و اهالی کتابخانه همایونی وجماعة مذکوره خصوصاً
آنکه استاد مشار الیه را مسترفی و متعهد کلانتری دانسته کار های کتابخانه را
باستیفا دبر آورد او رسانند و آنچه برآورد کند بمهر وثبت او معتبر دانند و از سخن
و صوابدید او که در باب ضبط و ربط امور کتابخانه همایون گزیده عدول و تجاوز
ننمایند و آنچه از لوازم امور مذکورست مخصوص بدو شناسند و مشار الیه نیز باید
که صورت امانت و چهرهٔ دیانت برلوح خاطر و صفحه ضمیر منیر مصور و مرتسم
گردانیده بطریقهٔ راستی درین امر شروع نماید و از میل و مداهنه مجتنب و محترز بوده
از جادهٔ صدق و صواب انحراف و اجتناب از جوانب برین جمله بروند و چون این
حکم همایون بنقش توقع و توقیع اشرف اعلی منقش و مشرف و محلی گردند اعتماد نمایند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریر ا فی ۲۷ جمادی‌الاولی سنه ۹۲۸ » (۱)

ددې فرمان له‌متن څخه پرشاه‌اسماعیل باندې‌داستاد بهزادگرانښت ډېر ښه څرګند ږیږي، او دډاکتر کریستی و یلسن په‌قول استاد بهزاد پرشاه اسمعیل دونې‌گران‌و، چې هغه یې‌په خپل‌نیم‌مملکت‌نه الیشاوه (۲) اویا هغه‌وخت چې‌شاه‌اسماعیل په‌یوه جګړه کې‌له سلطان‌سلیم‌عثمانی پاچاځخه ماتی‌وکړه، او تبریزد عثمانیانولاس‌ته ورغی شاه اسماعیل هرڅه‌د مخه دهنرمندانودژوندې ساتلوپه‌فکرکې‌و، په‌ټپره یاد استاد بهزاد اوشاه محمود نیشاپوری خطاط په‌باب یې‌امروکې‌چې‌په‌یوه غار کې یې پټ کړ ی (۳)

په (۹۳۰ ه ق) کال‌شاه‌اسماعیل صفوی‌پر سواودهغه‌زوی‌شاه طهماسپ‌یې پرځای کښېنوست شاه‌طهماسپ هم دشاهی کتابتون مشرتوب استاد بهزاد ته‌وسپارہ

---

(۱) دقزو ینی بیست مقاله بشپړ دو ر ه‌لومړی او دو هم ټوک -۲۷۲ ، ۲۷۳ مخو نه

ب : سر آ مدان هنر-۹،۱۰ مخو نه

ج : ګلستان هنر-د ۱۳۵ مخ حاشیه

د : آریانامجله -۲۷۹ ګڼه - ۱۷ مخ د ۱۳۴۷ کال دقوس او جدی

نوټ : په‌پورتنی فرمان کې فارسی توری‌لکه‌چ، ګ، په‌عربی شکل ج‌او ک لیکلی سوی دی .

(۲) تاریخ صنایع ایران - دعبدالله‌فریار ترجمه - ۱۹۳ مخ

(۳) راهنمای‌صنایع اسلامی -۸۵ مخ سر آمدا ن‌هنر- د ۶ مخ ۴ حاشیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اواستاد بهزاد د شاه طهماسپ په وخت کی هم په خپلو هنری ابتکاراتو بوخت و، او د هېر شاګردان يې وروزل چې يوله هغوځخه آقا ميرک د سلطان له نژدې دوستانو څخه و. اوهم شيخ زاده خراساني، ميرسيد سلطانيه او مظفرعلي دده له نومياليوشاګردانو څخه ،ګنل کېدل چې مظفرعلي بيا وروسته دچهل ستون دسانې دانځور اوسنقش کاري وظيفه دارسو .

پردې سربيره استاد بهزاد دنهمې پيړۍ دزياتو هنر مندانواوشاعرانو اوعارفانو لکه حضرت مولاناجامي ، هاتفي ، سلطانعلي ، سلطانمحمد او نوروسره ددوستي رابطه ساتله او همکاري يې ورسره درلوده .

استاد فکري سلجوقي ليکي چې :

«بهزاد دخپل ژوند په پاي کې دخپل خويږي رستم علي »دليدو دپاره له تبريزه هرات ته راغې، خوله بده سره دده خويږي د ده ترراتګ يوه مياشت دمخه سړي سوی و، اوبهزاد هم ترڅه سودي وروسته نا روغه سو، اوپه همهغه کال (۹۴۲ هق) چې رستم علي سړو، بهزاد هم په هرات کې وفات او د کوه سيختار په لمنه کې دخپل خويږي « رستم علي » څنګ ته ښخ کړه سو (۱) » د استاد فکري سلجوقي دا خبره د قاضي احمد قمي په « ګلستان هنر » کې هم راغلې ده چې بهزاد په هرات کې مړ دی اود کوه سيختار په شاوخوا کې « درحضيره پرنقش ونګار مدفون شد» (۲) څنګه چې

---

(۱) خيابان- دانجمن جامي له خپرونو څخه -د ۱۳۴۳ کال د کابل چاپ- ۸ مخ د ښاغلي نيرهروي دليکنې په حواله مجلې په ۲۷۹ ګڼه کې خپره سوې ده

۲ ګلستان هنر ۱۳۴ مخ د «هنرعهدتيموريان» دحوالې له مخې ۲۰۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضی احمد د بهزاد تر سرپرنی بنځوس کاله وروسته ژوند کاوه نو داستاد فکری سلجوقی خبره لاښه تائید پږی او دا اتکل ټینګیږی چی بهزاد لکه په هرات کی چی زیږیدلی په هرات کی مړ او ښخ هم دی . که څه هم « د ګلستان هنر » محشی او ناشر احمد سهیلی دهغه کتاب په حاشیه کی لیکلی دی چی بهزاد په تبریز کی مړ اودشیخ کمال په باغ کی ښخ دی او پرقبر باندی یې یوه لوحه هم سته چی د بهزاد د مړینی نېټه په نظم پرلیکلی سوی ده؛

د کتر عیسی بهنام اودوست محمد کتابدار هم داستاد بهزاد مړینه په تبریز کی بولی(۱) په هرحال استاد بهزاد که په هرات کی مړ وی یا په تبریز کی مسقط الرأس اودودی اوروزنی ځای یې بیا هم هرات دی او په تاریخو کی بهزاد هروی په نامه یادیږی نه د بهزاد تبریزی په نامه .

بهزاد دلیکوالو او مورخینو په نظر کی :

دمخه مودبهزاد دنړۍ د وست او نامتو مورخ خواندمیرله «حبیب السیر» څخه دده په باب یوڅه ستاینه را اقتباس کړه ، او س به د خواند میرله یو بل اثر ه او هم به دځینو نورو لیکوالو اوسو رځینو لنډ لنډ نظریاب دلته ولاندی کړو :

خواندمیر په « نامی» کی لیکلی چی :

«ازجمله مصوران کامل وهنروران فاضل جامع ومرتب این اوراق مرقع(موقع) ظهوربدایع صور و مظهر نوادرهنر نادرالعصر صافی اعتقادسالک مسالک محبت وودادا استاد کمال الدین بهزاد ا ست ،

---

(۱) الف: مجله هنرومردم ـ ـ ـ گوید ب سخ ب: حالات هنروران ـ ۲۹ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوی :

مانی قلم خجسته آثار	نیکو شیم حمیده اطوار
استاد هنرور اقالیم	در فن هنروری مسلم
بیزاد یگانه زمانه	مانی بزمان او فسانه
موی قلمش ز اوستادی	جان داده بصورت جمادی
در وقت طبع موشکافست	و بینحرف نه از سرگزافست
تکمیل مهارتش درین فن	با ور اگر نیابد از من
بگشای نظر از روی انصاف	بنگر صور بدیع اوصاف
کاراست جمال این صحایف	افزود کمال این ظرایف
در صورت خط و حسن تصویر	زینسان ورقی نیافت تحریر

وینی شا بیه تکلف و غایله تعسف تا صفحه خوبان گلعزار از زیحان خط مشکبک آثار آریش یافته مشا به خطوط که در ین مرقع مرقوم است قلم بر صفحه کاغذ ننهاده و تا سرقع سپهر بصورت نور افشان ماه ومهر مصور گشته پرتو شعور هیچ مهندس مبصر برا مثال صوریکه این اورق را مزین دارد نیفتاده هر قطره که غواص قلم گوهر باراز نجه دوات ساحل این اورق رسانیده دریست گرانبها وهر صورت که مصور خاطر غرابت تأثر از لوح دل بر صحایف این کتاب نقل نموده حوریست روح افزا .

قطعه :

هر گوهری را دکه دربحر خوشدلی	پرورده اند جمله درین بحر حاصلست

(c) ketabton.com: The Digital Library

هچون جمال شعله افروز دیده هاست همچون وصال خرمی اند وزهره لست

وچون تعریف لطا فت آن در رثمین و توصیف نفا ست آن صو ر بدا یع

آیین پایه هر بیمایه و پیشه هربی توشه نیست قلم مشکین رقم باایرا د

ربا عیکه د ر مدح جناب استا دی گفته شده اختصار می نماید وهی هذاه :

سری قلمت تا بجهان چهره کشاد بـر چهره مـانی رقم نسخ نهـا د

بس طبع کد صورت نکو زاد ازو طبع تووئی از همه آنها به زاد (۱)

قاضی احمد چی دبهزاد معاصر وپه خپلو رساله «خوش نویسان ونقاشان» کی دادوه

شعره د بهـزاد په ستاینه کی راوړی :

استاد زبانه حضرت بهزاداست کو داد هنروری به عالم دا داست

کم زاد بسان مانی از مادر دهر البته که بهزاد ازو بهزاد است

نگا ر ز غا لش بچا بک روی به است از قلم گیری مانوی

ا گر مـا نی ا زوی خبرد ا شتی از ا و طرح اندازه بردا شتی

بود صو رت مرغ او د لپذ یر چو مرغ مسیحا شده روحگیر (۲)

ظهرالدین بابر پخپله (بابرنامه) کی دبهزاد په باب داسی لیکی

«ازمصوران بهزاد بود کار مصوری را بسیار نازک میکرده ، اما چهره آرای نی ریش زاید

---

(۱) الف: بیست مقاله قزوینی - ۲۷۲ ۲۹۸ مخونه

ب: صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان - ۲۰ ۲۱۰ مخونه

(۲) صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان ۱۷ مخ

اود ۱۳۱۷ کال د کابل سالنامه - ۳۴۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیکشاد... غبغب اورا بسیار کلان سیکشیده آدم ریشدار را خوب چهره کشای سیکرده» (۱) دعالم آرای عباسی خاوند دبهزاد داسی ستاینه کوی:

«درآن حین اوراق زمانه بوجود ایشان از تزهیب وتزیین داشت شعر :

نگارنده نقاش بهزاد دست

صریر سخن را چنین نقش بست »

بیالیکلی:

«...استاد بهزاد و استاد سلطان محمد درین فن شریف (نقاشی) طاقندو دنیا کت قلم شهره آفاق»(۲)

حاجی میرزا عبد المحمد خان «دچهره نما» دجریدی چلوونکی په خپل کتاب «پیدا ایش خط وخطاطان» کی داستاد بهزاد په باب داسی لیکلی:

«استاد بهزاد یکی از سفاخر قرن نهم بوده که دیده روزگار مانندش ندیده ومادر دهر همچون فرزندی حاوی کمالات وعدیده وهنرهای پسندیده تا کنون نپرورده نقاشی بود بی بدیل ومذهب کاری بی عدیل...(۳)

د«حالات هروران» په رساله کی (۴) استاد بهزاد په دی القابو ستایلی سوی دی :

«افضل المتاخرین فی فن التصویر قدوة المتقدمین فی التهذیب والتحریر نادر العصر استاد کمال الدین بهزاد»

---

(۱) بابرنامه-فارسی ترجمه ۱۱۵ مخ

(۲) عالم آرای عباسی-۱۲۷ مخ (۳) پیدا یش خط وخطاطان-۱۴۷/مخ

(۴) دارساله یوازی یوه دیباچه ده چی دبهرام میرزا صفوی کتابدار سولانا دوست محمد په ۹۵۲ ه کال د نوسوړی شهزاده پریوه سرقع لیکلی و ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو آریانا دائرة المعارف داستاد بهزاد په باره کی داسی لیکلی :

«دی دلسمی هجری پیړی ستر نقاش او هنرمند و چی کتاب بی د رنسانس په دوره یعنی په همهغه پیړی کی چی په اوروپا کی مستظرفه صنایع د ترقی اوج ته رسیدلی و ده په هرات کی د نقاشی صنعت د کمال پایې ته ورساوه اولکه «لیورنارد ونچی» او «رافائیل بی» اعجاب انگیزه آثار په یادگار پریښوول اوځان ته بی جاویدان نوم و گاټه (۱)»

غربی پوهانو هم داستاد بهزاد هنر اودده په هنر کی ابتکار ستایلی دی چی مشهور ایې داپوهان دی :

فرانسوی رنه گروسه ، آلمانی د کتور کتل ، فرانسوی موسیو هوارت د پاریس د شرقی ژبو په مدرسه کی د فارسی پروفیسر ، موسیو بلوشه د پاریس د ملی کتابتون کتابدار او فرانسوی موسیو مارتن استاد بهزاد داسی ستایی :

«که څه هم کمال الدین بهزاد په یوبل محیط او په یوبل وخت کی ژوند کاوه خو بیا هم دده مقام د فرنگ د نامتونقاشانو لکه «ژان فوکه» او «مملنگ» او نورو له مقام څخه کښته نه دی .

استاد بهزاد چی تقریبا په ۱۵۲۷م کال کی مړی په خپل هیواد کی دهغه پاچا په خوا ر د رنه ستر گه ورته کتل او پرده ډیر مهربانه وه لکه رفائیل چی په روم کی ایتالویا نوله خوا د احترام سره واونمانځل کیده بهزاد هم په خپل وطن کی د وطنوالو زړوته ورتپرواو د ده د سر ینې په ورځ د صنعت پېژندونکو ویراو تاثر دومره زیات چی ساری بی ډیر لږ لیدلی شوی دی

---

(۱) پښتو آریانا دائرة - المعارف - اووم توک - ۸۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهزاد قلمی تصویرونه د «فوکه» د هغو تصویروپه څنګ کی چی په شانتلی کی دی او د «کریمان» دهغو تصویروپه څنګ کی چی په «وینز» کی دی او یاد «رنه دانژو» دهغی مشهوری خطی نسخی په څنګ کی چه دوین امپراتوری په کتابتون کی ده ایښودل کیدای سی .

دا چی دفرنګی استادانو د آثارو روحی اغیزی ممکنه دی له کومو جهتو څخه پرمخ وړلی وی خو په دی سبب دی چی د هغو د موضوع او مفهوم درک زموږ د دماغو د پاره آسانه دی او د هغو نقشه او په انځور زموږ د احساساتو سره سم او زموږ ز ړو ته نزدی د ی، که نه وی د صنعت کاری له نظره او په تیره بیا د تزئین او ښکلا له مخی ا ودرنګوالی کیو ن او استعما ل او د مینا تو رو د کار د پښې وا لی له کبله کټ مټ د زموږ واستاد انو آثارو په څیر او بلکه تر هغوزیات دی »(۱)

د کنزج، کریستی ویلیم ن هم لیکلی چی :

«بهزاد (د ده شاګردان او معاصران) د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد بولی خو به له دی جهته چی په سیناتور جوړولو کی یې نوی سبک ایجاد کړی بلکه له دی سببه چی د صنعت د هغه د تولو جزئیاتو سره پښې کړی دی »(۲)

د کیرس، دیماند هم بهزاد د هغه د عصر له عجائبو څخه ګڼی (۳)

---

(۱) صورتګران وخوشنویسان هرات د عصر تیموریان - ۲۰۴ مخ

(۲) تاریخ صنایع ایران - ۱۷۱ مخ

(۳) د آریانا مجله - ۲۷۹ ګڼه - ۲۰۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهزاد سبک مهم خصوصیتونه :

لکه څرګندیږي ویلسن چې ویلي وبهزاد یوازې له دې جهته د زمان اعجوبه اودخپل عصر استاد نه وچې په سټاتورکي يې سبک ایجاد کړي، بلکه له دې سببه هم وچې ده دخپل وخت صنعت دهغه دټولو جزئیاتو سره د کمال دپاي پورې ته سولی وښېړه کړی وٴاوده په هري آثارو کې داخو مهم خصوصیتونه څرګندیږولی سوی دی :

لومړی: د تصویرونو په لیکوا وخطوکې بشپړدقت او سمون.

دوهم: د رنګو د ډولونود ګډون اوترکیب په وسیله په شګفت انګیزه توګه د اشخاصو بڼې، قیافې اوځهرې دوضع ښوول .

دریم: د تصویرپه اشاراتو اوحرکاتو پوهېدل :

څلورم : د ډبرې، ګلانو، منظرو اوریځو اودلمر دوړانګو په انځورولو کې ظرافت او شګلا.

پنځم: رازرازه پرو رنګو ترسنځ توافق راوستل لکه سرسه تې شین فیروزه يې، سور، زیتوني، ژیړ قهوه يې اونور چې سره زر او سپین زر هم پکښې کاربدل .

شپږم: د غولې بڼې، ډبرې، اوستر ګو پرځای خراساني څهره اوبڼه ایستل، چې د هرات هنري مکتب یې دچینې د هنرله اغیزوڅخه آزاد کړ، اوخپل هیوادنی رنګ یې ورکړي دي .

اووم : د ودانیو او دیوالو، فرشواو ګلانو اودمجلسو د تزئیناتو اودراز راز کارډو دبڼه اپه ترسیم کې خاصې رنګه ریزه کاري انځور ول اونور ...

په دي توګه داستاد بهزاد سبک د هغه ځانګړیو خصوصیتوسره دده په ژوند اوترده وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوسره شهرت وموندچي د هرات دهنري مکتب پرځاى «دبهزاد هنري مکتب »
و با له سو (۱)

د بهزاد هنر ي آثار :

د استاد بهزاد هنري آثار دجهان په زياتو موزيمو کي ساتل شوي مشهوره يي داد ي:
۱- دبهزاد زيات آثار دافغانستان په موزيم کي وه خوله يې ده سرغه د کورنيو شخړو او اغتشا-
شاتو له کبله د هنوي ډيره برخه له منځه تللې ورکه سوې او ياتر هيواد دباندې وړل
سوي دي چې يوله هنوي څخه د سولانا جامي «سلامان وابسال» وچې د سلطان علي خوشنويس
له خوا استنساخ سوي او نقاشي او انځورونه او د متن مينا تورونه او د خندو او حواشيو زرنگاري
يې داستاد بهزاد په لاس کښلې سوي وو، اوبل بشکلي اثر «مرقعات» «يا بهارستان
بهزاد» وچې دهرات د سلطا ن مجلسونه يې په راز راز صورتو او مينا تورو ښ ه ډېر
بشکلي توګه ترسيم کړي ودي بشکلي اثري خلويښت مرقعه چې پريوه خوا يې داستاد بهزاد
بشکلي او نفيس کراو پرله خوا يې دهغه وخت د نوسيالیو خطاطا نو د خطاطي اوځ و-
شنويسي صنعت ياد افغانستان نائب السلطنه په کتابتون يې اړه د لودله د فرانسوي موسيو
فوشه په لاس ورغلې اود يا گرپه توګه يې د پاريس د لووور Louvre موزيم ته ا ا کړي دي.
۲ - د تيمور د ظفر نامې د کتاب انځور او تذهيب ، چې د شرف الدين يزدي
په قلم ليکلې سوې او استا د بهزا د له خوا انځو ر اوتذهيب سوې د ،
خمسې سو ر خان و ا يې چې د ا کتاب همهغه د اکبر نامې کتا ب د ی

---

(۱) دهرات دهنري مکتب د تحول اوپه تيره بيا داستاد بهزاد دهنري مکتب دشهرت
اوپه نړۍ کې د هغه داغيزو په باب د خپرنو او تفصيل د پاره دې د ۱۳۴۷ هـ ش
کال د آريانا مجلې ۲۸۰، ۲۸۱ ګڼو کې د ښاغلي نيرهروي ليکنې ته رجوع وسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې بر دزوي همايون پەشاهی کتابتون يې اړه درلودله ـ داروپا متخصصين ددی کتاب دار زښت په باب ليکلی چی ددنيالە ډېرو از ښتنا کوکتا بو څخه د ی چی په ۱۳۵۳ م بشپړسوی دی .

۳ـ باغ بهشت هرات: چې داستاد بهزاد ډېروقدراوستاينې ور اثرګنل سوی د ی.

۴ـ داميرخسرو دهلوی دخمسه کتاب: يوتوک چی په ۱۴۹۶ م کی ليکلی سو ی اوداستاد بهزاد دلاس ۳۳ مينا تـوره لری.

۵ـ دضحاک تصوير: دبهزادله شهکاروڅخه بلل سوي ، چې په ۱۵۳۷ م کال يوتن کاظم نامی دصنعت ګرانودبد يعه آثاروپه ترځ کی صفوی شاه طهماسب تەوراندې کړي و.

۶ـ مرقع تاريخ تيمور: چې په ۱۴۶۷ م کال بشپړسوی اوتصويرونه دبهزاد له ډېرو پخوانيواومشهورو آثاروڅخه دی .اد کتاب «دُرونه ګروسه » دليکنی له مخی اوس د امريکا دبوستون Boston په موزيم کی خوندي دی .

۷ـ دسعدي دبوستان يوه نسخه ـ چې په ۱۴۸۷ م کی ليکلی سوی اودقاهرې په موزيم کی ستە .رونه ګروسه په خپل کياب « دشرق مدنيتونه» کی ليکلی چې په يا ثرکی دخوښی بزمونه او دسلاطينو مجلسونه اودپوهنتونو داخلی جوړښت ترسيم سـوی دي چی هر تصوير يې درسامی شهکاردی .

۸ـ دبهزاد ۳۳ مينا تورونه : ـ داميناتو رونه د امير خسرو ديوان په يوه نسخه کی چې ۱۴۹۶ م کال ليکلی سو ، کښل سوی او د برلن په ملی کتابتون کی ستە ساتل ينا تورونه دبهزاد په نګارخانه اړه لري چې ځينی به ښايی پخپله د استاد بهزاد دلاس وی .

۹ـ دسلطان حسين ميرزا تصوير : داهم داستاد بهزاد له شاهکاريوڅخه ګڼل سوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړي تصويردي چې په هغه کې ديوه سړي ټول ظاهري اوباطني خصوصيات پکښې ښوولې سوی دي، اود «رونه ګروسه» په قول داستاد بهزاد دي تصويراودنورو پخوانيو استادانو د تصويرو ترمنځ هغسې توپير سته لکه داروپاداو سينونقاشانو د آثارواو د «ژان اوکه» يا « فرانسوا کلوه» دلاسې تصويرو ترمنځ چې لږه کيږي داتصويردمارتين د کلسکيون جزودي .

۱۰-دې ښکلي شهزاده تصوير-دمارتن په عقيده داميناتور دآق قيونلو دتبريزدوروستنۍ مشرتصويردي چې په ۱۵۰۲م کال دصفويانو په لاس وژلې سوي دي-اواوس دا ميناتورد« دوه Douet » په کلکسيون کې خوندي دي .

۱۱-دمرادآق قيونلو تصوير : -
چې د Koechlin په کلکسيون کې سته !

۱۲-خمسه نظامي: - چې په ۱۴۳۴م کې ليکلی سوی او دلندن په برتش موزيم کې خوندی ده .

۱۳-دبهزاد دچينی تصويرونه :دايوه ډېره ښکلی نسخه ده چې په ۱۵۱۱م کال دهرات په بارکی دسلطان حسين ميرازد کتابتون دپاره استنساخ سوې ده اواوس دلندن دبرتش موزيم په کتابتون کې خوندی ده .

۱۴-يوه ښکلی تابلو:-دپسرلی يوه روح خوشالوونکی ډېره ښکلی تابلوده چې تراوسه يې ښکاری ندی ليدلی سوی دی او استاد بهزاد دخپل هيواد دپسرلی روښانه اوخوشالوونکی منظره ترسيم کړی ده .

۱۵-دليلی اومجنون ميناتور ونه :-دپترسبو رګ په موزيم کې يوشمير ميناتور ونه سته چې داستاد بهزاد له ډېرو ښو آثارو څخه ګڼل کيږي، اودليلا اومجنون قصه په ډېره جذابه توګه ترسيموي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- یوښکلی تصویر: د بهزاد په قلم په ۱۹۳۱ م کال په لندن کې د ایران د صنایعو په نندار تون کی ایښو ولی سوی و، چې د شیراز په موزیم اړه لری. ددی تصویر سره داستاد بهزاد په خپل خط داسی لیکلی سوی دی :

« این رقمی است بدیع مشعر از مضمون افلا ینظرون الی الابل کیف خلقت، که هم شکسته نها د فقیر نامراد بهزاد بعداز وصول عمر بدرجه هفتاد و تجربه قوی درین امر افتاد» په دې تصویر کی یواو بښلیده کیږی چې مهاریی دیوه بوډا سړی په لاس کی دی او غواړی هغه چوک کړی .

۱۷- تیمور نامه :- چې د استاد سلطان علی په خط لیکلی سوې او داستاد بهزاد په انځور او نقش ښکلی کړه سوې ده . د اتیمو ر نامه د مولانا هاتفی اثرو .

۱۸- خمسه نظامی:- چې په ۸۴۶ هـ کی لیکلی سوې او ټول تصویرونه یې داستاد بهزاد په قلم دي چې په زلمیتوب کی یی کښلی دی. او دا نسخه اوس د لندن په بریتش موزیم کی خوندی ده.

۱۹- دسعدی گلستان :- دلندن په هنری نندارتون کی د مصر دملیه کتابتون له خوا د گلستان یوه خطی نسخه ولیدله سوه چې ټول تصویرونه یې د بهزاد په قلم وو ، او د مصوری شهکار باله کیدم. د تصویرود کښلو کلونه ۸۹۲-۸۹۳ هـ و.

۲۰- داوښا نود جنګ منظره: دا ښکلی منظره اوستاد بهزاد په اوپا کلنی کی کښلې ده او د ایران په یوه کتابتون کی سته .

۲۱ د مولانا جامی تصویر : د مولانا جامی یو تصویر د استاد بهزاد په قلم د حضرت رضا په کتابتون کی سته ، چې د هغه له مخی بیا د هند د جهانګیر د دربار مصور « دولت » نومی هغه تصویر نکل کړی د ی او په پای کی یی لیکلی دی :

« عاسله کمترین خانه زادان دولت جهانګیرشاهی ازعمل استاد بهزاد نقل نمود »

۲۲- خمسه نظامی: یوه ښکلی نسخه وه چې ښاغلی نعیمی په کابل کی د سلطان علی په خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداستاد بهزاددلاس دتصویرواو سیناتوروسره دهغه وخت دپرهنی دوزیرپه کتابتون کی لیدلو وه (۱)

۲۳- د استانبول پهسرای یلدزکی هم داستادبهزاد دلاس بدیعه آثار سته چی « ارسنا کټ بیګ » نومی فاضل په استانبول کی یوه رساله دبهزاد دآثارو پهنامه په فرانسوی ژبه ور باندی لیکلی ده .

۲۴- دیوې بودی اویوه زلمی تصویر: چی دغره پهلمنه کی دسینه پرغاړه شکاری اود استاد بهزادلاسلیک وربنا ندی سته داتصویردامریکا دنیویارک د کورګیان دنفیسو آثارو په مجموعه کی خوندی دی .

۲۵ بهرام ګور: دیوه ناتوردی چی دبهرام ګوردشکارپه حال کی ښیی اوداستادبهزاد لاسلیک لری اودسیتروپولتین پهموزیم کی دی.

۲۶ دشاه طهماسب د زلمتیوب رسم :

چی شاه طهماسب ونی ته ختلی ناست دی دارسم دفرانسی دلوره موزیم کی دی .

۲۷ د اوزبک محمد شیبانی تصویر : چی د « العبد بهزاد » لاسلیک لری .

۲۸ شپارس مینه توره : چی جهانګیر هغه بهزادته منسوب کړی دی

ښایی چی پخپله دبهزاد اویادبهزاد دشاګردانوله کښلی سوی وی .

۲۹ دحافظ شیرازی ددیوان سرلوحه :

۳۰ دیوه سجددجوړښت تصویر :

په ۱۳۶۰م کی چی په پوستون کی سته.

---

(۱) صور تګران وخوشنویسان هرات ۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسی نور داستاد بهزاد آثار چی دنړی په مشهورو موزیمو کی خوندی دی مأخذونه :

۱ صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان تالیف مرحوم نعیمی ۱۰مخ

۲-هنرعهد تیموریان -دپوهاند حبیبی - ۵۲ مخ

۳-آریانامجله- د۱۳۴۷هش کال ۲۷۹گڼه-۱۴مخ ۲۸۰او۲۸۱ گڼې

دښاغلی محمدانور نیر هروي لیکنه ۴- مجله هنرومردم ۶۶-گڼه- ۷/ مخ

۵-حبیب السیرجز ۳ج ۳ /۳۶۲ مخ

۶- سر آمد ان هنر -۹ مخ

۷-تاریخ صنایع ایران - ۱۹۴ مخ

۸-ر هنمان صنایع اسلامی -۵۸ مخ

۹- گلستان هنر - دپوهاند حبیبی پهحواله -- ۱۳۴ مخ

حالات هنروران -- ۲۹ مخ

۱۱-بیست مقاله قزوینی-۲۶۸، ۲۷۲، ۲۷۳مخونه ۱۲-بابرنامه-پارسی ترجمه-۱۱۵مخ

۱۳ د کابل سالنامه-د۱۳۱۷طال -۳۴۹ مخ

۱۴-عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ

۱۵- پیدایس خط و خطاطان

۱۶-پښتوآریانا دائرة المعارف -۸۴۰/۷ مخ

۱۷ - تاریخ افغانستان - دپرسیسایکس تالیف -- ۲۷۳/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۲- بهشتی هروی :

مولانا بهشتی د سولانا احمد گل هروی ورور، اوددری ژبی شاعرو، نبه طبع اوښه خوی یې درلود، او د امیر علیشیر نو ایې په وختو کی یې په هرات کی ژوند کاوه. امیر علیشیر ورته «خلقتی بهشتی» ویل اوداییتونه دده دی :

در کنده تونه هر یې سر و پا افتاده است — این بلائی است که در گردن ما افتاده است
هنگام عید و موسم گلها شگفته است — ساقی بیار باده چه حاجت بگفتن است
شمع امشب تر کنه دعوی یار خ آنماه کن — تیره کردی مجلس ما را سخن کوتاه کن

ماخذ :

مجالس النفاس ۸۰۰، ۸۶، ۱ ۵ ۲ مخونه

۱۶۰۳ بهکت بابا

دا فغان وا نگریزپه د وهمه جگړه کی دانگریز نود لښکرو سره کندهار ته غلی ودیوی پیښې له کبله په کندهار کی گوډ سوی وروسته دیوه روحی حالت دورپیښ دلو په سبب مجذوب سوی واو دفقرلاس یې هرچاته اوږداوه اوخه پیسی چی به په لاس ور تلی په هغو به یې خوښی رانیولې اوپر کو چینیا نوبه یشلی .

د کندهار عاسوورته عقیده درلوده، هغه وخت چی مرسونود کندهار دښکار پورد روا وازی لوید یزې اوته دده دمزار څنګ ته یو مسجدودان سو، اواوس هم هلته په تپره بیا جمعی په ورځ ډډ ډ ردی طریقی دپیروانو ددغونډی ځای دی اوپه جهرذ کرونه پکښې کیږی.

ماخذ :

د کندهار مشا هیر- ۹۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۴ـ بهکهاری خان پرملی :

د لودی سلطان ابراهیم په وختو کی د «سند عالی» لقب درلود، او په هند کی دلو دیانو د وخت نو میالی امیر و ، چی بیا دبابر په امیرانو کی شامل سو . په (۹۳۳ ه ق) کال چی بابر خپلی درنی لښکری دهد سلطان میرزاتر مشرتابه لاندې د «بین شاهو خیل » مقابلی ته لیږدولی دی هم دیوه امیر په حیث ورسره و . مأخذونه :

۱ـ لودی پښتانه ـ ۲۸۹ مخ ۲ـ بابرنامه ـ ۲۱۶ مخ

۱۶۰۵ـ بهلول لودی (۱) :

سلطان بهلول لودی دسلک کالا زوی په خته شاهوخیل لودی، دلودی پښتنو شاهانو د کهاله خوراوسیالی او ستر سلطان و، دده سور هم شاهو خیله لودی پښتنه او دسلک کالا خپله ترله وه چی په (۸۱۴ هق) کال چی بهلول پې په نس و ، اولنګواله ته نژدې وه خونه پرو نږ بدله سره سو، خو بهلول پې له نسه ژوندی راویسته سو . په دغه وخت کی د سلک کالا کور دسلتان د شار په « کمانګران » نومی سیمه کی و ، او سلطان بهلول هلته په دغه توګه وزیږید . ولی چی په (۸۲۱ هق) کال چی دسلطان بهلول اکا «سلطان شاه اسلام خان» د سر هند حاکم سو ، ځونورتول وروونه ورسره ولاړل، یوازی د سلطان بهلول پلار سلک کالا چی د سلتان د « دوروالي » دسیمی حاکم و په سلتان کی پاته سو خو چی دنیاز یو پښتنو سره په یوه جګړه کی ووژل سو، او بی سور بهلول په کوچینوالی کی بې پلاره هم سو .

---

(۱) د سلطان بهلول د ژوند دا پیښی د محترم محقق استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د « لودی پښتانه » له کتابه را اخیستی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وچې سلطان شاه اسلام خان د بهلول اکاسمدستی دخپل وزور کهول سرهند ته وروغوښت ، بهلول اودهغه د وه نورورونه « محمد » او «فیروز» اوخویی دخپل خواخوږی اکاترسیوری لاندی په خورانازلوئبدل.

پوهاندرشاد لیکلی چې: «شوخ ؛ذکی اوښوکی بلو(بهلول) که څه هم پرتپولوګران و خودمشرخان (اسلام خان) زړه‌ورسره ډوبیده ،دسترګوتوراودزړه‌سریې وه،خپل زامن یې ترده پوری هیڅ نه بال ؛ددې هره شوخی او بی‌ادبی‌اخوبه یې‌دده دار تلونکی عروج پایلامه ګنله نکل کاچی یوه‌ورځ شوخ نازولی « بلو » د موچنو سره داکاپرمسله (جای‌نماز)وخوت‌مسله اوهغه هم بیادمشرخان‌مسله ؟! مینځواوساهوګانوپه یوه‌پلاپرا ترپال ،لته پپرجوړسو چاواهه چاتراته اوشوک ورته خښمبدل! اسلام خان‌چې دالته چپرولیددوراره‌خوایې‌ونیوله،دوی یې‌وترتل او ویې‌ویل :«نازولی‌بلو کمکی دی که‌زما پرکړه پښه کښېږ دی پرو انه لری »

د کورمېرسنی اومینځی چې انتظار یې‌درلود پر«بلو»به‌خان څه‌ناورین‌ورژوی‌دخان دی خبری‌ته هیښې‌پاتی سوی،خان‌چې‌ددوی هیښتیاولیدله،وې فرمایل : «تاسی‌مه هیښېږیء زه‌په دغه‌وراره کی هغه‌رشی اوښېګنی‌وینم چې‌دهغوله‌امله به‌یوه‌ورځ د خورانامتومېره سی‌اوز مور د کهاله سترګی به‌پرې لوړې وی»

داسلام‌خان داخره آخروختله کمکی بلو(بلوخان) سو،ملک بهلول، ملک‌بهلول فتح خان اوورپسې د دهلی تولواک « سلطان بهلول‌سو،چې په نیاو(عدل) تدبیر او رعیت‌پالنه کې‌یې‌نوم یوور،اوله‌نومیالیوپاچهانو څخه وګانه‌سو»بهلول چې زلمی نوښې یې دآسو په‌سوداګری لاس‌پورې کی،له‌پښتونخوا څخه به‌یې‌آسان هندوستا ن ته وروستل‌اوخرڅول‌به‌یې،په‌دې کار کې‌یې ښې‌روپی وګټلې سوداګری‌یې پرمخ ولاړه او ورسره‌ورسره تجربه‌هم پیدا کړه خلک‌پر راغونډسوه اود کاروان‌مشر سو.

پوهاندرشادلیکلی چې :

«نکل کا : یووخت بلوخان (بهلول خان) له‌پښتونخواڅخه ډراستنېدلوپه لاره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې چې د حسین خان پښتانه زوی قطب خان (چې بیا د بهلول پاچهی کې لوی امیر سو) او د بهلول خان خپل اکا «ملک فیروز» هم و رسره مله وو «سامانی» ته راغی ع او پریوه باوله ستا نه چې «سیدانام» یا «سیداین انام» نومید پښتو سو، باوله ستانه ورته وویل: «په تاسو کې داسی څوک ستنه چې د دهلی پاچهی په دووزرو (۲۰۰۰) چلند وتنګورانیسی؟» قطب خان او فیروز خان څه ونه ویل خو بلوخان خپله امیانی چې یو زروشپرسوه تنګی پکښې وې دستانه سیدمخی ته کښېښوولە او په خورا ادب یې ورته وویل چې: «تردې زیاتی نه لرم» مجذوب سید امیانی واخیستله اووې فرمایل: «د دهلی پاچهی دې مبارکه وه! دادوه مله به دې هغه وخت نوکران وی!»

بلوخان د دهلی پاچهی په (۱۶۰۰) تنګی رانیوله، او مجذوب سید له مخی راپاڅید، پرلاړې ملګرو ډپرپرو خندل او نا خوالی یی ورته وکړلې بلوخان ځواب ورکا:

«داروپی تول عمرنه بسیدلې دلږوورځو خورې وې، که د بزرګ ستانه وینا ترسره سوه خورا ارزانه سودا سی کړې ده، او که نه دیوه فقیر سید خدمت سی وکاوه دا هم ثواب لرې» په دغه پلاچی د بلوخان کاروان دهلی ته ورسید، له پښتونخوا څخه راوستلی آسان یې بنه تیار کړل او دخپل اکا «اسلام خان» په وسیله یې د دهلی د پاچا سلطان محمد شاه (۸۳۷-۸۴۷ هق) حضور ته وروستل سلطان تول آسان خوښ کړل او پنجاب دیوې یاغی سیمی دیو کال په مالیه یې ځینی را نیول، د سلطان محمد شاه په کمزورې پاچهی کې د پرې سیمی ددې نه وی چه مالیی تو لولو ته لاڅه بلکه په همدغه نامه د یې څوک مترګی و رښکا ر کړې، خوبلو خان او ملګرو یې پاچاهی سنبد و ا خیست او هغې سیمی ته یې د مالیا تودتو لولو د پاره دوه تنه پښتانه ولیږل مالیه تولوونکی پښتانه هلته د پر وځورول سول، په یو چم یې غوږونه تری راخلاص کړل او تر بلوخانه یې ځانونه راورسول، بلوخان چې په نکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرسونوخپل اکاه اسلام خان» ته يې وويل: «زه پخپله هغې سيمې ته نه ځم، خو هلته چې هرڅه وسوه پاچا به بيا هغه نه وايي!» اسلام خان چې د بلوخان دا خبره پاچاته ورسوله، پاچا په خوراخوښې ومنله اووې فرمايل :

«که ستاوراره هغو ياغيانو ته ايدادو رکړي او بيرته يې ايل کړي نوزه به هغه سيمه در - سته ده ته وروبخښم او څه چې ولجه اوبند يان په لاس ورسي هغه دې هم تول دده وي »

زلمي بلوخان ته چې د پاچا دا پيغام ورسېد، نوملا يې وتړ له او د يو يې دلي توريالي و پښتنو سره هغې ياغي سيمې ته مخ ونيو، تول ياغيان يې ايل کړل د کال مالیه يې راغونده کړه او د پرولجو اوبندیانو سره په جګ مغزې بريالي ډهلي ته ستون سو .

اسلام خان چې دنازولي وراره (بلو) داتوره ولید له له خوښې په کمیسه کې نه ځائيده سمدستي يې خپله نازولي لور « شمسه» ورکړه اووراره «بلو» ئې زوم هم سو .

سلطان محمد شاه چې د پنځه ځلو پښت کلن بلوخان داتوره اومیړانه ولیدله سوداګري يې پرپښوولە هغه سيمه اوخونوري ورپوري سيمې يې د جاګير په توګه د «ملک بهلول» د خطا به سره وروبخښلې، په دې ډول نود (۸۳۸ هـ ق) کال په پای کې بلوخان «ملک بهلول » سو، اوپه پنجاب کې يې خپل جاګيرومونډ .

ملک بهلول خپل سپاهيان د پرښه روزل، کال په کال به يې نيوی سپاهيان نيول وترو زنې وروسته به يې د سلطان محمد شاه ترحضور تيرول، سلطان به د ملک بهلول فوځي تنظيم اوروزنه د پرمستايله او د نويوسپاهيا نود خرڅ د پاره به يې نورې نوی سيمې د جاګير په توګه ورکولې، په دې ډول ورورودلاهور دشاوخواسيمې تولې دده په جاګير کې راغلې .

ملک بهلول چې داسې زړدوړه لوړې درجې ته ورسېد د هغه مجذوب سيد خبرې يې زړه ته ولوېدلې. له يوې خواخپل ورځ په ورځ زياتيدونکې قوت او له بلې خوا د سلطان محمد شاه کم واکي (چې د ډهلي په شل ميلي کې اميرانو وزته دخلواکي نغاره يې وهلې) د هندو - ستان د پاچهي خيال ورپيدا کړاو جاګيردار ملک بهلول د تاج وتخت په فکر کې سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۸۴۰ هق) کال په شا وخوا کې د سرهند واکمن «سلطان شاه اسلام خان» وسړ، که څه هم اسلام خان خپل زامن اوورونه لرل، خو ځکه چه د قام د اقبال ستوري يې د خپل وراره اوزوم «ملک بهلول» په تندی کې ليده نو ملک بهلول يې په خپل نيابت تاکلی و، ملک بهلول هم اکاد وصيت سرمسم د سرهند د حکومت واک په لاس کې واخيست، خو د پر ژر د خپل بل اکا ملک فيروز» او خپل تر بوړ (د اسلام خان زوی قطب خان) د مخالفت اورقابت سره مخامخ سو .

ملک فيروز يې ژر د ځان کړ او قطب خان چې ځان د سرهند د حکومت او جاګير رشتينی وارث ګانه او د بهلول سوت يې هم پيچلای نسوای، نود دهلی د پاچا «سلطان محمد شاه» دربارته ولاړ او نياو (داد) يی وغوښت .

سلطان ته (چې د لود يو اتفاق او د ملک بهلول دونه ترقی او واکمنی نه غوښتله) نوښه پلمه په ګوتو وورغله سمدستی يې په (۸۴۳ هـ ق) کال يو تکړه لښکر د ملک سکندر «تحفه» په مشری د ملک بهلول ځپلو لره سرهند ته ولېږه .

له دی خواد دهلی لښکری د ملک سکندر په مشری سر هند ته و خو ځپدلې او له بلی خوا د سلطان محمد شاه په امر جسرت ګکهړ خپل قام سره پر سر هند را غی ، پر پښتنو مځکه سره سوه ، د سر هند دشاو خوا غر و ته و ختل ـ هغه ؤ چې د ملک سکندر تحفه او جسرت ګکهړ لښکری په سر هند کې سره يو ځای سوې او پښتنو ته يې داسی حالونه و رولېږل :

«تاسی څه د و مره ګناه کړې ده چې مينې مو توری پر يښې دی او تورو غر و ته ختلی ياست؟ دا کار د کړ و نه و ، په خبر و د امشکل حليدای شو ای ـ »

دې خبر و د پښتنو په سپېځلو زړو کې اثر و کا، او د لود يو پښتنو سپين ږيری مشر «ملک فيروز» د غليمانو په غد ر او قسمو تپر و و ت ، خپل زوی «شاهين خان» او و راره «ملک بهلول» يې له کډو او لښکر و سره پرې پښو و ل، پخپله د خو تنو نو رو مېړ و سره ملک سکندر «تحفه» او جسرت ګکهړ ته و رغی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر پوښتنې او ګروپرنې د مخه و نیول سو، او ملګرې یې وویژل سول- ددهلي او ګکهر لښکرې په شاهین خان او ملک بهلول پسې وتلې، شاهین خان دیوې ډلې پښتنو سره د غلیم دمخ نیوې دپاره پاته سو، او ملک بهلول ګډې دغرو څوکو ته و خپرولې، ددهلي او ګکهر و لښکرې پر شاهین خان پښې سوې، جنګ و نښت دپر تو ریالی زلمي او پخپله شاهین خان وویژل سول، او پاته پښتانه بند یان سول، د پښتنو زلمیو ککرې سر هندته یووړې سوې.

نکل کاچې جسرت ګکهر ددغې سوبې په مناسبت په سر هند کې در بار و کړ، او دملک فیروز لودې څخه یې دهرې ککهرې نوم اونښان پوښته، په دې لړکې دشاهین خان سر هم راوړه سو، ملک فیروز وویل: «دانه پیژنم!» غلیمانو هغه ککرې دملک بهلول ګنله او له هرې خوا یې د میرانې، زړورتیا، او تینګار ستاینې شروع سوې، ملک فیروز چې داستاینې واورېدلې لیمه یې لانده سول او دجسرت په څواب کې ویل: «دا ککرې زما د تور یالی زوی شاهین خان ده!» جسرت ورته وویل: دمخه دې ولې نوم نه نښود؟ زوی ېرې فیروز په خورا متانت ورته وویل: «ماویل نه چې په میرانه به مرسوی نه وی، پېغور به را ته پاته سی، او اوس چې بهلول زمرې ژوندی دې داد ه یم چې ددغو خیالو رو ځلمو دتودو وینو پور به نه پا تېرې» جسرت دپښتنو تر ځپلو وروسته پنجاب ته ولاړ، سر هند یې د دهلي لښکر و او ملک سکندر تحفه ته پر ښود ـ او دپښتنو بندیان چې ملک فیروز هم پکښې و، دهلي در بار ته ولېږل سول.

یو ازی ملک بهلول دغرو په څوکو کې لالهانده او ځپلی ګسر زېد، په زړو لښکرې یې تار په تار سوې، ننګیا لی او جنګیالی یارا ن یې یاد دښمنو نوله لاسه دګور تورې خاورې خوړلې چې ککرې یې په کله منارو کې نښتې وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یاپـه زندانو کی پراتـه وو. خـو بیاهم ځپلی مگر تور یالی بهلـول خپل همت له لاسه ورنه کړ، مځکی آرام نه ورکاوه، د وری هیسته یې پورو دارو کړ، څه تور یالی سپرونه یې بیا پرځان راغونډ کړل، پر پاچاهی حد ود و به یې ناتارونه جوړول او هغه سیمی به یې تالاکولې- په دغو وختو کی یې ملک فیروز اکاهم ددهلی له زندانه وروتښتید او قطب خان تربور یې هم د خپل کهاله اوتپر نوره دابده ورځ ونـه سهلای سوای او د دهلی د پاچهی تر دربایې دقام دننګیالیو سره تورغرونه او دپاچاهی تور،لوړی او تندی غوره کړې ځکه نو ځپلی بهلول یو ډاډه او سړوچ بهلول سو، په سر هند یې برید وکا، دسر هند پاچاهی حاکم یې ددهلی دربار ته په پناه ورلو مجبور کړ، او دسر هند اوشاو خوا تللی واک یې بیاموند، او ځپلې پښتانه بیا پـر خپل بورسول. ددهلی دربارچی دسر هند په نیولو خبرسو، سمدستی یې د وزیر الممالک نائب السلطنه حاجی شرقی (چـی د سرقع افغان مؤلف حاجی شدنی لیکلی) او په حسام خان ملقب و، ترمشر تابه لاندی ددهلی درنې لښکری د لودیو پښتنو ځپلو لره دسر هند لورته وخوځولـې.

مدبر ملک بهلول چی دمخه یې لادهلی دلښکر و مقابلی ته لیځی غښتلی وې له هغی خوا دیوه لږ مگر تور یالی، تکړه، منظم او دانتقام له جذبې ډک لښکر سره مخ پر دهلی راروان سو. دپنجاب د«سادهورې»یا«شاهپور»او خضر آباد دسیمو تر منځ په«کړه»یا«لدهه»نومی ځای کی لښکری سره مخامخ سولې کلک جنګ ونښت، دبهلول لښکر و داسی توره وکړه چی غلیما نو به لاتر دپره یادوله، او پښتنو ځلمیو دملک سکنـدرد جنګ د خپلو نا مراد و ځلمیو پورې په دوه وا خیست، د دهلی لښکر و ماتې وکـړه او نائب السلطنه حسام خان و زیرالممالک په تپښته دهلی ته تر پلل؛ بر یالی ملک بهلول تر پانی پته پوری تولی سیمی و نیولې او سو به وړی له دیر وولجو او بند یا نو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرهند ستون سو، اوس نوغښتلی بهلول هر چاو مانه ، او دخپل اکا رښتانی خلف سو ،اود پانی پت په سیمو کی یې تقر یباً خپلو اک حکومت جو ړ کی ،چی بیا د دهلی پاچهی و ر ته خو له چو له نه کړ ی سوه .

خو بیا هم بهلول ته دده تدبیر دااجازه و ر نه کړه چی د دهلی ددر بار سره مناسبات خر پړو ساتی ، نو ځکه یې د سلطان محمدشاه حضو ر ته و لیکل :

«زه دپاچا هغه پخوانـی نو کر یم ، خو د حسام خان و ز یر په ژ و ند ز ما او د دهلی ددر بار تر منځ دمناسباتو دښه کېدلو هیله نه سی کیدلای ـ کـه پاچا دغه خند(حسام خان) په مرګ له منځه و باسی او ځای یې «حمیدخان »تـه(۱) و سپاری نو زه به د پخو اپه شان دپاچا هر حکم تـه غاړه ږدم »

سلطان محمدشاه چی دغښتلی اوتوریالی بهلول دغه مخلصانه لیک ولوست نو بی څه تأمله یې ومانه اوحسام خان وزیربی (چی دابوالفضل په قول دده دپاچهی رونق و)وواژه اووزارت یې حمیدخان ته وسپاره(۲) اوهم یې سمدستی ملک بهلول ته «دفتح خان ملک بهلول» خطاب ورولیږه ، دده میرانه اوتوره یې ډیره وستایله څنګه چی له یوی خوا په خپله دا خطاب معمولی خطاب نه و،اوله بلی خوایی دملک بهلو ل دسرهند پر حکو مت او جاګیر داری پاچاهی مهرولګـا وه نو د ملک بهلو ل د را تلو نکو هیلو د پاره یې هم و ړپر ا نسیت ، ځکه چی د ی پو هیده چی دډهلی له عیاش او کمزوری پاچاځخه دحسام خان غوندی باتجربه و زیرپه ژوند دپا چهی دنیولو په لاره کی سوبه نه وه او که وه هم ډیری وینی باید بهیدلی وای اودیری خواری ګاللی سوی وای .

---

(۱)شو کت افغان دغه حمیدخان هم لودی ګنی .

(۲)دتاریخ داودی مؤلف دغه پیښه دمحمدشاه دزوی علاءالدین په وختو کی راوړی مګرنور تاریخونه دا پیښه دمحمدشاه په ژمانه کی ګنی اودغه چاره دسلطان محمدشاه اوملک بهلول دروغي سبب بو لی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدبر ملک بهلول په یوه غشی دوې نخبنی وویشتلی ، یویې دخپلی لاری څخه حسام-
خان غوندی سنګړه ایسته کړه اوبل یې دخپل لاس سړی «حمیدخان» وزیر کړ، او
حقیقتاً دحمیدخان وزارت دبهلول دپاچهی تیره سوه، اوهرلورته دلودیودو ر پیل سو،
هرمسیمه چی به یې غوښته هغه به یې نیو له، څوک یی مخی ته د ر پدای
نه سوه ، او «فتح خان ملک بهلول » هسی تش پـه نامه دډهلی تر واک لاندی
و، اود سلطان محمدشاه کمزوری دی حدته ورسیدله چې دده خپل امیران پـرزور ورسول او
د «میوات» امیرانود «مالوی» پاچا خلجی سلطان محمود (۸۳۹-۸۷۳ ه) پرډهلی باندی
دبریدد پاره راوباله ، اوسلطان محمود هم چی له خدایه دا غوښته ، د (۸۴۴ ه) کال په
پای کی یی لښکری پرډهلی ر او بهولی .

سلطان محمدشاه چی دفتح خان ملک بهلول پرتوره اوزړه ورتوب ویسادرلودله نوځکه یی
سمدستی هغه له سرهنده دمالوې دلښکرومقابلی ته راوغوښت ـ ملک بهلول هم دخپلو
شلو زروغشتلو جګړه نو سره (چی خورلس زره یې یوازی پښتانه وو) ډهلی ته راغی ع،
او د خلجی سلطا ن محمو د شاه مقا بلی ته یې تیاری و نیولی ، او د
ذی خلجی دسیاستی په لوړیو ورځو کی دډهلی لښکری دسلطان محمدشاه دزوی تر
مشرتابه لاندی ډهلی څخه جنګ ته ورووتلی ، چه ملک بهلول دخپل شل زری توریالی
پوځ سره (چی ډېر ما هر غشی ویشتونکی په کی وو) ډهلی دلښکروپه مخ کی
دمخکښ (مقدمته الجیش) په توګه روان و .

خجلی سلطان محمود ترډهلی دباندی ورته اړولی و، اوخنګه چی دډهلی پاچاسلطان -
محمدشاه پخپله جنګ ته نه و، وروتلی نود مالوی پاچاسلطان محمود هم خپلی لښکری دخپلو
زامنوسلطان غیاث الدین اوقدرخان ترمشر تابه لاندی دملک بهلول مقابلی ته راوایستلی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غرمې څخه ترما ښام کلک جنګ وسو، اودمؤرخینو په اتفاق په دغه جنګ کښ ملک بهلول اوده لښکرو داسی توره وکړه چې د دهلی دلښکروپت یې خوندی کړ، اودمالوی دلښکر وغرور یې پرسرورمات کړی .

په دغه شپه خلجی سلطان محمود ته خبر ورسید چې سلطان احمدشاه ګجراتی دمالوی پرپایتخت «مانډو» برید کړی دی نو د پروارخطا او ترهور سو، اودستنبدود پاره یې پلمه غوښتله۔ اوپه همدې وخت کښ د دهلی دیوزړه اوناپوه پاچاسلطان محمدشاه له خواد دروغی پیغام ورته راورسید چې خلجی سلطان محمود ته یې دستنبدلو پلمه جوړه کړه خوخنګه چې دادر وغی پیغام دملک بهلول په خوښه اوسلانه و ، نوغیرتمن ملک بهلول د پرخواشینی سو ، اوچې خلجی سلطان محمود له دهلی څخه لښکری وخوځولی نوملک بهلول د خپل لښکر و سره ترشا برید وکړ د خجلی سلطان لښکری یې خورا وځپلی او د پری ولجی یې ځنی ونیولی ، او چې له د یرو ولجو سره دهلی ته راوګرځید سلطان محمدشاه د یر و نازاوه او د پر پاچاهی خلاتو نه یې ورو بخښل، خپل زوی یې و باله او د «خان خانان» لقب یې (چې د هغه وخت لـه خـورا و تلو القابو څخه و) ور کړ . بیا نو ملک بهلول د « خان خانان » دلقب او د پرو ولجو سره بر یالی سر هندته ستون سو . په (۸۴۵ هق) کال سلطان محمدشاه «سامانې» ته ولاړ، هلته یې «خانان خانان» ملک بهلول ته د «لاهور» او «دیپاپور» حکومت (چې دتاریخ فرشته په قول پخوا لاملک بهلول خپله غږیر پرا ګرځولې وه) ورکړ ، او دجسرت ګګهر ځپلو لره یې وګماره ،محمدشاه دهلی ته ځنی ولاړ، ملک بهلول په هغه جسرت ګګهر پسی چې یو وخت ددغه پاچا په حکم دده (ملک بهلول) ځپلو لره راغلی و ، لښکری و یستلی، جسرت کافر چې دخان خانان ملک بهلول دتوری او زړو رتوب نکلو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پر ارو بدلی و و ، دروغی پیغام یې ورته و رواستاوه، او په دغه ترخ کې یې د دهلی دراتلونکی پاچهی مبارکی هم و رکړه ، نو خنګه چې ملک بهلول هم نه غوښته چې د دهلی پر رقیبانو سر بیره نور هم دځان دښمنان کړی نو یې د جسرت دروغی پیغام وامانه او دغی مبارکی یې د پاچهی هیله ښه تر اپسی ټینګه کړه او دلاهور او دیپالپور حکومت دده طاقت لاپسی غبرګ کړ ، دشاو خواپاچاهی سیمی یې نوری هم پسی ونیولی او له لاهوره تر پانی پته تقریبا دسلک بهلول خپلواکه پاچهی و ه .

په (۸۴۶ هق) سلطان محمد شاه دځینو اسیرانو په لمسون (چې غوښته یې دی لاپسی کمزوری کړی خان خانان ملک بهلول ته چې د دهلی دتاج وتخت حقیقی ساتنه وی و، یوسخت لیک راولیږه اووې تراته. دغه تر تلو دده او محمد شاه پاچا مناسبات سره وران کړل او خان خانان ملک بهلول د دهلی دنیولو د پاره په تیاریو بوخت سو، نود همدغه کال په پای کی خان خانان ملک بهلول خپلی لښکری پر دهلي و روا بهلولئ سلطان محمد شاه کلابندسو، خوسلطان بهلول په دغه وار د دهلی دنیولو امکان ونه لید سرهندته یې لښکری ولیږدولی ، اوهلته یې «ذسلطان محمد» یا «سلطان بهلول» په نامه ځانته خپلواک حکومت تاسیس کړ مګر خطبه اوسکه یې د دهلی ترنیولو پوری پرخپل نامه نه کړه .

د (۸۴۷ ه ق) کال په پای کی چې د دهلی پاچا سلطان محمد شاه ومړ ، نونالایق زوی علاءالدین یې پر تخت کښېنوست اود «عالم شاه» لقب یې غوره کړ . دده بیعت لره ټول امرأو رغلل خو یوازی سلطان محمد «بهلول» ورته ور نه غی ء .

په دغه وخت کی د دهلی د پاچهی نظام که څه هم له پخواځخه لا د سلطان محمد شاه په زمانه کی ګډوډ سوی و ، خو عالم شاه چې پر تخت کښېنوست هغه پاتې واک او انتظام یې هم ترخپل عیش ځسارکړ . دسلک خیال ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانپده، هرلورته ملوک الطوایفی سوه په هرښار او هرمسیمه کی بیلی بیلی پاچهی جوړی سوې، له لاهوره ترپانی پته بیادملتان ترځنډو او ناګور حصار او هانسی پوری دشاهو خیلولو دیوپه لاس کی وه، پر (کول) عیسی خان اوپر «بیانه» داودخان غیږ راګرځولې وه، په «سهرولی» کی چی د دهلی سهیلی لمرلوېدیز پلوته لس میله لیری پروت دی احمد خان میوانی دخپلوا کی بیرغ پورته کړی ؤ سنبهل د جمنا دسین دخواجه خضر ترګودره پوری چی د دهلی ته خورا نژدې دی د دریاخان لودی ترلاس لاندی و، په «چندوار» کی قطب خان لودی خپلو اک حاکم ودشاه عالم یو ازی خپل جاګیر «بدایون» او د دهلی ښار او شاوخوا په لاس کی پاته وه. که نوپه هغه وخت کی دامتل و، چی «پاچهی دشاه عالم له دهلی څخه تر پالم» (۱)

نوپه داسی وخت کی سلطان بهلول بیا پر دهلی بریدو کا علاءالدین شاه عالم کلابند سو، خوسلطان بهلول بیا لښکری څنی راستونی کړې او په لاهور کی یې یوشاهانه جشن جوړ کی تولوامیرانو سردارانو ته یې خلاتونه ورکړه، په دی وخت کی وهغه لس زره توریالی پښتانه چی یې له کسې غره اوروه راغوښتی وو، هم ورته را ورسېدل د پرېې و نازول خلاتونه اوجاګیرونه او آسونه و روبخښل د دوی په را تګ د لښکر و شمېر څلو پښتوزرو ته و رسېد.

کله سلطان محمد (بهلول) په لاهور کی شاهانه جشن جوړ کړ تولو پښتنو ته یې حکم و کړچی یې توری اوسپاهی توبه به بل کارنه کوی د کرهنی اوسوداګری څخه به لاس اخلی یودووتنو چی د دې حکم له سنلوڅخه یی نته و کړه سیاستا ووژلشول سول په دی صورت نو پښتنوله یوه مخه سپاهی توب ته مخ ونیواو سلطان محمد (بهلول) فوځی طاقت د پرغښتلی سو. په دې وخت کی یوه بله پېښه هم وسوه چی د بهلول د پاره یې د دهلی د پاچهی نیولو لاره پرانیستله هغه داوه چی یو وخت د حمید خان

(۱) پالم د دهلی له ښاره پنځه کروه لیری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرپلار«فتح خان» «درای‌پرتاب» کوټ وران کړی‌و، اوددهساندینه چی‌پې‌بندی‌را وستلی ومځان‌ته‌پې کښېنولې‌وه ،دغه‌غچ درای پرتاب‌په‌زړه کی‌و، غوښته‌پې‌چی ددې ترڅوی‌پې کسات وکاږی،نو په (۸۰۰هق)یاپه (۸۰۲ه) کال‌چی سلطان‌عالمشاه ډهلی‌ځخه بارهری «مارهری»ته‌نژدې «برهان آباد»ته ولاړهلته‌پې دعیسی خان‌او قطب‌خان‌په سلاپاچاته وویل :که‌پاچا حمیدخان وزیرووژنی ، یاپې‌ایسته کړی موږپه‌ځلوښت یاغی سیمی‌په پاچهی دفترکی داخلی کړو،دغه‌لمسون‌پاچاحمیدخان وزیروژله یابند ته چمتوکړ ، خوحمید خان ځینودرباری خپلوانو په دغه حال خبرکړ ،اویادځینوپه عقیده له‌بنده وغورځېد، ځان پې‌په پټه‌ډهلی ته ورساوه ځینی کسان‌وایې‌چی‌په دغه‌لمسون کی دسلطان‌محمد(بهلول)الاس‌هم و .

په‌هرصورت حمیدخان وزیرچی‌ډهلی ته‌ورسېد پاچهی کورنی‌یی‌په خوراسپکاوی له ډهلی ځخه وایستله اوپه خپله‌پې پرډهلی غېږراوګرځوله ، عیاش شاه‌عالم‌په«بدا یوان » کی ورته کښېنوست .

حمیدخان وزیرکه څه‌هم‌ډهلی واک ومونډ خوبیاهم‌پوهېده چی‌دادروندبار په خپل‌نامه ترمزله نشی رسولای‌نوپې خیال‌درلود چی دسلطان علاءالدین‌شاه‌عالم پرځای بل‌ځوک ډهلی پرتخت کښېنوی ،دجونپورپاچا «سلطان‌محمود شرقی » دشاه‌عالم زوم‌و، اوخلجی سلطان‌محموددمالوې پاچاپه«مانډو» کی‌ناست‌و،چی‌له ډهلی ځخه خوراډپرلیری‌و ، ځکه نومجبورادډهلی دپاچهی‌دپاره د حمید خان وزیرسترګی سلطان محمد (بهلول)اوقیام ته‌ورواوښتلی، دحمیدخان‌په‌بلنه‌دواړه امیران (بهلول اوقیام‌خان) په‌خوراییږه ډهلی‌ته راوخوځېدل،قیام خان‌چی‌خبرېدسلطان‌محمد(بهلول) بیادلښکرسره ډهلی‌ته‌ځان راورساوه اوقیام‌خان چی‌ځان دبهلول ساری ساری نه‌باله‌نو بیرته‌خپل جاګیرته ستون سو .

حمیدوز یرچی‌بهلول ولیدورته‌پې‌وویل: » ډهلی پاچهی‌دی ستاسبارکه سی، وزارت به‌دی زه‌په غاړه واخلم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهلول ځواب ورکړ:« زه سپاهي سړی یم په چاچهی څه پوهیږم، ته پاچاسه اوزه به دی سپهسالارسم او که څه نورخدمت راو سپاړي هغه ته هم ولاړیم »

حمیدخان ورته وویل:«ماداکار دځان دپاره نه دی کړی خاص داسلام دښېګنی دپاره می داجرأت وکړ، ځکه چی ماباوردرلود چی په دغه پاچهی کی به داسلام حال لاپسی وران سی اوزه بیربدم چی نوری بخولی (فجایع) به لا پسی پیښی سی (الملک لمن غلب) زه ترتاپر یالی اوغښتلی نه وینم ځکه ماته دد ي کاردپاره غوره کړی» تردې براصرار وروسته ملک بهلول قانع سو، له حمید خان و زیر څخه يې دډهلی د ښارکلي واخیستلی او حمیدخان ته يې وویل :

«زه یوازی دښار دوره ساتندوی یم هرحکم چی ته کوي هغه وړم »اوپه دې صورت يې حمیدخان له خپلې خواداډه کړ ! ځکه چی ملک بهلول په دي ښه پوهیدچی که څه هم دی په نامه پاچاو، خوپه حقیقت کی دهغه حمیدخان دلاس سړی و، چی دده په توره اوتدبیرپی وزارت موندلی و ؛مگرځیرک، مدبراودوراندیش بهلول داوضعیت په خوراسره سینه سهه ،وخت ته يې کتل چی دادستر گواغزی اود سرچنگک هم دتدبرله مخی له سنځه وباسی خوچی ځان ربښتیا پاچاوگنی، نوهغه و ،چی دځه سودی دپاره دبهلول غاړه حمیدته کړه وه اوخه چې به وزیرویل پاچا به هغه کول ، اوهره ورځ به پاچادوزیرسلام ته ورتی نکل کاچی یوه و رځ حمیدخان و زیر ،بهلول پاچا اوخوتنه نوردپښتنو ملکان مبلمستیا ته وروبلل ، دور اندیش پاچا دپښتو نملکانو ته وویل چی :

«دحمیدخان وزیر دربارته چی ورسو، دد ی دپاره چی ستاسی بیره اوپرتم ددغه زړه ووزی تاسی به هسی احمقانه وضعیتونه کوی چی و « زیـریې طبیعی وگـنی » پښتانه ملکان چی هم دو زیردسترخـوان ته ورغلل چاموچنی په ملا کی ووهلې اوچا دحمیدخان ترځنګ کښېښوولې، حمیدخان وزیرچی سبب ځنی وپوښتېددوی ووویل: «ببرزوچی غلانه سی» وزیرددوی پرسیږلی ورځ دپروخندل اودوی ته يې داډ ورکړ چی دلته غلانسی کېدلای (خوداپه حقیقت کی د هغې دراسی لوبړی پرده وه چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیرک بهلول تش په نامه پاچا جوړه کړي وه)

ډوډی چې وخوړه شوه پښتنوملکانو په خوراتعجب غالیواو کمبلوته وکتل وزیرته یې وویل : « له دغوڅخه یویوتوکز سو ړته راپرې کړی چې خولی ځنی وګنډواو زامنو ته یې په سوغات کې ولیږو ، هلته به سو کام داو سنی چې سو ړدو زیر په دربارکی ډېر درانه یو ، حمیدخان داهم ددوی سپیڅلتوب وګانه او و رته وی ویل: « تر دغه به نو رښه ښه تو کران درته د رکړم »

کله چې د هندوستان ددو د سره سم تر ډوډی و روسته دګلو ، عطر او پان ستر خوان و غوړید ځینو عطر و نه وڅښله ، چاګلو نه و خو رل ، چالنده چو نه (چې په پانو کی لږ لږ په کار یږی) په خو له کړه ، خولې یې و سوی او پر کمبلو یې تو کړل .

حمیدخان و زیر چې داو ضعیتو نه و لیدل نو ریې و نه سهلای سو ای دا یې خپل سپکاوی وګانه او بهلول ته یې مخ و اړوه چې :

«داو لی داسی بې باکی کوی؟ »

بهلول په خو را ادب و رته و ویل چې:« داناپوه کلیوال دی په غږو کی اوسی ، بې له وژلو او خو رلو بې نو رڅه نه زده ، دښاری خلکو سره ډېر نه دی اوسېدلی »

دی و یناحمیدخان ډاډه کړ ، دربارمات سو ، او هر څوك خپلو خپلو کو رو ته ولاړل ، دمپلمستیا په سبا بیابهلول دعادی و ړځو په شان دحمیدخان و زیر کره سلامی ته ورغی ، نو روخت چې به دی دحمیدخان دربارته دننه و رننووت ، څه پښتانه مشران به و رسره پر پښول کېدل او نو رسړی به یې دباندی در پدل په دغه و رځ دبهلول په لمسون دباندی پاتو پښتنو ځینی حاجبان و و هل ، او په زور یې غوښتل دربارته ننو زی ، ډو ډسره پو رته سو ، او حمید خان ته وویل سو ل چې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«دباندی پاته پښتانه ملك بهلول ته‌بدو ردو ایی چې‌مو ږ هم لکه بهلول د حمیدخان و زیر نو کران یو، دی‌پخپله دربارته ننووت اومو ږ نه‌پر ږ دی »

هغه‌و، چې‌و زیرتول پاته پښتانه دننه دربارته و رو بلل ، پښتانه چې‌و ر ننوتل نو بیل بیل د و زیر دنو کرانو شا و وته یو او دوه و در بدل،په‌دی و خت کې دبهلول تر بو رقطب‌خان‌و رو ږ اندی سو، ځنځیر یې‌د حمیدخان‌مخی ته کیښو د،او و رته وې و یل :

«سلاداده چې تاسی دځو و رځو د پاره گوښه نشینه سئی— ځکه‌چې مو ږ ستا مالگه ځکلې ده نوستاو ژ له و ږ نه گنهو!»

و زیر چې دانندار ه و لیدله دسبب پوښتنه یې‌و کړه، قطب‌خان ددې ځو اب سره چې:

«مو ږ تانه‌و ژ نو، خو څنگه‌چې تاپخپله نمکحرامی کړی‌ده ، نو اوس‌مو ږ هم په‌تاو یسانسو کولای »

دحمید خان مغرو رو زیر پښو ته‌یې بېړی و رو اچولې او دډهلی دښارتر کلادباندی په‌یوه ځای کې ترمړ ینی پوری‌نظر بلدوساته سو ، او بهلول‌دډهلی دپاچهی بشپړ واك و موند— خو په‌دی شه‌پو هېدچې په‌یوه ملك کې‌دوه پاچهان نه‌ځائیږی‌او دو هم پاچاسلطان علاءالدین عالمشاه و ،چې په‌بدایون کې ناست‌و ، نو ځکه مدبر بهلول ،عالمشاه ته‌و لیکل :

«زمستاپلار رو زلی یم،زمستاهغه پاچهی چلوم چې ستاله‌لاسه و تلی‌وه،ځکه نوماتر اوسه ستانوم لهسکې او خطبې څخه نه‌دی ایستلی » سلطان علاءالدین عالمشاه و ږ ته ځواب راولېږه چې :

«زماپلار ته‌خپل زوی‌بللی—زه هم‌تاخپل مشر و رو ربولم، ځکه نو دپاچهی کاربارتاته پر ږ دم، او زه د«بدایون»پر جا گیر سکته شوم »

هغه‌و ، چې تر پو رته ځواب‌تر و ررسېدو و روسته بهلول د(۸۵۰ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلومړی خو ر په او و ه‌لسمه دشپږ دیر شو کالو په‌عمر دخپلې پاچهۍ‌اعلان و کی او د«سلطان بهلو ل‌شاه غازی » لقب یې‌غو ره کړ ، خطبه او سکه یې‌پر خپل نامه کړه، دملك اصلاحاتو ته‌یې ملاو تړ له، لښکری یې غښتلی کړې، او د عدل او انصاف و ړیې درعیتو پر مخ و پر ا نیست ا و د سلطا ن علاءالدین هغو امیر انو ته‌چې دسلطان بهلو ل سره په‌دهلی کی‌و و ،وظیفی‌او تنخاوی دپخو اپه دهل و تاکلی او پخپله سلطان علاءالدین عالمشاه په«بدایو ن» کې‌پخپل عیش او عشرت‌بو خت‌و ،څو چې‌په(۸۰۰هق) کال همهلته په«بدایون» کی مړ سو .

دسلطان علاءالدین عالمشاه په‌مړ ینه کې‌څه‌هم سلطان بهلو ل د«بدایـو ن »له خو ا ښغمه سو ،خو دعالمشاه دزو م سلطان محمو د شرقی له‌خو اچی‌د«جو نپو ر» پاچاو ، تر هغه غښتلی فتنه و ر ته پاځېدله،او سمدستی خبر و ر ته ر او ر سېد چې سلطان محمو د دهلی دبر ید دپاره ځان چمتو کوی .

دسلطان بهلو ل دارشه و ه‌چې‌تر خپله و سه‌پو ری یې‌له‌جنګه ځان ژ غو ره ، ځکه‌یې نو په‌خو را کړه غاړه دجو نپو ر له در باره دنه‌بر ید (عدم‌تعرض) د تړ و ن هیله و کړه،خو دجو نپو ر دمغر و ر پاچا سلطان محمو د او د هغه دملکی زړ و نو کله دامنلای سو ای چې‌دملکی دپلر ګنی‌پر تخت دی نو ر څوك ناست وی، او همدغه سبب‌و ،چې دسلطان بهلو ل دروغی پیغام یې ر د کړ .

په۸۰۶ه ق کال سلطان بهلو ل د خپل پخوانی جا ګیر سر هنداو دیپالپو ر خو اته‌و لاړ،او دهلی نیابت یې‌خپل مشر او نوی زلمی‌زوی «خو اجه بایز ید» ته و سپا ره .

ځینی و ایی‌چې‌ده غوښته دپنجاب له‌سیمو څخه نو ر فوځی طاقت دشرقی‌پاچا مقابلی ته‌ر او لی، او ځینی و ایی چې غوښته یې دسر هند او دیپالپو ر‌تر انتظام و ر و سته ملتان چې‌په هغو و ختو کی‌دیو ه ستانه شیخ یو سف‌تر لاس لاندی و ، و نیسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په (۸۶۰ هق) کال هغه وخت چې سلطان بهلول د پنجاب په سیمو کې و ، د جو-
نپور پاچا سلطان محمود تقریباً ددوه لکو تنو فوځ او یو نیم زروهاتیانو سره پر
دهلی یرغل وکړ ځکه نوی زلمی «بایزید» او څو ورسره پاته امیران پوهېدل چې
ددوی د نولښکرو مقابله دخو تنو سپرو او پښو کارنه دی بله چاره نه وه
په کلا ننوتل ، ښار کلا بند سو ، دجونپور لښکر وشا وخوا ورته واړول ،
د کلادساتندو یو مشر توب دسلطان بهلول د پښتنی خوا ښی «بی بی مستو» چې د
اسلام خان کونډه او دسلطان بهلول دا کاماندینه وه پر غاړه واخیست— او ددی
دپاره چې غلیم په دی و نه پوهیږی چې په کلا کی فوځ و نه نسته دلو دی کورنی
ټولو پښتنو پښو ته یې دنارینو کالی و رواغوستل ، کلاته یې و خپړ ول او
پهری یې و رو سپارلی— څه سپر و نه چې په کلا کی وو ، ټول یې وګمارل چې
تل به دغلیم پر لښکر و غشی او روی ، په دغو زلمیو کې دخپل و خت نامتو
غشی و یشتونکی دخان جهان لودی زوم (شاه سکندر شیروانی) هم و ، چې هر
غشی یې یو و لس موټه (پنځه نیم فټه) او پرد و و ، او تراتوسو وګامو پورې رسېده ،
او دده پر ټولو غشو په زرین لیك «سکندر شاه» لیکلی و و .

دډهلی دښار کلابندی پسی او پرده سوه او بی بی مستو دسلطان بهلول د و
رسېدلو په تمه تر ډېره و ختې پورې کلاو ساتله ، خودلو دیو سپر نو دراتګ ډاډ
و رنغی ، نو داننګیالی سپر من او ټول کلاوال د کلابندی خوا ریوستخ کړل
او په پای کې یې سلا پر دی سوه چې دښار کلی غلیم ته و رو استوی او خپل ځانونه
و باسی. نو بی بی مستو دسید شمس الدین په لاس د ډهلی دښار کلی دیوه پیغام سره
دسلطان محمود مشرقی خورا ورتېر امیر دریاخان لودی ته (چې دشرقی د
لښکرو ټول انتظام په ده پورې اړه درلودله) و رولېږلې او څنګه چې هغه هم
پښتون و ، نو دپېغور په توګه یې دا پیغام هم و رسره مل کې چې :

« که دلو دیو دناموس دنه خوندی کولو پېټ و ړې نو کلی درو اخله ! »

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایی هغه وخت چې سیدشمس الدین د دریاخان دربار ته ورغی نو دده په غوښتنه دریاخان خپل دربار یان پاڅول، او چې دوی دوه په دوه سره پاته سول سیدشمس الدین ورته وویل:

«سلطان محمود (شرقی پاچا) ستاسره څه خپلوی لری؟»

دریاخان ځواب ورکې چې:

«خپل مې نه دی، زه یې نوکر یم او دی مې پاچادی»

سیدبیا پوښتنه ځینې وکړه:

«سلطان بهلول ستاڅه کیږی؟»

دریاخان وویل:

«موږ سره عزیزان یو، وروڼه یو، دی هم لوڼی دی او زه هم»

سید ورته وویل:

«نو دده مینډی او خوینډی ستاڅه کیږی؟»

دریاخان ځواب ورکی:

«دده مور مې مور او دده خوینډی مې خوینډی دی»

نوپه دی وخت کې سیدشمس الدین کلی له جیبه راوایستلی، مخ ته یې ورته کښېښود لې او ورته وویل:

«اوس نو ستاخپله خوښه ده چې دخپلو مینډو او خوینډو پر ده خوندی کوی که یه؟»

پر دریاخان ددې پوښتنې ځواب ورپه اوږه راتر هوره ورځ یې ورته وویل:

«که سلطان بهلول راسپدلی وای، څه خوبه مې هر و مرو کړی وای، اوس چې داګټ تش تور پاته دی هیڅ تدبیر نسې کېدلای».

دلته نو هوښیار سید ورته وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«سلطان بهلول خو رارسېدلی دی،ښایی زما ترستنیدلو دمخه په کلاننو تلی وی».

دریاخان چې داو اروېدله نوقومی پېرزوینی یې پرنوکری بری وموند او کلی یې بیرته سیدتهو رکړې،اوسیدیی پهخو راډاډه زړه او درناوی دکلا خواته ستون کیء، او پخپله دریاخان دستی دسلطان محمود شرقی پاچادربار تهورغی اوعرض یې وکړچی :

« دکلاکلی ماته راوړهسوی وې خومایې له اخیستو څخه نټه وکړه، دا ځکه چې اروېدل کېږی چې بهلول دیوه بېشمیره فوځ سره رارسېدلی دی،نو که سوېماتې ورکړه ټول ملك زموېږدی— پاچادی دلته اوسی اوماته دی اجازه راکړی چې مخه یې ونیسم، اونوم نښان یې ورك کړم»

شرقی پاچاهم سمدستی دسلطان بهلول دمخنیوی حکم ورکړ.

لهبلی خوا سلطان بهلول چې دسرهند او دیپالپور پهسیموکی دشرقی سلطان محمود پهبریدخبرسو، نوسمدستی یې دخپلو امیرانو پهسلاپښتونخواته دهری پښتنی قبیلی پهنامه یویو لیك اویوه جرګه ولیږله اوخپلی سرستیلره یې راوبلل.

دسلطان یهلول دلیك مضمون« شوکت افغان » دا سی ضبط کړی دی:

«لوی خدای پښتنو تهد هندوستان (ډهلی) پاچهی ورکړې ده، دهندوستان دنورو پاچهانو سترګی نهپرونږي، اودانعمت یې پرپښتنو پېرزونهدی، غواړی پښتانه لههندوستانه ورك کړی- هندوستان یوارت اوآزاد ملك دی، ټول عزیزان پکښی ځاېډلای سی، که تاسی دلته راسی پاچهیبهتش زما پهنامه وی، اوملك بهټول چې اوسزماپه لاس کیدی او یایې پس لهدې نیسو سره ووېشو. پهدی ورځو کی دجونپور پاچا خورا ډېری لښکری پر ډهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابهولی دی ، د پښتنو خویندی اومیندی کلا بندی گا لی ، اودا دټولو پښتنو ننگه ده ـ هلی را پاڅیء ! دجونپورد پا چا سر ته ورولی!! »

ددې حال په‌ورسېدلو دپښتنو ځلمو فوځونه یو په بل پسې له‌هری‌خوا مخ پر ډهلی راوخوځېدل چې پښتنی ننگه پرځای کړی او پښتنې خویندی او میندی له‌کلابندی څخه وژغوری .

هغه وخت چې سلطان بهلول د پښتنو دډېروزیاتو اولویو لښکروسره خپل ځان په تلوار ډهلی‌ته ورساوه اوله ډهلی څخه پنځلس کروه لیری‌یی په«بیره» یا «نریلا» کی واړول؛ ډهلی له‌خوا ددریاخان‌لودی لښکری دهغه دیرش‌زرفوځ اودېرشو،یاځلو پښتو پیلانو سره چې سلطان محمود شرقی‌دخپل یوستر امیر هراتی فتح خان په‌مشری ورسره کړی‌وی وروسېدلې .

سلطان بهلول خپلی لښکری پردروبرخووېشلی وې اوله دروخواوپې د دښمن پرلښکرو وروخوځولې ،خوراکلک جنگ ونښت.

وایی چې داسلام خان زوی قطب خان هسی غښی‌ویشتل چې‌په هغه وخت کې‌یې ساری نه‌درلود، او په دغه‌جنگ کې‌یې په‌یوه غښی هغه جنگی پیل‌چې هراتی فتح خان دټول شرقی فوځ په‌مخ کی پرسپورۀ ،هسی له‌کاره‌ویوست چې بیا دجنگ سپک (قوت) پکښی پاته‌نه و، دغی پېښی د شرقی فوځونړی وتښتول اوپه‌دغه ترڅ کی د قطب خان سترگی پردریاخان لودی ولګېدلې نووړغې کړه چې:

«په‌دغسی وخت‌کی چې ستا خویندی اومیندی په‌کلاکی بندیانی دی ستاپښتنی غیرت داځنگه منلای‌سی چې دپردو له‌خوا وجنگېږې اودخپل پت اوناموس فکر پرپردې ؟»

دریاخان چې داپېغورواروبد وړغې کړه:

« که‌څوک دشاله‌خوا پرمابریدنه‌کوی زه بـه‌ستون سم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

قطب خان ډاډ ورکېء اولوړه يې ورسره وکړه، دریاخان مخ وګرزاوه، دده په‌مخ ګرزولی دشرقی لښکرو پښې هم له‌مخکی وختلې ، هراتی فتح خان (چې‌پیل يې لادمخه له‌کاره وتلی‌و) دسلطان بهلول دیوه امیر «رای کرن» په لاس کښېووت اوځنګه چې پخواتردې درای کرن وروره « پتهورای » « ددغه فتح‌خان له‌لاسه وژل سوی‌و، نوده‌هم فتح‌خان وواژه ، اوککری يې سلطان بهلول ته وروړه ، په دغه جګړه کی لودیوته اووه جنګی پیلان هم په لاس ورغلل دسلطان محمود دفوځ دماتی خبرچې ډ هلی ته‌ورسېدد کلا خلکو په‌خورا خوشالی دکلاساتندویی مشری « بی‌بی مستو» ته‌حال ورورې، اوهغې ورته وویل : « تاسی وګورئ داخلک چې‌راستنېږی په‌خپلو خیمونوزی که‌برابردخپل پاچا درباره‌ځی؟ دوی چې وکتل هغه خلک ټول ، برابرخیموته تلل اوخپل کالی یی ټولول داحال چې يې «بی‌بی‌مستو» ورووړې، نوهغې سمدستی حکم وکړ چې‌دښادی ډولونه دی وډنګول سی ؛ سلطان محمود شرقی چې له کلا څخه دښادی ډولونه وارویدل درباریان يې وپوښتل چې :

«په‌کلا کی‌ولی د ښادی نغاري ډنګولی کېږی؟ »

درباریان لاد تحقیق دپاره پاڅېدلی نه‌و، چې لودی دریاخاپه خورابده ورځ ورورسېد ، اودهراتی فتح خان دوژلی اودشرقی فوځ‌دماتی بدخبر يې ورووړ . سلطان محمود بلـه چاره ونه لید له سمدستی يې جونپورته دکوچ نغـاري وډنګولې اوسلطان بهلول بریالی په ډ هلی ورننووت ، کلا بندو پښتنوپې‌خوراتود هرکلی وکئی، اوهری خواته‌دخوښی ډمامې‌وډغبدلې ، جشنونه ونیول‌سول‌اوله پښتونخوا څخه‌ورغلیو پښتوته‌يې‌درانه درانه‌انعامونه ووېشل،خوکله چې‌يې‌ملک کالو نومی‌پښتانه مشرته خلاتونه کښېښوول هغه وانه‌خیستل‌سلطان بهلول چې يې‌دنتی علت وپوښته ده‌ورته وویل چې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«زه‌په‌دغه جنګ کی‌تپی سوی یم،اوس که‌زه‌دغه خلاتونه اخلم‌پښتانه‌په‌پیغور را کوی چی کالونخان‌خپل تپ‌خرڅ کی‌،خوباداتپ د کام په‌ننګ کی، اخسیتی‌دی ، زه‌داپه وینوسور تپ نه‌خرڅوم اوداپیغور نسم ورای دتپ بهااخستل دناسیالوکار دی ننګیالی یوازی دننګ دپاره ځانونه و ژنی‌او بس »

په(۸۶۱ هق) کال سلطان بهلول دخپلول‌لښکروسره‌دمیوات‌اودو آبی‌لورته‌وخوځید، میواتی احمدخان یې(چی‌دخضرخانی سلطان علاوالدین عالمشاه په وختوکی‌دتول میوات‌خپلواک‌واکمن‌و)مخی‌ته‌راووت اودسلطان‌بهلول حکم‌ته‌یې‌غاړه کښیښوولـه‌ـ سلطان‌دده دهغه طاقت (چی‌تل به‌یې یاغی توب‌ته‌پاڅاوه)د لږ ولو په‌غرض‌دهغو خواو ،او وه سیمی‌دده له‌واکه و ایستلی او پاته یې‌ده‌دجاګیرپه نامه‌و ر پریښوولې

داحمد خان اکا « مبارک‌خان»یې‌دډهلی په‌دربارکی دیرغمل په‌توګه ډاځان سره بوت ، او د « برن » له‌لاری «سنبهل» ته‌پسی ورغیء او دسنبهل واکمن « دریاخان لودی» یی هم‌اطاعت و مانه او او وه پیلان یې‌و رو لاندی کړل‌سلطانـ بهلول ددهاو وه سیمی هم‌دخپلی پاچهی‌په دفتر کښیښتلی اونوری یې ده ته دجاګیر په‌توګه‌ورپر ښوو لې بیانو«کول» (اوسنی‌عیلیګر) ته‌پسی‌و رتبرمسو، دکول واکمـن «عیسی‌خان »یې‌پرخپل حال‌پرښود؛ له‌کوله‌څخه«برهان آباد» ته‌و لاړ او«دسکیت» واکمن‌مبارک خان‌لوانی یې هرکلی وکیء سلطان‌هم دسکیت بیرته مبارک‌خان ته‌وسپاره، بهوګاون ته‌ورغیء اود هغی‌سیمی واک یې «رای پرتاب» ته‌ورکی - اوله هغه‌ځایه «راپری» ته‌و لاړ ،راپری واکمن‌دحسین‌خان پښتانه‌زوی قطب خان ځان کلابند کی خودسلطان‌بهلول‌لښکرډپر ژ رور باندی‌بری ومونداودخانجهان‌لودی په‌زیرمه قطب‌خان وباخښه سواو جاګیر یې هم بیرته ورکړ مسو .

بیانو سلطان بهلول «اتاوی» ته‌وخوځیدهغه سیمه یې‌هم و نیوله، او په دی توګه‌تول«میوات»او دو«آبه» او «سنبهل» ډډهلی‌په‌پاچهی کښیښتلی‌سوی‌اوددا‌تولی هغه‌سیمی‌وی‌چی‌دمبارکشاه (۸۲۴-۸۳۷ھ) په‌پاچهی کی په‌ډهلی‌پوری‌تړلی‌وې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجونپور پاچاچی و او ربدل‌چی سلطان بهلول تراتاو ی پوری‌لاسونه اوپده کړه سمدستی یې‌خپلی لښکری داتاوی لورته و رو خو ځولی، لښکری په‌اتاوه سره‌مخامخ سو یې، لومړی ورځ یوسپک جنګ وسوپه‌سبا یې‌د راپرې حاکم «قطب‌خان» او د «بهوګاون»حاکم«رای پرتاپ»منځ ته‌راغلل او ددو اړوپاچهانو ترمنځ یې په‌ځینو شرطورغه وکړه اودواړی سره‌مخامخ لښکری‌بیر ته خپلوخپلو ځایوته ستنی‌سوې . خوترڅه مودی وروسته یې بیادسلطان بهلول اوسلطان محمودشرقی‌ترمنځ شخړه‌منځ ته‌راغله اوځوجګړې یې‌سره وکړی (چی‌تفصیل یی«دلودی پښتانه» په۸۴، ۸۵ مخو کی‌راغلی دی) څوپه‌پای کی‌سلطان محمودشرقی په(۸٦۲ھ ق/) کال‌برسو اومشرزوی شهزاده بهیکن دسلطان محمدشاه په‌نامه دپلارپرځای کښښوست‌اوهغه‌هم دسلطان بهلول سره مخالفت شروع کی ترڅو جګړو وروسته سلطان‌محمدشاه هم‌ووژل سو،اود هغه پرځای سلطان حسین شرقی کښښوست اوسمدستی‌یې دسلطان بهلول‌سره روغه‌وکړه؛ اوددسلطان بهلول اخښی‌اواوتربور (قطب خان لودی)یې له‌بنده‌ایله کی‌اوپه ډېر احترام یې‌ددېرو خلاتو او آسانو سره سلطان بهاول‌ته ورولېږه .

په(۸٦۷ھ ق) کال‌سلطان‌بهلول دډهلی‌چاری‌قطب‌خان‌لودی اوخانجهان‌وزیرته وسپارلی‌اوپخپله دلوی‌لښکرسره دملتان‌دیاغی‌حاکم‌ډلپلواودپنجاب‌دانتظام‌دپاره له ډهلی څخه وخوځید خوپه لاره‌کی خبرسوچی د سلطان حسین‌شرقی لښکری‌مخ پر ډهلی راروانی دی، نوځکه یې دپنجاب‌کار نیمګړی پرېښتوداوپه‌خو راتلواردشرقی لښکرو مخنیوی لري ډهلی ته ستون سو ، خو تراتو ورځو جنګ وروسته یې بیادځینوامیرانوپه ګوابښ تردروکالو پوری دنه‌برید ترون دسلطان حسین‌شرقی سره وتا ړه .

تردروکالووروسته سلطان حسین شرقی بیادیو لک سپرواویوزر پیلانو سره‌پاڅېد«اتاوه» یې‌ونیوله اوپه«بیانه» کی‌ددهپه نامه خطبه‌وویله سوه،له‌بلی خواسلطان‌بهول‌دخپلو لښکر سره ورووت په «بهتواره» یا(کودکان) کی‌یې‌دشرقی فوځومخه ونیوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د مخه‌ترهغه‌چې جنګ وسې‌د خانجهان لودی په زیار بیاروغه وسوه نوسلطان‌ډهلی بهلول نوسلطان حسین جونپورته‌ستانه سول ؛

مګر لږ وخت و روسته سلطان حسین بیا ډهلی خواته لښکری راوبهولی چې سلطان بهلول یې په «سنګهره» کی مخه ونیوله ، خو جنګونه سره وسول چې پای یې‌بیا په روغه تمام سو .

په (۸۷۶هق- یاـپه ۸۷۴ه) کال چې دملتان پاچا سلطان قطب‌الدین‌لنکاړای سهره و مړ او پرځای یې زوی «سلطان حسین لنکا» پاچاسو ،سلطان بهلول‌دملتان دپناه و روړی پخوانی پاچا« شیخ یوسف سهرو ردی» مرستی لره دپنجاب‌واکمن تاتارخان لودی وګماره چې د شهزاده مبارک (بارېک‌شاه) ترمشر تا به لاندی پرملتان بریدو کړی خوشهزاده ناکامه پنجاب ته ستون سو.

د(۸۸۳ ه ق) کال دلوی اختر په‌میاشت سلطان‌حسین شرقی د«سنبهل»تر نیولو و روسته‌خوورادرنې لښکری چې تاریخ‌فرشته‌یولکه‌اوغلوپښت‌زره سپاره بللی دی‌دیوزراو غلوروسوو پیلانو سره ډهلی لورور ولېږدولې سلطان بهلول که‌څه‌هم په‌دغه وخت‌کی دکشمیر یانودسرکوټلو په‌نیت سرهندته تللی‌و، خودفاع ترتیبات‌او انتظامات یې‌ډېرښه‌کړو و، نودخانجهان لودی زوی «حسین خان» له «میرتهه» څخه دهغه مقابلې ته وګوماره ، او پخپله سلطان بهلول له‌سرهنده ډهلی ته‌ولاړ.

هغه‌و ، چې سلطان حسین شرقی د خپل درانه لښکرسره د «جمنا» پرغاړه د«جوسا»ګودرته نژدې واړول ، اوسلطان بهلول هم داتلسوزرو پښتنو مېړو سره وروت او د سیندپردابله ځې یې‌ور ته‌واړول‌اوسلطان‌حسین ته یې‌حال ورولېږه چې: « ډهلی تراتلسوکروه پورې ماته را پرېږده‌نوری هغه سیمې‌چې تانیولی دی هغه یې ستاـ دمسلمانانو وینې به‌نه‌سره تویوو، اوته‌ماپه‌ډهلي کې‌له خپلې خوادتاکلي حاکم په‌توګه وګڼه »

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو سلطان حسین چې په خپل قوت مغرور ه و ، د سلطان بهلول دا کړه غاړه ونه منله .

و ایی سلطان بهلول چې له روغی نامینده سو ، نو یوه شپه د بختیار قطب الدین کاکی زیارت ته ولاړ او هلته درسته شپه لخ سر خدای ته په عجز او نیاز ولاړ و ، او د خپلی سوبی دپاره یې لاسونه پورته کړی وو ، څوچې سپېدو ته نژدې پریشانی یوورې - که گوری یو ناآشنا سړی ورته راغی ، کوتک یې په لاس ورکی اوورته یې وویل :

«څه ! هغه لیوان چې دلته راغلی دی له دغه ځایه وشړه ! »سلطان بهلول چې داخوب ولید پرخپل بری یې تینگ باور پیدا کی ، خدای پاک ته یې د شکر سجده وکړه خپلو لښکرو ته یې مخه کړه او د خدایی مرستی په توکل دهغو لیوانو دشړلو په تکل کی سو .

دجمنا تر طغیانی سیندو رپو ریووت او د سلطان حسین پر لښکر یې ناڅاپی یرغل وروړ ، او د سلطان حسین دلښکرو امیران یې تېښتی ته مجبور کړه او سلطان حسین بیا روغی ته غاړه کښېښوو له ، او له دهلی څخه یې لښکری ستنې کړلې ، خو سلطان بهلول د خپلو لښکرو سره ترشا برید پرو کړ ، څه خزانه او جنگی سامان یې په ولجه په لاس ورغلل او څلویښت تنه درانه امیران یې بندیان ، ونیول ؛ بیانو دپټیالې ، کهپنل ، جالیسر ، شمشابات سکیت ، کول ، مارهره او جلالی خواته پرمخ ورتېرسو ، او هغه سیمی یې هم ونیولې ، خپل خپل حاکمان یې پکښی کښېنول ، سلطان حسین مجبور سو چې په «رام پنجهره » یا « راپړی» یا «پنجهوارن »کی تر یوې جگړې وروسته د سلطان بهلول سره روغه وکړی او د «دهنو پامو » سیمه خپل وښ وتاکی . خو نژدې یو کال وروسته بیا سلطان د دهلی خواته لښکری و ایستلی مگر بیا یې هم ماته وکړه او د «گوالیار» لورته وتښتېد ، سلطان بهلول د «اټاوې » سیمه ونیوله ، او د هغه ځای ، واکمنی یې ابراهیم خان لوانې ته وسپارله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیایې د«کالپي» او«قنوج» سیمې هم ونیولې، سلطان‌حسین «بهار» ته‌وتښتید ـ ترهغه وروسته‌د«جونپور» سیمه‌هم دسلطان بهلول په‌لاس کښېوتله او په (۸۸۴هق) کال یې خپل زوی مبارک خان دجونپور پرتخت کښېناوه‌او «باربکشاه» خطاب یې‌ورکړ، او دهلی ته‌بر یالی ستون سو، او دخپلو بریو جشن یې جوړ کړ، په عام دربار کې یې طلاوی او مرغلری و پاشلې، دېر بخششونه یې وکړه، سپاهیان یې‌نازول او دمحتا جورعیتو پر مخ یې‌دخزانو دروازې خلاصې کړې.

په (۸۸۹هق) کال سلطان بهلول دمالوې دپاچاهی بریوه شمالی سیمه «پالن پور» بریدوکړ او ترهغه وروسته یې دګوالیارلورته لښکری وخوځولې دګوالیار اجادوه لکه سرې‌تنګې‌وروړاندی‌کړې» سلطان‌هغه ځینی ومنلې او نور یې ځه‌ورته ونه‌ویل، اتاوې ته ولاړ، او د«ګوړکهیور» دسیمې حکومت یې«معظم خان‌علیزی» ته وسپاره او دهلی ته ستون سو. په په‌دې وخت کې سلطان بهلول اتیاکلن‌و،په‌ځان کې‌یې‌دضعف‌نخښې لیدلې اوملک یې دادارې په غرض پرځوبرخووبښه:

جونپور اولمرختیزی سیمې یې خپل زوی باربکشاه ته‌ورکړې؛

بهرایچ یې‌خپل‌خوریې «کالاپهار»ته‌کړه مانکپور یې خپل زوی«عالم‌خان ته؛ کالپی یې خپل لمسی «اعظم همایون »ته؛ بداون یې دخان جهان‌نلودی زوی «خان‌جهان »ته؛

او دهلی او دوابه یې شهزاده نظام ته ورکړه، او دو لیعهدی دپاره‌یې هم‌شهزاده نظام‌وتاکه، ځکه چې‌دسلطان ترټولومشرزوی«خواجه بایزید» دیوه مریی له‌لاسه وژل سوی و.

دملک دادارې تروښلو وروسته سلطان بهلول دګوالیا رخواته لښکری ولېږلې، دګوالیارراجا و ته ایل‌سو، اوتیالکه تنګی یې دنذرپه‌توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلطان‌حضور ته‌وړاندی کړلې ،سلطان هم دګوالیار حکومت بیرته‌ده ته ورپرښود ، او پخپله دډهلی خوا ته وخوځید ، پرلاری ناروغه سو ، او خنګه‌چې‌ناروغی د مرګ‌وه نو خپل ولیعهد «شهزاده نظام» ته‌دا دوه وصیتونه ولیږل :

۱ـد«سور» له‌قامه‌به هیڅوک امیر ـ یاـخان نه مقرر کوې ځکه چې دد وی په سرو کی دپاچهی خیال سته .

۲ ـد«نیازی» قام هیڅوک نه‌نوکر کوې ځکه‌چې داخلک‌وفانه‌لری هغه و ، چې سلطان بهلول د (۸۹۴ھ ق) کال د برات پرمیاشت‌کی داتیاـ کلو په‌عمر ددنړۍ تاریخ داؤدی په‌قول ترڅنور ځلو‌ښتو کالو ، او دطبقات اکبری په قول تراته دپرشو کالو او اتو میاشتو او اتو ورځو پا چهی و روسته په« تلاولی» یا«بهداولی» یا «جلالی» نومی ځای کی (چې‌د سګیت په‌شاوخوا کی دی)وفات‌سو ،جنازه‌یې ډهلی ته‌راوړه سوه‌او د « سیری » په‌کلاکی د نصیرالدین چراغ ډهلی دهدیرې ترخنګه ښخ کړسو ، اوده دوختو یوه‌شاعر دده دمړینې نېټه داسی ویلی ده :

بهششصد و نو د و چهار رفت ازعالم خدیو ملک ستان وجهان کشابهلول

به تیغ ملک‌ستان‌بو دلیک‌دفع اجل بو دمحال‌بشمشیر و خنجر مصقول

سلطان بهلول یودیندار ه، زړه ور ، تو ریالی ، زغمونکی ، په لاس کی‌خلاص او کریم النفسه پښتون و :

سربیره‌پردې صفتو یې‌دعلم‌او ادب سره هم مینه درلودله،خپل‌ذړمارته به یې‌شاعرانو ربلل او ددوی‌شعرونه به‌یې اروېدل ،دی پخپله هم‌دپښتو ژبې ښه شاعر و ، له‌هغه یوې فی البدیهه ځلو ریزی څخه‌چې‌پتې‌خزانې‌ظبط کړې ده مو ږته ددده د پښتوشاعری مقام ښه څرګند ږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد رسول کلاتوال هوتک په خپل بیاض کې لیکلی دی چې : «په هندوستان د برسات په موسم خلیل خان نیازی هسې رباعي انشا کړه او د سلطان بهلول پاچا په مخ کې یې وویله.

خړې اوریخې ژاړي له پاسه کوبله ډغ کا، بیلتون له لاسه
یه-هغه لونې گوهر په خول ستا د امر حبا کاستاز مو ډمواسه !

سلطان بهلول چې دا رباعي واوریدله په ځواب کې یې سمدستي دا رباعي وویله.

ملک به زرغون کړم په وړکړه راسه گوره اوریخې د دا دله پاسه
خول می دعدل په درو رون دی جهان به زیب مومی زماله لاسه

په هغه کتاب کې چې« نیلسن وایټ »د دهلي د پاچهانو دسکو په باب کې لیکلی او په (۱۹۳۷م) کال خپور سوی دی د سلطان بهلول د دوو سکو عکسونه راوړسوی چې دلو مړی سکې پر یوه خوا « سلطان بهلول شاه بحضرت دهلي او پر بله خوا یې «الخلیفته المؤمنین امیر خلدت خلافة» لیکلی دی :

او ددو همې سکې پر یوه خوا المتوکل علی الرحمان شاه سلطان بهلول بحضرت دهلی» او پر بل خوا یې «فی زمن امیر المومنین خلدت خلافة » لیکلی دی .

(د سلطان بهلول دخویونو ، اولادونو ، امیرانو ، حاکمانو ، او دده د وخت د مصنفینو په باب د «لودی پښتانه »۷۰۱ مخ ته تر ۱۲۵ مخه پوری دی وګتل سی.) مأخذونه :

۱-لودی پښتانه -دپوهاند عبدالشکور رشاد تألیف چې په ۱۳۳۶ هش کال د پښتو تولنې له خوا چاپ او خپور سوی دی له ۵۴ مخ څخه تر ۱۲۵ مخ پوری .
۲-تاریخ فرشته-۱/۱۷۳ مخ ۲/۳۲۴۶ مخ ۳-حیات افغانی ۲۸۸۰ مخ.
۴-تاریخ خورشید جهان (۷۵- ۲۲۲ مخ.) ۵- مرقع افغان-۱۷ ، ۳۳ مخ.
۶-طبقات اکبری-۱/۲۹۷ مخ ۷-شوکت افغان -۳/۱۶۴ مخ.
۸-مأثر رحیمی - ۱/۴۳۶ مخ. ۹-سیر المتأخرین - ۱۳۶ مخ.
۱۰- خزینة الاصفیا-۲/۷۵» ۱۱- پته خزانه - ۷۵»

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۶- بهلول نیکهٔ :

دپوښ دسیمی یور وحانی نیکه‌و، چی ډیر خلک یې مزارته‌و رځی. دی په ختهٔ میرزی سنځرخپل کاکړو، اود کلاسیف‌الله په‌سیمه کی پردښت‌مرغه‌باندی ښخ دی .

مأخذ :

مزارات - دسیال کاکړ لیکنه -. م مخ

۱۶۰۷- بهیکن لودی :

دهند دکالپي د حاکم محمودخان لودی ز وی اودسلطان سکندر لودی له‌خور انوسیاالوامیر انوخخه و.

و ایی چی‌خو را سپیځلی اویوه ستوی سړی و.

طبقات اکبری یې‌د عالم خا ن لودی‌ز وی گنی‌اوپلار یې«داتاوی»حاکم‌بولی.

مأخذونه:

۱- لودی پښتانه -۲۲۷مخ ۲-مرقع افغان-

۱۶۰۸- بهیم : Bhim

تر«کملوپاچا ورسته په کابل کی«بهیم»نومی‌برهمنی‌پاچاو،چی دالبرونی په‌قول یې‌زیانی‌سکی‌په کابلستان کی‌پید اسوی دی-دده پرسکه «شری‌بهیم‌دیو ه SRi Bhim Dea » لیکلی سوی دی او دغوایی‌اویوپرآس‌سپورشکلونه‌سته.

ماخذ:

افغانستان بعداز اسلام-۹۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۰۹- بهیم پال :

د کابل د ختیزې سیمې د برهمنې شاهانو وروستي پاچا وچې دغزنویانو نوفتوحاتولهسخه یوړ خودده پهنامه کومه سکه لاسته نه ده راغلې. وایي چې په (۱۷ م هـ ق) کال دپلار ترمړینې پنځه کالهور وسته مړی. مأخزونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام ۱۰۲- مخ

۲- زبدة التواریخ (خطی)

۱٦۱۰- بیاض د سوابی :

د پښتوژبې صوفي مشربه شاعرو، او ددو ولسمې هجرۍ پیړۍ په پای کې یې د پیښور دسردان دسیمې په سوابی نومې ځای کې ژوند کاوه .

دده پوره نوم محمد بیاض او په ختیه جدون پښتون و، دی پخپله وایي :

که پوښتنه څوک زما دنسب کاندې زه په اصل یم جدون له پلار له جده

او خپل نوم داسې یادوی :

مسافر محمد بیاض سره څه نشته په نخاس که یې خرڅوی سریی در زار شه

اوبیاض یې تخلص و، لکه چې وایي :

دخپل یار په مینه سرښنده بیاضه ابا خپل د نامړدانو وطن نه دی

څه موده په پیښور کې اوسېد خو په پای کې د کن ته تللی او هلته پیښورداسې یادوی :

د بیاض قدر به هله تاله راشی که استوګنه کاندی بیا په پیښور کې

اوبیا وایي :

توره ږیره کړه بیاض په وطن سپینه د خپل یار د جوړه ځی ځای د کن شه

اوبیا د پردیسي په حال کې دوطن یارانو ته داسې سلام لیږی :

که څوک پیښ شو دوطن په ښو یارانو دبیاض دعا سلام دی ورته وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی ښکاری چې د ډیر عمر خاوند و، ځکه چې وایي :

غا بن وتلی تیته ملا سترګی تا ر یګنی
بیاض ښکلی پسی ګرځی سوال دخولې کا

سپینه ږیره بیا ض خو له غواړی له یاره
ملامت پرې باندی و ایي عا لم ځکه

معلومیږی چې په تبر و شاعرانو کی ز یاتره د حمید ماشو خپل د اشعارو تسر ا غیز ی لا نـدی تللی دی ا و هغـه پرطرز یـې ډ بری غـز لـی و یلی، په تبره بیا د حمید د هغه ترکیب بند جواب یې خوند و ر ډ ی چې حمید د خپل یارپه بیلتون کی و یلی او لوسړی بندیې دادي :

نن به شپه ز مادیارپه کو م مکان وی جلو ه ګر به په کو م هټ په کوم د کان وی
شرمولی به یې حسن کوم ترکا ن وی کوم د کان به یې دخو لې ددر و کان وی
په ډ بو ه به یې دمخ څوک پتنګان وی همخو ابه به یې پا کا ن که ناپا کان وی
و لی نه چوې له دې غمه ز مادله چې دی و ا و ر به دیار دتلو بد له

په همد ې و زن دبیاض د ترکیب بند لو سړی بندادی :

نن په شپه ز مادیار په کو م مقام وی لکه میاشت به را ښکا ر ه په کو م یوبام وی
تماشګیر به یې و مخ ته خاص و عام وی هرسړی به یې د سرو سترګو غلا م وی
دو ا ړه لاس یې ایښی چاته په سلام وی خو ب خنداله ستو مانی به پرې حرا م وی
و لی نه چوی ز مازړه له ډ بره غمه چې لا بیل ګرځی جد ا له خپل همدمه

بیاض دځو کنو دمیاعمر صاحب مر ید و، او په ز یا تو یتو کی یې د هغه نوم یاد کړی دی لکه چې وا یی:

ز ه بیاض خاصه غلام دمیاصاحب یم دا من ګیر یې په دنیا هم په قیامت

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دا چی :

خو چی نو م دمیاعمر خان صاحب شوک واخلی هغه لور ته زه بیاض لاس په سلام یم

بل ځای وایی :

غم به نه وینی بیاض تر مرګه پوری چی مریدد میا صاحب دځوکنی شه

څنګه چی میاعمر صاحب په (۱۱۹۰ هـ ق) کال کی مړ دی نو د بیاض ژوند هم ددو ولسمی هجری پیړی په پای کی یقینی دی ، ځکه چی په (۱۲۰۰ هـ ق) کال پې دمیاعمر صاحب دو ر اړه میا محمد سعید بازګل و یر نه و یلې ده:

په سنه د زر او دوه سوه د اغم و و ړځ اتیا او دشبقدر شپا ړ سم و

د بیاض د کلام نمونې :

— ۱ —

سحر د ارا ته آواز و کړ و بلبلو چی به لوټ ګډه و و ، ستاد باغ په ګلو

لوی شې و لی رانه پاڅېدې بیا کښینه دخو پ زړه د مه می کیږی په کتلو

بیا به هیڅ ری زه و نه وایم تا ته چی ته بد کښی د خولې په را کولو

له هوسه په مجلس کی می مخ رون که چی می څنګ له چری راشې پې و یلو

په خپل یار پسی به ځی قلندر کیږی چی «بیاض» غواړی رخصت د پر دو خپلو

پس له دې به د «بیا ض» دزړه رضا کړ م چی د مخ صفت می کاندی په غز لو

— ۲ —

چی په سپین ر خساره تورو زلفو دام پدی عاشقان به وو ته سر پکښی مدام پ دی

خو له په خو له چی سخا مخ و د پیړی یار ته

بخته و به لب په لب سره په جام پدی

د بنو غښی چی تول را باندی خلاص کا

یار ها له لیند ه د و رو خو په ارام پدی

چی د یدن د بنا یسته و ، په کور مو می

ستر ګی و ښخوره چی په بله خوا به ګام پدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې خا و ری کړ خپل ځان ستا په کو څه کې
په تند ی مې قد امو نه خا ص و عـام ږد ی

راشه درشه دهر چا په تشه خو له شی
«بیا ض» لا س په سر د پا سه د سلام ږد ی

- ۳ -

چې ظلم ډېر شی د لاسه کمـه شی
که و رځ کړه و ی هغه به سمه شی

چې ډ ېر خانان شی ډېر ملکان شی
سمه غر گو ره دوا ړه له غمه شی

دده نو ر اشعار د «تېر هېر شاعر ان » په کتاب کې را غلی دی .

مأخذ :

تېر هېر شاعر ان ـ دښاغلی اثر تألیف ـ د پښتو ر چاپ ـ له ۷۷ مخ څخه تر ۸۵ مخ پوری

۱۶۱۱ـ بیاض گل (قاضی) :

خو اجه سید قاضی بیاض گل مشهور په« قاضی بیاض » د پښتو ژ بی شاعر و ، د ددو و لسمی هجری پېړی په پای کې ژ و ند ی او د علی خان شاعر (۱۱۸۰ هـ ق) معاصرو ، او د هغه سره یې علمی او ادبی را بطه در لو دله ، او په «پنگله» کې او سېد، او قبر یې د پښتو نستان په چارسده کې دی او او لاده یې په نو یو قاضی خیلو کې ژ و ند کوی .

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو ـ ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۱۲ ـ بیانی خراسانی :

دخراسان دجوین یوخوږ ژبی شاعرو، چی خپل وخت‌یې په تجارت تېر-
اوه عمر یې پنځوسو کلو ته رسېدلی و، او دوسپې (آبله) په‌ناروغی مړ سوی
او دابیت دده دی :

یک شبی گفتی مرو درخواب بیدارم هنوز
سالها شدکین سخن را پاس بیدارم هنوز

مأخذ :

پښتوآر یانا دائرة المعارف‌م ـ ۵۶۴ مخ

۱۶۱۳ ـ بیاضی بلخی :

یوقلند رمشر به شاعرو، څکه نود «بیاضی‌دیوانه» په‌نامه مشهورسوی‌و.
دیولسمی هجری پیړی په‌نیمایی کی‌یې ژوندکاوه ـ دامطلع‌ده ته‌منسوب‌دی:

ای زشانه زلفت زا میل عنبر افشانی
زلف عنبر افشانت مایه؛ پریشانی

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ د«مآثر بلخ» په حواله‌م۵۶۳ـمخ

۱۶۱۴ ـ بیبک خراساتی :

دایوه ډېره عارفه بڼځه‌وه، په خراسان کی اوسېدله .
شیخ ابوسعید ابوالخیر وایی :
«بیبک ماته راغله اوو ېویل چی‌عرض لرم .
ما ویل : وایه !
دې ویل: خلک‌دعاکوی‌چی‌خدایه موږ یوکړی پرپرده چی‌تا وپېژنو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا دري کاله کېږي چې زه و ايم :خدايه !مايو نفس ځان ته پر پردمـچې ځان و پېژ نم، چې زه څو ک او دخه‌دپار ه يم؟؟»

ماخذ و نه:

---

۱ - پښتنی مېر منی -۳۰۲ مخ

۲-خير ات حسان -لو مړی تو ک .

۱۶۱۵ - بيبو بکو ا ئی :

مېر من بيبو دعلی‌محمد لو ردفر اه دسيمی دبکو اد تلخک د کلی نو ميالی مېر من وه ، چې د(۰۰۹ هـ ق) کال په شاو خوا کی پې ژ و ند کاوه او ديوه مشهور او لسی نکل پهلوانه تبره سوې ده ،چې دانکل د کندهار په عوامو کی خو را ز يات شهرت لری ، او دشپې پې په باندو ، کو تو ا و حجر و کی زلميان او زاړه ، په ډېری دلچسپی ا و ری .

په‌دې نکل کی‌د بيبو له‌خو لې ځينې شعر و نه هم سته چې دسندر و په‌تو گه پې په نکل کی پر خپل‌خپل ځای‌نکلچی‌په خوا‌ږه او لو ړ او از پر او لسی وزن و ايی او د کندهار په‌اصطلاح پې«ناري» بو لی.

داناري ددې و انو د اشعار و غو ندی عروض نه‌لری‌بلکه پر خپلو ا و لسی او پښتنی‌ځانته او ز انو و يلی کېږی .

د نکل لنډيز داسی دی چې:بيبو پو ه‌شکلې‌پېغله وه ، او دخپلو ا کادز وی «شادی» سره پې‌له‌کو چنوالی خخه مينه وه ، او هغه‌هم پر دې پېن و ـ تل به دبکو او دلا را م پر دښتو او شپلو اوغر و کی يو ځای ځړه گرځېدل ،سېری‌به‌پې پو و لې ، او بو تې‌به‌پې‌تو لول ، يوه و رځ‌ددلا زلم دغره ،په‌يوه کوچنی‌ځنگله کی پر «شادی» دزلميتوب لپو نتوب او د «بيبو» مينی دوني غلبه‌و کړه‌چې بيبو ته‌پې دخپلی مينی اعلان و کی‌ه او په‌شکاره ئې‌خو له‌مينی وغو ښتله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیبو پرمخ دحیاخولې ماتی سوې، په زړه کی راضی وه؟ خو دپښتنو الی پتسانع سو، و رته و یو یل چې: «په پښتنو کی دا دستو ردی چی اکاخیله لو ر و راره ته و ر کوی نوښه داده چی ته زما پلار ته سر که ر او لیږې هغه به ماتاته در کړی نو زه به بیا ستاسم ا و ته ز ما » بنا دی خوا بد ی کیږی، وطن پریږد ی اصفهان ته ځی بیا یې پلا رله اصفهانه راولی بیا هند ته ځی، خو هلته هم دیبولـه مینی نارامه وی خه سوده و ورسته بیرته راځی او دیبو کلی ته نژدی یې مارچیچی سری پیبوچی په خبرږی نو د لیونی مینی په څپرر اځی دښادی پرږی ځان اچوی او دا هم سری او دواړه په دلا رام کی خنک پر خنګ یو ځای بخبرږی اوتر اوسه ددوی قبرو نه دلوی سړک پرغاړه ددلا رام هوتل ته نژدی سته .

پخواچی به دپردیسانو قافلی ددوی دهدیرپرحدرا رسیدلې نوداد عنعنی په توګه یوسنت و، چی دقافلی یوه سړی به ضرور په لوړآواز دیبواو ښادی دنکل یوه نارې کوله اودا یې ښه شګون باله. اوس به دیبواوښادی دنکل دوې ناری چی دیبوله خولې ویلی سوی دی دنمونې په توګه راوړو :

- ۱ -

هغه وخت چی ښادی ددلا رام دپوتیو په منځ کی له دیبوڅخه خوله وغوښتله او هغې دپښتنی حجب له امله خوله ورنه کړی او ښادی ورځینی بېل سو، اووطن یې پر ښووه نو دیبو خپله پښیمانی په یوه نارې کی دا څرګنده کړه :

«خدایه ددې پوتی په هاخوا، د ها بل پوتی په دا خو ا

زما او دښادی وه سره ناسته سپینه خوله یې له ما غوښته، ورمی نه کړه

زما ارمان شوی دښادې، و ر و سته خو ا سته ! »

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

د بیبو دخپل مین په بېلتانه کی سوځېدله بکواپر دښت کاروانو نه تېرېدله، دامنتظره وه چی گوندی ودی به راسی خوچی کاروانونه تېرسوه او بنادی پکښی نه و، نودځپل سوی زړه څخه داسی آوازراباسی : کاروانونه دبکواپر دښت تېرېری کاروانونه دبکواپر دښت تریری بنادی جان می پکښی نسته، په دانور کاروان می مینه ،نه ماتېری»

- ۳ -

بنادی خان له اصفهانه راگرځېدلی و ، اوددا کاخپله لورورپه نکاح کړې وه بنادی خان د بیبو کره ورځی اوله بیبوڅخه چلم غواړی نوپر بیبوداسی نارې کوی :

«که ورورځی بیبو جانه په څه ناز او په نخرځی
دیسوه بنادی د پاره ، پر چلم اوړدی.»

بخملی گوتی سپځی

بیبوچی دبنادی آوازاروی نوله خوشالیه په نارې کی داسی جواب ورکوی :

«چلم به ډک کړم دلونگو، داڅړې پیزوان به پاس پرچلم کېږدم، نوبه یوسم داچلم او سپینه خوله به دبنادی ومخ ته کښېږدم »

ددی نکل بشپړ تفصیل اونوری ناری د مرحوم محمد گل نوری په «ملی هیندارہ» کتاب کی راوړه سوی دی .

مأخزونه :

۱-پښتنی میرمنی-۲۷ مخ ۲-پښتانه شعرأ-۱/۱۱۸ مخ ۳-ملی هیندارہ

۱۶۱۶- بیبو بلوڅه :

د بلوڅستان د کلات دلوړی خان اعظم میراحمدخان نومیالی او جنگیالی خوخوروه. هغه وخت چی میراحمد خان «دسبی» په سیمه کی دبارو زیوقبیلی سره ترپنځلسمی جگړې وروسته ماته وکړه نوددہ خور «بیبو» دهته پیغورو رکی اوپخپله یې دبارو زیود قبیلی سره جگړی ته ملاوتړله لښکریې ورویوست اود « سبی » په بیری نومی ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی ئې دبار و ز یو دلښکر دسلار سر دار میرزاخان معروف په بخت بلندخان سره سختی جګړې و کړې خوچې سره سوه .

دآس دسپرلی سره یې زیاته سینه درلودله اودورځی به تراوویلو زیاته پرآس سپره تله اوهم ښه مدبره ښځه و ه چې د هغه وخت پوشاعر «شیخ فاضل» یې پخپله منظومه جنګ نامه کی داسی ستایې :

یکی خواهرش بود «بیبو» بنام — چو مردان بدیوان نشستن مدام
همه مردمان کرده او را سلام — بگردش همه مردمان خاص وعام
ز نی بو د دانا بسی هو شیار — بمر دا نگی در جهان اشتهار

مأخذ :

هماری جدوجهد - په اردو، دعبدالرحمن غورلیکنه - ۱۴۰ مخ

۱۶۱۷- بی بی ایمنه :

دسلطان بهلو ل لودی هوښیاره او مدبره ماندینه او دسلطان سکندرلودی سور و ه هغه وخت چې سلطان بهلول لودی په (۸۹۴هـ ق) کال کی مړسو ، نو د هغه پرځای دسلطان سکندر لودی په پاچاکېدلو کی بی بی ایمنی لوی لاس درلود، ځکه چې دسلطان بهلول مشرزوی باربک شاه و، چې سوریې هم پښتنه وه، خودبی بی ایمنی په تدبیر ددی مړ مړسنی زوی نظام خان چې وروسته یې دسلطان سکندر خطاب وموند دپلار پر ځای پرتخت کښېنوست.

مأخذ :

تاریخ مرصع - دوهم فصل - ۷۰ مخ - د ۱۹۷۳م کال د پیښور چاپ

۱۶۱۸- بی بی تاج :

نوم یې «کرم نسا» دحاجی حیات گل لور په خټه سو منډه د پښتوژبی شاعره وه، دپیښور په شپږم کی او سېدله او په شعر کی یې «تاج» تخلص کا و ه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌قادریه طریقه کی‌دبغداد دسجاده نشین حضرت مصطفی‌شاه‌لریده‌او د سلوک او علم اوعرفان میرمن وه .

ددی نظمونه په مدح الابرار نومی کتاب کی راغلی دی‌چی نمونه‌یې د«تبرهیرشاعران »په کتاب کی هم راوړه سوی د ه .

مأخذ :

تبرهیرشاعران - ۲۷۹ مخ

۱۶۱۹ - بی بی زینب :

دبلوخستان دکلات د مشر لومړی میرمحمودخان نومیالی خورو‌ه، خو دمیرمحمودخان‌ددربار نوازی‌دپالسی‌سره‌یې‌سخت‌مخالفت‌درلود، او دهمهغه‌اختلاف په‌سبب‌دمیرمحمودخان خخه‌بیله‌سوه‌او دخپل بل ورورامیرمصطفی‌خان سره‌اوسیدله هغه‌وخت چی‌میر محمدرحیم‌خان دمیرمحمودخان بل‌و رو رد«کچهی» او «داجل» دسیمو دحکومت په‌نسبت خپل‌و رور میرمصطفی‌خان‌و واړه‌نودی ننګیالی‌میرمنی د«پنج‌منه»دسیمی‌په‌یوه خنګله کی‌دمیرمحمدرحیم خان‌لاره ونیوله او هغه‌یې‌دخپل ور ورمیرمصطفی په کسات وواړه اوداپه خپله‌د«کچهی» دسیمی مشره سوله‌خو میرمحمود خان ورغی او هغه سیمه یې‌ددی له‌لاسه‌ویستله بی‌بی‌زینب ته خښم ورغی‌او د خپل ور ورمیر محمود خان پرخلاف یې‌بیرغ پورته کی‌او د میرمحمود تول‌نائبان یې له«کچهی»خخه وایستل خکه‌چی د کچهی سیمه دمیرمصطفی‌خان داولاد جا ئز حق و .

هغه و چی په(۱۸۱۳م) کال کی‌میرمحمود خان‌پر کچهی برغل د کی‌بی‌بی زینب یې‌دمقابلی توان نه‌درلود د«سبی» تنخاخواته و لاړ‌تاو د«خجک » دهیمی‌سردار میرخان ته یې پناور‌وړه میرمحمودخان خجک‌ته پسی ولاړ‌خو دخجک دسردار په سپارښته یې بی‌بی‌زینب ته‌و نفقه وتاکله مګربی بی زینب بیاهم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پته‌د میرمحمود خان له مخالفته لاس‌وانه خیست‌له کـلاتـه کابل تـه راغلـه چی‌د کابل‌له پاچاخخه مرسته‌وو غواړی خو دلته‌یې همغه لاس‌ته‌ورنغله‌بیرته کلات‌ته ولاړه او دژوندترپایه همهلته‌دمحمودخان‌سره‌او سېدله .

مأخذ :

هماری جدو جهد- په‌اردو دعبدالرحمن غورلیکنه-۱۷ مخ

۰۲۶۱ بی بی زینب هوتکی :

بی‌بی‌زینبه دنومیالی او سترقائد اوملی‌زعیم‌میرویس‌نیکه‌پوهه‌،عالمه اومدبره‌لوړوه دفقه‌علم اواسلامی احکام اودپښتواودری متداول کتابونه یې‌د کندهارله‌مشهور اونومیالی عالم اودمیرویس نیکه د کورنی دخصوصی ښوونکی ښوونکی او استاد ملانورمحمدخخه زده کړی‌اوورسته یې‌بیا پخپله‌دخپلی کورنی‌ښځمنوته‌ښوونه پرغاړاخیستی وه‌د پلارترسرپرینی وروسته یې‌دسملکت په‌سمو چاروکی هم لویه‌مشورتی برخه‌درلودله، او و رو نوبه‌تل‌له‌دی‌خخه مشوری‌اخیستی په‌تېره بیا هغه‌وخت‌چی‌شاه‌محمود هوتک اصفهان ته‌وولا ړ اودهغه و رو رشاه‌حسین‌دپاچهی‌دچار و اګی‌په‌لاس کی‌و نیو لې.

دپټی خزانې مؤلف محمد هوتک لیکی: «همسی رو ایت کا: چی بی‌بی زینب دېره هوښیاره او په مهماتو دامو رو عالمه ښځه ده، او د پادشاه جمجاه‌شاه حسین په امورو کی تدبیر کا، او هر کله په‌رای صایب مشکلات دامورو حل کا، او پادشاه دزمان یې‌په خبرو عمل کا، او نصایح یې او ری» دنادرشاه خراسانی دیرغل په وخت، کی‌چی د کندهار ښار یې محاصره کی‌ء بی‌بی‌زینب دخپل و رو رسره او ږه پر او ږه له‌ښاره‌دفاع کوله اوخه وخت چی‌محاصره ختمه سوه هم ترتولو دمخه بی‌بی‌زینب دیوې ډلی افغانی مشرانو سره نادرشاه‌ته و رغله او دهغه سره یې د متارکی دشرطو په باب کی‌خبری‌و کړی(۱)

---

(۱) تاریخ افاغنه -دسید ظهور الحسن تألیف -ه مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر بېره پر دې بی‌بی‌زینب دادبیاتو سره‌هم مینه درلودله ، د پښتو او دری پخوانی دیوانونه یې کتل او په خپله یې هم په پښتو شعرونه و یل- محمدهوتک لیکی: «دادرشهوار دصدف عصمت ښه ښه شعرونه هم‌وایی ، او دسو زونانو اوشاعرانو قدرکا ، دواوین دشعراهرکله لولی ، اوله مضامین شیرین یې کام شیرین کا، عمر په عبادت دخدای او تلاوت دقرآن شریف‌تېروی او مخدراتو دحرم دپادشاه ته‌درس اوکښل اولوستل ورښیی- نقل‌کا: چې د شاه محمود جنت مکان دمرګ حال، قندهار ته‌راورسید، نو دپادشاه خاندان عالیشان ټول غمجن سول او مخدراتو دحرم ساندی او غلبلې کا، بی‌بی‌زینب چې واله دوروردوفات واوربدله، دېره غمجنه سوه، او په‌تلاوت دقرآن اولمانځه یې تسکین ورکا، دنتلی زړه- او هسی ویرنه یې‌په‌ویر دخپل وروړ مرحوم وویله، چې زه یې دلته را نقل کوم، خدای تعالی دی ټول خاندان عالیشان دپادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوښ» هغه مرثیه چې‌بی‌بی‌زینب دخپل وروړ شاه محمود پرمړینه ویلې وه داده:

ډغرسو چې وروړ تېرله‌دیناسو ،نا — کندهار واړه په‌ژړاسو ، نا
زړه‌می‌پښه ویرکی مبتلاسو ،نا — چې‌شاه‌محمود‌له‌ماجلاسو ، نا

دارونوجهان راته تورتم دی ، نا — زړه دبېلتون په‌تیغ کړم دی ،نا
هوتک غمجن په‌دې ماتم دی ، نا — دپاچهی تاج سو بر هم‌دی،نا
چې‌شاه محمود تېرله دنیاسو ، نا — کندهار و اړه‌په‌ژړ اسو ، نا

* * *

ځوانو ، مېړه دتوری جنګ‌ؤ، نا — ولاړدکا مپه نامونتک‌ؤ ،نا
دښمن له‌ده په‌وینو رنګ و ،نا — پرمیدان شیرو، یاپلنګ و ،نا
افسوس‌چې‌مرګ‌دده‌په‌خواسو،نا — کندهارو اړه په‌ژړا سو،نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمود ده ! نه یو ازی خورژاړی پر مرګ دی تو له کلی کورژاړی
خپلو ان لاڅه، پاچادی و رورژاړی لښکر سپاه دی پلی سپورژاړی
پښتو دی تول په واو یلاسو، نا کند هار واړه په ژړاسو، نا

* * *

اصفهان پاته تاج نسکورعالمه چی شاه محمود سونن په گورعالمه
دپښتون لمرسو، تیاره تورعالمه را ته دښمن به کا پیغورعالمه
چی پاچا ولاړ پښتون گداسو، نا کند هار واړه په ژړاسو، نا

* * *

لښکرسو خپور پښتون ولاړدی اریان په خاورو ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت وتاج دتول اصفهان زړه بې راسو رسو، کاخوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچاسو، نا کند هار واړه په ژړاسو، نا

* * *

آسمانه ! بیادی څه ستم کا څرگند وشلاوه تاچی دپښتون و، پیوند
دښمن دی بیازمو ړ په ویرکاخورسند چی شاه محمود دی کا په قبرکی بند
پرکورمو ویرشو ! اوغوغاسو، نا کند هار واړه په ژړاسو، نا

مأخذونه:

۱- پته خزانه- د کابل لومړی چاپ - ۱۸۰ مخ تر ۱۸۸ مخ پورې
۲- هوتکیان - د کابل چاپ -
دبینوا تألیف - ۱۵۲ مخ
۳- پښتنې مېرمنې - د کابل چاپ دبینوا اثر - ۷۰ مخ
۴- تاریخ افاغنه- دسیدظهورا لحسن موسوي اثر- ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۱- بي بي ستي :

يوه پر هيز گاره عابده مېرمن وه ، چې دابو مسلم مروزي سره يې ژوند کاوه، او ابو مسلم دې بي بي ستي په مرسته په نيشاپور او هرات کې خپل ډېر کارونه بشپړ کړل .

په ۱۵۸ هـ کال کې مړه سوې او په هرات کې ښخه ده .

شاهرخ مېرزا ددې قبر جوړ اوددې قبر ته يې نژدې يو سترجومات هم ودان کې ماخذ!

پښتو آريانا دائرة المعارف -م/۵۶۵مخ

۱۶۲۲ بي بي ستي هروي :

يوه متقي او پرهيزګاره مېرمن وه ، ابو مسلم خراساني ته يې ډېر ښه نظر درلود، او ددې په همت ابو مسلم په هرات او نيشاپور کې مهم کارونه سرته ورسول. دا مېرمن په لوړې سر کې ښه ښځه نه وه ، ځکه چې مېړه يې ابو نصر ډېر بې باکه و ، خو په پای کې يې بې لارې ته مخه شوه، او ډېر معتقدين يې وموندل په (۱۵۸ هق) يا په (۱۵۰ هق) کال په هرات کې مړه سوې ده او دشاهرخ مېرزا په وخت کې ددې عابد ې پر قبر باندې ښه ودانې ودانه سوه او قبر ته يې نژدې يو ښه مسجد جوړ کړه سو.

دمجمل فصيحي مؤلف ليکي چې:

دابو مسلم له عيارانو څخه يوه هم «بي بي ستي» وه چې توبه يې وکښله او دخپل وخت نومیالې زاهده سوه .

دې په هرات کې ژوند کاوه ، او په (۱۵۰ هـ ق-۸۶۷م) کال مړه سوه او په «بازارخوش» کې ښخه ده.

ماخذونه:

۱- پښتني مېرمنې- ۳۲مخ ۲- مجمل فصيحي -۱/۲۲۱مخ

۳- دهرات دمزاراتو رساله -۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۳- بی بی ستی کاسی :

یوه عارفه ښځه وه چې د کوهستي د کاسیانو په لویه مدیره کې ښخه ده، او او د هر خلک یې مزارته ورځې او زیارت یې ښه شهرت لري.

مآخذ

مزارات - رساله - ۳ مخ دښاغلي سیال کاکړ تالیف

۱۶۲۴ - بی بی شمسو روشانی :

د بایزید پیرروښان نه ماند ینه وه اوهغه وخت چې پیرروښان د هندد گور ګانې د ولت سره د خپلې خپلوی اوخپل د خپلواکۍ د ساتلو د پاره مبارزه پیل کړه د ننګیالي میرمن په توګه مبارزو کې د پیر روښان سره ملګرې اوزیاته استوګنه یې د اشنغر او توتې په غره کې وه.

پلار یې شیخ حسین نومېده او د ودې تېر ښځه و.

د پیرروښان ترمرینې وروسته د اباسیند پرغاړه چې د د ې میرمنې د زامنو اکورودګانې د دولت د طرفدارانو ترمنځ سختې جګړې وسوې اوپه دغو جګړو کې د دې ننګیالي میرمنې د ری زامن (شیخ عمر، خیرالدین، نورالدین) ووژل سول نو د شمنانو د هغو سره ونه اولاسونه پر ې کړل اوبی بی شمسو ته یې راوړل بی بی شمسو هغه د رې سرمیچ اوښکل کړل اووې ویل:

«په تاسو د ی رحمت وی چې ثابت قدم پاته شوی اود حق په لاره کې موسره ونه ورکړل» د زامنو مرینې د بی بی شمسو مبارزې غزم کمزورې نه کړ بلکه ځه و خت چې جلال الدین روښانی تیراته راغی نو بی بی شمسو یې هم د ځانه سره راوسته اودلته به تل د روه په غرونو کې لالهانده ګرځېده اود هند کورګانۍ د دولت پرضد به یې خلک مبارزې ته لمسول اوپارول، څو چې د (۱۰۰۰ هـ) کال به شاوخوا کې دا مبارزه او ننګیالي میرمن په تیراکي سره مسوه اوښایي چې همدلته په تیراکي ښخه د ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو مؤر خینو ددی نوم « شمسیه » او ځینو هم « شمسی » لیکلی دی .

مأخذونه :

۱- روښانیان د مغلو تاریکیان دعبدالاکبر اکبر لیکنه - د پښور چاپ

۲- بابرید روښان- دښاغلی خادم تا لیف

۳- دزیری جدیده- د ۱۳۵۱ ه ش کال دوری دوهمه نپته

۴- کابل مجله-د ۱۳۵۴ کال ووړی میاشت-۶ گنه- ۵۹ مخ

۱۶۲۵- بی بی صاحبه :

د کامران لور او د اصفهان دفاتح هوتکی شاهمحمود ماندینه او ملکه و د (۱۰۱۷ ه ق) کال درجب دمیاشتی په نهمه دسهشنبی په ورځ مړه ده او قبر یې د کابل دشهدا ی صالحین دجانباز دزیارت په څنګ کی دی چی یوه ګنبده هم وربانده سته اودقرآن کریم په آیتوبناییسته سوی لوحه هم لری .

مأخذ :

پښتو آریانادائرةالمعارف- ۴/۵۶۶ مخ

۱۶۲۶ - بی بی صاحبه بړیځه :

دنومیالی پښتون حافظ رحمت خان روهیله ننګیالی اونومیالی خوروه، وروریې لاژوندی وچی ګونډمسوه پنځه زامن یې درلودل چی پنځه سره د حافظ رحمت خان سره دانګریز انواوشجاع لدوله په جګړه کی ملګری وو . په دغه جګړه کی حافظ رحمت خان شهیدسو نوډیرروهیله پښتانه هم شهید انسول خودا پنځه ورو نه ژوندی کو رته راغلل اوهغهٔ وخت چی خپلی کونډی سور «بی بی صاحبی» د'وی ولیدل ،وې پوښتل: «څنګه راغلاست ؟ ستاسی ماماد خپلونازولو زامنو سره په جګړه کی شهید سو اوتاسی چی دهغه سره په جګړه کی ملګری واست څنګه ژوندی راوګرځیدلاست ؟ اوروغ رمټ زامنی ته نولاړ یاست ؟ لیږ ی سی له مخی لږی سی که تاسی نه شرمیږ ی زه شرمیږم اوخوزه ژوند ی یم نور نه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چی ستاسی مخونه ووینم» هغه وچی دغی ننگیالی پښتنی میرمنی بیاد ژوند ترپایه دخپلو زامنومخونه ونه لیدل، خپل ټول جاګیر یې خرڅ کی اود هند په «بریلی» نومی سیمی کی یې یوښکلی اوعالیشانه مسجد جوړ کی چی هغه مسجد اوس هم «دبهاریپو» په محله کی سته او «دبی بی صاحبی» مسجد یې بولی.

ماخذونه:

۱ـ افغان ـ په اردو ژبه دخان غازی لیکنه ۲ـ کابل مجله ـ د ۱۳۵۴ کال دوړی ـ ۶ ګڼه

۱۶۲۷ـ بی بی ګله:

دپښتو ژبی شاعره وه اود دولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی د پپښور په سیمو کی اوسیدله په دینی علومو کې یې مطالعه درلوده له اوښه پوهه میرمن وه.

ددې له اوږ ده مناجات څخه دا بیتونه دی:

بی بی ګله خبرداره
له کل نهی تو به ګاره
په ایمان شکر ګذاره
پاڅه وخت دی دسبا

ماخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۴ مخ ۸

۱۶۲۸ـ بی بی ګله شنغری:

دپښتو ژبی شاعره وه اویومنا جا ت یې قاضی عبداحلیم اثر د فویه شر یعت کتاب د یوی زړی نسخی په پای کی لیدلی دی.

ماخذ:

تپر هپر شاعران ـ ۱۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۹- بی بی گنجانی :

بی بی گنجانی د بلوچستان د خان میر محراب خان ما ینه ډیره زړه وره ښځه او میر محراب سره په خوجنګونو کی ملګه وه . جنرل ولشائر چې له کابل څخه د ستنیدلو په لار کی بلوچستان ته ورسید ی پر کلات یې حمله وکړله میر محراب خان کلابندسو ښځې او کوچنیان د پټې دروازې له لاری یوه خوندې ځای ته ولیږل مګر بی بی گنجانې له ښځو او کوچنیانو سره نه ولاړه اوله میر محراب خان سره په کلا کی پاته سوله میر محراب خان چې د انګریزانو جنګ ته واووت دایرج ته وختله اوله هغه ځایه څخه یې میر محراب خان څارله ـ میر محراب خان چې د انګریزانو له لاسه شهید سو :

نو د اپه خپله ددو وجګړو نو سره یې له ډاره له حصاره و وتله، خو انګریزانو چې محراب خان مړ ولید جګړې بس کړه، او بی بی گنجانی خپل شهید میړه حصار ته راوو ړ، او په خپلو لاسو یې ښخ کی .

مأخذ :

هماری جدوجهد ـ په اردو، دغو رلیکنه ـ ۹۱ مخ

۱۶۳۰- بی بی مبارکه :

د ملک سلیمانشاه یوسفزی لور، او د ملک شاه منصور خور، او د ظهیر الدین بابر مانده ینه وه .

ظهیر الدین بابر د الغ بیګ کورګانی وراره په (۹۱۸ هق) کال کی کابل ونیو او د دې خبرې په نسبت یې ځان د یوسف زو دوست باله. خو بی بی مبارکی ته د ګورګانی حکمران د کور ښځو د شنه پدو دا روو رکړه او له اولاد څخه یې واچوله .

د امپرمن داکبر ترزمانې ژوندی وه او د همایون میرزا موریې حال کښلی دی او وایی چې دایوه باتدبیره او مهربانه ښځه وه. د بی بی مبارکی کورنۍ د بابر سره زیاتې مرستی وکړې او د بابر د دوی په مرسته پرلودیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری وموند، خود همایون موروایی چی دغه پښته پر بی‌بی‌مبارکی ډیره درنه لګیدلې وه (۱)

مأخذونه :

۱ـ دښاغلی محمدابراهیم عطایی یادداښت

۲ـ دپښتنو تاریخ ـ دمرحوم قاضی طعطاالله‌خان تالیف ـ ۱/۲۴مخ .

۱۶۳۱ـ بی بی مستو لودی :

دسلطان بهلول لودی مړنی خوانښي او اسلام خان چې دسلطان بهلول اکاو، کونډه وه .

په(۸۶۰هق) کال چې سلطان بهلول په پنجاب کې و، او په ډهلی کې یې یوازی یوزلمی زوی « بایزید» پاتهو، او دده نیابت‌یې کاوه ،او په هغه وخت کې دجونپور پاچا سلطان محمود تقریباًددوو نکو جګړو او یوتیم ـ زرجنګی پیلانو سره پر ډهلی یرغل وکړ ، زلمی «بایزید، او غوورسره پاتو امیرانو بله‌چاره ونه‌لیدله ډهلی دښارپه کلاننو تل،ښارکلابندسو او دجونپورلښکری شاوخوا پرکلاراوګرځیدلې .

په‌دغسی وخت کې‌دکلا دساتندویو مشرتوب همدې ننګیالی پښتنې «بی‌بی‌مستو» دسلطان بهلول پښتنی خوانښی پرغاړه واخیست، اوددې دپاره چې‌غلیم په‌ددې ونه پوهیږی چې‌په کلاکې‌فوځونه‌نسته‌دلودی کورنی ټولو پښتنو ښځوته یې دنارینه وکالی وراغوستل، کلاته‌یې‌ورو خبړولی‌اوپهرې یې‌وروسپارلې- څه ښه ونه‌چې په کلاکی وو، ټول یې‌وګمارل‌چې تل به‌دغلیم پرلښکر وغشی او روی ؛ په‌دغو زلمیو

---

(۱) مرحوم قاضی عطاالله‌خان لیکی‌چې :بی‌بی‌مبارکه‌دخان ملکشامنصور لوروه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی دخپل وخت نامتو غشی ویشتو نکی دخان‌جهان لودی زوم «شامسکندر شیرانی» هم‌و، چی دده غشی یوولس‌موته (ه‌نیم فته) اوږده وو، تراتوسوو گامو پوری رسېدل اوددهپر تولو غشوپه‌زرین‌خط«سنکندرشاه»لیکلی‌و، کلابندی پسی اوږده بی‌بی مستود میرنی سلطان بهلول دوررسېد لو په تمه‌تر ډیره‌وخته پوری کلاخوندی کړه خود بهلول دراتګ ډغ رانغی دااوتول کلاوال دکلابندی خواریو ستخ کړی، پای‌ته یې‌سلاپردې‌سوه چې‌ښار غلیم ته‌وسپاری اوځانونه وباسی، نوتوریالی مشری «بی بی مستو» چې دلودیوفوځو اوملاتړ دورسېدلوځخه نامینده سوه نویې دسیدشمس‌الدین په‌لاس دډهلی دښارکلی له‌دې پیغام سره‌چې:«که دلودیوناموس دنه‌خوندی کولو پښتو وړی، نوکلی‌واخله!»اودسلطان محمودشرقی‌خورا ورتیر امیر دریاخان لودی ته (چې‌دشرقی لښکروتول‌انتظام په ده پوری اړه لرله) وروليږلې وایی چې سیدشمس‌الدین‌ترکلا ووت، ددریاخان‌لودی دربارته‌وروستل سو، دریاخان ددهلی داستازی په‌غوښتنه خپل دربارپان وپاځول چې‌دوی دوه‌سره پاته سول، سید شمس‌الدین‌ورته‌وویل:«سلطان محمود شرقی پاچا ستاسره څه‌خپلوی لری؟ »دریاخان ځواب‌ورکه:

«خپل‌می‌نه‌دی زه یې نوکریم اودی می‌پاچادی »

سیدورتـه‌وویل :

ـسلطان بهلول ستاڅه کېږی ؟دریاخان وویل :

ـ«موږسره‌عزیزانیو، ورونه‌یو، دی هـم لـودی دی‌اوزه هم»

سیدورته‌ـوویـل:

—«نوددهمیندی‌اوخوندی ستاڅه کېږی ؟»

دریاخان ځواب ورکی ه :

—«ددهمورمی‌مور، اوددهخوندی می‌خوندی دی »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیانو سیدشمس الدین کلی له جیبه راو ایستلې ،سخ ته یې ورته کښښو ولې اوورته ویل :

—« اوس نو ستاخپله خوښه ده چې دخپلو مینده او خو یندو پرده خو ندی کوې که یه؟ »

پر دریاخان ددې پوښتنې ځواب ورکړ او په خورا تر هوره و رځ یې ورته وویل :

—« که سلطان بهلول را رسېدلی وای څه خو به مې هرومرو کړی وای ،اوس چې ډاګ تش تور پاته دی هیڅ تدبیر نه سی کېدلای »

خو کلی یې وانه خیستلې او سلطان محمود شرقی ته یې وویل چې:«بهلول دیوه یې شمېره فوځ سره رارسیدلی، پاچا دی دلته اوسی او ماته دی اجازه راکړی چې مخی ته یې ورووزم »

هغه و ، چې سلطان محمود شرقی هم اجازه ورکړه، او رښتیا هم له هغی خوا سلطان بهلول دپښتنو دډېر و جنګیالیو زلمیانو سره دډهلی خواته ورغی د سلطان محمود شرقي لښکر یې مات کی، دسلطان محمود دلښکر دمات خبر چې ډهلی ته ورسېد د کلاخلکو په ډېری خوشالی د کلا ننګیالی ساتندو یی «بی بی مستو» ته حال ورووړ، او «بی بی مستو» ورته وویل:

«تاسی وګورئ چې دسلطان محمود شرقی دلښکر خلک په خپلو خیمو ننوزی او که دخپل پاچا دربار ته ورځی؟ »

دوی چې وکتل و یې لیدل چې دستانه سوی لښکر خلک برابر خپلو خیمو ته ننو زی او خپل کالی را غونډوی ، نو«بی بی مستو »دستی حکم وکی چې د ی ښادی ډولونه دی وډنګوی .

سلطان محمود شرقی وارخطاسو بله چاره یې ونه لیدله سمدستی دجو نپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواته وکوچیداو سلطان بهلول بریالی په دهلی ورننووت ، او «بی بی مستو» په خپل پښتنی عزم کی بریالی سوه.

مأخذونه :

۱ـ لودی پښتانه ـ دپوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه

له ۷۶ مخ څخه تر ۸۰ مخ پوری

۲ـ مرقع افغان ـ ۴۸ مخ ۳ـ تاریخ داودی ـ ۱۶ مخ.

۱۶۳۳ـ بی بی میر گوهره :

دلوی احمدشاه بابا بلوخه ماندینه او دقلات دخان میر محبت خان بلوخ خوروه.

په (۱۱۶۳ هق) کال چی لوی احمدشاه بابا دبلوخستان دکلات خوا ته ولاړ، مستنګ یې ونیو او دکلات سیمی ته پرمخ ورغی ، نو دکلات خان حاجی رحیم خان بابی دکلام الله سره احمدشاه بابا ته شفیع راواستاوه ، احمدشاه بابا هم دهغه شفاعت ومانه او دکلات خانی یې میر محبت خان ته پریښوله، او بیرته کندهار ته راغی ـ نوموړی خان هم خپله یوه خورچی «بی بی میرگوهر» نومیدله دآخون محمد حیات په وسیله غزنی ته داحمدشاه باباحضور ته ولیږله چی احمدشاه بابا هغه په نکاح کړه او په دې توګه د احمد شاه بابا ودکلات دبلوخانو دوستی لا پسی تینګه سوه.

مأخذ :

دنوای معارک تعلیقات ـ ۷۷۳ مخ

۱۶۳۴ـ بی بی نوره هروی :

میرمن بی بی نوره دهرات یوه عابده او صالحه ښځه وه، چی ژوند یې په تقوی اوزهدکی تیرکړی و، اوددې میرمنی لـه ښو کارو څخه یو داو، چی وایی دهرات دمالان پل دې میرمنې تیارکړی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې قبر دهرات دشمعان په‌محله کې دعراق‌و ره ته‌نژ دې پر وت‌دی، عوام يې زيارت ته ورځی
مأخذونه :

۱-پښتنې مېرمنی-۳۱مخ ۲- دهرات دمزاراتو رساله-۷۶»

۱۶۳۴ - بيټ نيکه :

چې شيخ بيټنی اوشيخ بټن هم بللی سوی‌دی د پښتنو د ډېر وطايفو يوستر او نومیالی نيکه تېر سوی دی چې د پښتا نه شعراء د لومړی ټوک په ۴۴مخ کې ددې‌لوی‌نيکه يه‌باب داسی ليکلی سوی دی چې:

«دپښتنو دعلم‌الانساب پوهانو او هغو مورخينو چې‌اسمأالرجال يې‌ليکلی‌دی، شيخ بيټنی[1] دپښتنو ددېر وطائفو لوی‌نيکه‌بللی‌دی،او و ايې‌چې‌دابيټنی‌دغر غښت اوسړ بن ورور و پخپله د پښتنو ملی عنعنات هم ددې تصديق‌کوی (۱) اماپه مورخينو کې لومړی ددې ملی‌عنعنې‌تصد يق ابوالفضل‌د گو ر گا نی پاچا ااکيردعصرمورخ کړی،چې‌دپښتنودغه دريې پلازمشهور دی(۲) مگر دد ی نيکه‌نوم مورخينو مختلف راوړی ، ځنی‌يې «بيټ»او ځنی‌يې«بيټنی»او ځنی يې «بټن» ليکی .

نعمت‌الله هروی او خانجهان خان لودی هم‌په مخزن‌افغانی کی‌دشيخ بيټنی اولاد او ددې قوم‌مشاهير او اولياءمفصلاً راوړی .

څنګه چې آئين اکبری په(۱۰۰۶ه)او مخزن‌په (۱۰۱۸ه) کی‌ليکلی‌شوی دی نوداويلای‌سو ،چې‌دپښتنو دملی‌عنعناتو او درجالو دتاريخ لومړی‌ليکونکی

---

(۱)داخبره چې‌بيټ‌نيکه او غر غښت او سړ بن‌سره ورونه دی زياته څېړنه غواړی .

۲- آيئن اکبری -۲ ر ۱۹۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دوی دی .نعمت‌الله په‌دې سلسلو کې‌مجمع الانساب او اخباری احمد ی کتابو ته هم‌حواله‌ور کوی ،چې‌تر ده‌دمخه لیکل‌شوی ، او د‌پښتنو د انسابو ذکر یې کړی دی ، په دغه کې‌اخوند درویزه‌ننگر هاری هم‌چې‌تر(۱۰۳۸ھ) پورې ژوندی و (۱) ده هم د پښتنو انسابو را وړی دی (۲) د غو تولو سو رخینو دشیخ بیتنی‌ذکر مفصلاً یاضمناً کړی دی .

مګر تر د غو تولو یو پخوانی او زوړ اثر چې دشیخ بیتنې‌ذکر او اشعار پکښې راغلی‌دی دسلیمان ماکو دبارک خان‌دزوی«تذکرة‌الاولیاء» ده،چې پسله (۶۱۲ھ) لیکلی شوې ده. ددې کتاب هغه‌یوخوپا نې چې‌سته دشیخ بیتنی ذکر داسی‌کوی :

«نقل‌هسی‌کاندی‌یارانوچې په روزګار دشیخ بیتنی کې د ده وروڑچې سړې نومېد، او پرشیخ بیتنی هم‌خوراګرانو ؛سړې نه‌درلودزامن،او هرکله‌به‌یې‌ویل خپل وروڑته؛ بیتنی خپل زوی اسماعیل‌ورکاوه اولوی‌سو دسړې په‌کاله، خدای‌مهربان داسماعیل په‌برکت سړې ته‌نصیب کړه، دوسره زامن چې‌اوس تروس‌تبرسو ګڼون دهغو ؛ داسماعیل سرقد واقع د ی د کسې پر غره چې زه هلته تللی‌وم(۳)»

له‌دې روایته ښه‌ښکاریږی چې‌په پخوانو پښتنو کې د شیخ بیتنی کرامات مشهور وه، او ددې کتاب لیکونکی لکه‌چې پخپله‌وایی‌د کسې‌غرمره‌ته(۴) تللی او ددغه اسماعیل زیارت یې کړی دی .

۱ـتذکره‌علمای هند ـ۹ ه»

(۲)تذکرة الابرار و الاشرار ،او پښتو مخزن.

(۳)دسلیمان ماکو پښتو تذکرة‌الاولیاء

(۴)پښتانه‌دسلیمان‌غره‌ته د کسې‌غر هم‌وایی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلیمان ماکو دغه روایت نعمت‌الله کټ مټ په مخزن کی تائید کوی او داسی لیکی: «نقل است سړ بنی برادر کلان بتنی مفلس بود ، و از هیچ چیز دستگاهی نداشت، باوجود آن از سعادت فرزندهم محروم بود ، روزی سړ بنی بخانه برادرخود که شیخ بتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعای تودرباب جمیع خلائق مستجاب الدعوات است، درباب من توجه نمی فرمائی، که درطلب فرزند و فراخی معاش کوشش بسیار دارم ، حضرت شیخ بیت فرمود که یک پسر مرا ببرو پرورش نما، که بقدم او هم دهم اسباط، و مال و منال و مواشی که لوازم دولت است میسر آید، آخرالامر شیخ پسرخود اسماعیل را ببرا در خود سربنی داد، و سر بنی برادر زادهٔ خود را بخانه آورده پرورش می نمود، از برکت قدم او دولت و اولادچندان بظهور آمد که تاقیام قیامت کم نخواهدشد. چون اسماعیل بسن رشد رسید از ریاضات شاقه بمراتب ولایت رسید، و این شیخ اسماعیل که مقبره و گنبدایشان بر کوه سلیمان واقع است همان شیخ اسماعیل سړ بنی پسر حضرت بیت است.....(۱)»

په دې ډول دسلیمان ماکو قول که څه هم تر نعمت‌الله څلور سوه کاله دمخه دی ، مګر یو دبله سره پوره ربط اونشردیوالی لری ، او دا بنکاره کوی چی ترازم هجری کاله هم دشیخ بیتنی لوی نیکه په باب کی پښتنو معنعن کلک او مستند روایات درلوده چی له هغو څخه په دغو دوو کتابو کی لړ پاته دی. متأسفانه دشیخ بیت نیکه نور احوال موږته نه دی پاته ، او نه دده دژوند ونو وخت مؤرخینو تصریح کړی دی، فقط ځنی له دغو مورخینو څخه دا هم لیکی، چی دی دغورد پاچهانو معاصرو ، او دغو رله مشهوری کورنی څخه شاه حسین نومی دده په کورکی و (۲)...

---

(۱) مخزن افغانی ـ قلمی ـ دنعمت‌الله هروی .

(۲) مجمع الانساب، تاریخ سلطانی حیات افغانی، خورشید جهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌دی حساب‌نو که بیټ نیکه له‌یوه سره د لومړیو غوری مشر انو معاصر - وی نو دده دژوند وخت مو ږله(۳۰۰خخه‌تر ۳۰۰ه) پوری تخمین کولای سو سلیمان ماکو په خپله تذکرة‌الاولیأ کی‌دبیټ‌نیکه له‌خولې‌یو شعرهم را نقل کړی‌دی چی دپښتو ژبی دادب په‌تاریخ خورا مهم ګڼل سوی‌دی.

سلیمان‌ماکوده‌دشعر داسی یادوونه کوی:

«نقل کاندی چی‌شیخ بیټنی‌سپین ږیری‌سو‌نوده به‌هرکله‌خښتن‌ستایه‌اورب‌ته به‌یې‌یې‌درخاست‌کاوه چی زماپه‌کهول او دسړ بن اوغرغښت په‌کهول کی برکت‌کښېږده ، . بادارقبول کړده‌درخواست‌او ږ که‌سوه‌ځمکه‌دپښتونخواودد وی په‌کهلول‌نقل‌کاومسی‌چی حضرت شیخ بیټنی به‌ږیرږ په‌داسندری‌لولولې‌اود کسی غره‌کی به‌ګرزېدپه شپی»»

اوبیانودبیټ نیکه‌هغه‌شعر داسی راوړی :

لـویه خدا یه لویه خدا یه	ستا پـه مینه پـه هر ځا یه
غرو لاړ دی د ر ناوی کی	تو له ږ و و په ځا ری کی
د لـته دی د غـر ولمـنی	زمـو ږ کـړ دی دپکـښی پلنی
داوګړی ږپر کړی خدا یه !	لو یه‌خدایه ! لویه خدایه !
دلته لړ زمـو ږ او ربل دی	و ورکورګی‌دی‌وو ږ بور جل‌دی
مینه ستا کی مو ږ میشته یو	بل د چـا په مله تله نه یو
هسکه ا و مځکه نغښته ستاده	د مـړ وو د ه لـه تـا د ه
دا پالنه ستا د ه خدا یه !	لویه خدایه ! لویه خدایه !

که‌دبیټ‌نیکه دغه‌لوړشعر دآریایانود زاړه کتاب‌ریکویدا Rigvida سره‌مقایله کړه‌ی‌نودا به‌ښکاره‌سی چی داشعرد فکراو مضمون له مخی لرغونیو آریائی افکاروته‌خوښره‌ورته‌دی‌دریکوید ایـومناجات داسی‌دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لوی خدای دژوندون واکمن دی مالک الملک دی ، دی بناغلی کورنی وگړوته ور کوی خدایه سویستامړه یی یو بی او لاده یی ښېګنی موسه و ژني (۱) »

ماخذ :

پښتانه شعرا لومړی ټوګ له ۴۰ مخ څخه تر ۵۰ مخ پورې

۱۶۳۵ـ بیخود هروی :

خواجه عبدالحمید . بیخود ددری ژبی شاعرو اود دشاهزاده کامران سدوزی او وزیر یارمحمد خان الکوزی په خوتو کی په هرات کی اوسید «دسیف الملوک » کیسه یی په نظم کړی ده . دده دیوان چې زرو بیتونه رسېږی بنا غلی فکری سلجوقی راغونډ کړی خولاچاپ سوی نه دی.

دهرات دبیچقی په کلی کی مړاو د بیچقی څنګ ته ښخ دی .

داغزل دده دی:

طبیب دردمن جانانه خواهد شد ؟ نخواهد شد
بزلفش پنجه من شانه خواهدشد؟ نخواهد شد

بدام زلف مشکینش یکی خال سیه د یدم
نصیبم چیدن این دانه خواهدشد؟ نخواهدشد

نگشتم آشنایش سالها در خاک کوی ا و
رقیبش همچوبن بیگانه خواهدشد؟ نخواهد شد

دل من سخت پرخونست از جور رقیب آیا
خلاصم زین سگ دیوانه خواهدشد؟ نخواهدشد

نیندیشم زمرگ امادرین فکرم که بعداز من
گل من کوزهٔ میخانه خواهد شد نخوهد بیخود

---

(۱) ریگوید -باب -۶- فصل- ۶، ۷، فقری

(c) ketabton.com: The Digital Library

نموده توبه بیخود از میی مینای هشیاری
ز پیمان برسر پیمانه خواهد شد ؟ نخواهد شد

مـــأخـذ

یادی از رفتگان ـ تألیف مولانا خسته ـ ۱۵۶ مخ

۱۶۳۶ـ بیخودی بلخی :

دبلخ له دری ژبو شاعرانو څخه و او د (۹۰۰ ه ق) په شاو خوا کی پیدا شوی دی
ژوند کاوه ، دا بیت دده دی :

گر آبروی ترا نشدی ماه نو غلام ایام هرگز شنها دی هلال نام

مأخذ و نو :

۱ـ مذ. کراحباب ـ خطی ـ ۳۱ مخ ۲ ـ تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ـ ۲۲۹ مخ

۱۶۳۷ ـ بیخودی فراهی :

فراهی ملا محمد یوسف یو ناقص الخلقه سړی و ، چی یوه سترګه یې ړاویوه
سره مه یی نه درلود ، دده له بدی قواری او دکریهی منظرې څخه به خلکو
کرله کوله ، خو په رخواړه اشعار یې و یل او دجذب حالت یې درلود . دا بیت دده دی :

نخورند در گلستان گل و لاله آب بیتو بگلوی شیشهٔ می نرود شراب بیتو

مأخذ :

پښتو آر یانا دائرة المعارف ـ ۵۶۹/۴ مخ

۱۶۳۸ـ بیدار نیکه :

دخپل وخت روحانی سړی و ، د کویټې دلورلائی دسیمی په شاو خوا کی ښخ دی
عوام خلک یې زیارت ته و رځی او عقیدت و رسره څرګند وی.

مأخذ :

مزارات ـ ۵۰ مخ دښاغلی سیال ګاکړ لیکنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۳۹ - بیدل اشنغری :

د پښتو ژبې نو سیالی شاعر او د پیښور د اشنغر دسیمې داوتمانز و د کلی اوسېدونکی و. دی پخپله دخپل کلی دشاعرانو شمېرداسی ښیی :

څه حاجت د ی چې بیان و کړم دواړو دوه خلوېښت زمادکلی چې اوتمان

دی اود اشنغردسیمې مشهور سیند «جیندی » داسی یادوی :

تمام رخت دخوشدلی راخخه ډوب شو چې گډشوی و م دمینې په جیندی بیا

په بل بیت کې و ایی :

اوس به څه له مانه صبرو آرام غواړې؟ چې می یوو ړ مال متاع دعشق جیندی بیا

او دخپل عصردشاعرانو نومونه داسی

راوړی :

هرچې دی زما دعصرهغه دادی چې هریو پکښې خوشخویه سخندان دی

صاحبزاده، محمدی، علیخان گوره هم سعید، له میان اکبرسره عیان دی

مقبول شوی په داباب کښې دی هرچاته چې هریو پخپل قوت کښې پهلوان دی

محمدی ترحمید زیات و یینم کم نه دی هرچې زړو نه پرې غوڅېږی علیخان دی

چې ممتاز زمادعصرد همدا دی نور بیشماره دی دواړو ښه بیان دی

څنگه چې په (۱۱۱۸ هـ ق) کال دحمید بابادشعر بازار تودو ،او همد غه زمانه دخمکنو دمیان عمرصاحب دزوی و ه نوځکه دبیدل ژوندد (۱۱۱۸ هق) کال په شاوخوا کی یقینی دی .اوهم دبیدل دیوه بل بیت څخه څرگندېږی چې دده دشعر عروج د «تیمور شاه» په زمانه یعنی دوولسمې هجری پیړۍ کې و ،لکه چې و ایی :

په دو ران د تیمور شاه کی کج دوران شه بې گناهه بې تقصیره کړم جانان ډوب

اودده دیوبل شعر څخه معلومېږي چې دده عمرسپین ږیر تو پ ته رسېدلی و، دی و ایی :

سپینې ږیری خوار خسته ترخار و خس کړم خپلې مېنې خاکسترلکه قفس کړم

بل ځای و ایی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستم رستم دغم په ملک ملک کړم سهرو سینې سپینه ږیره کم هلک کړم

اوله یوم بیته یې داسی اتکل کېږی چی دبیدل عمر ترسلو کالو پورې رسېدلی و ، لکه چی وایـــــی :

صدساله طالع دحسن طمعدار و مرو رله دره هراولا رحام لاړ

د بیدل دشاعری په باب کی شاغلی همیش خلیل دبیدل د دیوان په سریزه کی چی د (۱۹۵۷م) کال په اکتوبر په پېښور کی چاپ سوی دی داسی لیکلی :

«د دیوان بیدل په انکشاف ، د پښتو ادب په تاریخ کی یقیناً د یونوی ناز ک خیال شاعر اضافه و شوه ، د چا کلام چی د پښتو ادب دلمنی دوسعت او پلنوالی موجب سو .

بیدل د پښتو شاعری په دنیا کی دیواو چت او جگ مقام خاوند دی، چی د پښتو په رنگینه شاعری کی نمایان حیثیت لری او دخپل شاعرانه قابلیت په زور یې د شعر په هار کی لعلونه او ملغلری و پېښلې، او د تخیل پرواز ته یې عقل گوته په خوله دی .

بیدل دخپلی رنگینی او سوز و گدازنه ډک شاعری له کبله د پښتو ادب مخصوص مقام حاصل کړو ، او د پښتو شاعری یې د داسی. محاسنو کړه چی دادب د بنکلا مقبولیت او حسن معیار گڼلی شی- دوی په پښتو ادب کی د شاعرانه فن هغه نزاکتونه لطافتونه او باریکی و اچولې، چی که پښتو ادب کی دلطیفی، باریکی او رنگینی شاعری څه لږه پرکمی محسوسېدو بیدل هغه تقریباً پوره کړو .

خینو پښتنو لیکوالو او شاعرانو حمید بابا او کله کله کاظم خان شیدا د پښتو «بیدل» په نامه یاد کړی دی او دا حکه چی د دغه دواړو پښتنو شاعرانه انداز، تخیل او نازک خیالی دفارسی د «بیدل» سره برابری خوری، ولی دا تراوسه هیڅ ډاډه معلومه نه وه، چی پښتو ادب خپله لمن کی خپل «بیدل» هم لری چی ، د زمانې د انقلاباتو او ناسازگارحالاتو په وجه زمونږ له نظره پټ و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیدل په خپل سبك کی دلو ړ مقام خاو ندی ، خیال پرو ری سره داستعار اتو او تخیل یوبی پایابه اوبی ساحله سمندر دی چی کلام کی دفصاحت او بلاغت ساری نه لری .

د افکار او له مخه دبیدل شاعری عشقیه او بزمی ده ، ولی کله کله مذهبی ، اخلاقی او اجتماعی رنگ اخلی .

داسی معلومیږی چی بیدل ، حمید بابا ، کاظم خان شیدا ، علی خان او کامگار خان دیوه مکتبه هم فکره شاعران دی او شاید هم دغه وجه ده چی ددغه دو ړو شعراؤ په طرز تحریر او سبك کی دخیال پرو ری سره سره مبالغه او اغراق هم موجوددی او دادبی تلازماتو داستعمال سره دتشبیهاتو ، استعار اتو ، او مکاحاتو لړویې هم دشاعری حسن او ښایست یوپه دو ه کړی دی .

بیدل په خپل یوشعر کی حمید بابا او علی خان خپل هم عصر یاد کړی دی او ددغه در یوو ړو شعر او ددیوانو دمطالعی نه پس معلومیږی چی اکثرو ځایونو کی نه صرف دوی دشعر په یوه مخکه طبع آزمائی کړیده بلکه ددوی دتوار دنه دا اندازه په مشکله لگی چی گنی داددر یو دماغونو اختراع ، لکه حمید چی وایی :

خط په مخ دصنم راغی که سپور سی شوه په هاله کی

دایې غاښ په خوله کی زیب کا که ژاله شوه په هاله کی - ترپایه .....

بیدل وایی :

خط یې مخ په خوش نمط که که ماه زیب کا په هاله کی

غاښ ژلی و او ری که در دی چی زینت که په لاله کی ترپایه .....

علی خان وایی :

خط په مخ دصنم راغی - که میاشت گیره شوه هاله کی

که سنبل دی اوس تو کیږي په اطرافو دلاله کی ترپایه.....

یا په دې غزلو کی چی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدو ایی:

وآسمان ته‌به دشعر زینې کېږدی

که‌حمیددغم‌له‌سره زنګون‌و کیښ

بیدل وایی:

چی‌خورورې‌خورپه‌زور په‌غږکی‌پرېووت

بیدل ځکه سر دغم له زنګون‌وکیښ

او نور داسی تو او ر دنه

دبیدل د اشعارو دیوان په دوه سوه اودری شپیته مخوکی د (۱۹۵۷م) کال‌داکتوبر په‌میاشت د«شاهین برقی پریس پشاور» په مطبعه کی‌دښاغلی همیش خلیل په تد و ین او ترتیب چاپ اوخپو رسوی دی ، چی دوه‌زره ، څلورسوه او پنځه‌ویشت بیتونه لری، او دکلام نمونې‌پې‌دادی :

چی می ولید ه د ترکی خو له لا له

څه نا څا په وا وښتم په کشا له

داله‌سخه‌پې چاپیر لیکه دخطشوه

که چاپیره له سپوږ می‌وینم‌هاله

چی نظرپې‌د آهوسترګوپرې وشو

تر ختن په تښته لاړشه‌غزاله

چی پې‌درو رته‌دغاښونمودارشو

غمزده په هیبت‌و یلی شوڅ اله

چې‌پې و او ر‌پدوجادوستادغمزو

په لړزه په‌زلزله شوه بنګاله

دعصمت‌رستم‌چی‌لاف‌وکه‌تاوو پشت

ځکه تل درپسی کړه آه‌و ناله

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی خطدی خوش نمط راته نیولی
پکښې شکلی دتاغم په قباله
چری نه وی چی له مانه دی دل تور که
جانه ! و شړه رقیب سپی رزاله
په سلگودز نکدن شومه دلبره
څخوه ر اته دشوندو پیاله
چی دی مینې ر اته درست جهان در یاب کړو
کښېناستی نشم دصبر په جا له
که بیدل له لپونتوبه و ،خلاص شوی
بیا دی که ، مجنون په غم شیدا و اله

۲

داپه مخ یې دخطلیکه دو تا ر اغله
که کعبی لره مشکینه قبار اغله
زه دیار خطدبلاله کبره خلاص کړم
بلاو خوره هرچی و ایی بلار اغله
دخندا پوښته چی تا کړه له غمازه
بازه مالړه له سوخته ژړا راغله
گل خزان که تارپه تارځکه بلبله !
د ځیگرپه و ینو سره په غوغار اغله
سرو مال به په هغه زمان قربان کړم
که سی یوځله په ناز محبوبار اغله
دوصال کلای د ړی و ړی لاړه
چی دی توپه دهجران په صدا ر اغله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دم په دم چې سنډۍ تورې د لپچو
دا زما په مرګ له کومه فتوا راغله
تللی صبر می دزړه په بیرته راغی ء
چې می ترکه په خندا کی زیبار اغله
تا چې لاس ددلاسې ورته په سر کړه
مسا فر له دسفر څخه هوا را غله
دا بې لیاوه بادشاهی دښکلیو واورې
مبتلا فرقه تریې بیابې نوارا غله
که ځیګر می دستم په تورې غوڅ و
دکرم له ښه طبیبه دوا را غله
بیابې ساتې په لښکر کړه دغم ګډه
لاس په غاړه له بیدله چې بیارا غله

۳

چې کوې راته خبری په تندی بیا
غوڅوې می دزړه ولی پیوندی بیا
خیا ل دخال دباز دناز بې پیدا نه کا
دتوسن دخیال می مات شو پښیوندی بیا
دوصال پیاله می لاس دهجر توی کړه
قبلوم دیار د غم مستمند ی بیا
عقل نقل له ما وه که آرام رم لا ړ
له اغیار سره چې یا رشه سوګندی بیا
دهوس طوطی می ګشت کاوه په ګلو
ناګهان جانان په زلفو که بندی بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوک به بیا سوی نجات له دې سماته
چې قاتل شه دجهان په لاس و ندی بیا

کوم تقصیر دی له ماشوی نه پوهیږم — چې غمازستایی په مینه ما غندی بیا
دوصال صوبه یاغی وه چې فوجونه — د هجران و رپسې لاړه ګرندی بیا
دا یې خطدی په سپین مخ باندی حیران یم — که حبش دی ځی کعبې له دهندی بیا
دا په زلفو مخ دجان بندشه که پښې دی — له مصحفه جا ریستلی تور هندی بیا
چې ویلی یې وینا لویه ذوروه — خلقه ما ته دبیدل شوه په تندی بیا

-۴-

چې خودرایه راته وایې بسکه چپ — جانه! ته هم یوخودرایې بسکه چپ
څه له کړې را ته تروې تندی خبری — پرې پوهیږم خان نمایې بسکه چپ
د اویل دی هیڅ اثر راباندی نکه — چې دښمنه! دوست نمایې بسکه چپ
په حکمت به مې له جانونه جار باسې — که ابو علی سینا یې بسکه چپ
په قصو سی تسلی نشی د خو ږ زړه
که یې ځان سره پارسیالې بسکه چپ
دا ثر وینا دی نه زده پرې پوهیږم
بې هوده سر په وینا یې بسکه چپ
په افسون سی ستا د هجر بهی نشی
چې له ما نه مبتلا یې بسکه چپ
څه تقریر راته د صبر کړې نا دانه!
که ملایې خوجولا یې بسکه چپ
نصیحت دی ځانله و ساته ناصحه
جوفروش گنډم نمایې بسکه چپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما که او ریدې خو یوو یی دی بس وه
څه په هره ګړی وایې بسکه چپ
سخ په سخ راته جان وویل بیدله .
خو شیه ورک شه څه څه وایې بسکه چپ

- ۵ -

چې سی ترکه زیبا ښکلی وطنی ده
غوره چې ورته زما فروتنی ده
چې آهو یی شه آهو د آهو ستر ګو
غزاله یی شرمولې ختنی ده
چې مسکن یې به با ګرام له خرام و ینو
پا بوسی له یې راغلې یمنی ده
شرمنده تر پې هزاره ، صدبرګ ، ګلاب شی
چې تخنه یې د سخ صافه سمنی ده
چې یې ځان حلقه بګوش شمیرم له مینی
څکه زیاته سی له هر چا تمنی ده
په کوم زور و خوزم زه د غم له ګتی
چې دلبر راباندی ایښی صد منی ده
لولپه سی شه صورت او رسی په زړه دی
را ته پیښه د غماز و تر بګنی ده
په واله به د وصال نشی خړو به
چې تکړه می د زړه څکه توسنی ده
مهرویان د جهان واړه سرنګون شوه
چې جامه زما د ترکی سوسنی ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژه بیدل به خنګه مست و ربا ندي نه يم
چې مې تر کـه زيبا پنګلي رنې ده

ماخذ :

د «ديوان بيدل» سريزه ، او : ديوان نور مخونه .

۱۶۴۰- بيدل بلخي :

ددوی ژبی شاعرو ، په شمع انجمن کې يې دا ويښت راوړمسوی دی:

می برد هر کس به پیش یار از جان تحفه ای ما تهیدستان بیدل شرمساری می بریم

نور حالات يې لاس ته رانغله .

مـأخذ

شمع انجمن- ۸۶ مخ

۱۶۴۱- بيدله هروی :

ميرمن بيدله د خواجه عبدالله د يوانه ماندينه وه ، په هرات کې او سيدله او په دري ژبه يې شعرونه .دا بيت ددي دی (۱)

روم به باغ و زنرگس دو دیده وام کنم که تا نظاره آن سرو خوش خرام کنم

ددي ميړه خواجه عبدالله د هرات د مشهور خواجه حکيم زوی و، چې په (۱۲۶۸ هـ ق) کال مړ دی، نو ددي ميرمنې ژوند هم ددي نيټې په شاوخوا کې اتکل کيدای سي .

ماخذ و نه :

---

۱ - پښتنې ميرمن - ۳۱ مخ ۲- مشاهيرالنسوان - ۳۰۷ مخ

۳- تذکرة الخواتين - اردو

---

(۱) خوګ ګداشعرميرمن بي بي «بيدلي ته چې دشيخ عبدالله خوروه منسوبوی

شمع انجمن ۸۶ مخ (خيرات جمان- ج ۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۲ - بیدلی لنگ هروی:

مولانا بید لی لنگ د هرات د خیابان په کوڅه کې اوسید ، په دری ژبه یې شعر وایه او تل به د میخانې په ګوټ کې ناست وـدا مطـلع دده دی:

چشم پر خون وخیال خال آن دلبر در او مجمری پر آتش است و پاره عنبر در ا

مأخذ :

مجالس النفائس- ۱۵۷ مخ

۱۶۴۳ - بیدلی هروی :

بې نې بیدلی حزین په هرت کې اوسیدله او د شیخ عبدالله د یوانه خور اوددری ژبې شاعره وه ،دا بیت ددی دی:

روم به باغ و زنرگس دو دیده وام کنم که تا نظاره آن سر و خوش خرام کنم(۱)

ماخذونه :

۱- شمع انجمن ۸۶ مخ ۲- مجالس النفائس ۱۰۲ مخ

۷۰۳ مخ

۱۶۴۴ - بیدم افغان :

مولوی غلام جیلانی بیدم په خته افغان د هند په « پیلی بیت » کې او سیداوددری ژبې شاعرودطبقات الشعرا مولف دی «مجموعه خوبی های انسانی» بللی دی اولیکی چې :

اگرچه نوسشق است فاما سزاق گفتگویش پهلو برتبه سخن استادان سبی زند باین عاصی اتحاد د لی و روابط کلی دارد

ماخذونه :

۱- تین تزکری- د طبقات الشعرا په حواله- ۱۸۷ مخ ۲- هند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه - قلمی - ۱۱۸ مخ

(۱) د مشاهیر النسوان دا بیت «بیدله هیروی» د خواجه عبدالله د یوانه ماندینې ته منسوبوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۵ـ بیرام خان خانخانان بدخشي:

دسیف علي بیګ زوی په دري و اسطي د ترکمانانو نومیالی مشر شکربیګ بهارلوته رسپړی دده نیکه یار بیګ دشاه اسماعیل صفوی په وختو کی له عراقه بدخشان ته راغلی و، اوله هغه ځایه د کندوز امیرخسرو شاه ته ورغی، او پخپله بیرام خان په بدخشان ـ یا ـ په بلخ کی زړبدلی، او دپلار ترمړینی وروسته بیې په بلخ کی دعلم زده کړه وکړه اوپه شپاړس کلنی کی دهنددتیموری پاچا «همایون» په خدمت شامل او وروزل سو، او دخپل اهلیت او لیاقت په سبب دپاچا دمصاحبت او امارت منصب ته ورسید.

د (۹۶۰ هـ ق) کال د بحرم په اوومه نېټه بیرام خان هغه وخت د همایون خدمت ته ورسېدچی همایون دمالدیولهو بهلایته راګرځېدلی او دسند د اوبو پرغاړه یې په سمسوره قصبه کی اړولی و، او هغه وخت چی همایون دپښتنو له لاسه هند پرښود او دایران دربار ته یې پناه یووړه بیرام خان هم ورسره و، او بیرته همایون ته یې دپاچهی په وړستنو لوکی دیرزیار وکړ. او دهمایون په طرفداری یی دېری جګړې وکړې چی د هغو په عوض کی یې د «خان» لقب وموند، او همایون دکندهار ترنیولو وروسته هغه ښار بیرام خان ته وسپارە او په (۹۶۱ هق) کال دی په کندهار کی و، او دهمایون له خوا یې نوازش ولید، او په هند کی هم تل د همایون دسردارانو په سرکی ولاړو، اوپه سرهند اونوروځایونو کی یې جاګیرونه وموندل، او د «یار وفادار» او «برادر نیکوسیر» او «فرزند سعاد تمند» په خطابونو یادسو. دهمایون ترمړینی وروسته ی اکبر پاچا پرتخت کښېناوه، او بیرام خان دوکیل سلطنت حیثیت درلود او د اکبر د مخالفانو په سرو هلو او سر کوتلو کی یې دېرزیارو ویوست، خوچی د «خان خانان» لقب ورکړ سو.

په (۹۶۵ هق) کال یې دهمایون پاچا خورزه دمیرزا نورالدین محمدلور

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همایون په‌خپل ژوند کې دده په‌نامه کړې وه او «سایمه سلطان بیګم» نومېدله په‌نکاح کړه.

څه‌موده وروسته دحاسدانو په نغوته او چغولې داکبر پا چا نیت ځینې وګرځېد او ده هم‌دامارت سامان‌لکه‌بیرغ او نغاره‌او نور پاچاته ورولېږل خوځه شوده وروسته بیرته اکبر پاچا وروغوښتاود (۹۶۸ه ق) کال دمحرم په‌میاشت داکبر پاچا دربارته ورغېء او په‌ډېر عزت بې‌هرکلی وسو بیانو بیرام خان اجازه وغوښتله چې دشریفو اماکنو زیارت وکړی، اکبر پاچاهم اجازه ورکړه، خوهغه وخت‌چې دګجرات دپتن ښارته ورسېد دهغه ځای یو پښتون مشر «بهارګ‌خان‌لوانی» دخپل‌دپلار‌دوژلو او خون‌په قصاص د همغه کال دربیعی خورپه څورلسمه دجمعې په‌ورځ پر بیرام خان یرغل وکړېء او په‌خنجر بې ووژه، لوېږی‌دی‌دشیخ حسام په‌هدیره کې(چې دهغه‌ځای له‌نومیالیو مشایخو څخه‌و) ښخ کړه سو، او بیا دحسین قلی خان خانجهان په‌زیارده مېږی په(۹۸۰هق) کال مشهدته یووړه سو، او هلته بې ښخ کېء،او قاسم ارسلان‌مشهدی دده‌دوژلو نېټه‌داسی‌په نظم کړې ده:

بیرم بطواف کعبه چون بست‌احرام
در راه شد ازشهاد تش کار تمام
درواقعه هاتفی پی‌تار یخش
گفتا که«شهیدشد محمد بیرام»

بیرام خان ددرې ژبې دشعر سره‌هم زیاته مینه‌درلوده‌له او.پخپله‌یې هم شعر وایه،او هم‌بې داستادانو په‌اشعارو کې پرځای ګوتې وهلې او دخپل‌بې کاره‌چې‌هغه بې‌د «دخلیه»په نامه‌را راغونډول.

وایی هغه‌وخت چې بیرم‌خان په کندهار کې‌و، نو همایون دا څلورېز ه ورته ولېږله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای آنکه انیس خاطر محزونی
چون طبع لطیف خویشتن موزونی
بی یاد تو من نیم زمانی هرگز
اما تو بیاد من محزون چونی

بیرام خان په جواب کی ورته ولیکل :

ای آنکه بذات سایهٔ بیچونی
از هرچه ترا وصف کنم افزونی
چون میدانی که بیتو چون می گذرد
چون می پرسی که در فراقم چونی

وایی چی یوه شپه همایون پاچا د بیرام خان سره خبری کولې، د بیرام خان ستر گی لږ پتی سوې ، همایون ورته وویل: «تاته وایم» .

بیرام خان متنبهه سو، وې ویل : «زما پاچا! حاضر یم - خوارو بدلی می دی چی د پاچهانو په ملازمت کی باید ستر گی وساتلی سی، او د درو یشانو په خدمت کی زړه، او د پوهانو په حضور کی ژبه- نو خنگه چی ستاسی سره دا درې سره صفتونه سته نو په دې کی می فکر کاوه چی کوم یو وساتم » د پاچا د الطیفه خوښه سوه او دی بې وستایه .

دده د اشعارو یو بشپړ دیوان پاته دی ، او سر بېره پر هغه د فضل او کمال او صلاح او تقوی او همت او کرم خاوند و ، قوی زړه یې درلود او تیموری کورنی ته یې دیادولو وړ خدمتونه کړی وو

ما خذونه :

۱- مآثر الامراء- ۱/۳۷۱ مخ تر ۳۸۴ مخ پورې .

۲- د د مخد الغتنامه -ب- ۳۹۳ مخ ۳- تذکره نتایج الافکار -۱۰۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۶- بیربل:

د کندهار په ښار کی نومیالی یونانی طبیب او حکیم و.

په پښتو ژبه یې لیکنی هم کولې چې د کندهار په پښتو مجله او نورو خپرونو کی چاپ سوی دی.

د (۱۳۵۰ هش) کال په شاوخوا کی مړ دی.

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۸۵مخ

۱۶۴۷- بیرنګ پشاوری:

مرزا محمدامین بیګ بیرنګ ددری ژبی شاعر اصلاً د پیښور و، خو په لاهور کی اوسېد. فاضل سړی او دښه خیال او فکر خاوند و. په طریقت کی یې د خواجه باقی بالله لاس نیوی کړی، او په شعر کی یې «بیرنګ» تخلص کاوه.

په (۱۱۲۳ هق) کال په لاهور کی دسالنډی په نارونغی سړسو، او خیر الله فداده شاګرد او سلګری یې د سړینی نېټه داسی ویلی وه: «باقی بالله شد بیرنګ در بزم بقا» دسفینهٔ خوشګو د مؤلف په نظر په شعر کی یې ښه سلیقه درلوده له، او تر «میان آفرین» چی دلاهور یانو استاد بالله کېده اوښتی و.

د «مردم دیده» دتذکرې مؤلف لیکی چی: «مر دفاضل و حکیم و شاعر بود» او د «صبح ګلشن» مؤلف بیا لیکی چی: «بخوش طبعی و بذله سنجی و مضمون آفرینی از معاصران گوی سبقت می ربود. در ابتداء بمنصبداران شاهی انسلاک داشت، آخر الامر لوای ملازمت نواب عبدالصمدخان صوبه دار کابل بر افراشت، و قصاید غرا در مدحش گاشت و ازجوایز وافره تمتع وافی بر داشت» د اشعارو یو دیوان یې هم درلود چې څلور و زره بیتونه رسېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیتونه دده دی :

دمـاغ دلـد هـی نیست آستین مـرا
دیگر به گریه میاور دل حزین مر

* * *

بر خویش رفته رفته بـرآرزوفتاد
آخر کمند رتبه او د رگلو فتاد

* * *

رفتم از خویش سوی یار سلا می گفتم
قاصد گریه روان بود پیا می گفتم

* * *

بـادام بچـشـم او مـزن دم
ای خسته چـه درد مـاغ داری

* * *

قطره قطره می باردابر تاچه میخواهد
ساقی‌اند کی دریاب کین هوا چه میخواهد

* * *

نشه حسن بعشاق چه بیرنگی کرد
خال تریاکی‌ولب‌میکش‌وخط بنگی کرد

مأخذونه:

۱- سفینه خوشگو ۵۵ مخ ۲- تذکره شعرا پنجاب- ۹۱ مخ
۳- تذکره مردم دیده- ۱۵۴ مخ ۴- صبح گلشن-۷۳ مخ

۱۶۴۸- بیقیدی بدخشی:

یو بې‌قیده‌ا وآزادمشر به‌شاعرو، په‌دری‌ژ به یې شعرو ایه‌او په(۹۵۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مړی دی-دا بیت ده ویلی :

شو خیکه دلم شیفته یک نگه‌اوست صدناز وکرشمه بدوچشم سیه اوست

ما خذ :

پښتوآریا نا دائره المعارف -۴/۴۹۵ مخ

۱۶۴۹- بې قیدی بلخی :

ددری ژبی غزل‌ویونکی شاعرو، او په (۹۰۰ هـ) کال کی مړدی .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثردرایران - ۱/۶۷۲مخ

۱۶۵۰- بیکر نیکه :

په ختیه کاکړ پښتون‌اوداحمدشاه‌بابادوختویونوسیالی‌مشراوپه کاکړستان کی‌د«جوگی» دکهاله لوړی سړی‌و،او داولسی‌مشرپه توگه ئی‌حکمرانی کوله،چی ترمړینی ورونه‌یی‌په اولس، کی،ښه،نوم پریښی دی

وائي‌چی احمدشاه بابا د کاکړودملی همکاری‌په‌جایزه کی‌د کاکړستان‌دوا کوالی بیگرنیکه‌سپارلی وی،داخبره دډوب گزیتمرپه‌لوړی ټوک که‌هم تائید سوی‌ده

مأخذ :

پښتواوپښتانه په‌سهیلی‌پښتونخوامی‌د پروفیسرسیال کاکړتالیف-۱/۱۷۶مخ شوی‌ده .

۱۶۵۱- بیکس (د سوابی) :

عبدالغفران دگل زمان زوی دپښتوژبی له معاصروشاعرانو څخه و په (۱۹۲۲ م) کال‌دمردان‌دسوابی سیمی‌په ډاگی کی‌زیږیدلی‌او تر (۱۹۷۰م) کال وروسته‌مړدی. په‌عصری مدرسوکی یې زده‌کړه‌کړی‌وه،په‌پښتوژبه یې‌هم‌شعر وایه‌او هم‌یې نثر لیکه، یوه‌بدله لری چی سریې‌دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« چې‌یې شړق دتوری خورو، دادقوم هغه سالاردی »

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۶ ۸ مخ

۱۶۵۲ - بیکسی سجاوندی غزنوی :

مولانا بیکس دلوگرد سجاوندو، او څنگه چې‌یې په‌غزنی کی‌ژوند کاوه په«غزنوی» هم‌معروف دی-لومړی په کابل کی‌دمحمد حکیم مرزا سره‌اوسېداو بیاحج‌ته وولاړ اوله‌حجه هندوستان‌ته‌ولاړ څه‌موده‌هلته اوسېد،او دحدیثوڅینی کتابونه‌یې‌لکه‌مشکوة المصابیح ، او شمایل‌النبی پرمیرمرتضی‌شریفی و لوستل او چې سپین‌ږیری سو نودخپل‌وطن خواته‌راهی‌سوخوله‌بده‌مرغه‌په(۹۷۳ ه ق) کال پرلاری په‌پښور رکی مړسود،خپل‌وخت‌نومیالی شاعرواوپه‌اشعارو کی یې«بیکسی» تخلص کاوه‌اودشعر رازرازډو لولونو کی‌لاس‌درلود.دابیتونه ددەدی :

دردیرو کعبه جزبتومائل نبوده‌ام هرجا که‌بوده‌ام زتوغافل‌نبوده‌ام

فلک‌رارسم‌بمهری‌نه‌دردوران‌سابوده که‌دوران‌فلک‌تابوده‌بی‌مهروفابوده

دبیکسی غزنوی دابدله دفخری‌اسیری‌له«ردیف الاشعار» څخه رااقتباس سوی‌ده :

تاچوگل خیمه بدشت آن‌گل رعنازده‌است جانم ازکشورتن خیمه‌به‌صحرازده‌است

عجبی نیست که دیوانه وسوداز ده‌است گر بز لف تودلم دست تمنا زده‌است

دامن شاهد گل بهر چه شدخون آلود مگرش خار تمنای تودر پاز ده است

هرنسیمی که گذ رکر دازان حلقه‌زلف دم‌زمشکین ختن وعنبرسار ازده‌است

نیست درانجمن چرخ برین مشعل‌مهر آه من‌شعله برین‌طارم‌خ را زده‌است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهکن ازمژده‌هردانه اشکی که‌فشاندا خار حسرت‌شده‌سراز دل خاراز ده‌است
« بیکسی »داده فلک ساغرعشرت‌همه را سنگ بیداد همین برقدح مازده‌است

مأخذونه:

۱-شمع انجمن-۸۲-مخ ۲- تذکره علمای هند-۳۴ مخ
۳-پښتوآریانا دائرة المعارف ۴/۵۹۴ مخ
۴-تاریخ نظم ونثر درایران -۱/۴۵۷ مخ

۱۶۵۳- بیکسی هروی :

دآزادی‌طبعی خاوند شاعرو،دتستر له‌شاره‌دهرات‌شارته‌راغلی‌و،او د لته مشته سو دا بیت دده‌دی :

نگاهداراز هوای‌گرم گلبرگ‌ترخودرا مریزای‌گل عرق بشناس‌قدرجوهرخودرا

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة المعارف-۴/۵۹۴ مخ

۱۶۵۴- بیگ‌محمد :

دیوولسمی هجری‌پیړی په ورو ستیو کلو نو کی دپښتو ژبی‌شاده‌یوشعرپه‌یوه‌جونگ کی‌چی‌په(۱۱۴۲ هق)کال کی لیکل‌سوی‌راغلی‌دی‌اوهغه‌دادی :

څه‌عجبی‌زما دیار د خولې خبری چی‌خبری یی‌ترهر څه وی ناد ری
له‌عاشق سره‌یی‌نیازو ی په‌خلوت کی و غا فل وته قهر یری لری لری
دجمال خوبی یی‌زیاتی‌دی بې حده خلقی په د یدن کړی قلند ری
د وا ړه لبی شکر ینی تر نباتو عجب غا بنی‌بې‌لکه‌سپینی مرغلری
سره باړ خوبی لکه‌گل‌وی‌دگلا بو چی‌بې‌شماره‌خوشبویی‌بې‌ځی‌له‌لری
توری‌زلفی‌بې‌په‌مخ باندی‌خوری کړی دپریشان‌زړه‌په آرام‌و ایی سندری
دو اړو وروځو یی‌لیندی بانویې‌غشی تل پرزړ نوگوزا ز و نه کا جابری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌دز‌ړونوازارمه اخله محبوبی!
خلقی‌دی‌یوخه و رځی مسافری

پوری‌و و ری‌یې‌په‌خوله کی کړ محبوبی
د ر موز خبری کله و ی ظا هری

دگومان کړی دی ماته‌په‌نظر کړه
څه عجب پټ‌سپاهی‌یې بهادری

د دیدن اجربه درکه «بیگ محمد»!
ته چې هسی د هجران غمونه نغری

ماخذ :

ادبی‌ستوری -۱۸مخ

۱۶۵۵- بیگ‌محمد‌لغمانی :

ددوست‌محمدزوی دپښتوژبی اولسی‌شاعرو،او دلغمان په‌سرکزشمتی کی اوسپد. دینی کیسی اوخیالی حکایتونه یې پراو لسی او زانوپه پښتو نظم کول‌او هم یې دحضرت محمد(ص) وفات نامه په‌پښتونظم کړی‌وه چې او س‌هم‌په‌مذهبی حلقو شهرت لری.

دی‌د(۱۲۶۴ هش)کال په‌شاعوخوا کی په‌پاخه عمرمړدی -دابیتونه دده‌دی:

راشی‌مت په‌نیکی کانی — دا ژوندون‌به‌وی‌ترکله
بیگ محمدوبنې خدایه! — ته په روی د پیغمبر!
غوږپی کښېږدی مومنانو — حکایت وایم له سره

مأخذ:

فرهنگ‌زبان وادبیات پښتو-۸۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۶- بیگی هروی :

دامیردرویش علی دبلخ دحاکم ماندینه وه، په هرات کی یی ډیر عزت او حشمت درلود، دخپل وخت دشاعرانو سره یې ښې مرستی کولې اوپه خپله یې هم په دری ژبه شعرو ایه داځلور یزه ددې ده :

آبی که فلک بلب چکاندمارا سرگشته ببحرو بر دو اندمارا
ای کاش بمنزلی رساند مارا کز هستی خودباز رهاندمارا

وایی چی کله کله به یې شراب چښل ،خوبیایې توبه وکړه یوه ورځ دبدیع الزمان په یوه مجلس کی ناسته وه، ساقی نورو ته دشرابو جامونه وو ښل خوځنګه چی دې سپرمنی توبه کړې وه نوساقی دې ته جام ورنه کړ، هغه و ،چی دفی البد یهه دابیت وو ایه :

من اگرتوبه زمی کرده ام ای سروسهی توخوداین توبه نکردی که مرامی ندهی

مأخذونه :

تذکرة الخواتین

۲- پښتنې سپرمنی - ۳۲ مخ

۱۶۵۷- بی نشان پیښوری :

ددری ژبی شاعرو ، او دده اشعار د پیښوری میرعزت الله له خولې څخه اروپدلی سوی او دابیتونه دده دی :

دلبریا که که کفش کفت خانهٔ دل است منز لګه خیال تو ویرانهٔ دل است
این زلف تاینا ک که صد حلقه میزند برهم مده به باد که کاشانهٔ دل است
ازجال بی نشان غریب ای صبابګو با یار دلنوا زکه جانانهٔ دل است

مأخذونه :

۱- پښتو آریانا دائرة المعارف - ۴/۵ . ۶ مخ

تذکره آفتاب عالمتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۸- بینوای بدخشی:

شاه خلیل‌الله دخلفه ابراهیم بدخشانی زوی ددری‌ژبی نومیالی‌شاعراو د سیراوسلوک خاوند و .

په‌طریقت کی‌یې‌دخپل‌روحانی او عالم پلارچی‌هغه هم‌شاعراو عالم‌سړی‌و سیراو لاس نیوی کړی و ،او په‌اشعارو کی یې«بینوا»تخلص کاو مـدابیتونه‌دده‌دی:

من آب‌شدم سراب‌دیدم خودرا — دریا گشتم حباب دیدم خودرا
آ گاه شدم تما م د یدم غفلت — بیدارشدم‌بخواب دیدم خودرا

عارف‌بودآنکه خویش را کرد فنا — اثبات نمود ذا ت حق را ببقا
صوفی‌است کسیکه‌خویش‌را کردثبوت — دریافت‌بخودجمله صفات و اسما

در صورت قطرمسر بسر دریائیم — تو ذره مبین مهر جان‌آرا ئیم
گویندکه کنه ذات او نتوان یافت — مایافته‌ایم‌اینکه کنهش مائیم

زاهدکه دراین سر اچه مأوادارد — اندیشه ز گفتگوی فردا دارد
گوشادبزی که‌زاهدوفاسق‌ازوست — هر جاآ بیست روبدر یا دارد

وایی چی دهجری‌قمری ددوولسمی‌پیړی‌لەشاعرانو څخه و ،اوددەداشعارو زیاته‌برخه څلور یزی‌دی‌چی‌په هغوکی یې‌هم زیاتره‌تصوفی‌مطالب‌بیان کړی‌دی.

مأخذونه :

۱-ریاض‌العارفین ـ ۷۰مخ ۲-پښتوآریانادائرةالمعارف ـ۴/۶۰۵ مخ

پایخوړ

د«ب» دردیف‌په‌دې‌پایخوړ— کی‌د«الف» دردیف‌هغه نومیالی‌راوړوچی ددی کتاب په‌لومړی، دوهم‌او دریم توک کی د«الف» له ردیفه پاته سوی دی‌ـ دادد ې دپاره‌که‌چیری داکتاب دوهمه پلارچاپیده دا نومونه به‌په‌هغه ردیف کی‌پرخپل خپل واوړلسی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۹-آدم: آ

دپښتوژبی شاعر و ، چی څو شعرونه يې د میاحسیب ګل کاکاخیل (چی په ۱۳۰۵ هق کی مړدی)
په بیاض کی راغلی دی-څنګه چی ددی جونګ زیاتره شاعرانو ددو ولسمی هجری پیړی په اوایلو کی ژوند کاوه نوداسی اټکل کاومسی چی آدم دی هم په دغو وختو کی دپښتونستان په سیمو کی ژوند ی و ، اوشهرت يې درلود .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱مخ دښاغلی زلمی هیوادمل تألیف-

۱۶۶۰-آدم:

دپښتوژبی صوفی شاعرو ، اودیوولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی يې ژوند کاوه - دده د شعرنمونه دکاسی عبدالغنی په جونګ کی (چی په ۱۱۴۲ ه ق) کال کی لیکلی سوی راغلی دی- او یویت يې دادی:

د ا بیا ن فقیر آ د م و یلـی پر خلاصه سلوک کی له نظیر

مـــأخذ:

فرهنګ و زبان و ادبیات پښتو-۱مخ دښاغلی زلمی هیوادمل لیکنه

۱۰۶۱-آدم:

دپښتو اولسی شاعرو ، چی دکندهار په ریګستان کی اوسید ، مذهبی ، عشقی او حماسی اشعار يې پرملی آهنګونو و یل ، اوشعرونه يې په عوامو کی شهرت درلوددی په (۱۳۰۲ هق) کال کی مړدی اودابیتونه دده دی :

الف وایی بل نسته ب لویه الله ت وایی توبه کاره خواره بنده

ث وایی ثابت که خپل زړه له ګناه

ماخذ :

فرهنګ وزبان وادبیات پښتو-۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۲- آدین :

د پښتو ژبې شاعر تېرسوی دی اود د و ولسمی هجری پیړی په او ایلو کی یې ژو ند کاوه اود (۱۱۴۰ هـ ق) کال په شاخوا کی یې شهرت درلود .

دده دایو شعر د عبدالغنی کاسی په پښتو جو نګ کی سته ، چی وایی :

له رو غه خلقه کناره زه سرو رگر ځم
پر زړه سی سینه ده دیارزه پرې او ترگر ځم
چې یې دزړه یقین و رځی طبیب له ماسره دی
او نور به څه لره دبل طبیب پر د رگر ځم
هغه طبیب ته په زاری کړم چی دار و سی و کا
که نه وی گانده به تر داحالو بترگر ځم
د عشق له حاله چې خبر نه وی خبر یې سه کړه
دادگنده هیر گوبه لی زه خو رم چی خبر گر ځم،
زه چې په تاپسی مین شوم ننګ و نام سی یر یښو ن
شپه او و رځ ستار په طلب لیل و نهار گرځم
پر عاشقانو تل وایه شی تهمت
او زه « آدین » د تهمتو نو پنډه سر گر ځم

ماخذ :

ادبی ستو ری ۱/۱۴ مخ

۱۶۶۳- آزاد :

د پښتو ژبی شاعر دی چی د عبدالغنی کاسی په پښتو جو نګ کی یې یو شعر راغلی دی او دښاغلی رفیع په اتکل یی شی چه تر (۱۱۴۲) هجری قمری کال د سخه ژوند کاوه شنه ریې دادی:

چی و دوست و ته رښتینی عشق ریبار نه وی
هغه رسمینه سینه ځکه ځی په کار نه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه خندا به يې مقصود ته رسوی چيری ؟
چې په ژړا يې دواړه سړې سترګې خمارنه وی
هغه ژوندی په معنی سړ باله شی
چې په گوگل کې يې ذکر دندو کارنه وی
چې د حق مينه يې په زړه روزی نه شوه
دی په مثال د چهار پادچا په کارنه وی
او چې ستا په دربار و نمانځه، هغه و نمانځه شو
داګناهونه يې هر ګز دچا په شمارنه وی
« آزاده » مت په شريعت کړه يا ره
د سولا مينه چې روزی شی هغه خوارنه وی

ماخذ

ادبی ستوری - ۱/۱۶ مخ

۱۶۶۴- آزاد خان خټک :

د خوشحال خټک زوی اودد وی د کورنۍ د نورو غړو په څیرد پشتو ژبې شاعرودده شعر متفرقی توټی لږ لږ سوی دی چې یوه دالاندی توته يې د خپل ورور اشرف خان هجری په وېرنه کې (چې په ۱۱۰۶ هـ ق کال مړ دی او يادې ده :

د هجرت يې زرسل شپږو
اشرف خان چې فوت شو يا ره

«غم اندوه» دده تاريخ دی
که حساب کړی و يې شماره

ماخذ :

تاريخ مرصع - د پښتو چاپ ر- ۴۸۷ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۵- آزاد خان سا پی :

مولوی آزاد خان د سحب الدین زوی په خټه سا پی په (۱۳۰۵ هـ ش کال د کاپیسا دتگاب په لنډ اخیل کلی کی زیږیدلی او د پښتو ژبی شاعر و . متداوله علوم یې دهغی سیمی له پوهانو څخه سولوستر، و ، او پر اولسی او ژانو یې شعر و نه و یل، او کله کله پر کلاسیک طرز غزلی او څلو ریزی و یلې .

دده د اشعار و یوه کوچنی مجموعه راغونډه سوې ده، او نور اشعار یې د خلکو په خولو کی دی .

مولوی آزاد په (۱۳۰۵ هـ ش) کال کی مړ دی - دا بیت دده دی :

آزادی د آزاد خان ده په کلام کې
دی په سوال شر مېږی د پر له خپل شرفه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۴ مخ .

۱۶۶۶- آزاد کوهاتی :

د پښتو ژبی شاعر و ، او دلری پښتونخوا په « کوهاټ » کی او سېد، دی په خپله خپل ځا د ا سی ښیی : پښتون په ما باندی څه سشندی څه نخرې کړی یاره چې د « کوهاټ » د رودیو اوس له ما کېږی جدا د پښتانه ظالم له لاسه ولې نه ژاړم په دخپل وطن ګل او ګلزار اوس له ما کېږی جدا

دده اشعار په « جشن نوروزی » کی راغلی او څنګه چې ددې کتاب زیاتره شاعران د « نوروز » شاعر د عصر دی نو له دې « کبله آزاد » هم د نوروز د عصر او دده ادبی مکتب شاګرد ګڼل کېدای سی .

آزاد دخپل شعر و نه په هندی راګونو سم و یلی، خو بیا یې هم د پښتو ښېګڼې و رسره ساتلی او په خپلو اشعارو کی یې د نورو ژبو لغات او تر کیبونه د پر کم راوړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

داده دده د کلام نمونه :

شه پرې پو هېږ م چې هر یار او س له ما کېږی جدا
های ارمان هغه دلدار او س له ما کېږی جدا
او س د رنګ ساعت له عز یز انو نه جدا به شمه
و لې نه ژ ار م مو ر او پلار او س له ما کېږی جدا
بېلتو ن په ما باندی خه شندی خه نخرې کړی یار ه
چې د کو هاټ د ر او د یو ار او س له ما کېږی جدا
د بېلتانه ظالم له لاسه و لې نه ژ ار م به
د خپل و طن گل او گلز ار او س له ما کېږی جد ا
ن محکه ناست یمه په څنګ ف راق ژ ړا کو مه
چې رشک گل پری ر خسار او س له ما کېږی جدا
له تا جدا به شی « آ ز اده » دا « حید ر » او « سرو ر »
های ارمان گل نگار او س له ما کېږی جدا
دوی نو ری بدلی یې د « ادبی ستو ری » په کتاب کې راغلی دی.
ماخذ :

ادبی ستو ری - ۱۰۵/۱ مخ

۱۶۶۷ - آزاد گل (میا) :

په خټه کاکاخیل د خپل و خت ښه عالم او هم د پښتو ژ بی شاعر و .
پلار یې مطهر گل نومېد ، اودی په (۱۰۹۵ م) کال د کاکاصاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیارت په کاجی خیل کې زیږېدلی او په (۱۹۰۰م کال کې مړ دی، دینی علوم یې دهند په دیوبندمدرسه کې او د طب علم یې په دهلی کې زده کړی وو، اوچې بیرته خپل ټاټوبی ته راغی نو د مردان په سیمه کې یې دیوه روغتون بنسټ کښېښود، او دهغه ترڅنګه یې یوه مجله د «افغان» په نامه خپره وله.

په پښتو اوارډو کې په لیکونکی و، په شعرو کې یې اولسی او اجتماعی مضامین ډېر وو، دا بیت دده دی:

ډاکارونه دقدرت دی آزاد ګله

رازدخدای دمعرفت دی هویدا

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۱/۴ مخ.

۱۶۶۸- آصف خان جندولی:

د پښتو ژبې اولسي شاعرو، او د پښتو نستان په جندول کې اوسېد، او په اشعارو کې یې مذهبی او عشقی مضامین راوړل او پر اولسی او زانو یې ویل. د (۱۳۲۰هـ ش) کال په شاوخوا مړ، او داسرو کې دده دی:

چې ځمکه شی لینده آسمان یې ژی و پښتونکی خدای شی -

پیغمبر به نیسي ډال و رته

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۱/۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۹- آفتاب پری پیشوری :

یوه هنرمنده شاعره وه چې د(۱۳۰۰ هـ ق) کال په شاوخوا کې يې د پېښور په سیمو کې ژوند کاوه، او دهندی موسیقی پر مقامو یې غزلی ویلې، او خو غزلی يې په « بهارگلشن » نومی کتاب کې چاپ سوی او هم يې دشعر نمونه د«ادبی ستوری » په دو هم توک کې راغلې ده. دابیت د دې دی :

ډېره به‌شې آخر «افتاب پری » له‌دغه غمه‌ته

ستاپه مثال خوک په‌عشق کې‌سرگردانی دی

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۱/۵مخ.

۱۶۷۰- آنخون خټک

د پښتو ژبې اولسی شاعرو، او پر اولسی وزن يې‌شعرونه ویل،دده یوخه اشعار د«گلزار پښتو» په کتاب کې‌چاپ‌سوی‌د دده ژوند د دیر لسمی هجری پېړی په پای او د څورلسمی هجری پېړی په سر کې ا ټکل کېدای سی- دا بیت دده دی :

خال دی ایښی په‌جبین نوم دی خور په روی زمین

زبا پیر یحی‌الدین د«آنخون » دخولې گفتا ردي

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۱/۶مخ

۱۶۷۱- آیتی هروی

دخپل وخت ددری ژبې نومیالی شاعرو، په ښرات کې اوسیده ،لومړی يې په اشعار و کې « نرگسی » تخلص کاوه او بیا خپل تخلص په «آیتی» واړاوه، او د ده معاصرینو پوری تړلې دهچې هر وخت به يې د یوچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌شعر کی یو باریک مضمون و سوندهنه یې دستی په نظم کاوم خو په‌هر صورت دی دخپل وخت له زبردستو غزل ویونکو څخه گڼی سوی دی او دده داشعارو دیوان سته- او په ترکی ژبه یې‌هم شعر وایه.

مأخذ:

تاریخ نظم و نثر درایران ۱/۳۳۰مخ دسعید نفیسی تألیف

۱۶۷۲-ابا:

الف

دا باحیلو پښتنو مشرنیکه و، چې پخه زامن یې درلودل:

شاه بیگ، شخالی، شرغا، خاسی او اسماعیل.

او نیاددې نورو زامنو په‌نامه په‌پښتنو کی‌ځانته ځانته خپلو نه‌سته.

مأخذونه:

حواشی-تواریخ حافظ رحمت خانی -په‌اردو، ۶۳مخ.

۱۶۷۳-ابابکر کندهاری:

د بایزید روښان د تحریک له مشرانو څخه و، په کندهار کی زیږیدلی او د یوولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی یې ژوند کاوه: په‌دینی‌او شرعی‌علومو کی‌یې‌څه مطالعا درلودله. د روښانیانو دسلی، روحانی او تصوفی تحریک ملگری سو، او یو کتاب یې«مزآة العارفین» په‌نامه نظم کړ. تصوفی اشعار یې‌ویل، او په‌تصوف کی‌د وحدة الوجود یانو له‌دلی څخه گډل کیږی- دابیت دده دی:

خیرلږیان‌یې کړوروراندی احداددخدای و ته سجده کړه

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۴-ابراهیم:

د پښتو ژبې شاعرو ، پادرې هیوز د ده یوه بدله د خپل کتاب «کلید افغانی» د «چمن بی‌نظیر» په (۳۸۹) مخ کې د «براهیم» په نامه ته اخیستی ده. نو ځکه دی ددې کتاب د «ب» په ردیف کې د «براهیم» نامه تر رجوع وسی او هلته د ی هغه غزل و لوستل سی .

مأخذ

کلید افغانی - چمن بی‌نظیر - د کابل چاپ - ۳۸۹ مخ.

۱۶۷۵ابراهیم خلیل:

د پښتو ژبې اولسی شاعر په خټه خلیل موسندود پښتونستان په «سترانې» سیمه کې ېې ژوند کاوه - داولسی آهنګونو سره سم ېې شعرونه ویل، او د حافظ عظیم ګنډاپوری (چې په ۱۳۲۱ هـ ق) کال مړ دی له پیرانو څخه ګنلی سوی دی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۸/۱ مخ .

۱۶۷۶-ابراهیم شاه کالوخانی:

د پښتو ژبې حماسه ویونکی او داستان جوړونکی شاعر و، د پښتونستان د کالوخان په سیمه کې اوسېد .

ده حماسی شعرونه زیاتره د افغان او انګریز د جګړو د قصو په باب کې دی . د «یوترابان» قصه هم ده ده. تر (۱۲۸۰ هـ ق) کال پورې ژوندی و .

دا بیت ده دی:

دابراهیم شاه د کالوخان قوت معلوم شو کوی شعر په دې قصه ېې ښکاره نوم شو

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۹/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۷-ابرهیم متی زی :

د پښتو ژ بی غز ل و یو نکی شا عرو ، او د یوو لسمی هجر ی پیړۍ په شاو خوا کی د پیښور په لتو کی او سید. په طریقت کی د چشتیه طریقې پیرو و دابیت دده دی :

ابراهیم څکه د آشنا په کوی داخل شه چې یې عشق شه په دالار ر هنمون و ر وورو

مـأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۸ مخ

۱۶۷۸-ابن یمین شنوازی

دا میر حبیب الله خا ن(۱۳۱۹-۱۳۳۷ هق)دو ختود پښتو ژ بی شا عرو ،دشینوار و په لوی اپاپین کی او سید، او پر کلاسیک طرز یې شعرو نه و یل ، او په شاعری کی د رحمان بابا پیرو و .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۹ مخ

۱۶۷۹-ابو احمد بستی :

دخپل و خت نومیالی محدث او اصلی نوم یې محمد د ابرا هیم زوی او دجناح نسبی او کنیت یې ابواحمد بستی و .

په (۳۴۶ ه ق) کال دبغداد له لاری حج اوته تللی- حدیثو نه یې له اسحق بن ابراهیم القاضی البستی او صاحب احمد بن آدم څخه زده کړی و و .

مأ خذ :

دسیستان څینی پخوانی مشاهیر-۱۱ مخ دښاغلی ز هری لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۰ـ ابو بکر جامی :

دمولانا عبدالرحمن جامی هروی له نژاده دښومعنوی او صوری کمالاتو څښتن په تېره يې يا په ښه خطليکلو کی لوی لاس در لود ـ هغه و خت چې يې له خراسانه کردستان ته مهاجرت و کړ ء هلته يې په «سيلميه» مدرسه کی ځای و نيو، د پر شاگردان پر اتول سول او خصوصاً د نستعليق په خط کی يې د پری استفادې ځينی و کړې، او هلته يې د خط ښې ښکلی توټې او رقعې پر ښوولې دی په (۱۰۷۷ هق) کی مړ سو.

مـــأخذ :

خطو خطاطان ـ ۱۲۳ مخ دابوالقاسم رفيعی مهرآبادی تأليف .

۱۶۸۱ـ ابو بکر محمد بلخی :

دعلی زوی ، دطرخان نمسی ، دعبدالله کړوسی و دجياش کوسی دخپل و خت له مجد ثانو څخه و ، او په ابوعبدالله بلخی بيکندی هم ليکلی سوی دی څه موده په شام او مصر کی او سېد، او ز ياتره ليکنی يې په کوفه او بصره او بغداد کی کړی دی .

د (۲۷۸ هق) کال د رجب په مياشت کی مړ دی .

مأ خذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ مخ دمعجم البلد ان په حوالة

۱۶۸۲ـ ابو بکر (ميا)

ميا ابوبکرد ديرلسمی هجری پيړی له پو هانو او روحانيونو څخه و ، د پښتو نستان په «گوجر و گړهی» ا وسېد ، او په (۱۳۰۹ هـ ق) کال کی مړ دی ـ دی په پښتو ژ به ليکنی هم لری .

مـــأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ـ ۹۱/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۳ـ ابوالحسن هراتی :

دپښتوژبې لیکلوال قاضی خیرالله پیښوری لیکی چې ملا ابوالحسن هراتی « کلیله و دمنه» په پښتو رااړولی وه .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۰ مخ

۱۶۸۴ ـ ابوعبدالله محمد بلخی:

دفضل زوی او دعباس بلخی نمسی دخپل وخت له نومیالیو صوفیانو او مشایخو څخه و . په (۳-۴) هجری پیړیو کی اوسید .

له بلخه څخه وایستل سو ،سمرقندته ورلاړ ،اوپه (۳۱۹ه ق) کال مړ دی .

مأخذونه:

۱ـ الاعلام زرکلی-۷/۲۲۱ مخ

۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ «

۱۶۸۵ـ ابوعلی حسن بلخی :

دشجاع زوی اودرجا بلخی نمسی د خپل وخت نومیالی و ،اوپه (۲۴۴ه ق کال په نهه څلویښت کلنی کی مړ دی.

مأخذونه :

۱ـ دد هخدا لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ مخ

۲ـ معجم البلدان ـ

۱۶۸۶ ـ ابوعلیشاه (سید) :

سیدابوعلیشاه دسید امیرالدین زوی دپښتو له خورو څ بوشاعرانو څخه و ، دی په (۱۸۳۳م) کال دپیښور دشبقدر په اسلام آباد کی زیږیدلی دی. دینی علوم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په «کتوزی» کی لوستی اوخه شوده هم په «پنډیالی» په تدریس اوتألیف بوخت وو.
دی د برتألیفات لری چی مشهوره یې دا دی :

۱ـ جنگنامهٔ حسنین

۲ـ مناقب غوث الاعظم. (رح)

۳ـ وفات نامه

۴ـ قصهٔ جابر انصاری .

۵ـ کلیله و دمنه .

۶ـ لیلی و مجنون .

۷ـ نصیر بربری .

۸ـ قصهٔ قهقه .

۹ـ قصهٔ شمشاد.

۱۰ـ قصهٔ سرغایی.

۱۱ـ بختیار .

۱۲ـ سیر حاتم .

۱۳ـ آدم و در خانی .

۱۴ـ قصهٔ دل افروز .

۱۵ـ جنگنامهٔ محمد حنیفه.

۱۶ـ جنگنامهٔ شیرعلی .

۱۷ـ جنگنامهٔ کلان .

۱۸ـ دیوان سید .

۱۹ـ در مخمل

۲۰ـ مناجاتونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددده په دیوان کی بدلی او اشعار دپښتو پراو لسی او ۷ انوهم سته .

دی په (۱۹۳۰م) کال کی مړسو، او دابیت دده دی :

که بنکا ره دی په چمن شی د نخ گل په نار وسو رور الحی و ژله بلبل

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۰مخ

۱۶۸۷-ابوعلی شقیق بلخی :

دابراهیم ز وی او دعلی از دی بلخی نسبی په دو همه هجری پیړی کی دخراسان له لویو نومیالیو صوفیانو او عارفانو څخه و .

دمړینی کال یې ذهبی (۱۹۴ هق) او دوفیات خاوند (۱۰۳ هق) لیکلی دی .

مأخذونه :

۱-الاعلام-دزرکلی-۳/۲۴۹ مخ

۲-لغتنامه-ب- ۲۳۸ «

۳- طبقات الصوفیه

۱۶۸۸-ابوعلی عبدالله بلخی :

دمحمد بلخی ز وی مشهور په «بلخی» په دریمه هجری پیړی کی دبلخ له نومیالیو مجد ثانو څخه و .

ماخذونه

۱-الاعلام-دزرکلی -۴/۲۶۱مخ

۲-تذکرة الحفاظ - ۲/۲۳۳«

۳-لغتنامه-ب- ۲۳۸ «

۱۶۸۹-ابوالفتح البستی غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی دو ختونومیالی شاعرو ، په دری ژ به یې خواږه شعرونه وویل، دده زیات اشعار دعرفان او توحید په باب کی وو-د (۴۰۰ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوچنی اختر په میلشت مړی- لکه چې یو شاعر دده د مړینې نېټه داسې په نظم کړې ده :

شیخ عالیقدر مجدالدین ابوالفتح آنکه بود — مقتدای اهل فضل وسر اهل کلام
چار صد باسې چواز تاریخ احمد در گذشت — در مه شوال رحلت کرد تادار السلام

مأخذ

مفتاح التواریخ -۳۸۰ مخ

۱۶۹۰- ابو القاسم عبدالله بلخي :

د احمد زوی او د محمود د کعبې بلخي نمسی د درېیمې هجرۍ پېړۍ په پای او د څلرمې هجرۍ پېړۍ په سر کې له معتزله اماما نوښته و .

مأخذونه :

۱- الاعلام- د زرکلي -۴/۱۸۹ مخ

۲- تاریخ بغداد- ۹/۳۸۴ «

۳- د د هخدا لغتنامه- ب- ۲۳۸ «

۱۶۹۱- اتکړ مولانا- یا- ارکړ مولانا :

د تیراد او ر کنړو او سېدو نکی د څپل و خت له نومیالیو غازیانو او مجاهدینو څخه و ، چې په شیخ المشایخ مولانا اتکړ- یا- مولانا ارکړې شهرت درلود ، او د سواد د باباجي صاحب مشر خلیفه او مأذون و ، مزارېې د شلمالی و زیرستان د دوړ د قبیلې په سیمه کې دی .

مولانا اتکړ په ۱۸۷۸ م کال د بنو او د تل په مېنځ لاره کې د پرنګیانو پرلښکر یرغل و کې د اوانګریزی پوځ ته یې زیات تاوان و رساوه ، او خو ننګیالی غازیان هم شهیدان سول . بیا په ۱۸۸۹ م کال یې د دوو سو و زیرو ، مسیدو او دوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاز یانوسره دتل په اته سیلی و. اتن په سپری نوسی کلی کی پرانگریزانو حمله و کړه ، په کیمپ و رننوتل لاس په لاس جګړه و سوه او دانګر یزانو ا وه شپیته تنه جګړن یې و و ژ ل .

په دی توګه نومالانا اتکړ- یا-ار کړ له هغونومیالیو مجاهدینو څخه و ،چې دژوند ز یا ته برخه یې په غزاګا نو کی تیرمسوې و، زه او په پای کی هم شهید سو .

مأخذ :

پښتانه- دوتهوک -۲۱۳ مخ د کابل چاپ .

۱۶۹۲-احسن :

د پښتوژ بی عالم شاعر میناغلی همیش خلیل لیکی چې :

«دحالاتو یې هیڅ پته نه لګی صر ف هم دغه دوه غزل یې په لاس را غلی-داسی معلومیږی چې «احسن» یوعالم سړی اود یومقلدشاعر په حیثیت پښتوادب کی دښکاره مقام خاو ندو، وداشعار و اسلوب یې دخپل و خت دپښتنی روایا توپه بنیاددی » دادوی بدلی دده دی :

- ۱ -

. . . . . کړم

خپل قسمت دیار دمینی انفعال کړم

دتصویر په شان یې ساه در ته و لاړ یم

دبوسې زکوه و باسه در ته سوال کړم

چه سی یار له غمازناست و لید په ستر ګو

دساهی په طوری یې په تیغه حلال کړم

ښار دزړه سی کړه تالا سپادتر کو

بی تقصیره بیګناه یې ز ه تالا کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده‌د کبر کاسه تل مدام نسکوره
څکه غم دیار دحسن دی زوال کړم
چی معدو مه شوه و عده دو صال څکه
تسله دی خو رخاطر څخو په فال کړم
اته واپې چې در از پرده پوشي کړه
زه «احسن» یې څکه بندله قیل و قال کړم

- ۲ -

چی پنهان رانه داستابکلی رخسار دی
له ژوندونه می نور مرګ و ته تلوار دی
په امیدستادر اتلو گلستان گل شه
د ست بسته پرته و لاپسرو چنا ردی
چی شهرت می ستادسینی خدای نصیب کړ
او س په بیار ته جار وتل راته دپرعاردی
چه په خوله دی رقیبانو ئی تل زور وي
عاشق څکه دمنصور غوندی سنگسار دی
یوځل تا دسرو لبانومی راکړی
لاتراو سه می په سرکی داخمار دی
چی دستاله وصله زه یم محرو م شوی
تول صورت می دی تبجن زړه می بیمار دی
که رسن دزلفوور کړی خوار «احسن» ته
په محیط در یاب دعشق کی گرفتا ردی

مأخذ :

ورکه خزانه - ۲۰۵/۲ مخ دښاغلی همیش خلیل تالیف دپیښور چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۳ـ احمد تراهی:

دپښتو ژبی شاعر او په (۱۲۹۳ھ) کال دلری پښتونخوا په «تراهی» نومی ځای کی اوسیدا وپه همدی ځای کی یې په یوه جومات کی امامت کاوه ـ دی تکیوته دی په خپله داسی اشاره کوی:

تراهی و، کی می مقام دی	خبر دار پرې خاص وعام دی
په مسجد کې کی امامت کړم	خپل مولی له عبادت کړم
سنه د ری نـو ی یـو ز ر	دوه سوه نور کړه برا بر
څـلو رمه د شعبا ن و ه	په قدرت دپاک سبحان وه
توقف کړه ای احمده !	و ړاندی تا لره دمه د ه

دەپه همدی کال او همدی ځای کی دوی پښتورسالی چې یوه «خوابنامه» او بله «فالنامه» نومېږی دپښتوپه لنډه مثنوی په نظم کړی اوپه یوه وقایه کی خپری سوی دی چې نمونی یې دا دی :

له خو ابنا می څخه :

پس له حمده له صلوته	را شه غوږو نیسه ما ته
چی باعث په بنده راشی	نور یې خدا ی ته التجاشی
هر انسان لره خطاشته	لـه مو لی ځنی عطا شته
القصه بکوم خوابنامه زه	و رسر ه ضـم فالنامه زه
چی پښتوته شی اسانه	په فا رسی ده قدر گرانه

له فالنامی څخه :

پس لـه دار نگه کلامه	وا یم تا وته نیکنا مه
اوس می دار نگه فکرت دی	فالنا مې وته حاجت دی
نقل دی له نصر الدینـه	اې زما و ر و را مینه
د ه و یلی دی دا شان	په ترتیب سر ه اسا ن

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحه دی له یوه وا ر ه ولولی ای بر خو رد اره
بیاسائل ته دی ای جانه امـر و کـا د دی شا نه
چی‌دښی لاس گو ته کښږده په‌یوحرف باندې یې پریږده
پس لسه هغـه مقـر ر ه گو تی لاندی کړه نظره
چی کوم‌حرف‌دی‌لاندی‌ښکلی نظرو کړه‌لا ندی غـلی
له پای څخه :

پس‌له‌دې‌می اختتام دی بیا هر چاته می سلام دی
د اسلام علی الد وا م په هر چا په خاص و عا م
مختصر می کړه ابیا ت چی کتاب ترې نه شی زیات
مسمی‌یم په « احمد » په‌نامه‌دمحمد

مأخذ :

ادبی ستوری -۱/۱۱۱مخ

۱۶۹۴-احمد تیراهی :

گـل احمد مشهور پـه احـمـد تـیراهـی دعـبدالکریم زوی پـه خټه خلیل دپښتوژبی ښه شـاعرو ، پـه (۱۲۴۲ه ق) کـا ل د پیښور د سیمو په « سپینه ډهیری » کی زیږیدلی د ی - دینی علوم یې لوستی وو ، او تر هغه و روسته یې تد ریس کاوه او په تألیفو بوخت وو . بیاپه «تیراهی» سیمه کی میشته سو ، او همله یې امامت درلود. ددهژوند تر (۱۳۰۱ه ق) پو ری یقینی دی .

احمدپه خفیف بحرمثنوی کی دپر اثارلری چی مشهوره یې دا دی :

۱-قصص الانبیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـقصه شهزاده رت و پدمن.

۳ـقصه طوطی مینا.

۴ـذخیرة القراء .

۵ـهدایت المؤمنین.

۶ـفالنامه و خوابنامه.

۷ـقصهٔ جمجمه

دابیتو نه دده دی :

تیراهی کی سکونت کړم

هم پیشه دامامت کړم

یم په اصل کی خلیل

و ایم تاته اوس دلیل

سفید دهیری کی می شه جددی

خاص بنده د پاک احددی

فرزند یم د عبد لکریم

که ایمان می شی سلیم

مـــــــأخـــــذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۴مخ

۱۶۹۵ـ احمدجان غاځی:

د پښتوژبی اولسی شاعر، په ختیه الیسنگی غاځی و ، اود غاځیوپه «پټله» کی اوسیدشوونه یی پرملی آهنگور غول .

په (۱۲۷۰ هش) کال کی زیږیدلی اوپه (۱۳۴۰ هق) کال کی مړدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیت‌دده دی:

دهلکۍ‌توری‌سترګی‌توری‌یې‌و ر و ځی‌دی نور و بنویې‌رانه‌ایستی ډډو زی‌دی

مـأخذ:

فرهنګ‌ز بان و ادبیات پښتو-۱/۱۷مخ

۱۶۹۶-احمد (ملا) الینګاری:

ددینی علومو طالب او دپښتو ژ بی او لسی شاعرو ، پلار یې محمد حسین نومېداو دلغمان دالینګار په‌شاهی کی اوسېد .

په(۱۳۰۱ هق) کال‌ز یږېدلی‌اویه)۱۳۴۵ هـ ق) کال کی‌مړدی.شعرو نه‌یې براولسی و زنوو یل-دابیت‌ددەدی:

ما نـن و لید ه هـغه د لـبر شین خال‌یې‌ایښی دزنی پرسر

مـــأخذ:

فرهنګ‌ز بان‌و ادبـیات‌پښتو-۱/۱۶ مخ

۱۶۹۷-احمدجان (ملك):

ملک احمـدجان د ملامحمد زوی او درا ز الدین لمسی‌په ختەساپی دخپل وخت او خپلی سیمی مخو رسړی و ، او د لـغمان دسرکزپه احمد زیـوکی اوسېد- په پښتو ژ به یې شعرو نه وایل ، غزلی او قصیدې لری - اشعاریې د هیواد په مطبوعاتوپه‌متفرق ډول‌خپاره‌سوی-او دی‌په(۱۳۲۷ هش) کال کی مړدی دابیت دده دی :

احمدجانه دیوانه‌دی‌خلق بولی که‌په‌عقل افلاطون شي‌یا بهلول

مأخذ :

فرهنګ‌زبان‌وادبیات‌پښتو- ۱/۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۸ـ احمدجی :

دمحمدشاه‌گل زوی‌دپښتونثرلیکونکی و ،یوی کتاب‌یې‌د«مفید المبتدین» په‌نامه په(۱۳۲۵ هق) کال دصرفی قواعد و په باب کی لیکلی‌و .

مـــأخذ

فرهنگ زبان‌و ادبیات پښتو-۱/۱۸ مخ

۱۶۹۹ـ احمدخان :

داحمدشاه بابا دوخټود پښتوژبی شاعر تېرسوی دی(۱۱۶۰-۱۱۸۶ هق) دده خطی اشعار لیدلی سوی‌دی‌او دابیت دده دی :

احمدخانه هرسړه‌هله پوښی‌چی دعمرتار یې‌پرې شی‌په‌مقراض

مأخذ

فرهنگ زبا و ادبیات پښتو-۱/۱۹ مخ

۱۷۰۰ـ احمدداودزی :

دیوو لسمی هجری پیړی‌له‌نو میالیو صو فیانو اومشایخوڅخه‌و،اود«شیخ احمدداؤ- دزی» په‌نامه یادیده-دپښتورپه سیموکی‌او سیداوپه تصوف کی دنقشبندیه‌طریقې پیرو و ،سربېره‌پرتصوف یې‌په‌پښتوژ به‌شعرو نه هم‌و یل ،او یوکتاب‌یې‌د«الشرایع و الاحکام» په‌نامه‌په پښتونظم کړی و .

په(۱۱۱۸ هق) کال‌مړسو، اوددا‌ؤ دزی‌په محله کی ښخ دی .

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۵ مخ

۱۷۰۱ـ احمد (شیخ) لودی :

شیخ احمدلودی دشیخ سعیدلودی زوی داوومی هجری پیړی‌له نومیالیوپوهانو اومورخانوڅخه‌و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دەپه (۶۸۶ هق) کال کی یوگټور کتاب د«اعلام اللوذعی فی اخبار اللودی» د ملتان دلودیانو پښتنوپاچهانود کهاله په باب لیکلی و، چی کامران خان دسدو خان زوی چی په ښارصفا کی اوسید، پخپل کتاب« کلید کامرانی» کی هغه ته حواله ورکړې ده، اودپټی خزانې مؤلف محمد هوتک بیاد هغودو اړو کتابویادونه کړې ده، اود شیخ حمیداوشیخ رضی لودی دژوند حالات یې له همهغو کتابو څخه را اخیستی دی.

مـــأخذ:

پټه خزانه ـ د کابل لوړی چاپ ۶۷ مخ

۱۷۰۲ ـ احمد غوری:

د پښتو ژبی د ستر نامتو لر غونی شاعر « ښکارندوی » د پلار نوم و، چی دغور په« فیروز کوه» کی یې دهغه ځای د کوتوال حیثیت درلود، اوپه پټه خزانه کی یې یادونه راغلې ده.

مأخذ:

پټه خزانه ـ د کابل لوړی چاپ ۴۷ مخ

۱۷۰۳ ـ احمد کندهاری:

دخپل وخت عالم او د پښتو ژبی فاضل شاعر، او په شعر کی د پیر محمد کاکړ دادبی مکتب پیرو و. تر (۱۰۱۲ هق) کال پوری یې ژوند یقینی دی ـ ده د اشعار و یوه دیوان درلود، اودوه نور اثره یې د«حقیقت الاسلام او «علم و عمل» په نامه هم لیدلی سوی دی.

مـــأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۲ مخ

۱۷۰۴ ـ احمد گل ټکړی:

په پښتو نستان کی اوسید ـ دنولسمی عیسوی پیړی په شاوخوا کی یې ژوند کاوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانانواو انگریزانو ترمنځ د(۱۸۵۷ع) کال دجګړې قصه یې په نظم کړې وه چې دار مستترخټیځ پوهاند هغه په خپل کتاب «دپښتنخوا دشعرها رو بهار کی ر او ړې ده چې دایی دپای بیتو نه دی :

بهاولپور کی فرنګی یوی و رځ دتوره و که لاف
داملک دپیښا و ر دی رب و ر کړی دی انصاف
ګراته دی په ایرو کسی که ځوک پیښ شی پرې صراف
ویل داحمدګل خلق په بیعه لکه در که

علاوه پردې یې په یوه چاربیته کی دامیردوست محمدخان اودسیکانوجګړه هم نظم کړې ده چې هغه هم دار مسترپه خپل کتاب کی راوړده چې لومړی بیت یې دادی :

چاوې چې دوست محمدغازی سنبال شه په کابل کی
خیژی دلښکر وبادشاه په قندهار زوګایی

مـــــأخـــــذ:

دپښتنخوادشعر هارو بهار ـ دکابل چاپ ۱۲، ۱۳، ۱۴ مخونه

۱۷۰۵ ـ احمدګل سلیمانخیل :

دغازی امان الله خان په و ختو کی چې دپښتو ژبی دپاره په (۱۳۰۱ ه ش) کال دکابل دارګ په «شمالی برج» کی یوه علمی او تحقیقی ټولنه جوړه سوه او «مرکه دپښتو» و بلله سوه داښاغلی دهغی سرکې غړی و ، چې دپښتوژبی دکتابود لیکلو دمواد و او لغاتو دراغونډو لوپه لاره کی یې زیار ایستلی دی ، اوپه هغه مرکه کی یې دسلیمانخیلو دلهجې نمایندګی کوله.

مأخذ:

یوازنی پښتو ـ دکابل چاپ

۱۷۰۶ ـ احمدنور آ ښګر :

د(۱۳۰۰ ه) کال په شاو خوا کی یې پر اولسی اوزانو پښتوشعرو نه و یل، او دلغمان په مرکز کی اوسېد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتودده دی :

زه‌احمدنور آهنگرپه ژړاژاړمه له‌لویه خدایه ځنی خپل ایمان غواړمه

له‌بی وفاو نی دنیا نه لاړمه هغه‌ملک چی مالید لی سواری دی‌پکی

مـــــأخـــذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۳ مخ

۱۷۰۷ـ احمدی عبیدالله :

د لوی عالم او عارف میا محمد عمر څمکنی زوی و ، چی پښتو ژبه یی شعرو نه ویل ، په غزل کی یې « غریب او په قصصو کی یې «احمدی» تخلص کاو مـپه(۱۱۰۰ هق) کال ژوړېدلی او دمتداو لو علومو ترلوستلوو روسته یی در وحانیت خواته مخه واړوله ، او دادب او بلاغت پر فنونوسربیره یې‌په تصوف کی‌هم لوړمقام ومونده، دده‌دآثار مشهور دی :

۱ـ هشت بهشت . ۲ـشمایل نبوی ۳ـقصهٔ‌جهاندار . ۴ـدیوان

دده‌ژوندتر(۱۲۳۳ هق)پوری‌یقینی دی‌ـاو دابیت دده دی :

ترقیامته‌به په‌خودپس‌له‌دې نشی چی غریب‌دی‌په‌دید دخپل‌نگار مست

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-/۲۳ مخ

۱۷۰۸ـ اختر محمد شینواری

د پښتو ژبی شاعر و ، او په موسیقی کی یې لاس درلود د پلار نوم یې شیر زاده او په ختمه میا خیل شینوا ری و. په (۱۹۰۸م) کال په «لوارګی» کی ژوړېدلی‌او په(۱۹۴۷م) کال‌په لوارګی کی سړاو همهلته ښخ دی اخترمحمد ټوکی‌او بدیهه ویونکی سړی‌هم و ،او دده‌زیات شعرو نه دپښتو پر اولسی‌او زانوسم‌وو .په‌شعرو کی‌یې‌هم‌تصوفی هم‌عشقی‌او فکاهی‌موضوعات‌بیانول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتونه‌دده دی :

په‌بازار کی دوصال‌می دهستی‌پنگه تالاشوه

په‌اوړه کلی ماشومه په‌پسرکی په‌خندا شوه

دهجران داور پوښتنه دی‌له خپلو شونډو وو کړه

په سوال چی‌دوصال دی‌سره‌لمبه مخ کی پیداشوه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۶ مخ

۱۷۰۹ـ اختر (ملا) :

ملااختر ددولسمی هجری پیړۍ په شاو خوا کی په کندهارکی اوسید، اودخپل وخت د پښتو لیکوال و، اود پښتو په تاریخ کی یې مطالعه درلودله‌او دپښتنو دتاریخ په‌نامه یې‌یوکتاب تألیف کړی‌و، چی‌انگریزمستر بیلویې‌د « تاریخ‌ملااختر » په نامه‌یادوی. د«یوسفزی‌افغان»دکتاب‌مولف‌هم‌د «تاریخ‌ملا اختر» نوم‌دپښتو په تاریخی کتابوکی یادکړی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۲۷ مخ

۱۷۱۰ـ اختو سنځر خیل

اخترمحمد مشهور په « اختو » دکاکړو په سنځر خپل تبرکی نومیالی مبارزو، چی د یر غلګرو پرنګیا نو سره یې مبارزی کړی وې ، چی دهغه ځای‌خلکو په کاکړی غاړو کی ښه‌ستایلی دی‌چی وایی :

جنګ کوی اختو په کښې — پرو خلن گرځی سلیشې

پر کلات اختو بندی — پرږوبلاری‌بې‌پروا ځی

ستا یو سردی گاربې‌کې — اختوته‌لوی‌اپسرانوړې

(۱۱۶۶ ه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اختو بل شپرا لی — له ږو به غبرګ بابوګانو وړی
یو اختو بل شپرا لی — دو اړه مز غن سړه ګیا ن دی
پر کابل اختو بندی — پرږوب لاری پ نخر و ځی

مأخذ :

پښتواو پښتانه ـ دسیال کاکړ، دکوټی چاپ ـ ۱/۳۰۹مخ

۱۷۱۱ـ اخلاص خان :

دآدم خا ن او در خا نی دنکل له څهر و څخه د ی ، چی مسعود بن عبدالله په هغه نکل کی داخلاص خان دخولـې ناړې را وړی دی ده‌دلسمی هجری پیړی په شاو خوا کی ژ و ند کاوه ـ دا بیتو نه دده‌دی :

دغه نورستوری می کو ږی
دقطب‌ستوری می‌نه کو ږی
له‌ځایه‌در خو هسی‌ر نګ ښایسته‌ده
دجنت حوره به‌څر نګه ښایسته وی

مأخذ :

فر هنګ ز بان و ادبیات پښتو ـ ۱/۲۷مخ

۱۷۱۲ـ اخو ند کبیر :

حافظ عبد الکبیر مشهور په اخو ند کبیر دپښتو ژ بی‌شاعر او دقرآن حافظ و ، چی دلوی احمدشاه بابا (۱۱۶۰ ـ۱۱۸۶ هق) په‌و ختو کی‌پیژ و ند کاوه ، او خپل‌یو کتاب یې چی«معجز ات » نو سیده د احمد شاه باباد پاچهی پر او و م کال شروع کړی‌و ، او پخپله و ایی:

په‌شروع ددې کتاب شو م — په و کښو د رنایا ب شو م
سـن‌دهجر چی می‌شمار کړه — «سو غق» می‌ترې اظهار کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ز رسل او شپږ شپېته وو
د اوو تللی نور په تله وو

احمدشاه بادشاه پښتون و
او و م کال يې په رفتون و

داخوند کبیر دژوند نور حالت لاس ته رانغله، خو ددې آثارو نو سره نه يې پاته دی

۱ـ معجزات : دا کتاب په لنډ بحر کی مثنوی دی او د کوم عربی اثر ترجمه ده ـ تقریباً یو زر او پنځه سوه بیتونه لری او داسی شروع کېږی . :

اې چې خدای و احد احدیې
لم یلد و لم یو لـد يې

هر چه کړې هغه به و شی
بې دستاله کړو خه نه شی

چې خه نه وی تې پیدا کړې
بیايې هسی رنګ پنا کړی

گویا هیڅ نه و، پیدادی
پـیدا شـوی پـه دیـنـا

لکه و ړا ندی چې عدم و
نې صورت او نه يې دم و

که بنده کوم کار کوینه
که ساکن یا چیرته ځینه

که او قوال وی که افعال وی
قوت ستا د ذو الجلال وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوت ته ور کوې خدایه
ته هادی یې رهنمانه

دا قوت واړه له تا دی
چې اوس زه وایم زمادی

۲ـ دفع الفقر: دایوه منظومه ترجمه ده چې شروع یې په دې بیتو کېږي:

کل ثناخدای لره ښایی
چا ویلې یایې وایی

هسې خدای چې دی خالق دی
د همه مخلوق رازق دی

هم قابض دی هم باسط دی
هم رحمان رحیم، مقسط دی

هم غنی سړی دی خوارکا
خوار فقیر دی دنیا دارکا

بیادرود چې تل حیات دی
په سر ورد کائنات دی

۳ ـ دار المجالس:

۴ـ سیف ادارامنظر لمجالس:

داخوند کبیر یوشمېر منا جاتونه د فوائد الشریعت دهغې چاپې نسخې پر حاشیو باندې چاپ شوی دی چې په (۱۳۰۴ هق) کال په دهلی کې لیتوګراف شوې ده.

ماخذ:

پښتانه شعرا ـ ۳/ ۵ ۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۱۱۳ - اخوندمصری

دپښتنو ژبی شاعرو ، خودژوند نورمعلومات يې په لاس رانغله ، يوازی يې يوه بدله دعبدالغنی کاسی څه پښتو جونګ ګنډراوړه سوې ده .
شاغلی رفیع دده ژوند تر ۱۱۴۲ هق کال دمخه اتکل کړی دی . دده بدله داده .

که مخامخ شوم له خپله یاره سره
دادنیابه او اره کړم له روزګاره سره
هغه پر تاسین وتاته ګوری
دایهوده خبری نه کړې له وزګاره سره
که عالمان په جهان نه وای نبدا
و ، داعاسیان به وزګاشوی له کناره سره
پتنګان وسوه دخراغ په لنبو
او دبور او ملخ خه دی له انګاره سره
چې اهار را شئ پسرلی به نه وی
او شایسته بلبله زیب کاله ګلزار سره
هغه توتیان چې په باغو نو اوسی
او س یې له باغه الواته کاله چغاره سره
او هغه زړونه چې دحق په لاره خوښ شو
په هر زمان به یې جنګ یزوی له کفاره سره
او هغه زړونه چې دحق په لاره وسړه
شایسته جنت سوو رته وړکړله دیدار سره
غازیان غزا کوی دحق په لاره
او داد سبکو باربه یوسی له داوار سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیا هندوه دهندوا نو رپز که
وی دهندو انو دپره مینه لهزناره سره
«اخوند مصری» پهتادرمن نو ربهپهخه پ غیږی
ستا لپونی مینه غواړی لهدیداره سره
ماخذ :

ادبی ستوری - ۱/۱۲ مسخ.

۱۷۱۴ - اخوندمیاداد

دپښتنو ژبی پخونی شاعردی چی د میرزا حنان کندهاری شاعرله یوه بیته موپیژانده اود «دافغانستان نومیالی» دلوسړی تهوک په ۲۵ مخ مونوم راوړی و، خوخنګه چی دکلام نمونه یې لاس‌ته راغلی نه وه، او اوس د ښاغلی حبیب الله رفیع په زیاردهغه څوبدلی دعبد الغنی کاسی او ملاښایسته خان کاسی په پښتنو جونګو نوکی موندلی‌سوی‌نوځکه‌مود اخوند میا داد کلام د نمونې په‌توګه یوه بدله راواخسته - نوری بدلی یې« دادبی ستوری» دکتابه‌لسم او یوولسم مخ کی‌سته، خود بشپړدیوان څرګ یې لامعلوم نه‌دی. هغه بدله یې داده :

که‌دی دحق مینه روزی شی له‌دوامه سره
لکه‌الف چی‌وصلت‌بیامونده له‌لامه‌سره
که‌دی او دس دمحبت په‌میوو شی چیری
دحقیقت نمونځ به‌اداکړې له‌امامه‌سره
که‌دی دارشتینی‌مینه‌په‌زړه پرپوزی چیری
دابې وفاننګه به‌پاتی شی‌له‌نامه سره
په‌څه‌حکمت دی ددنیاسرایونه روغ کړه څه‌شو
اوس دګورخونه‌یې‌په‌پرپوته له بامه‌سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته خو راغلی مسافر یې دمقصود په طلب
دغفلت خوب دی اختیار کړی له آرامه سره
دسکند ردآئینی دور (خو) هم تېرشه
هسی دجم خبری پاتی شوې له جامه سره
په نالیدلی لار به ځې زېرمه یې ولی نه کړې
په آخرت به پښېمانی کړې له هرگامه سره
تر چندن تیره سفیدی سی ستادمخ لیده شی
اوس دی دگور چینجی هوس کاهر اندامه سره
«اخوند میاداده» آخر تگ دی له نیمگړی دنیا
دمسافر څه دلبستگی ده له مقامه سره (۱)

مأخذونه :

۱ـ ادبی ستوری ـ ۱/۹ مخ
دښاغلی رفیع تألیف .
۲ـ دپښتو ادب تاریخ ـ ۵۶ مخ

۱۷۱۵-۱ ر سلاخان ایما نخیل :

پروفیسر سیا کاکړ لیکی چی : «دننگ تو ته، دغیرت نخښه اودپښتنو-الی سمبول غازی ارسلاخان هغه نومیالی کاکړ مبارزدی چی پخپل ژوند انه

---

(۱) دا خوند میا داد د دې بدلی ځینی بیتونه په ډیرسږ تغییرد پښتا نه شعرا په لومړی تو ک کی دمیا عبدالکریم په نامه راوړمسوی دی ـ خوځنگه چی میا عبدالکریم ددیارلسمی هجری پیړی شاعر دی ، او دابدله دملاښایسته خان په جونگ کی په ۱۱۴۲ هـ کال خطاطی شوې ده، نو ځکه داخوند میاداد گنله کېږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی‌یې پر نګ ته‌وچه نده کړې دسهیلی پښتو نخو د بو ری دتار یخی ناوی دغه ملی شخصیت تل له پر نګ سره په مار زه اخته،او دانګلستان‌و استعمار چیانو ته‌یې همیشه په سپکه ستر ګه کتلی دی .

ددغه انقلابی پښتون له کار ناسو خخه یوه تار یخی کیسه داوه، .چې‌څه و خت د« کیسفو رډ »بدلی له کوټی خخه د کا کړ ستان‌وتل‌چو تیا لی‌ته‌وسوه نو ده دپښین دیو ه تر ین‌و رورفیض محمدخان غازی کسات دپر نګیانو دهمدغه ستر ملکی منصبدار خخه ، چې په تل چو تیا لی کی‌یې په‌څیر دپو لتیکل وظیفه اجرا کو له ،دمینی اوو ینی‌د تړون په‌اساس و اخیست ،ار سلاخان دبوری په سنځاوی‌وی کی‌ترځان پنه‌او چاغ پر نګی هغه وخت‌په‌پښتنی‌ایمان پخپله‌توره‌وواهه چې‌دی پخپل کور کی‌له‌غسله فارغه‌اوپه‌سینګاراخته‌و-خوارسلاخان‌گیسفورډ‌راچپه کی بالاخره د کا کړ ودغه‌ملی فر زند‌پخپله مبار زه‌چاړه داسی سوری سومبری کی چې‌په نتیجه کی هغه سر دار او دی غازی و ګرځید ، بیا نو غازی ار سلان په‌پای کی دپر نګیانو له خو اپه‌سنځاوی‌په دارسو ، خو تر مر ګه پوری پر خپلو کړو پښېمانه نسو .ددغه ملی شخصیت په باب یوه فولکلوری غاړه دخلکوپر ژبه، چې دلته وړاندی کیږی :

ارسلاګیسپو رټ سر دار کیء نوم یې‌لوړ تر سر داران کیء

اوس په‌بوری کی‌دیوه سپتر چمن نوم «ارسلاخان»پار ک« ګرځیدلی دی »

مأخذ :

پښتو او پښتانه - د کوټی چاپ - ۲۲۶/۱مخ

۱۷۱۶- ازمیر خان‌مندوخیل:

د اختر محمد زوی د بوب له نو میالیو مجا هد ینو څخه و ، چې د غازی امان الله خان په و ختو کی. یی د افغانستان دخپلو اکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌مبارزو کی دپرنگیانو پرضد سړنی برخه اخیستی وه.دی د«وله‌اکرم» په‌کلی کی اوسید ، او په ډوب لپوی کورکی جمادارو ، خو په (۱۹۱۹م) کال دنورو پښتنو زلمیانو په‌ملگری دپرنگیانو سره په سړانه‌وجنگید ، او په‌پای کی‌د«کوندر»په‌سیمه کی میشتمه سو ، خوچې بالاخر دپرنگیانوله لاسه شهید کړه وسو .

وایی چی پرنگیانو د ازمیر خان غازی سر پری کی‌ءاو انگلستان‌ته یی‌ولپړه، خوبل‌روایت دادی چی‌دده سر یې دمشوسرانیی دسره‌سره‌بیخ کی‌ء .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ‌دسیال کاکړ لیکنه ـ۱/۵۵۴مخ .

۱۷۱۷ـ۱ سحاق :

پښتو ژبی قصه ویونکی شاعرو ، د همدې پیړی په سرکی یې دپښتو نستان په‌سیمو کی‌ژوند کاوه . یوه قصه یې‌د«شهزاده جهانگیر او شهزادی گلرو » په‌نامه په پښتو نظم کړې ده ، او متفرقی غزلی هم‌لری دابیت دده دی :ـ

لاتراوسه زه اسحاق روغ شوی نه یم

خدای دی نه سپکی په‌اوردمحبت څوک

مأخذ :

فرهنگ‌زبان وادبیات پښتو ـ۱/۳۱مخ .

۱۷۱۸ـ۱ سلم شاه :

دپښتوژبی شاعرو ، اود پیښور په‌شاوخواکی اوسید .

دملک نوروز شاعر همعصره اود هغه دادیې مکتب شاگردو .

دده‌خلورشعره په « جشن نوروزی » کتاب کی‌راغلی اوپه اشعارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی یې دنو رو ژ بو اغیزه لیدله کېږی ،او هم‌یې دابیاتو په او زانو کی لږو ډېره بی‌و زنی‌لیده کېږه ی ـدایې د کلام یوه‌نمو نه ده‌اونو رشعر و نه یې په «ادبی ستو ری» نومی‌کتاب کی راو ړه‌سوی دی :

قسم د ی صنم بر تو ا م مبتلا — رقم‌د ی په‌زړه‌ستا دمینی سودا
قسم‌دی بر هم‌دی‌ستاپه‌مخ نو رخو بان — بر تر دی له هر چاحسن‌ستادی‌لیلا
پری رو ، سمن بو ، سنبل موی جانان — مکن بر یدن معطر بد ن خوش لقا
مجنو ن‌په‌زړه خون،نا زنین‌ستاله‌عشقه — مفتو ن‌په‌دار نگ‌یم‌گلگو ن محبو با
په غفلت تما می گذ شت آ ه عمر می — نکر دم عمل خو د شدم رو سیاه
له شر مه د خپلو گنا هو نو خاو نده — په‌مخ می‌رو ان‌او ښکی ځی‌په‌ژړا
بروی نبی عفو گر د ان گنا هم — ند ا ر م بجز او د گر د ا د خواه
ایمان په‌امان‌پاک سبحان‌غو اړی تاته — په‌مخ دسر و ر هر سحر «اسلم‌شاه»

مأخـذ :

ادبی ستو ری -۱/۱۴۷ مـخ

۱۷۱۹ـ۱ سماعیل:

دخپل و خت له عالمانو او د پښتو ژ بی له مؤلفانو څخه و ، د قـر ائت او تجو ید په علم کی یې پو ره معلومات د رلو دل او یو کتاب یی د «معر فة‌القر آن» په‌نثراو نظم تألیف کړی و ، او د محمد بن جز ری شافعی مقدمه هم ترجمه کړې و ـ دابیت دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امخارج وعربی وو را وړی جزری
په پښتو می کړه بیان چې طالب ته شی اسان

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۳۳/۱ مخ

۱۷۲۰ـ اسوتا بابا جی :

نوم یې حمیدالله مشهور په« اسوتاباباجی »دشرف شاه زوی او قطب شاه نمسی ، په خته ماسوزی پښتون دخپل وخت له نومیالیو زبرګا نو او شیخا نو څخه و ، چی د ژوند زیاته برخه یې په وعظاوتبلیغ او اصطلاح کی تیره سوې وه ، او په (۱۳۰۳) کال د « اسوتا » په سیمه کی مړ او شخ دی محکه نو هغه ځای « اسوتا شریف بولی او دی په« اسوتا بابا جی» مشهور سوی دی ، او د ده اولاده «پاچاګانو» په نامه یادیږی اسوتاباباجی دسوات دشیخ محمد شعیب مرید و .

مأخذ :

حواشی ـ تواریخ حافظ رحمت خانی ـ په اردو ، ۶۲۳ مخ .

۱۷۲۱ـ اسیم ګل :

د پښتو ژبی اسی شاعرو ، پلار یې محبت نومید او د پګتیا د منګل دسیمی په « لڑه » کی او سید ـ شعر و نه یې پر اولسی او زانوسم ویل او زیاتره شعرونه یې شفاهی و ـ په (۱۳۲۴ هش) کال کی مړ او دابیت دده دی شین سترګی سړی نرودی کیتو به کی

چور پوی غوندی و وښه یی خوړه غره کی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۳۵/۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۲-اصغر (ملا) :

ملااصغر د گدای زوی او داخوند درویزه ننگرهاری و رور، داخوند درویزه پرسبک یې نیم عروضی پښتو شعر وایه چی د سخزن په ځینو خطی نسخو کی یې نمونې سته - یو بیت یی دادی :

و اوری یارانو نبی ناست په جماعت و

جبرا ئیل و،پرې راغلی له ښه خدایه پرې رحمت و

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۳۷مخ.

۱۷۲۳-اعظم خان پنیزون :

پروفیسر سیال کاکړ لیکی چی : «دکاکړو په سنځر خیلی نومیالی پښتون دی چی په(۱۸۴۲) عیسوی کال کې یې د نورو پښتنو شاه زلمیا نو په ملتیا دپښین دایکلز یو په تاریخی جنګ کی بروخه درلده ده پې جنګ کی چی تفصیل یې د کوتې او پښین په ګز یټیو کی خوندی سوی پښتنو د جنرل انګلینډ پوجو نوته ماته ورکه، اعظم خان او دهغه ملګرو بری ومونډ. اوس مبارز اعظم خان پنیزون حق لری، چی دملی شخصیاتو په کتار کی و دریږی.

مأخذ :

پښتو او پښتانه -دکوتې چاپ -۱/۳۲۱ مخ .

۱۷۲۴-اعظم لغمانی :

دشاه محمود سدوزی دوختو دپښتو ژبی کوچی شاعرو.

نهه میاشتی دلغمان دالینګار په ښورا وه کی او سپداو دري میاشتی سړو سیمو ته تی - په ختیه اکا خیل و.

پراولسی او زانوا یې شه شعرو نه جوړول، دده شعرو نه تراوسه دعوامو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌خولو کی‌جاری دی ، په‌شعرو کی‌یې عشقی، مذهبی او تاریخی‌مضامین بیانول- دابیتونه دده دی :

درته‌تیرسی‌مشکلات کړه غوږ پرې و نیسیء عالمه
دشاعر کور سی میرات کړ مانیولی‌دی محکمه
غوټ و رسپړ سی‌دده مات کړ خلاص‌به‌نشی له‌اعظمه
ته‌تک دبنگالې یې چیری‌تښتې اې لعینه .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۳۷/۱ مخ .

۱۷۲۵-افضل :

دپښتوژبی نومورکی شاعرو چی دښاغلی څېړونکـی همیش خلیل په زیار یې دکلام‌نمونه موند لې سوی‌ده او ښاغلی‌همیش‌خلیل‌داسی لیکی: «دپښتوادب دافتکار دحمید بابااوعبدالقادرخان ختک دزمانی‌و، په‌مجموعی‌حیثیت‌د افضل‌شاعری دنوادرو خالی نه‌ده او خصوصاً په‌فنی لحاظ‌افضل دډیر زیار اومحنت نه کاراخیستی دی، پخپله هم دغه‌دعوه لری اووایی:

نزاکت و، که صنعت که‌تلازم و« دفقیر»افضل »په شعرچندان راغی دافضل کلام دهغه د دردمند ،ناقراره اوسوی زړه‌آئینه ده،چی‌دهغه‌دزړه داغونه‌اومینی سری‌لمبی‌پکښې په‌حقیقی‌شکل ښکاری -تاسوئی‌هم‌وګورئ:

هسی‌داغ په خاطرنه لرم دیارزه
چی‌هردم‌لحینی‌توی‌نه کړم‌لاله زارزه
فراغت زماله ملکه‌نه بیرون دی
دسیماب په‌دودهمیش‌یم ناقرارزه
دشفابهی به‌څه راوړی طبیبـه !
چی ددرددپاسه دردوړم پرپرهارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاله گل د نو بها ر شگفته نه و
بې موسمه توپه څه دخزان راغی
دیارخیال دی لکه‌نوح سلامت‌اوسی
که‌دسترگوپه کشتی می‌طوفان‌راغی »
د کلام‌نوری‌نمونی :

-۱-

مینی‌تار اباندی و کړو اثر و رو ورو
چې‌یې‌و ویستم‌له‌خوابه‌له‌خورورو رو
دم‌په‌دم‌یې‌ستادعشق‌جنون ز یاتیږی
لیونی د یوانه‌وش شوم‌ابترو رورو
ننگ ناموس و ماته‌څه‌ښایې ناصحه!
له ماپاتی شه‌دعقل دفترو رو ورو
و ارمستادمینی او ردی چې رالگی
مدام‌سول‌شی‌په‌سکرو تواخگرو رو ورو
د غمزی په‌تیغ دی وو ژلم دلبره
او س‌می و کا‌په‌دزړه‌نه‌خنجرو رو و رو
سل منترمسل افسونه‌یې خجل کړه
چې کوی راته‌خبری دلبرو رو و رو
د نارو فریا دافضله ! حاجت نشته
و ردکړه‌نوم‌دیار په‌شام‌وسحرو رو ورو

-۲-

هسی داغ په خاطرنه لرم دیارزه
چې‌هردم‌ځینی‌توی‌نه کړم‌لاله‌زارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌سی زړه گنه‌زړه نه دی په‌گوگل کی
داساتلی لرم او ر دگل رخسار زه
په‌هرشان دیار په مرسته‌پسی و رکښه
که هرڅه دخوږ خاطروم په هروار زه

چی فلکځینی تعلیم‌دخونریزی کا
له‌هغو خونخوار و سترگویم‌بیمار زه
په‌شرف د یارد جور هرگزنه‌شوم
د گردون په آپتونوپرو ادار زه
هریوخارچی‌یې‌دغم‌زړه کی نهال کړم
شگفته ځنی دگلو کړم‌خر وارزه
فراغت زماله ملکه نه‌بیرون‌دی
دسیماب‌په‌دو دهمیش‌یم ناقرا ر زه
دشفابهی به څه راوړی‌طبیبه!
چی‌دد ر دپاسه‌در دورم‌په‌پرهار زه

دشدت کنجی‌می‌ماته‌در قیب کړه
محکم‌قفل په آستان یم‌دنگار زه
هسی‌گرددیار په کوی کی‌شوم«افضله»
چی هیڅ شان‌یې‌دامن نه‌پرپزدم غبار زه
دافضل‌دوې‌نوری‌بدلی‌هم«دور کی‌خزانی »
په‌دو یم‌توک کی‌راوړسوی‌دی.

مأخذ:

و رکه خزانه -دپښتورچاپ-۲/۰۰۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۶ـ افضل خان (افضل الدوله):

افضل الدوله افضل خان دهندله پښتنو نومیالیو نوابانوڅخه‌و ،پلار یې فاضل خان او نیګه یې احمد خان نومېده په‌خپله مندن و .

ددو ولسمی هجری پیړی په‌شاو خوا کی یې په هندوستان کی ژوند کاوه .

پوخ ادیب ،شاعر او مفسرو ،په پښتو ژبی یې شعر وایه،اودقرآن کریم تفسیر یې له‌دری څخه په پښتو ترآاړو لی‌و ـ دا بیت‌دده‌دی:

افضل خان بنده‌د رب رحمان رحیم دی‌امتی د محمد یم دامی شان

مأ خذ

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۳۹مخ

۱۷۲۷ـ اکبر :

د پښتوژبی شاعراودزمینداو ری‌اکبر پرته بل‌اکبر او دملک نو روز معاصرو،او دده‌له اشعارو داسی ښکاری‌چی‌دملک‌نور وز دادبی‌سبک‌او مکتب پیرو اوشاګرد دی دده‌دوې‌بدلی‌په«جشن نور وزی»نومی کتاب کی‌راغلی دی‌چی‌دلته‌دده‌دشعردنمونی په‌توګه وړاندی کېږی :

-۱-

د پرجمال ـ مخ دی ځراغ ز لفی دی جال ـ سینه‌دی‌باغ

بدن‌دی‌ګل‌ـسیب‌دی ذقن سیاه دی خال ـ لکه دز اغ

دهن کوثردندان دی در په‌سر دی شال‌ـلب دی‌قیماغ

ابرو کمان بانه خد نګ شومه پایمال ـ په‌زړه می‌داغ

قدیې‌شمشاد ـ ګردن‌بلور بدمی دی حال‌مه‌کړه دماغ

«اکبر» غلام د دستګیر درته کړی سوال‌ـ غواړی فراغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

پروت په فراق ای دلدارستا که ته واخلي خبرمی

پروت په فراق همیشه ژ ارم غم دی په ماشه انبا رستا
که ته واخلی خبرمی

جدائی‌دی بی‌یاره‌هیڅوک‌نکړی لکه چی زی یم نا قرارستا
که ته واخلی خبرمی

ښکل‌دی‌د زلفو زه پکی بندشوم یم نا علاجه گر (؟) ستا
که ته واخلی خبرمی

مات می‌په زړه کی تیغ دمژگانو هم راته‌وایي نه یم یارستا
که ته واخلی خبرمی

« اکبره » قدر په‌چاکی نشته ټول بیو فاشه گلزارستا
که ته واخلی خبرمی

ماخذ

ادبی‌ستوری-۱/۱۶۲ مخ

۱۷۲۸-اکبر دین خان :

دپښتونستان دمروت«دلکی» دکلی دپښتوژ بی شاعرو،چی‌د(۱۳۰۰ه)په‌شاو خوا کی‌پی‌ژوند کاوه ،په خپه مروت‌و. شعرونه پي پراو لسی‌اوزانوسم‌و یل ، دده‌ځنی اشعار «دگلزار پښتو» په‌کتاب کی‌چاپ سوی‌دی-دابیته دده دی :

را را مجبوبي تا دلبو جام گل درقیبانوله‌ماو یری‌په‌ارمان

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات‌پښتو-۱-۴۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۹ـ۱ کبر شاه :

ملا اکبرشاه‌د دیرلسمی هجری پیړۍ دپای په شاو خوا کی دیوسفزودسیمی په «کوندی»محله کی‌اوسید ،او د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعر و،شعرو نه یې پراولسی ا و زانو سم‌و یل اوتر(۱۲۸۰هق) کال‌پوری ژوندی‌و.

ده‌دآدم اودر خانی قصه هم‌په نظم کړی ده، او هم دده‌یوه حماسی بدله‌د«قتل کړ»ترعنوان لاندی مشهور ختیځ پوهاند دارمستتر په خپل کتاب « د پښتون خواه‌اوشعر«هار وبهار » کی روړی ده‌چی‌هغه‌داده:

ر اغلی‌غازیان‌دپیرنگی په‌دغه‌گړباندی
او ړی قتل گړباندی
ر اغلی‌غازیان‌غزاله‌و اړه‌لورپه‌لور عالمه
گډیی کړپه‌شورعالمه
داشادو مخی‌خدای‌ور کړی‌دی‌په کور عالمه
آخلی‌به‌تری‌خور عالمه
توره نه وی ودزی وکړ په لو ړ باندی
اوړی‌قتل‌گړباندی
توره نه وه داو لیاو کراست ورسره
ډیریی‌قوت‌و رسره
مو لا به حوری وله‌وکړی‌هرجنت و رسره
مرگ‌شهادت و رسره
مولیان مړه‌شوغگ‌یې خور شوپه کنړباندی
اوړی‌قتل کړبا ندی
مولیانړه‌شور امدت شی آی دسوات صاحبه
او بنی‌سی‌څانځی برسات صاحبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عاجزانو باندی شوی دی پسات، صاحبه
شه بنیر میرات صاحبه

لکه بلبلی چی یریگی په لگړ باندی
اوړی قتل گړباندی

لکه لگړهسی په دوی باندی شوړی کولې
دوی به تری سوړې کولې

له و یری تنگ شوچی غاز یانوپری داړی کولې
بیل بیل به کاړی کولې

خلق پرا ته دبرندلو په دغه خو ړ باندی
او ړی قتل گړباندی

دپربه صفت کوم به خپله په لسان دولی
پور ته شه نشان دو لی

حوری صفت کوی په زمکه په آسمان دو لی
مل یې شه سجان دو لی

نه حصار پری مومنان په دی شوړ باندی
اوړ ی قتل گړباند ی

نه حصار پری مومنان ترینه خطر نه کوی
توبی پری اثر نه کوی

ځان پری غازی کړی چی شوک دین د پیغمبر نکوی
بددی چی باور نکوی

زه اکبر شاه ملا و رځمه په ملاتړ باندی
اوړی قتل گړ باندی

ماخذ :

د پښتنخوا ه دشعرها روبهار -۸ ۱ مخ د کابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۰ـ اکرم :

دشاغلی همیش خلیل په قول د اشرف خان هجری له (۱۰۴۴ هق) څخه تر (۱۱۰۶ هق) ددو رشاعردی. دی لیکی چی: «داسی معلومیږی لکه چی هجری او اکرم دواړو به کله کله په یوه سز که غزلی لیکلې، او هم دغه وجه ده چی د اکرم دروستو دوه غزلو نه په ردیف او قافیه د هجری په دیوان کی غزلی موندی شی ـ مثلاً :

د هجری دیو غزل مطلع ده :

رازمی هله هویدادعشق مذکور که
چی می خوښ دلرگی سرلکه منصور که

د یوبل غزل په مقطع کی وایی :

هجری د پردی شاعران په زمانه کی
ماخو ستاشعرپه واړو کی منظور که

د اکرم غزلی د شاعری یوخاص صنف لری چی هغه بی نقطه شاعری بللې شی ولی باوجوددغه صنف د اکرم غزلی دعام فهمه او چتی دی... ددې په مقابله کی اگرچه د هجری غزلی بی نقطه نه دی ولی عام فهمه او روانی ضرور دی.»

د اکرم د کلام نمونې :

(۱)

مکړه مکړه کامه درومه دلداره
کامکړه د ار کوله کر د گاره
ما سر مدله او ره مه لره والهم
ماهه! و رو کوم کلام همه له د اره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرو مال و دل ماو اړه و ماو ر کړه
لاهم کله له ماصلح کړه طراره
ماه دماه له مهره و ر که لکه مهره
مسک دهم طرو که سهل له مداره
هرآدم که دله مهره مهر سوړ که
اسم و ر ک و ه دعا لمولە کطاره
دو ه گوهر دهم و اصل کړه له احمره
هم دو صل کړه له مهره حوره مساره
دم له دمه صدو لک کار ملا کا
«اکرم» کم آگاه ددهرله اسراره

—۲—

مکړه مکړه دار داله مهره دو ر کړه
داو اله دل دماهم کله مسرو ر کړه
کله کله دا محسود مهرو اکړه
دعا گومانه و اله دهرسحور کړه
دگل ملک لره ها ره در ومه له کوره
صدو لک و اله عدم هاله صدو ر کړه
له و دو ده دو ر هرگوره هم الم و ه
دل ئی او س دماه له و صله همه سور کړه
د مادل د ا و ر د مهرو اړه و سه
اوس له مهره هم و اله کله معمور کړه
صدو لک کسه مد اح کسرد ماه مو ر ده
کله مور ملا له ماه سمه لور کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماه که رو ملاله مهره کا اکرمه ! گوره گوره له هوسه ماه حور کړه
دا کرم دوې نوری بدلی هم په «و ر که خزانه» کی سته.

مـأخـذ:

و ر که خزانه- د پښتو ر چاپ -۲/۱۴۲مخ

۱۷۳۱-اکرم ۴ :

د پښتوژ بی او لسی شاعرو ،چې شعرو نه يې د موسیقی پر مقامونو سم و يل. دده ځینی غزلی په «بهار گلشن» کی چاپ سوی دی دا بیت دده دی:

سرو دو همه شراب خښمه نور له بدو توبه دو اړه لاسونه په تندمحمد اکرم ایښی دی

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۴۶مخ

۱۷۳۲-اکرم اخونزاده:

ملامحمد اکرم مشهور په «اکرم اخونزاده» د پښتو ژ بی عروض اود (۱۳۰۰ هق) کال په شاو خوا کی يې ژوند کاوه.

دحضرت محمد(ص) نور نامه يې د غزل او قیصید يې په قالبو کی په نظم کړې ده . معلومیږی چې په دینی علومو کی يې ښه مطالعه د رلودله .

دده نور نامه د مذهبی تدریس په حلقو کی په «نور نامهٔ ملا اکرم» شهرت لری ـ دا بیت دده دی :

بیچاره اکرم ښښنه له تاغواړی
د عفو نامـه په تاښایی هم ستاده

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۳- اکرم نیازی:

ملامحمد اکرم نیازی د پښتوژ بی شاعرو ،او دلغمان دالینگارپه «وت» کلی کی اوسېد، ددهژوند د(۱۳۰۰ هـ ق) کال پهشاو خوا کی اټکل کېدای سی .

دی عوامی شاعرو ،اوپه دینی علومو کی یې مطالعه درلودله .

دالینگار دسیمی جغرافی اوضاع یې په پښتو نظم کړې وه ـ دابیت دده دی :

حساب درته کوم شیم دخو کلونومونه

چی دروغ پکی رانشی رښتیا وایمه حالونه

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۴۷ مخ

۱۷۳۴- التفات خان :

داحمد شاهباباو دهغه زوی تیمورشاه دو ختوله نومیالیوڅخه و ، چی داحمدشاه باباپه زمانه کی یې د«خواجه سرایې» رتبه درلودله، او د تیمورشاه په ختو کی ددولتی خزینی خزانه داروتا کل سو، او داتا کل یې په(۱۱۸۶ هـ ق) کال کی و .

مـأخـذ :

سراج التواریخ- ۱/۳۷مخ

۱۷۳۵- الکونیکه:

دپښتنو دیوه مشهور رتبرا لکوزو لوړې نیکه و ،چی داتبرترا وسه ددهپه نامه یادېږی دالکودپلارنوم سلیمان(زیرک) اودنیکه نوم یې عیسی اوورنیکه یې رجړو ،چی رجړیادادودل یاابدال زوی و، اودابدال ژوندد(۴۴۰ هـ) پهشاوخوا کی اټکول سوی دی.

ابدال بیادترین زوی او ترین یا دشرخبون زوی او شرخبون بیادسړبن زوی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالکویوو رو ر پوپل اوبل و رو ر بارک‌و ، چی دپوپلزو تپرپوپل او دبارکزو تپر بارک‌نه منسوب دی .

مأخذو نه :

۱ـ حیات‌افغانی-۳۲۹ مخ

۲ ـ پر نوا ی معارک باندی‌د پوهاند حبیبی تعلیقات- ۷۹۴ مخ

۱۷۳۶ـ الله‌داد (شیخ)

شیخ الله‌داد په‌خته ممونی‌داشنغر اوسیدونکی‌دخپل‌وخت‌نو میالی عارف و ، پلار او نیکه‌یې‌هم د ممونیو مرشدان تیرسوی و .

دپټی خزانې مؤلف محمد هوتک د«او لیای‌افغان» دکتاب‌په‌حواله‌لیکی‌چی:

«شیخ الله‌داد لوی‌ولی‌واولوریې‌بی‌بی‌نیکبخته‌چی‌په‌حقیقت‌کی‌هم‌نیکبخته‌غارفه‌بخته‌وه»

مأخذ :

پټه‌خزانه ـ د کابل لومړی چاپ -۱۸۱مخ

۱۷۳۷ـ الله‌یار الیسه‌خپل :

د مبین زوی دکوټی دهند و باغ دکمپوغی دسیمی دکځ نومی کلی اوسیدونکی په‌خته الیسه خپل کاکړ دروب په‌ملیشه کی مبارزې‌پښتون و ، چی‌دپرنګ په‌وسله به‌یې پخپله پرنګیان وژل،لکه هغه وخت چی‌ملی‌مبارزینو کلاخان او قایم خان‌داپوزی پرشاربریدو کی‌عنو الله یارچی دپرنګ په‌سنګرکی ناست و ، دپرنګیانو دوه ډګروالان یې دهغوی په وړکړ سوو،وسله‌وو ژل، دی په‌طبیعی مرګ مړ سو ، او دکمپوغی په‌شیری ګځ کی‌خاوروته وسپارل سو .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دسیال کاکړ دکوټی چاپ ـ ۲۹۶/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۸- الله ویردی :

دغازی امان‌الله‌خان په‌و ختو کی‌دهغی پښتو تولنی غړی و ، چی امان الله خان دارګ په‌شمالی برج کی‌دپښتو دخدمت دپاره‌د«مرکه دپښتو»په نامه‌په (۱۳۰۱هش) کال کی‌جوړه کړې وه،اوالله ویردی دو ردګ دتپر دنماینده په توګه پکښی کارکاوه .

مأخذ :

یوازینی پښتو-دکابل چاپ‌و روستی پانه .

۱۷۳۹- الولا :

د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعر و ، د بلوخستان‌په پښین کی‌اوسید، اوپراولسی وزنو یې شعرونه ویل - دافغان اوانګریزد جګړو دپیښی یې هم په نظم کړی دی، اوپخپله یې‌هم دپښتنو په‌ملی مبارزو کی برخه اخیستی‌وه. تر(۱۸۹۳ع) کال پوری‌دده ژوند یقینی دی - دابیت‌ددهدی:

غازیان‌تمام سوه ، کفار راغلی‌ء په‌سلکو باندی

پـه خه پندو پانـدی ، وهـی وطن

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو- ۱/۸۳مخ .

۱۷۴۰ - الهداد (میا) :

دپښتو ژبی له پخوانیو صوفیانو شاعرانوخخه‌و ، دده ژوند دیو ولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی اټکل کیدای سی - دده غزلی په متفرق ډول داخوند میاداد په دیوان کی راغلی دی- دابیت دده دی :

بیلتون غضب و ، حکم د رب و په تایی کښښوه میاالهداد

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو -۱/۳۹ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۱ـ الله یار خان نواب :

دنو میالی حافظ رحمت خان بړیځ زوی دهند له‌جنګیالیو او فرهنګیانیو او پوهانو پښتنو څخه‌و .

په(۱۱۰۷ هق) کال کی زیږیدلی او په(۱۲۴۸ هق) کال مړ دی .

نواب الله یار خان په پښتو، دری او هندی ژبو ښه لیکوال و ، او په پښتو به یې‌شعرهم وایه .

ده دهندی ، دری او پښتو لغاتو یوفرهنګ د«عجایب اللغات » په نامه تألیف کړی و ،دابیت ردده دکتاب په پای کی‌دده له‌خوا لیکلی سوی دی :

ماچی خیال دتاریخ و کړله هجرته‌چی حساب شو
هم‌یې‌دامصرع تاریخ ده ، چی‌اتمام داکتاب شو

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ۱/ ۵مخ.

۱۷۴۲ـ الیاس (مولانا) :

مولانامحمدالیاس دشورلسمی هجری پیړی‌په سرکی دپښتو ورله مفسرینو څخه و، چی د «مخزن التفاسیر» په‌نامه یې پرقرآن کریم یوتفسیر لیکلی‌و، او هم‌یې په‌ژبه شعروایه‌ـ دابیتونه دده دی :

ای زما خپله ځیګره
ای زما دزړګی سره
نصیحت درته کاوه شی
ستاد پاره ده بهتره

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ۱/ ۵مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۳ـ امام الدین (شیخ) :

شیخ امام‌الدین خلیل غوریاخیل دخپل وقت نومیالی عارف اوعالم او د نومیالی ستر عارف شیخ متی‌له اولادې څخه و .

پلار یې شیخ کبیر نومیده او مشهور په «بالاپیر» و، سوریې «تاج‌بی‌بی» دملک درویزلوروه چې‌په خلیلو کی ستانه کورنی بلله کیده .

شیخ امام الدین د(۱۰۲۰ھ) کال دمحرمی‌دمیاشتی‌په‌سر کی‌د دوشنبی په‌ماښام په‌بدنی کی‌وزیږ ید، اود (۱۰۶۰ھ) کال دمحرمی په ۲۲دچهار - شنبې په شپه په پښور کی مړاوښخ کړه سو.

ده‌یو کتاب د«تاریخ افغانی» په‌نامه‌دافغانانو دتاریخی پښتوپه‌باب کی لیکلی‌و بل کتاب‌یې‌د اولیای افغان په‌نامه« کښلی‌و، چی‌دپتی‌خزانې مؤلف‌محمدهوتک‌په خپل کتاب کی‌دخپل پلارله خولې‌له هغه کتابه‌روایت کړی دی ،اولیکی‌چی: «هسی وایی کاتب الحروف محمد: چی زما پلارروایت کا ، چی شیخ امام‌الدین خلیل‌غوریاخیل ،پخپل کتاب«اولیای‌افغان» هسی کښلی‌دی ....»(۱)

ماخذ :

پته خزانه- دکابل لومړی چاپ -۱۸۱، ۲۱۴ مخونه

---

(۱) دانومیالی که‌څه‌هم« دافغانستان نومیالی » ددریم ټوک په (۴۷۲) مخ کی راوړه سوی دی خو څنګه دیوه کتاب نوم»اولیای افغان» هلته یادسوی نه‌و، اوهم دپتی خزانی‌حواله‌یې‌نه‌درلودله،نودلته‌بیا راوړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۴ـ امان ترین :

ملا محمد امان دګل محمد زوی اوډ ملا یعقوب لمسی په ختمه ترین دکندهارد پنجوا یې دا ولسوالۍ دپاشمول دکلی‌او سید و نکی دپښتو ژبی‌شاعر او خطاط و ، په(۱۲۱٦ هـ ق) کال کی یی د«شرح الیاس» یوه نسخه خطاطی کړې وه . په‌دینی علومو کی‌ښه مطالعه درلودله ، او متفرقی‌غزلی یی لیدلی سوی دی‌ـدابیت دده دی :

چی‌په‌دردو په غموسره الوددی
ته‌پروکه یو نظر خوار دی‌امان

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ۱/۳۰۵مخ .

۱۷۴۵ـ امان گجراتی :

دپښتو ژبی قصه و یو نکی ناظم‌و ، چی‌د«افغانستان‌نومیالی» ددریم‌ټوک په (۴۸۱)مخ کی‌راوړه سوی دی ،خو هلته‌ددده‌شعر نمونه نسته، اوهم‌یې یوازی د«افسانه غم‌آلود»قصه‌چی‌له‌اردو ژبه‌یې ترجمه کړی‌یاده سوې ده ، حال دا چی دی نورې منظومی قصې هم لری چی نومونه یې‌دا دی ؟

۱ـ ګل‌وصنوبر ـ
۲ـ شهزاده بهرام‌ګور
۳ـ ګل اندام .

او دابیت یې‌دنظم نمونه‌ده :

لوی یې‌ته لوی دی قدرت دی غنی‌خدایه بسنده‌ځه پکی و یلی‌شی‌یې‌ځایه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳۰۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴٦-امامی هروی :

قاضی جلال الدین محمود امامی دخراسان قاضی القضاة اود خپل وخت نومیالی زاهد اومتقی و، اوملوک کرت ورته په درنوسترگو کتل - دمثال په توگه کله چی پهملک معز الدین حسین کرت ده ته خط لیکه نودخط پهپای کی بهیې لیکل :

«بنده مخلص دولتخواه حسین کرت »

دی په (۷۸۲هق) کال کی مړ او په گازرگاه کی ښخ دی .

مأخذونه :

۱-حبیب السیر - ۳/۸۷مخ .

۲-رجال حبیب السیر-۵۷ »

۱۷۴۷-امیر اصلاخان جوانشیر :

دتیمورشاه درانی دوختو لهنومیالیو ماموړینو څخهو، په(۱۱۸٦ هـ ق) کال چی تیمور شاه پهپښور کی و،او دهغه ځای دزمیندا رانو مشر فیض الله خان خلیل د اسدالله خان مومندپه همکاری دتیمور شاه دوژلو توطئه جوړه کړه اود شپې پر بالاحصار یرغل وکړ، نودا امیر اصلاخان جوانشیر کهخهه هم ددیوانی مال داتلاف په جرم دتیمور شاه لهخوابندی و، بیاهم پرخپل سر له بندیخانې راووت او دفیض الله خان اود هغه د ملگرو سره په سخته مړانه وجنگید او چی تیمور شاه دده مړانه ولیدله نوو روسته تر هغه چی هغه شخړه پای ته ورسېدله؛ امیر اصلاخان یې له بنده خلاص کړ ، پهغېر کی یې ونیو، او هغه ددیوانی مال تاوان یې هم ورو باخښه ،اولانور خلعت یې هم ورکړ .

مأخذ :

سراج التواریخ -۱/۳۸مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۸ـ امیر خان ننگرهاری :

د پښتو ژبې نومیالی شاعر و، د ده پلار او نیکه ګان په جلال آباد اولا لپوره کې اوسېدل چې اوس یې هم عزیزان د لسته سته خو پلار یې داحمدشاه بابا په وختو کې دپښور د اشنغر سیمې ته ولاړ او «په شیر پاو» نومی کلی کې میشته سو، او تر (۱۲۶۱ ه ق) پورې ژوندی و، دشعر دیوان یې درلود، او په ختمه علی‌زی او په علیزو کې حسن‌خېل موسندو، اوداغزل یې د کلام نمونه ده:

ستادزلفو خیال می‌تلو نی له سر نه دی
څومی‌ساه پسی‌له غمه بدرنه دی
لکه وی لذت د استاد لعلو لبو
دالذت لادشربت دکوثر نه‌دی
لکه ستا بشر دی شکلی پیدا شوی
لابنایست هسی دشمس و قمر نه‌دی
بنایسته که په‌جهان کې‌ډېر یادپرې
په‌بنایست کې‌یو له تابر ابر نه دی
ناصح ځکه که تروې تر خې خبرې
چې‌یې‌څښلی‌ستادشو نه‌و شکر نه‌دی
لاپخواز ماخبر له هغه واخله
چې‌یې‌توری خاوری څو لابشر نه‌دی
څوګریوان په‌دواړه لاسه‌پاره نه‌کا
لاهجری دیارله‌غمه بترنه‌دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین یار چې پکښې نه وینې په سترګو
په «امیر» باندې و دان هشتنګر نه دی

مأخذ :

تیر هیر شاعران -۹۷ مخ دعبدالحلیم اثر افغانی اثر دپښتو رچاپ .

۱۷۴۹ـ امیر خان هجری :

دپښتو ژبې پخوانی شاعر دی او د (۱۰۸۰ ه ق) او (۱۱۵۰ ه ق) کلو ترمنځ دده ژوند اتکل سوی دی خود ژوند حالاتو تفصیل یې لاس ته نه دی راغلی، یوازی دده له ځینو اشعارو څخه څرګندیږی چې دی یوې خانی کورنۍ ته منسوب دی لکه چې وایی :

که ځیلی کا یارد زلفوو رپه غاړه
کابه ترکه پرې «امیر» خپله خانی

هجری داشعارو دوه دیوانه لری چې په هغو کې ځای په ځای د «شهباز» دمړ ینې په باب یادونې کلوی، لکه چې وایی :

چې دناز په خوب اوده پرې «شهباز» پروت دی
دلحده یې بو نین ځکه دلو نګ و لا ړ - یادا چې:
ددنیالذت یې واړه په ما تریخ کړ
چې «شهباز» شیرین دهان شیرین ګفتار لاړ

خوښاغلی همیش خلیل لیکی چې :« په یقین سره نشی ویلی کېدی چې دا شهباز څوک دی، ولی د قیاس نه معلومیږی چې شهباز په ضرور څوک دشاعر دوینې په رشته کې او یا څوک نږدې دوست وی »

د امیر خان هجری د دیوا نو په باب هم ښاغلی همیش زیاتوی چې :
« امیر خان هجری په حیثیت د یو پر ګو شاعر مونږ ته د خپل کلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ضخیم قلمی دیوانه پریښی دی (۱) چې دشاعر د قادر الکامی نه علاوه دهغه په‌علمی قابلیت هم‌دلالت کوی ـ دهجری طرز لکه دځینو نومورو لرغونو پښتنو شعراء عشقی اوروان دی، شیرینی‌او تأثر هم‌لری ،دپوخ عقل فکرخاوندی پەژبه ښه‌عبور لری وینایې‌هم صفا اوشسته‌ده... دخپلی ساده ساده وینا په تنه‌بوده کې دبلاغت اوصنائعو دملغلر و په‌پیلو هم پوهیږی ... »

اوس دهجری دکلام نمونه‌ولولیء :

— ۱ —

گل‌په‌لږه ژړ او خاندی شبنم ته
یارمی‌وپه‌ښوده داو ښکوپه‌باران مخ
چې‌زمادزړه آهونه و رته‌رسی
ځکه هسی رنگ کبو دشه دآسمان مخ

— ۲ —

که‌تولی دخو بر و یانو پرې تولیږی
زه دځان‌په سوه رضایم ځکه شمع
چې‌می‌و لوه مخ دغم په‌ډبر و اوښکو
دمجلس د عشق رنایم لکه شمع
چې‌میشته‌شو پکښی‌خیال‌دسر و چشمانو
زمازړه شوځکه گنج د درمرجانو
د عقیق لړمون به ډک نه‌و، د و ینو
که‌یې‌نه وې په‌زړه خیال دسر و لبانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ۴ —

لکه دی چی ارغوانی زمادیار رنګ
هسی کله‌دی دګلو دګلزا ر رنګ
لکه خال چی شین زمادیار دمخ دی
هسی نه‌لری سبزه دمرغزار رنګ
لکه‌دی زمادیار چی توری زلفې
هسی‌نه دی دسنبل دشبتار رنګ
یار زماچی تورکاکل په‌سخ خواره کا
شی‌خجل ورته دسنبکو دبازار رنګ
چی‌په بونین زمادیار دزلفو راشی
له هیبته تغییر وخوری د عطار رنګ
ماها له پوښته زماد تغییر رنګه
که‌په‌ځای لیدلی چاوی دبیمار رنګ
تسله بلبل په‌ګل دیارد مخ کا
چی‌ونه وینی هیچر ته درخسار رنګ
چی‌بې تیغ پرې دسروستر ګونیم کښو که
په‌سروو ینو بی‌لړمون که‌دانار رنګ

— ۵ —

په‌شنو آهو کی مدام تازه نرګرځم
مامو ندلی‌دی سپرلی په‌د اخزان کی
په‌ژړاژړا زماداهسی خاندی
لکه ګل‌چی سحر خورشی‌په باران کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یې خیال ما په گوشه دستر گو را ووست
که آهو وحشی را درومی په دامان کی
دهر بوتی دگل زرواری ځا ریږم
چې یې عکس دمخ و ینم په بوستان کی
چې یې خیال د کړو روځو و رپه زړه شی
زو ړند سر لکه غنچه کړم په گریوان کی

مأخذ :

ورکه خزانه ـ دښاغلی همیش خلیل تألیف ـ ۲/۴۶ مخ .

۱۷۵۰ـ امیر خلیل هراتی :

د هرات نومیالی خطاط و، لومړی د ستر خوشنو یس محمود بن اسحاق سره او سېدا و له هغه څخه یې د خط زده کړه وکړه او په لږ وخت کی لوی استاد سو، او شهرت یې وموند، او هغه وخت چی اول شاه طهماسپ صفوی خراسان ته راغلی امیر خلیل یی ډیرو نازاوه او ډیر خلعتونه یی ورکړه ـ تر هغه و روسته هند وستان ته ولاړ اد گو گانیانو شاهانو دربارته یې لارو موندله ـ دشاه عباس په وخت (۹۹۶-۱۰۳۸) کی له هنده اصفهان ته ولاړ، او دهغه پاچا دربارته یې لار پیدا کړه، هغه پاچاهم لوړه مرتبه ورکړه، او فرمان یې ورکی چې دسلطنتی کتابتون دپاره ځینی توتی ا ومرقعات ولیکی په دې تو گه یې ژوند تیر اوه ،څوچی دده او مشهور خطاط «میر عماد» ترمنځ د شپه خط په باب کی مناقشه پیښه سوه او هر یوه به دخپل خط دښه والی دعوه کوله ، ددې مناقشې خبره شاه عباس ته ورسېدله او شاه عباس تردوی ترمنځ دهغه وخت ډېر نومیالی خطاط ملامحمد حسین او علی رضای عباسی میانځګړی او قاضیان و تاکل هغه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغو دواړو ددوی خطوته ترژوری کتنی وروسته د امیر خلیل خط ته ترجیح ورکړه. څه‌موورو سته امیر خلیل دهند دپاچهانو په‌غوښتنه له شاه ـ عباس څخه اجازه واخیسته او هندوستان ته‌ولاړ ، اوچې‌حیدرآباد دکن ته ورسید نارو غی ورپښه سوه او په (۱۰۳۵ ه ق) کال مړ، او په حیدرآبا د دکن کی ښخ کړه سو .

مأخذ :

خط و خطان ـ ۵۲ مخ .

دابو لقاسم رفیعی‌آبادی‌تالیف‌د تهران چاپ

۱۷۵۱ـ امیر شاه کویټی :

امیر شاه معروف په‌محمدعلی‌دخپل وخت‌عالم او دپښتو ژبی‌شاعر و . دپښتونستان په کویته کی‌اوسید،اود«سنه‌خیلو»په‌جماعت کی‌یې امامت کاوه، بیاهندوستان ته‌ولاړ ،لومړی په‌لکهنو کی‌اوسیداو په(۱۲۷۸ ه ق)کال‌دگوالیار ریاست‌ته‌و کوچید،او په‌یونانی طب بوخت و .

ده په‌عربی‌ژبه‌هم شعروایه، او یوه میمیه‌قصیده‌یې پنځه‌شپیته بیته‌دخپل پیرسیدا میر په ستاینه‌کی په‌عربی ویلې ده چې‌څو بیتونه‌یې‌د «تیر هیر شاعران »په‌ـ (۱۶۴،۱۶۵)مخ کی‌راوړه سوی دی اوځنګه چې‌داقصیده یې‌په(۱۲۷۸ ه)کی ویلې ده‌نو دده ژوندهم‌په‌دغه‌کال کی‌یقینی‌دی .

نبوی شمایل یې هم‌په پښتوژبه نظم کړی دی او دادوه بیته دده دی :

امیر شاه زهیر دی‌ژاړی صبح وشام وتاته ژاړی

۱۷۵۲ـ امیر (ملا) :

دشاه‌شجاع الملك دوخترد پښتوژبی‌شاعر و ،دپښتونخوادسردان‌دضلع دسوابی دتحصیل دکلابت په‌کلی کی اوسید.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په‌خپلو اشعارو کی په‌کابل کی دغه‌شجاع دپرتخت کښېنا ستلو او بیاله ـ تخته‌درلودیدلو پیښې یادوی ،څکه‌نوتر (۱۲۴۰ هـق) کال پورې دده ژوندیقینی دی .ده په‌پښتوژبه کی«دتمیم انصاری »قصه‌په‌نظم کړې ده اوپه‌قصه نظم کولو کی‌د«فیاض مندړ«پیروښکاری‌رد »قوم»قصه‌یې هم‌په‌نظم کړې‌ده‌او دافغان‌او انگریز دلومړی جگړې پیښې‌یی‌هم‌به نظم‌لیکلی دی‌دا بیتونه‌دده‌دی

آشناستا په‌سپینه‌خو له‌څنگه‌جوړ پیری چی‌ته‌اخلې‌له‌ا میره‌رخصتو نه

ستا د لطف خوانچه غواړی را کړه‌لاس دخدای دپاره

ماخذ:

نېر هیر شاعر ان -۱۶۴ مخ

ستایاری شوه له‌امیره هسی پاتې لکه‌پاتې‌شه‌کابل‌له‌شجاع و له

ای امیره د رنجیت پلیت دلاسه رنگینه‌وطن‌خراب‌دپښور شه

زه امیر خو میرا فغان د کلابت‌یم نه‌په‌اصل ترک، تاجك‌یادلازك

دده‌نور اشعار په«تیر هیرشاعر ان »کی‌سته .

مأخذ :

تیر هیر شاعر ان - ۱۷۷ مخ

۱۷۵۳ـ امیری هروی :

امیر جلال الدین یوسف‌دبایسنغر میرزادد‌بار له‌خوشنو یسانواوشاعر انو څخه‌و چی‌په‌اشعارو کی‌یې «امیر» تخلص کاوه .

مأخذ

تاریخ نظم ونثر درایر ان - ۳۴۲/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۵۴ـ امین :

عبدالجلیل امین د مذهبی موضوعاتو شاعر و ، نوځکه یې په شریعی او مذهبی موضوعاتو کی څه معلومات درلودل ، ده یو اخلاقی او مذهبی اثر په (۱۳۳۰ هـ ق) کال کی په نظم کړی دی ـ دا بیت دده دی :

لس و رځی اته میاشتی دوه کلونه په حساب دعبدالجلیل امین شوی ای اخونه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۵ـ امین الله راجایی :

د پښتوژبی اولسی شاعرو ، اوپه شعرو نوکی یې زیاتر دینی موضوعات بیا نول دنما ځینی برخی یې په پښتو ترجمه کړی او دده معماوی شهرت لری .

امین الله آهنگری کوله او په (۱۲۷۳ هـ ق) کال دلغمان په راجایی کی زیږیدلی اوپه (۱۳۴۵ هـ ش) کال کی مړی دا سروکی دده دی

هردم کوم بیان ، وایمه سر د قرآن
و اوری یار انور اته جوړه ترجمه شوه

ربته هیله شوه زما

مـأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۶ـ انار :

د پښتوژبی شاعرتبرسوی او دده یوشعردملابنایسته خان په پښتوجونګ کی راوړه سوی دی .

دښاغلی رفیع په اتکل یې دودولسمی هجری پیړی په سرا کی ژوند کاوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده هغه یوازینی شعر چی دملا ښایسته خان په پښتوجونګ کی راغلی دادی:

سرمی سل ځله تر تا دلبره ز ارشه ولی هو سره درته و ایم چی می یارشه
په درست عمر کی په قار راځخه ګرځې باری یو ځله په مهر را کنار شه
پرهغه چی ستا خاطر پری آزار یږی پر بدل زما، دلدار خاطر آزارشه
چی په میان ددو و مینو جدایې که دغه فعل د غماز د ی غمازخوارشه
د وصال شپه شب قدر ده ، «اناره» پردغه شپه چی اوده نشې بیدارشه

ماخذ :

ادبی ستو ری -۱/۵۵ مخ

۱۷۵۷-انار ګل لغمانی :

د پښتوژ بی اولسی شاعرودلغمان په سیمو کی اوسیداو پراولسی آهنګویې سم پښتوشعرونه جوړول-ددهشعرونه په عوامو کی شهرت لری، اود(۱۳۷۸ هش) کال په شاوخوا کی مړ دی.

ماخذ :

فرهنګ ز بان و ادبیات پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۸-انځر ګل :

د پښتویوخوږژ بی شاعرتپرسوی دی او د(۱۲۲۶ هش) کال په شاوخوا کی د پیښور په سیمه کی او سید په(۱۸۴۷ ام) کال یې د «ترانه محفل» په نامه یوه خوږه ګیسه له اردواو فارسی څخه په پښتونظم را ړولی ده، نظم یې اورد مثنوی دی او زیاتره لغات یې سوچه پښتو دی او ځای ځای بی هم پښتویه لی پکښی را ړی دی .

په دی کیسه کی د سلطان محمود غزنوی عدالت او د ښکوعفت او پاک نفسی بیان سوی او ددو و پاکوسینانو د کامیابی مینی کیسه ده، او ترحمداو ثناو روسته خپل ځانته د کیسی دلیکلو داسی امر کوی :

لاس کړه پوری په کیسه باندی تلوار کړه ساسعان پرې د محفل تول خبردار کړه
شپه تیریږی لږ ساعت دی پکی پاتی درنګ ساعت له به مارغان باغ کړی ماتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یخ نسیم به‌د سبا ا و س جاری کړی
مر و ر گل په گلشن کی پخولا کیږی
سروه کـج گردن دباغ منځ کی ولاړه
د بلبل د نه را تلو په زړه لتاړه
صنو بر خواره کړه لاس ډپردی خوشاله
همسری له دې چنار راغلی خو ا له
شمشاد چوب په‌لاس‌ولاړ مینځ کی‌دباغ
د بلبلو تو ل ته کله پر پر دی زا غ
سبزه رنگك توتاپه غاړه کړ خپل طوق
ځی خدمت‌له‌به گلش ته په ډپرشوق
ته هم و اخله قلم و کـړه تحـر یـر
حاضران کړه د مجلس پوی په تقریر

ښا غلی حبـیب‌الله رفیع په‌خپل کتاب « ا د بی ستو ری »کی لیکی چی:«ده‌په‌دې کیسه کی خپله‌برخه‌په‌ډپربریالیتوب‌او استادی‌سره‌ترسره کړې‌او دا کیسه‌یې‌په‌داسی مهارت‌سره لیکلی‌ده‌چی دپښتودستروستروکیسه‌لیکونکواستادانو له‌کیسوسره‌اندول کیدای‌شی،په‌دې کیسه کی د«روشن بانو»او«نیک‌اخـتر» دپاکی مینی‌پیښی لیکلی شوی دی .

انځرگل یوځای د«نیك اختر »په بیلتون کی د «روشن‌بانو» ژړاپه ډپر زړه وړونکی ډول‌تصویر وی او داهغه هغه وخت دی چی دسلطان محمود غزنوی له‌خوا نیك اختردغلاپه‌تورنیول شوی او دمرگ حکم پرې شوی‌دی »

دلته یې‌همدابرخه دانځرگل د کلام‌دغونی‌په توگه‌راوړو :

بانوغږ کړ وې زماخالقه‌خدایه په‌تیزتیغ می‌د هجران شوزړه دوه‌ځایه
دجانان دجدایي طاقت مي نشته څه خو یاوړو مې‌له‌دې عقباته بیاپه

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح منلی صدقه می ددلبر دی عزرائیل راولیږه زماترسرایه
الله سامسی ددلبر په حضور واخلی چی تسکین د لګیرضمیرشی دینکرایه
دفلک چی زړه منل هغه یې وکړل زمانې روی کړه درب ته هیڅ مه وایه
ما غریبی تاسره څه بدوکړی ای فلکه ! څه تقصیر زما وښایه
نرناحق دی او ردهجران راچاپیرکړ ماکوم کارکړی له تانه وبې ځایه
بې ګناه دی ظلم وکړ په ما باندی څله غوارم دا درسی له رهنمایه
«انځرګله» له چشمانوته نم وچ کړه دبانو دخولې اشعار په ښه شان ستایه

مأخذ :

ادبی ستوری ۹۸/۱ مخ

۱۷۵۹ـ انعام خطاط:

ددو ولسمی هجری پیړۍ دپای له خطاطانواو دپښتو ژبی له ناظمانو څخه و ، ده دپښتو دکتابوڅونسخې په خپل ښه خطلیکلی دی چی دده دنظمونو توټې هم پکښی سته.

په (۱۱۷۶ هـ ق) کال یې درحمان بابا دیوان یوه نسخه خطاطی کړې وه چی په پای کی یې دابیت لیکلی و :

شکرشکرچی تمام شو دادیوان په دستخط د «انعام» خوار و حیران

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۵۹/۱ مخ

۱۷۶۰ـ انګو خان بامیزی :

دتیمورشاه درانی دو ختوله نومیالیو څخه و ، چی په (۱۱۸۶ هـ ق) کال یې د تیمورشاه په امر داحمد شاه بابا دو ختوو زیرشاه ولی خان چی دتیمور شاه نور شهزاده سلیمان او خپل زوم یې داحمد شاه بابا ترمړینې و روسته پرتخت کښینولې و ، داسلام خان په ملګرۍ و واژه مدسراج التواریخ مؤلف لیکی : «شهزاده (تیمور)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چون از تخت‌نشینی برادر کوچک خود سلیمان که بواسطهٔ وزیرشاه ولی‌خان شده ازو آزرده خاطربود درمنزل سیاه آب واقع غربی بکوا «اذانگوخان بامیزئی» را مأمور بقتل شاه ولیخان کرده و او باتفاق و همدستی اسلامخان و برادو فرزند و دو تن خواهرزاده گان ارجمندش بقتل رسانیدند.»

مأخذ :

سراج التواریخ - ۱/۳۵ مخ

۱۷۶۱ - انمر څول خیل :

پروفیسورسیال کاکړ لیکی‌چی:«انمر دمرانیودخول خیلودبابوزیو په‌تیرکی مبارز شخصیت‌تبرسوی دی - ده دخول خیلو په د هنه کی‌یی‌پرنګیان و ژ لی دی او بالاخره پخپله داستعمارچیانوله‌خوا په دارسو »

مأخذ :

پښتواو پښتانه - ۱/۳۸۹ مخ

۱۷۶۲ - انور شاه (سید) :

سیدانورشاه د پښتو ژبی شاعراو په ختیه سید ؤ ه ددهنیکه‌گان‌لکه فخرعالم‌بابا، میرعقیل، او نورپه روحانیت او پیری مشهورو و، او په تبراکی اوسېدل .

سیدانورشاه‌د(۱۱۴۷ هق) کال په‌شاو خواکی په«کلایه » کی زیږېدلی و، چې‌و روسته‌عالم ، پرهیز گاراو دسلوک واقف سړی‌سو - د برخلک یې مریدان سول او په«میاصاحب» یې‌شهرت وموند، مریدان یې«میامریدا ن »او نمسی‌یې «میانمسی» بلل کېدل ،دده ژوند تر(۱۲۰۷ هق) کال پوری یقینی دی - بیاغلی همیش خلیل لیکی :

«قنبرعلی خان چی د پښتو په‌مقدمینوشعراء کی‌خرګند حیثیت‌لری،دسیدانورشاه عقید تمند اومریدو، بلکه‌دسیدانورشاه‌دتعلیماتو پرې‌دومره‌زیات‌اثرشوی‌و -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپل آخري ژوندیې ټول دهغه سره یو ځای تېر کړی و» تر مړینې و روسته «کلایه» مخامخ د «مستوری توی» هاخواته «لیږی» نومی ځای کی ښخ کړه سو، او ښه ګنبده پرو لاړه ده .

د دشعر دیوان هم درلود ،او دښاغلی همیش په روایت یو مکمل دیوان یې دسید قاسم «ابراهیم زی» سره په هنګو تحصیل کی سته.

د کلام نمونه :

باده راشه دشیرین یا رله وطنه
عرض و کړه څه احوال یارله دیدنه
نورانی محبوب دمخ رنګ ګلابی دی
ارغوان له شقائق زیات له سو سنه
چې صفت تعریف د ګل او دبلبل کل
نسترین، سنبل ، نسرین وه له سوسنه
فرهاد څه چاری په ځان باندی وې کړی
خبرنه و ، له دی هسی دود شیونه
امتیاز یې و ، هر چا و ته معلوم شی
ګل پسرشی چې جداشی له چمنه
عاشقانو په باب دا کار عنایت دی
زه به ولی ملامت کړم له کوه کنه
انور ستاپه تیغ شهیددی که باور کړی
خوش خرم دی که ښخ شوی بې کفنه

نور اشعار یې په «ورکه خزانه» کی سته.

ماخذ :

ورکه خزانه- ۲/۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۳-اورکنړ روښانی :

د روښانیانو دپلی له وړ وستیو پیروانو څخه و ،چې په پښتو ژ به عرفانی منظومې لری دده ژ و ندتر(۱۱۷۵ هـ ق) کال پوری یقینی دی.«دو ر کی خزانې»مؤلف بناغلی همیش-خلیل دخپل کتاب په لومړی ټوک کی دده دنظم نمونه راوړې ده .دابیت دده دی:

رامددبایزید مسکین کړ په تقوی کی می مکین کړه
د عقبی د معاش فکرهم دده په ر هبری کړم

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۰مخ

۱۷۶۴-اول خان رغړی :

دپښتوژ بی غزل و یونکی شاعراو تر(۱۲۰۰ هـ ق) کال و روسته دچارسدې په «رغړ» کی اوسېد-په شعرو نو کی یې پرغزل سربېره قصې هم په نظم کولې ، چې یوه له هغوڅخه «دنیمبو«لاقصه وه،چې دده له ادبی یادګار و څخه ګڼله کېږی، دابیت دده دی

ډهوښارو کمینې دتن جامه ده اول خان د کمینه و و ، خدمتګار یم

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۱ مخ

۱۷۶۵-اول ګل ننګرهاری :

دڅناګل زوی، دپښتوژ بی او لسی شاعر،دننګرهار په شیرشاهی کی او سېد،پرونسی او زانوپې شعرو ایه ، او دده شعرو نه زیاتره د خلکو په خو لوکی وه ، په څلوېښت کلنی مړی-او دابیت دده دی :

اول ګل نیالګی دګلو دی کرلی له خزانه دی الله کړی په امان

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو۱/۶۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۶-اومی کټوازی :

دپښتوژبې شاعره وه ،پەختە احمد زی ا و د کټو ازدکو چنیا نو په سیمه کی اوسیدله،پراولسی اوزانواو آهنګو کی شعر و نه و یل- دابیت ددی دی:

خدل لورلی چې و ار به ا خلی کەو ار پې و ا خیست او ر به پې مړسی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۱ مخ

۱۷۶۷-ایاز لنډی :

ایازدپښتوژبی اولسی شاعرو ، په شعرو کی پې«لنډی» تخلص کاوه . په (۱۳۰۶ ه ش)کال دپکتیاپه پیر کی باک کی زېږېدلی،اوپه(۱۳۴۹ هش) کال هم‌هلته مړدی. پراو لسی اوزانوپې شعرو نه ویل او اجتماعی انتقادی مضامین یی پکښی ر اوړل دا بیت دده دی :

چیرته نشته په‌دنیا کی وفادار نن و به‌نه کسې‌په ژښتیاد مینی یار نن

مأ خذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۱ مخ

۱۷۶۸-ایوب خان :

ددیرلسمی هجری پیړی په‌سر کی ژوند ، اودپښتو ژبی‌مبارز لیکوال و- یو کتاب‌پې دپښتنو اوانګریزا نودجګړود شواهدو په‌نامه لیکلی‌و .

دی دپښتونستان په«پکلی» په‌سیمه« زېږېدلی اوله زلمیتوبه پې دملی‌مسئلوسره‌علاقه درلودله،اودملی‌مبارزوپه‌سلسله کی‌له پکلی خخه باجوړ یه اوله‌باجوړه کابل ته‌راغی،اوهمدلته‌په کابل کی مړسو،اودپو ستین دوزانو په‌محله کی‌ښخ دی .

مأخذ :

فرهنګ‌زبان و اد بیات پښتو-۶۲ مخ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library